

SZENTFÖLD

SZERKESZTETTE
ZADRAVECZ ISTVÁN
O. F. M. PÜSPÖK

MÁSODIK KÖTET

MÁSODIK KIADÁS

BUDAPEST
A SZENTFÖLD MAGYARORSZÁGI BIZTOSI HIVATALÁNAK
KIADÁSA

NIHIL OBSTAT

DR- COLOMANNUS TÓTH
ensor dioecesmus

No. 3061.

IMPRIMATUR

*Strigomi, die 26. Octobrts 1931**

DR. JÚLIUS MACHOVICH
vicarius generalis

BENCZÚR GYULA: MADONNA

KILÁTÁSOK A BETLEHEMI BARLANG SZÁJÁBÓL

ÍRTA:
PROHÁSZKAOTTOKÁR

Kilátás a római világba, hol erő, jog és politika országol. E hatalomé az egész föld. Cséplőgépe a nemzeteknek: vasszerkezet, melynek karjai Herkules oszlopaitól Indiáig nyúlnak. Fehér, bíborszegélyű tógában jár a gőg és a beteg lélek. „Edictum”-ot ad ki, különben pedig nem törődik a kisdeddal. Később apostolainak s híveinek csontjait töreti, de a kisedd legyőzi. Ő szent, fölséges, imádandó erő, lélek ereje. Nagyobb erő, mint a jog és politika. Ez erőnek a tógájába öltözködünk.

Kilátás a görög világba, hol ész, elmesség, tarka gondolatok vezetnek; játékszerei a legyőzötteknek! Ó, édes Jézusom, Te több vagy Plátónál, praktikusabb Zenónál, mélyebb Heraklitrénél; egy árnyékot azonban hordasz magadon, mely a világot ijeszti, s ez az, hogy Te félted a lelkeket a világ bubájától. Sokan megtévednek, a „fascinatio nugacitatis”, az ékes szavak bubája megzavarja hitüket. De Te erős, úttörő és új világteremtő egyéniséged fölségével kijózanítsz s azt mondogd: hát nem vagyok-e én több, mint mindezek? No hát kövess!

Kilátás a zsidó világba, hol megcsontosodott vallási formák alatt szenvednek a lelkek; megtört nemzet, mely a hitből politikát csinál. Nekik rómaiakat legyőző Messiás kell. Olyan nem jött. Jött olyan Messiás, ki az egyéni, a családi, a nemzeti formák fölött érvényesülő, örök életre tanít. Azok elpusztulhatnak, ennek nem szabad elpusztulnia még romjaik között sem.

Kilátás nyílik innét a sinai, a hindu világba; ezekben a régi kultúrákba, melyek zsákuccákat teremtettek az emberi szellemnek, fényes, pagodás, porcellán-zsákuccákat, tele rezignációval s a haladás lehetetlenségével. Ezek a hangyabolyok, ezek a csordanépek nem várnak Megváltót, mert bár érzik rabságukat, de nincs meg bennük a reménység pátosza. Mi pedig remélünk nyomorunkból folytonos szabadulást.

Kilátás a barbár világba, az erdők, a harasztok között bujdosó, kalibákban, cölöpépületekben lakó népségek világába. Erdőik, tavaik fölött végigsóhajt a karácsonyév fuvalma. Észrevétlenül jött meg az Úr, de áldását küldi a barbároknak: ezek az ő szikláik, az ő törzsökéik. Ezekből farag ő majd dómokat, oltárokat és szenteket.

Szent, szent éj! Én, barbár atyák gyermeke, szívből köszöntelek! Ó, neveld lelkemet motívumaid szerint, hogy a barbár vérből kialakuljon a fölséges Krisztus-arc!

S innét a betlehemi barlang szájából nézem az én *szülőföldemnek határát* is: Milyen volt akkor, amikor az első karácsonyest ereszkedett a világra?

Ez a nagy Duna úgy folyt akkor, mint most. A Garam völgyének mocsarai az alkony elhaló világosságát tükröztették; a márianosztrai csúcsos hegyek, a Pilis, a Duna trachit szegélye részvétlenül merültek el a homályban; a Sárkereszt sziklája alatt zsongott a hullám, de keresztet még nem látott a csúcán. Vadludak gágogó csataélei vonultak el fölötte s a római légionárius megitta lovát s nyugalomra készült. Túl a Dunán kigyúltak a barbár táborok tüzei.

Mily világ! S most a Bazilika nagyharangja zúg s elnémítja a Garam hídján robogó gyorsvonat zörgését; a lakóházakban kigyúlnak a karácsonyfák illatos gyertyái; városok és falvak életébe bele van szöve annak az első karácsonynak az áldása.

Ezt mind a betlehemi Gyermekek tette: elváltoztatta a világot. Mint vízben a cukor, tűzben a vas, napsugárban a jég megolvad: úgy olvad el kezei között s szeme édes tekintetétől a kemény, a jeges, a vasas világ.

Ó Uram, folytasd művedet... bennem s körülöttem! Nézem, szemlélem azt a másik világot, azt a darab mennyországot, melyet a Szent Szűz hordozott az első karácsonyestén lelkében. Mily szép, meleg, édes! Elmélyed az Isten gondolataiban s végtelen szerelmét élvezzi. Lelke a környezetből kiemelkedik s Fiának heroizmusa szállja meg az Anyát.

Világ, intézmények, környezet, szokások: mind, mind elváltoznak; nem szabad hozzájuk tapadnunk úgy, hogy lekössenek. Lelkemnek nem szabad szenvednie tőlük. Ó, te édes szomnambul idegen, te lélek, ébredj! Akkor ébredsz, ha meglátod magadat, páratlan, szinte idegenszerű voltodat, melynek a világ csak fészek, fészek arra, hogy mennyország fejlődjék ki minden lélekben. Lelkem, hadd lássam arcodat! Hadd készítem ki magamban mennyországodat!

Betlehem, Betlehem, te bemutattad nekünk nemcsak az Istent, hanem az embert is; — a te vüágosságodban meglátjuk önmagunkat.

Vetek egy tekintetet önmagámra is. A Szent Szűz nekem nyújtja Gyermekeit. Barlang, istálló, jászol, szalma, elhagyatottság, szegénység a kerete ez isteni adománynak. Mindenkinek lehet isteni édesége, még ha istállóban lakik is. Ne lakják ott, — helyes. De mivel a világ fejlődését parancsszóra megcsinálni nem lehet, — a kint és

nélkülözést egy legyintéssel száműzni nem lehet, állítsuk bele minden állásba és életnembe az Isten erkölcsi erőit; mert mi nem gazdagságtól várjuk a jót, hanem jók akarunk lenni szegénységben s gazdagságban, betegségben s egészségben egyaránt. Bennünk van a jóság forrása; bennünk, Betlehem gyermekeiben s tanítványaiban fakad a jó, az isteni akarat.

A SZENTFÖLD

*Ott járt és küzdött bizon, álmodon,
akinél nem látott szem nagyobbat.*

*Szavát az ember vette nagymohón,
Erdők előtte mentek s meghajoltak.*

*Tűz, víz nem érte. Mégis szenvedett.
A szél, a tenger elállt egy szavára,
Görnyedve cipelt mégis terheket,
S lön megrázó, de fölséges halála.*

*... Szentföld, mely hordtad egykor tagjait
És hallottad megváltó ajkait,
Mik erejét milliók hitébe irta:*

*Ha hull szívünkre rontó útipor,
S az élet durva járma letipor
Add, hogy ragadjon vágyunk Tájaidra!*

ő,

Havas István.

A Z A R Á N D O K

ÍRTA:

GRÓF PÁLFFY ERZSÉBET

A Szentföld volt a Poverello vágyainak netovábbja ... Az ezer meg ezer, hallgatásában is beszédes emlék, amelyek mindegyikén ott égett a Megváltó emberiségének véres pecsétje.

A napkeleti bölcsek rendíthetetlen, akadályt nem ismerő vágya égett a szívében, hogy megtalálja az emberré lett Istent s miként egykor a megváltás hajnalán a három királyok, Isten Szegénykéje is kezébe vette a zarándokok vándorbotját.

Gondolataim ott csapongnak a zarándok útján a Szentföldön.

Homokos pusztaság, néhány ványadt pálmafával. A nap tüzes korongja a láthatár szélén imbolyog, mint egy óriás tüzes tányér. Alkonyodik. A finom homokszemek vöröses színben csillognak s az égen lomha mozgással hullámszerűen mozognak a színes, habszerű bárányszerű fellegek. Két vándor szeli a sivatag forró homokját. Idegenek. Durva, sűrű daróruha fedi testüket, lábuk, fejük fedetlen, derekukon vastag kötélöv. Némán ballagnak egymás mellett. A fiatal, kissé tömzsi férfi egynéhányszor kísérletet tett, hogy karjával támogassa társát, de az mindannyiszor szelíden elhárította a segítségét.

— Atyám, Francesco testvér, rosszul vagy? .. . Megártott a nagy meleg? ... Talán fáradt vagy? ... Fájnak a lábad? ... hisz alig vonszolod magad ... Miért nem akarsz rám támaszkodni?

Illuminato testvér hiába várta sok kérdésére a feleletet. Társa még egy-két lépést előretámolygott, de akkor már elhagyta az ereje. Arca sápadt lett, mint a halottaké, két sovány karjával valami szilárd pontot keresve kapaszkodott a levegőbe, aztán fájdalmas sóhaj-tással előrebukott. Percek múlva tért csak magához. Ott feküdt az egyik pálmafa gyér árnyékában, fejét egy kis hevenyészett homokbuckának támasztva s mellette aggódó arccal térdelt a fiatal testvér.

— Hálaistennek! Csakhogy életrekeltél! — kiáltotta gyerekes vídamsággal. — Már majdnem megijedtem ... Nézd, hoztam neked egy kis vizet. Igaz, hogy meleg, meg nem is egészen tiszta, de mást nem találtam. Kérlek, igyál egy keveset, meglásd, jót fog tenni.

Könyörgő szemekkel nyújtotta feléje a kis faedényt, amelyben alig volt néhány ujjnyi folyadék. Francesco egy pillanatra lehunyta

szempilláit. Finom vonásain végigsuhant az undor, de hamarosan leküzdötte. Nem akarta a kis testvért megbántani. Mosolyogva nyúlt a víz után és egy hajtásra kiitta.

— Köszönöm testvérke! Igen jó volt. Most már egész tűrhetően érzem magam. Kérlek, ülj ide mellém. Pihenjünk. Azt hiszem, egy kicsit még gyenge vagyok.

Illuminato testvér megkönnyebbülten telepedett le a földre és szelíden korholni kezdte Francescót.

— Látod, látod, megmondtam előre, hogy nem fogod bírni az utat. És most itt van. Még jó, hogy nem lett nagyobb baj belőle, meg kellett volna hallgatni Illés testvért és ottmaradni Damiatában, amíg a keresztesek segítséget kapnak és újra megkezdik a támadást. Illés testvér tudja legjobban, milyen világ járja errefelé, nem hiába szentföldi kommisszárius ... Egy-kettő bent lesznek a keresztesek Jeruzsálemben és akkor mi is mehettünk volna velük. Azt hiszem, az az egy arany, amit Melek-el-Kamel a mi fejünkért is fizetni fog szaracénjeinek, egész nyugodtan ott penészedhetett volna továbbra is ládája fenekén.

— Hogy takarékoskorsz a szultán pénzével — mondta nevetve Francesco testvér és kedveskedve megveregette Illuminato testvér vállát.

— Hát persze, de meg aztán úgy találom, hogy a fejem sehol sincs oly jó helyen, mint pont a nyakamon.

— Nézd, testvérke, már nem maradhattunk tovább ... Te nem tudod, mi az a vágyakozás ... Tétlenül ülni és várni... várni, amikor valami hív, amikor szárnyakat szeretnél, hogy elrepülhess, ahová lelkednek minden részecskéje sóvárog ... ölhetett kezekkel ülni az ígéret kapujánál és lesni, míg valaki belöki neked az ajtót. Te nem érzed a Szentföld hívó varázsát, amely láthatatlan erővel kapaszkodik belénk, ott van álmainkban, s nappal sem tudunk előle menekülni.

— Francesco testvér, kérlek! kérlek, nyugodj meg. Nem szabad ily izgatottan beszélned! Megárt — csitította Illuminato. De Francesco oda sem figyelt. Felült, arca kipirult s nagy sötét szemei különös tűzzel néztek a messzeségbe.

— örökké látni a Koponyák hegyét, a Golgotát, ahol elhangzott a világot megrendítő „Consummatum est” ... Elvégeztetett!... Az isteni Megváltó töviskoronás véres feje lehanyatlik ... Érted? ... meghal! Az Isten Fia meghal! ... — Hihetetlen erővel megragadta társa karját és belenézett megrettent szemébe, mintha soha ki nem törölhetően bele akarná vésni ennek a dermesztő pillanatnak az emlékét. Aztán elhallgatott és nagy könnyecseppek peregtek végig az arcán.

— Meghalt! — sírta elcsukló hangon. — Elszállt isteni lelke ... és akkor elsötétedett az ég ... a templom kárpitja meghasadt.

s a föld, a lélektelen föld megremegett. Az ember kemény szíve nem ismert szánalmat s a kövek inogtak a fájdalomtól, megrepedtek ... Megnyíltak a sírok, a halottak felkeltek álmukból... a poroszlók ordítva menekültek, csak Mária állt a kereszt alatt János apostolra támaszkodva s a jámbor asszonyok. Mária, akit a haldokló Isten édesanyánkul rendelt... Fel tudod fogni ezt a végtelen jóságot?... És Mária? ... Mit érezhetett, mikor ölébe tették halott fiát? ... Egy világ omlott össze a szívében és még ez sem tudta lerombolni lelkében a megbocsátó szeretetet ... Édesanyánk lett, nekünk, akik megöltük életének gyönyörűségét... Ott ült a kicsiny, szegényes házikóban napestig, sírt és imádkozott. Siratta azt, aki meghalt és imádkozott azokért, akik jöttek, az első keresztényekért, az apostolokért, akik áhítattal hallgatták minden szavát, hisz ő, az édesanya ismerte legjobban a fiát... Ő volt az élő Evangélium! Hányszor acélozta meg csüggedt lelkét a tizenkettőnek, akik akkor sem felejtették el a Szent Asszony szelíd fájdalmas arcát, amikor az isteni parancs szerteszórta őket a világ minden részében ... Ha behunyták szemüket, látták a legboldogabb és legszomorúbb Anyát, amint ott járt, az emlékezet virágait szórva a fia vérével megszentelt helyeken ... S ha jöttek Máriához testvérek, akiket a krisztusi vallás fűzött egybe, vele együtt járták meg a fájdalom útját és megteltek hittel, bizalommal, szeretettel. Látod, már az elsők is átéreztek a Szentföld misztikus erejét, s ez az erő nőttön nőtt. Világokat mozdított meg ... Jöttek a messze országok lakói: koldusok, mezítlábas zarándokok, szegények, gazdagok, királyok és hercegek, jöttek alázatosan meghajtott fejjel, hogy leboruljanak a Szentsír előtt... És aztán ... jöttek a mohamedánok, a szegény félrevezetettek, akik nem ismerték Krisztust és vérengző vadakká váltak fanatikus uralkodóik kezében. Tűzzel-vassal pusztítva, rávetették magukat a Szentföldre s a szelíd, alázatos Krisztus országába belopták a gyűlölködés prófétáját, Mohamedet.

— No, nemsokáig lesznek már itt, Francesco testvér. Hamarosan kikergetik őket prófétájukkal együtt a keresztesvitézek. Hisz jönnek a világ minden tájáról, daliás lovag valamennyi, bátrak, vakmerőek ...

— Igaz, de elbizakodottak, meggondolatlanok, lebecsülik az ellenség erejét. Hiába mondtam vezéreiknek, hogy várják be a Ciprusban és Akriban gyülekező hadakat, amelyeket idejövet láttunk. Előre láttam, hogy hevenyészett hadsereggel nem lehet győzni... ötezer jó vitéz életébe került a meggondolatlan támadás ... s mennyi vér folyt már el... és mennyi fog még elfolyni... talán hiába!

Mert Krisztus földje ez, *s a szeretet földjét nem lehet vérrel meghódítani!*

* *

— Mit háborgatsz? Nem megmondtam, hogy napnyugta előtt ne kerüljön senki a szemem elé? — csattant fel ingerülten a szultán hangja. Felugrott a szőnyegekkel és párnákkal borított alacsony kerevetről és megmarkolta görbe kardjának drágaköves markolatát.

Aliman arcra borulva feküdt a földön. Még lélegzeni sem mert, mert tudta, hogy halálos veszélyben forog.

— Beszélj, kutya, mert kettéhasítom a fejed!

Aliman megremegett. Halálsápadt arccal tápászkodott fel a földről.

— Egy ember van kint. Mindenáron beszélni akar veled.

— Micsoda ember? Honnan jön? Mit akar?

Az udvarmester zavartan huzigálta burnuszát:

— Hát egy gyaur — nyögte ki nagy keservesen. — Ibrahimék csapata talált rá az éjjel kint a pusztában.

— Mit? ... egy gyaur ... és még nyakán a feje? — üvöltötte Melek-el-Kamel és elkékült a dühtől. — Hát mit gondoltok, minek adom én ki a rendeleteket? Azért, hogy ti ne tartsátok be?

— Ibrahim azt hitte, hogy mulatságot szerez neked vele. Olyan jámbor, mezítlás emberke. Még csak egy kése sem volt. Mosolygott, mikor megkötözték. Ibrahim rákiáltott, hogy mit nevet, itt az utolsó órája, de az emberke csak annyit mondott, hogy „Hála Istennek!” De aztán úgylátszik eszébe juthatott valami, mert nagyon kérte Ibrahimot, hozza el ide a táborba, okvetlenül beszélni akar veled, valami nagyon fontos dologban. Ibrahim megkönyörült rajta, mert hát félig-meddig mindegy, hogy egy nappal előbb vagy utóbb kerül a gyehennába.

— Az igaz — hagyta rá a szultán kissé lehiggadva. Aliman hosszú előadása felébresztette kíváncsiságát annál is inkább, mert azt hitte, hogy valami bolondot fogtak emberei, a gyengeelméjűek pedig igen nagy becsben álltak előtte is, épúgy, mint minden mohamedánnál. — Vezessétek be azt a legyet — adta ki a parancsot s Aliman mint a szélvész fordult ki a sátorból. Maga sem hitte, hogy minden tagja ép s már előre sajnálta az emberkét, miután szentül volt meggyőződve, hogy a szultán rajta tölti ki bosszúságát.

Melek-el-Kamel haragosan összevonta szemöldökét, amikor bevezették Francescót és Illuminatot.

— Mit? Még ketten is vagytok? — mennydörögte. — Hogy mertetek betolakodni országomba? Tudjátok, hogy ezért kínos halállal lakoltok?

Francesco szelíd mosollyal nézett Melek-el-Kamel arcábs. Ragyogó sötét szemében nem látszott a legkisebb félelem. Nem félt a haláltól, sőt szíve mélyén háladalt énekelt az Úrnak, hogy végre méltónak tartja a vértanúságra. Mindenáron el akart jutni a Szentföldre s erre csak két módja volt. Vagy bevárja, amíg a keresztesek megdöntik a félhold uralmát, vagy egymaga a szeretet fegyverével indul útnak. A kard hatalmában nem nagyon bízott, de meg akkor talán évekig kellett volna várnia. A másik út eszméje az ő lelkéből fakadt. Igen, elmenni a Szentföldre s a szeretet erejével megtéríteni a mohamedánokat, bevezetni őket az igaz vallás üdvösségébe. Hanem sikerül? ... a vértanúság dicsősége vár rá.

A szultánt különös érzés fogta el. Könnyeket, sírást, jajveszélést várt, de ez a mosolygó emberke zavarbaejtette. Intett a katonáknak, hogy vigyék ki a másik foglyot. Egy darabig fel-alá járt a puha szőnyegen, aztán hirtelen megállt Francesco előtt. Elhatározta, hogy a legrettenetesebb hangján fogja kérdőrevonni ezt a szemtelenül mosolygó koldust. De alighogy szeme találkozott az idegenével, ismét ellepte az előbb érzett különös szorongás s maga sem tudta magyarázatát adni, miért, hangja akarata ellenére is szinte idegenül szelíd volt.

— Mit akarsz tőlem, emberke? Ki küldött téged?

Francesco szeme ragyogni kezdett s örmütüzek gyúltak ki benne.

— Engem nem világi ember küldött, — mondta halkán, áhítattal — hanem a mindenható Isten, hogy népednek az örök ígét hirdessem és az örök üdvösség útját megmutassam.

A szultán elképedt arccal hallgatta. Egy szót sem értett az egészről. Ez valahogyan bántotta hiúságát. Megfogta Francesco karját, odahúzta a kerevéthez, leültette, azután maga is melléje telepedett.

— Ezt jobban meg kell magyaráznod — mondta tudákos arccal. — Nagyon érdekes, amit mondasz, de nem értek veled mindenben egyet.

Már az alkony előfutárjai is megjelentek az égen s Francesco még mindig beszélt. A szultán nem tudott betelni vele. Egyszerű lelkét mélyen meghatotta Krisztus története s úgy hallgatta félig nyitott szájjal, mint gyermek az érdekes mesét. Nevetett örömben, amikor megtudta, hogy a kis Jézus megmenekült a vérengző Heródes katonái elől, együtt aggódott Máriával, amikor a Gyermekek Jeruzsálemben elveszett, fejszóvalva hallgatta a csodatételeket s csak azt sajnálta, hogy akkor nem volt ő is ott. Felháborodott a farizeusok álnokságán, s minduntalan kardjához kapott, amikor a kín szenvedés hetéhez értek. Sehogy sem tudta felfogni, hogy Jézus miért hagyta magát megszégyeníteni és megkínózni... Ami sohasem tör-

tént meg vele, még az ima idejéről is megfeledkezett, úgyhogy Alimánnak kellett jelentenie, a többiek már az imaszőnyegen térdelnek. Kedvetlenül felállt.

— Emberke, majd később folytatjuk. El kell mondanod véges-végig mindent. Úgy-e, ittmaradsz? — kérdezte ijedten, mikor látta, hogy Francesco készül felállni.

Francesco némán bólintott. Újra érezte a tegnapi gyengeségét, szédülni kezdett, forgott vele az egész sátor, még látta a szultán aggódó arcát, de többre nem emlékezett.

Hetekig tartott, amíg újra lábra tudott állni. A szultán külön sátrat emeltetett számára, saját orvosaival gyógyíttatta s nem volt nap, hogy ha csak percekre is, személyesen fel ne kereste volna. És egy este, mikor már a hold fénye világította be az alvó tábor s Illuminato testvér a sátor előtt imáját végezte, Melek-el-Kamel megragadta Francesco kezét.

— Maradj nálam, te jó, te szent emberke. Mindent, mindent megteszek a kedvedért, csak ne menj el. Mondd, mit akarsz? Mit adjak, hogy itt maradj? Akarsz aranyat? — kérdezte félénken. — Nem? ... Talán jobban szereted a drágaköveket? ... Azt sem? ... Holnap idehozatom összes kincseimet, választhatsz, amit akarsz, vagy akár az egész is a tiéd lehet. Nem kell? ... Akarod Mirzát? ... — Ennél többet nem ajánlhatott. A gyönyörű szénfekete paripa Tolt szívének a legkedvesebb s nehezen bár, de ettől is megvált volna. Francesco hallgatását jó jelnek vélte. Még egyszer megismételte: — Akarod Mirzát? odaadom, hisz tudom, te is szereted ... Francesco szomorúan ingatta a fejét:

— Nem és nem. Csak egy esetben maradhatnék itt, de azt úgy is hiába mondom.

— Mi az? Mondd csak gyorsan — faggatta a szultán felcsillanó szemmel.

— Ha népeddel együtt keresztény leszel.

Melek-el-Kamel felállt. Nehéz, fáradt léptekkel a sátor nyílásához ment és kibámult a csillagos keleti éjszakába. Francesco megsajnálta. Hozzásietett és vállára tette könnyű fehér kezét.

— Uram, nem akartam neked fájdalmat okozni...

A szultán megfordult. A szeme tele volt könnyel.

— Nem haragszom. Hogy is tudnék rád haragudni... de nagyon fáj, mert ezt az egyet nem tehetem.

Másnap hajnalban Francesco és Illuminato testvér mezítláb, fegyvertelenül, úgy, ahogy jöttek, útnak eredtek. Mentek vissza Damiatába. Már harmadnapja rótták a puszta homokját, amikor utolérték őket Melek-el-Kamel emberei. Egy nagy pecsétés írást,

Corradino szultán menedéklevelét — és egy kis pergamenlapot adtak át uruk nevében, amelyen csak ez a néhány szó állt:

„Imádkozzál érettem, hogy Allah megmutassa nekem akaratát!”

*

Lassan derengett. A sápadt novemberi nap alig tudott áttörni a sűrű ködön. Damiata várának hatalmas falai feketén törtek a magasba. Az életnek legkisebb nyoma sem látszott a lőréseken s a vár peremén. Még a kőfal óriási hasadékai — amelyeket az ostromlók csákányai hasítottak — is sötéten tátongtak. Aludtak az örök is, miért is ne, hisz előző nap visszavonulást jeleztek a kereszttestáborból jövő kémek. A lófarkos rúdon baljóslatúan csüngött a félholdas zászló, amelyet a szemergelő eső be-bevert az őrtorony kémlelő nyílásán.

Musztafa, az ör nagyokat ásítva ébredezett. Sokáig nyújtózkodott, míg végre elhatározta magát a felkelésre. Lomhán feltápáskodott, magasabbra erősítette a zászlót, hogy a kilátás szabad legyen s kidugta turbános fejét a nyíláson. Alig látott el a vársáncig. A véres víz félig befagyott s a sáncban rothadó száz meg száz emberi hullából csak itt-ott látszott ki egy feloszlásnak induló testrész, vagy véres ruhadarab. Musztafa hamarosan visszahúzta a fejét és egykedvűen vonogatta a vállát:

— Allah nem akarja, hogy lássak, hát nem látok — állapította meg és nagy ásítással újra végigheveredett a földön elszórt rongyokon.

A kereszties sereg már napok óta támadásra készült. Megérkeztek a várva-várt csapatok Itáliából, Tübingiából, Spanyolországból, sőt az utolsó napokban megjöttek a magyarok is, II. Endre királyuk vezérletével. A tábor olyan volt, mint a felvert méhkas. Zsibongva, lármásan készültek a döntő ütközetre, annál is inkább, mert már nagy léptekkel közelgett a tél s ha hamarosan nem következik be a vár elfoglalása, ki tudja milyen csúfosan bomlik fel az annyi idealizmussal és lelkesedéssel összeverődött sereg. Az utolsó napon színelges visszavonulást kezdtek, hogy a szaracénokat megtévesszék, ami sikerült is. Éjjel aztán a köd leple alatt megkezdődött az előrenyomulás. A lovak patáit a tapasztalt magyarok tanácsára rongyokba burkolták s nesztelenül haladtak előre. Legelői lovagoltak a magyarok. A világhódító Attila vére buzogott ereikben, amelyet csak még jobban fűtött az a tudat, hogy Krisztus földjének védelmében rántanak kardot. Észrevétlenül érkeztek a vársáncokhoz és akkor felhangzott a csatakürt.

— Jézus! Mária! Huj! Huj! Hajrá! — ordították mámoros harci kedvvel a vitézek. Mint a fergeteg zúdultak a felvonóhidakhoz.

Pillanatok alatt megcsikordultak a berozsdásodott láncok s máris csákányokkal döngették a kapukat.

Mire a szaracénok az első rémületből felocsúdtak, nyakukon volt az egész kereszties sereg. Száz meg száz létra feszült neki a falaknak s sűrű rajokban kúsztak felfelé karddal a kezükben a vármászók. A kapukon már hatalmas nyílások tátongtak, amelyeken égő tűzcsóvákat vetettek befelé. Nemsokára óriási lángoszlopok törtek a magasba, belekaptak a szaracénok könnyű lebegő burnuszába, az istállók, élelmiszerraktárak teteje tüzet fogott s a lángtengerben feltartóztatlanul nyomultak előre a keresztiesek. A szaracénok kétségbeesett kísérleteket tettek a védekezésre, de későn. Már a várfalak is megteltek győzelmi lázban kiáltozó keresztényekkel, párducként vetették rá magukat az elkeseredett ellenségre s lehajították őket a várudvar kövezetére. A vérszomjas mohamedánok, akik nem ismerték a félelmet, tehetetlen dühvel, fogcsikorgatva menekültek. Hiába volt az agák és pasák átkozódása, most az egyszer nem tudtak lelket verni embereikbe. Elhalt az utolsó „II Allah, il Mohamed” kiáltás is s fent a vár fokán a török félhold helyett diadalmasan lebegett az ötöskereszt lobogó.

*

— Győzelem, de milyen — kesergett Illés testvér.

Ketten voltak a sötétedő szobában és várták Francescót. Illuminato az asztal mellett ült és szótlánul nézte izgatottan fel-alá járkáló társát.

— Győzelem — ismételte felhevültén Illés testvér és ökölbe szorult a keze. — Több veszteségbe került, mint az augusztusi vereség. Elveszett itt minden. Megmondtam már rég Francesco testvérnek, hogy kár itt a legkisebb fáradságért. Az ördög elvette az eszét mindegyiknek. A keresztieseké a város, az igaz, de a keresztiesek az ördögé. Addig, míg be nem vonultunk, jól ment minden. De azóta? ... Menj be a városba és nézz körül! Ha tivornyázókat láatsz ... keresztiesek ... ha verekedés, gyilkolás van ... kik a bűnösök? ... keresztiesek ... A nyilvános botrányokat kik idézik elő?... a keresztiesek. Kirabolják a boltokat... kik tették? Megint csak a keresztiesek. Szégyent, becstelenséget hoznak a keresztény névre és kárhozatba döntenek lelküket... Igaz, vezér nélkül maradtak és most mindenki parancsol, de szót senki sem fogad, de hát ezzel mégsem takarhatják el bűneiket, hisz itt van Francesco. Azelőtt úgy hallgatták, mintha egyenesen az égből szállott volna közéjük. Rajongtak érte, jobban szerették őt, mint vezéreiket. S most, mióta itt vannak ebben az átkozott városban, fejetejére fordult minden. Nem használ ezeknek se szó, se beszéd, durva röhögés mindenre a

válasz, pedig mit meg nem tesz Francesco! Embert még nem aláztak meg úgy, mint őt a keresztesek és mégis mily bizalommal, hittel indul el minden reggel. De este ... Sírní tudnék, ha hazajön ... Hidd el, rosszabbak ezek a pogányoknál.. .

Halkan kinyílt az ajtó és a küszöbön állt Francesco. Szótlanul hallgatta az utolsó szavakat. Mosolygott. De milyen mosoly volt ez! Annyi kín, annyi bánat és szomorúság lebegett benne, hogy a két testvérnek majd megszakadt a szíve. Odafutottak hozzá és sírva öleltek át vézna alakját.

Francesco lehunyta a szemét és nem szólt egy szót se. Görcsös fájdalom szorította össze a szívét s oly nehéznek érezte, mintha nem is egy élő, lüktető kis húsdarab, hanem mázsás hideg kő lenne a szívébe zárva. A hitetleneket nem tudta megtéríteni, bár Melek-el-Kamel később volt a jó mag befogadására, mint a keresztesek a romlottság elvetésére.

Kibontakozott testvérei öleléséből és sírva borult az egyszerű imazsámolyra.

— Uram! Uram! Nem voltam elég alázatos . . . Nagy tervekkel jöttem, gögös voltam és elbizakodott, azt hittem, hogy a szeretet szavával meghódíthatom a te szent földedet... és most megmutatad, hogy szavam üres és értéktelen. Mily jó, hogy megaláztál és még a vértanúságra sem tartasz méltónak! Uram! Nem vagyok méltó! — zokogta mérhetetlen fájdalommal. — Istenem! Istenem! Legyen meg a Te akaratod, egész életem ne legyen más, mint a vértanúság véget nem érő láncolata! Csak azt engedd meg, hogy eljuthassak a Te szent földre . . .

• *

Már alig bírták kisebesedett lábai. Fülei zúgtak, melle zihált a fáradtságtól, szemei előtt tüzes karikák táncoltak. Szeretett volna leborulni a puszta földre és semmire sem gondolni, csak imádkozni ... Imában megpihenni... De nem pihent! A lelke üzte, hajtotta a Szentföld felé, s tántorogva, botladozva, de ment előre.

Alkonyodott. A nap lebukott a hegyek közé s akkor elnyújtott, éneklő hangot hozott a fülébe az enyhe esti szél. Ráismert. A müezzin kiáltja világgá Allah és Mohamed dicsőségét. Nemsokára már kihéredtek a kis falusi házak a szőlők levélbeborult zöldjéből. A falu közelsége új erőt öntött roskadozó testébe. De alig tett egy-két lépést, nagy ordítva egy fiatal suhanc ugrott elébe, utána pedig egy hatalmas villogószemű arab éles késsel a kezében. A fiú a földrevetette magát és kétségbeesetten kiáltozott. Az arab dőfésre emelte karját, de nem szúrt. Egy keskeny fehér kéz megfogta a gyilkos szerszámot s egy lágy, idegenszerű hang csendült fel mellette: „Ne bánts!” Az arab

dühösen felmordult és egy rántással kiszabadította kését a zarándok kezéből és most ellene fordult. A zarándok mozdulatlanul állt és ránézett nagy fekete szemével. Az arab megremegett. El akarta fordítani a fejét, de a titokzatos tűzű tekintet fogvatartotta. Lassan lehanyatlott a karja s a kés kiesett kezéből. A kis suhanc rávetette magát és megmentőjének nyújtotta. Ali ben Akbar arcát kiverte a halálverejték. Még mindig nem tudott megmozdulni s a zarándok lassan felemelte kezét. Azt hitte, hogy itt a vég, a csúfos halál, de nem, a zarándok mosolyogva odanyújtotta kését.

— Vedd és ne onts ezentúl embervért — mondta szelíden. Az arab babonás ijedtséggel meredt a késre s nem mert hozzányúlni.

— Ne félj! — biztatta jószágon az idegen.

Ali ben Akbar elszántan elkapta a kést, villámgyorsan megfordult és eszeveszett futásnak eredt. A kisfiú ugrált örömeiben és lelkesedve elmesélte, hogy az ő apja és a menekülő között vérbosszú van és Ali ben Akbar azért akarta őt megölni, de most már biztosan nem mer többé hozzányúlni, mert fél.

A zarándok megsimogatta a gyermek fejét és megkérdezte, hogy hívják a falujukat.

— Betlehem!

— Betlehem? — ismételte a zarándok. Szemei hihetetlenül megnöttek, kiterjesztette karjait és ujjongva felkiáltott:

— Et verbum caro factum est! (És az Ige testté lőn!)

A gyermek riadtan nézte. Nem értette az idegen szavakat és félni kezdett. Megérintette a zarándok ruháját, de az észre sem vette. Lelke pillanatok alatt ezredéveket szárnyalt át és hallotta az anygajok énekét... Látta a fényes, ragyogó csillagot, amely távoli országból idevezette a napkeleti bölcseket. És akkor megindult égnék szegzett szemekkel a csillag után, amelyet az elragadtatás isteni ajándékában láthatóvá tett előtte az örök Szeretet.

Az út megélénkült. Elfátyolozott arcú mohamedön nők siettek a kutak felé, fejükön nagy köedénnyel. Meztlábás gyermekek hajtották hangos kiáltozással hazafelé a vízhordó szamarakat. Tevehajcsárok jöttek megrakott állataikkal s egy sem akadt, aki meg ne bámulta volna a különös idegent, de nem tartóztatták útjában.

Végre ott állt az áldott barlang előtt. Egész testében remegett a meghatottságtól. Már nem bírta magába fojtani a nagy lelki gyönyörűséget, leborult a földre s két karjával átölelve, könnyes szemmel csókolgatta a sziklát, ahol a kis Jézuska jászola állott.

Az égbolt bársonya már tele volt szórva szikrázó csillagokkal, amikor a zarándok felállt. A hold szelíd fényénél végigjárta a bar-

lángot. Úgy örült, mint a gyermek, aki megkapja ártatlan szívének egész melegével a kívánt ajándékot.

— Itt, itt állott a jászol... Itt térdelt a Szűz Anya ... Itt feküdt a jászolban a drága kicsiny gyermek ... az édes, tehetetlen, síró kis baba, aki Isten volt, mindenható Isten ... Isten és ember egy személyben! Ó! Megfoghatatlan örök isteni titok! Szeretet, misztikus világokat megteremtő szeretet, az Atya szeretetének megtestesülése e gyermek, éhes, gyámoltalan Gyermek . . . Már az extázis határán lebegett. Érthetetlen, összefüggéstelen szavak hagyták el az ajkát, s ott járt túl a megfogható és érzékelhető világon, ahová nem jutott el más, mint az Istentől kiválasztott szentek.

Itt, ebben az isteni mámorral telt órában kelt életre a zarándok szerető szívében a vágy, hogy a nyomorult istálló képét elvigye magával azoknak, akik otthonmaradtak, az apáknak, anyáknak, gyermekeknek, hogy még jobban megszeressék a kis Jézusban Krisztust, aki Isten létére egy havas, hideg téli éjszakán szegényen, elhagyatottan jött e világra, hogy békét hozzon az emberiségnek.

Es megszületett a Greccio gondolata!

* *

Fáradságot, éhséget, szomjúságot nem ismerve ment a zarándok mindig csak előre. Minden lépés közelebbvitte az Úrhoz és lelkében egyre tökéletesebben alakult ki az isteni Mester képe.

Gyönyörű holdas éjszaka volt. Átlátszó, éteri fény borította a földet s mennyei békesség lebegett a város felett. A hatalmas kupolák, karcsú csipkézett cirádás minaretek, büszke márványoszlopok valószínűtlen szépségben úsztak az ezüstös csillogásban. A zarándok nem mert megmozdulni. Művészettel teleszótt énje valósággal itta az eléje táruló csodákat. A palotákon túl az ősi várost látta, amely tele volt ezeréves emlékekkel, az ősi romokat, amelyeket megmentett az enyészettől és az ellenséges pusztítástól a kegyelet és akkor egész véletlenül a város régi falaira vetődött a tekintete. A mohával benőtt omladékon valami fehérség látszott, olyan, mint egy ülő emberi alak. Közelebb ment s a pálmafák között keresztülsugárzó holdfénynél megdöbbenve látta, hogy csakugyan ember. Fehér ruha fedte tagjait, feje fedetlen s hullámos barna haja vállait verdeste. Kezére támasztott fejével a város felé fordult, úgyhogy arcát nem láthatta. Ki lehet? — tűnődött a zarándok. — Bujdosó zsidó, akit a hódítók kitiltottak szülővárosából s az éj leple alatt vissza-visszatér, mert nem tud felejtetni? . . . Lassan, lábujjhegyen még néhány lépéssel előbbre lopózkodott. Az ülő alak mintha megérezte volna, hogy figyelik, megmozdult. Felemelte a fejét és a zarándok a hold fényénél látta, hogy szeme tele van könnyekkel. A vándor megremegett.

Ilyen meghatóan szelíd, bánatos arcot még sohasem látott. Már megbánta kíváncsiságát és vissza akart vonulni, nehogy megzavarja az ismeretlent, de akkor már ott égtek arcán a nagy, szomorú szemek s a fehér jelenség hívogatóan kitérte feléje karjait, mint ahogy az anya hívja tipegő kicsiny gyermekét.

A zarándok felsikoltott... arca elsápadt, szemei tágrameredtek ... *Krisztus!!* ... A titokzatos Sirató! Szép fehér kezén ott égtek a szent sebhelyek . . .

* *

Édes mosollyal az arcán ment a város uccáin a zarándok. Szemei nyitva voltak, de nem látott semmit a körülötte sürgő-forgó világból, csak azt a fehér ruhás alakot látta, aki ott járt előtte, s akit más senki sem látott.

Látta az Üdvözítőt, amint végighaladt a városon, ki az Olajfák hegyére ... Látta meggörnyedt alakját, amint imádkozott, s kintől eltorzult arcát, amikor az Atyát kérte, hogy vegye el a szenvedések kelyhét és látta alázatosan meghajtott fejét, amint elrebegte, hogy „Legyen meg a Te akaratod”. Látta Júdás áruló csókját s a gyengéd fehér kezét, amely lefogta Péter kardját és helyére illesztette a levágott fület. .. Látta, amikor a korbács először suhant végig meztelen hátán és kibuggyant az első vér ... Látta a töviskoronát és a vörös palástot sebekkel borított testén, amellyel kigúnyolták Názáret királyát... Látta vérkönnyes, megtört tekintetét, amint Pilátus rámutatott, hogy „Íme az ember” s a nép, a farizeusoktól felbőszített tömeg ordította a „feszítsd meg”-et... Látta emberfeletti szenvedését, amikor háromszor roskadt össze a kereszt súlya alatt... Látta agyongyötört vonásait, amint Veronika a kendőjét ráterítette ... Látta testének vonaglását, amikor a katonák durva keze lerántotta a sebeibe beleszáradt ruhát... Látta, hogy szökken fel vére, amint kíméletlenül rádobták a keresztre és hallotta a tompa, nehéz kalapácsütéseket ...

Nem bírta tovább.

— Ó, én Istenem, én Mindenem! — kiáltott fel kétségbeesett arccal, kezeibe temette arcát és sírt, zokogott, siratta Jézust, akit a saját népe feszített keresztre, mert oly bűne volt, amit nem tudtak megbocsátani: *igazságos volt és szeretett...*

És lerakta alapjait Európa Golgotájának: Alverná-nak ...

* *

És egy este sápadtan, kimerülten a zarándok megállt a Betlehem közelében fekvő kis falucska egyik kunyhójának ajtajában.

— Pax et bonum! — köszöntött be csendesen.

Illuminato és Illés testvér felugrottak a földről és úgy bámultak rá, mint egy kísértetre.

—Te vagy az atyám? Francesco testvér? — kiáltották egyszerre.

A zarándok némán bólintott. A két testvér szeméből kibuggyantak a könnyek. Francesco a rövid hetek alatt éveket öregedett. Arca megráncosodott, szemei mélyen beestek üregükbe s vörösek voltak és kicsinyek. Hajába és szakállába ősz szálak vegyültek. Szótlanul összeölelekeztek és percekig hallgatagon nézték egymást.

— Stefano testvér volt itt, — mondta Illés, amint mindannyian letelepedtek. — Assisiből jött — tette hozzá lesütött szemekkel.

— Mi hír otthon? ... Hallgatsz? ... Illés, Illés testvér, te valamit titkolsz előttem. Kérlek, beszélj őszintén.

Illés lehajtotta fejét.

— Hiányzol odahaza ... A kisebb testvérek nem tettek mindent úgy, mint ahogy kellene ... talán jó lenne, ha hazatérnél... ha nem esik túl nehezedre ...

Francescónak összeszorult a szíve. Már is el kell hagynia vágyainak földjét, amelyet nem lát meg többé soha? El kell fojtania lelkének lázas szent szerelmét és menni, ahová hív a kötelesség? ... De nem habozott soká. Lelkek sorsa forgott kockán s a lelkek megmentése volt életének legszentebb öröme.

* *

Harangzúgás ver fel álmodozásomból. Hat óra. A közeli ferences templomba *keresztúti ájtatosságra* hív a harang érces zengése.

Mert két nagy ajándékot hozott szentföldi útjáról a drága, könnyes arcú szent zarándok: A betlehemi Jézuskát a karácsonyest felejthetetlen bájával, szépségével (Greccio) s a keresztutat, Krisztus szenvedéseibe való belekapcsolódás vigasztalásával (Alverna).

JÉZUS NYOMDOKAIN

ÍRTA:

DR. TÓTH KÁLMÁN

TKOL. TANÁR

Palesztina útjai.

Aki manapság Palesztinában partra száll, vonattal mehet Jeruzsálembe. De ha úgy tetszik, az egész országot bejárhatja autóval is *elsőrangú utakon*, amelyeket a világháború után építettek az angolok. Ezek hálózatát évről-évre tovább úgy fejlesztik és az utazás tartamát annyira megrövidítik, hogy most már épúgy autón lehet Jeruzsálemtől kanyargós utakon leszállni a Holttengerhez, mely pedig a szent városhoz, Jeruzsálemhez viszonyítva legalábbis 1150 m mélyen fekszik, mint ahogy a 604 m magas Táborhegyére is tűrhető, jókarban tartott autóúton lehet felmenni. Vagy teszem azt, míg azelőtt a Jeruzsálem—Názáret közti útvonal megtétele 3—3 ½ napba került, részben kocsin, részben szamár- vagy öszvérháton, ma ezt az utat 3—4 óra alatt meg lehet tenni. Ha akarja az ember, akár egy lépést sem kell tennie gyalog vagy régi stílű járműveken. Autóval lehet felmenni az Olajfák hegyére is, amelyre azonban egyébként még rossz gyalogutak is vezetnek.

A világháború előtt még nem ment a dolog ilyen egyszerűen. Még régibb időkben pedig valóságos probléma volt Palesztinában az utazás tűrhetetlen rossz útjai miatt.

Aki *Palesztinában* jár és látja ennek az országnak *ütött-kopott szegénységét* és részben még most is meglévő úttalan utait (pl. az Olajfák hegyére vezető régi utat, amelyet az Üdvözítő annyiszor megjárt), az tudja csak igazán értékelni Szent Pál szavainak igazságát, az emberré lett Istenfia értünk vállalt hősies áldozatainak nagyságát. Csak a palesztinai zarándok tudja igazán hálás lélekkel mondani Szent Pál után: „Megjelent a mi Üdvözítő Istenünk kegyelme minden embernek, oktatóván minket, hogy lemondván az istentelenségről és a világi kívánságokról, józanul, igazán és ájtatosan éljünk e jilágon, várván a boldog reménységet és a nagy Isten, a mi Üdvözítő Jézus Krisztusunk dicsőségének eljövételét, ki önmagát adta érettünk, hogy minket megváltson minden gonoszságtól és magának kedves, tiszta népet készítsen, a jó cselekedetek követőjét.” (Tim. II. 11, 14.). Szent Pál szavaiból következik, hogy az Úr Jézus bizonyos értelemben útkészítő is volt. Mint egy közismert Jézuskép fölirata mondja: „Ahová a torony mutat, Jézus oda nyitott utat.”

„Dux ad astra et sémita”, mint az Egyház az áldozócsütörtöki himnuszban éneklí. Utat mutatott és készített Jézus a hegyi beszédben: a nyolc boldogság útját. Utat készített a keresztfán és a Kálvárián: a szenvedések, önmegtagadások útját. Utat mutatott az Olajfák hegyén mennybemenetelekor: a megdicsőülés útját. Méltán mondotta tehát magáról: „*Én vagyok az út, az igazság, az élet!*” (Ján. 14, 6.) Az út Jézus hasonlatában útmutatót, példát, mintaképet jelent a mennybe vezető életmódhoz. Életmód értelemben különben is feltűnően gyakori a Szentírásban az *út, mint szókép*.

Amint Palesztina régi útjai hoporjásak, göröngyösek, rögösek voltak, ilyen a *Krisztus követésének útja* is. Bizonyára ilyen értelemben hasonlította magát Krisztus is Palesztina útjaihoz. Az ő követése az áldozat, az önmegtagadás gyakorlását kívánja. Hogy ezt az áldozatos életet megkönnyítse az embernek, azért nemcsak útnak, hanem igazságnak is nevezi magát Üdvözítőnk a fentebbi képes beszédjében. *Igazság* az Üdvözítő, vagyis a kinyilatkoztatás szerve. A kinyilatkoztatott igazság olyan szerepet játszik az istenes, erkölcsös életmódra nézve, mint az utazóra a lámpás, a világító fénypont: útba igazítja, merre haladjon. Az isteni igazságnak ezt az útbaigazító, fényforrás jellegét már a zsoltóros (118, 105). hangoztatja: „Szövétnék (vagyis mécses, lámpa) lábaimnak a te igéd és világosság ösvényeimnek.” Aki az Úr Jézus igazsága vagyis tanítása nyomán az O útján jár, vagyis példáját követi, arra nézve ő *élet*, vagyis a lelki, erkölcsi és örök élet oka és éltető lelke lesz. (V. ö. Ján. 1, 4, 9; 8, 32; 10, 7, 10.)

Csupa girbe-görbeség jellemzi magát ezt az országot. Egy pár kisebb síkságot (Jezrael, Genezáret, Száron, Szefera, Jerichói síkság) nem számítva, csupa hegy-völgy szórakoztatja, de egyszersmind idegesíti is a zarándok szemét. Idegesíti, mert nyugvópontot ritkán kínál neki. Azért az elképzelhető legnagyobb geográfiai ellentéteket egyesíti magában ez a kis ország. Az égbe nyúló Libanonnak 2759 m magas Hermon örökhavas csúcsa, a 604 m magas Tábor, 552 m Kármel, 938 m Ebal, 868 m Garizim mellett ott vannak a legnagyobb mélységek: a 400 méter mélységet is elérő Holttenger, melynek 76 km hosszú felszíne 397 méternyire van a Földközi tenger színe alatt. Beletorkollik az 520—329 m magas forrásokból eredő Jordán és pedig a tenger színe alatt 208 m mélységben nyugvó, 20 km hosszú Genezáret tavának tükrét áttörve, 27 nagyobb és 80 kisebb vízeséssel, szörnyűséges árokban (El Ghor) haladva, összesen mintegy 900 m zuhanás után hal el „élő” vize a Holttengernek 28—56% sót és sok aszfaltot tartalmazó keserű hullámaiban.

Járjuk be lélekben ezt a girbe-görbe, 200 km hosszú kis országot, mely fizikai alkatánál fogva egyesíti magában a legvégtetesebb

klimákat, faunát és flórát. Járjuk be azzal a lelkürettel, mellyel Jézus és az apostolok járták.

Ha nem lélekkel járjuk be, hanem csak a turista kíváncsi szemlélődésével, hamarosan kiábrándulunk belőle. Mert a szemnek, száznak, érzékeknek nem sok szépet, nem sok vonzót tud nyújtani. Jézus korában valamivel tetszetősebb formát mutathatott. A sok háború, mely rajta végigviharzott és a hosszú arab-török gazdálkodás sok tekintetben visszavetette a fejlődésben. Nagyjában azonban és lényegében ugyanaz a szegény kis ország volt Jézus korában is, mint mai napság.

Az évnek jóformán csak egyetlen szaka van, amikor Palesztina egészen túrhető, sőt határozottan jó benyomást tesz: a párheti téli esők nyomában járó *tavaszi kikelet*.

Tavas a Szentföldön.

Ilyenkor, mint Izaiás mondja a messiási idők boldogságát vázoló leírásában: „vigad a pusztaság és a járatlan hely és örvendez a kietlen és virágozik, mint a lilium. Virágozván virágozik és örvendez, vigadván és dicséretet mondván. A Libanon dicsősége adatott neki. Kármel és Száron (síkság) ékessége... És ami száraz volt, tóvá leszen és a szomszédos föld vizek forrásává; amely tanyákon azelőtt sárkányok laktak, ott zöldelő nád és kaka terem”. (íz. 35, 1—7.) A sivatag tavaszi virágdíszéből szokták azokat a képecskéket készíteni ráragasztott préselt virágokkal, melyeket emlékül visznek haza a zarándokok, mint tágabb értelemben Jézus sírjáról való virágokat.

Ez a természeti virulás, virágzás és vigadozás csak pár hétig tart. Mihelyt beköszöntének a tavaszvégi szárazságok, kopott ruhát ölt — egy pár zöldelő oázist kivéve — az egész ország.

Ezen sivár föld legnagyobb szülöttje s 33 éven át vándora, az Úr Jézus Krisztus, arra akarta felhívni a szegényes körülmények által a külsőségeken kapkodó, flancoló, pózolni szerető emberiség figyelmét, hogy *ne magán kívül, hanem belül, Istent szerető lelkének mélységes óceánjában keresse és találja meg az életnek igazi, értékes, drága gyöngyeit*. Ez a szerény világ volt tehát a legméltóbb keret Krisztus Urunk életéhez. Hiszen már Izaiás próféta a sivatag földjéből kisarjadzott *sovány cserjéhez* hasonlította az *eljövendő Messiást*: „Felnövekedett, — úgymond — mint a *vesszőszál* (virgultum = cserje) O előtte (Isten előtt) és mint a gyökér a szomszédos földből, nincs neki színe, sem ékessége” (íz. 53, 2.). Csakis ilyen szegényes környezetben felnőtt, nyomorúsághoz szokott Messiástól lehetett bizton elvárni, amit ugyancsak Izaiás próféta remélt az eljövendőtől, hogy „nem a szemek látszata szerint ítélt és nem a fülek hallása

szerint dorgál, hanem igazságban ítéli a szegényeket és igazság szerint végez a föld szelídjeivel” (íz. u, 3—4.) (vagyis elnyomottjaival). „Nem válogat személyt, a repedezett nádat nem töri össze és a füstölgő mécsbelet nem oltja ki” (íz. 42, 3.) Vagyis a szegényt, a gyámoltalant, a védtelen kisembert nem nyomja el, mint a föld hatalmasai szokták tenni, hanem hóna alá nyúl, támogatja és segíti, a legkisebb jóakaratot is megbecsüli és a jóra való törekvést istápolja. Az Úr Jézus szociális programját jelzi e szavakkal előre a próféta, mely a szegények, kisemberek megbecsülésében és fölemelésében fog megnyilatkozni.

A Szentföldnek már a földrajzi kerete is lelki elmélyedésre, az értékek belső átértékelésére készíti annak lakóját és vándorát egyaránt. Északon az örök hóval is (Hermon 2759 m) dicsekvő Libanon és Antilibanon magas csúcsai, nyugaton a mérhetetlen *tenger* mélységei, keleten Arábia felől, délen pedig a Sinai-félsziget felől a *sivatag* magányossága határolják Palesztinát. Az eget ostromló nagy hegyek magasságai emelkedettséget, Istenkeresést inspirálnak. Arra ösztönzik az embert, hogy hófehér lelkének ártadanságában Istenhez emelkedjék érzelmeivel, gondolataival, vágyaival. Imáival ostromolja az eget a jobb világért, a különb emberiségért. E magasságok közötti magányosságokban prófétalelkekből szakadt ki az az Isten szívét is megrázó sóhaj: „Rorate coeli desuper et nubes pluant iustum.” (íz. 45, 8.) Harmatozzátok, ó egek, és ti felhők, essetek le, küldjétek le nekünk az igazat, a szentet, az Isten Szentjét, magát a szentséges Úristent, aki igazságot teremtsen ebben a gan-édeni, paradicsomi ősatok dzsungelében tévedező, kavardott világban. A tenger, mely nyugatról és a sivatag, mely keletről és délről határolja Palesztinát, megegyeznek abban, hogy mindkettő a végtelenség jelképe. De különböznek is egymástól. Míg a tengert a hullámok és fény örökké változó játéka a szünni nem akaró élet és levés képévé teszik, telve titkokkal, melyeket senki sem fürkészhet ki egészen, a sivatag sűrű felülete inkább a halál képe, amelyben azonban mégis minden az élet után látszik sóhajtozni. Egyező vonásaikban is, különbözőségeikben is elmélyedésre, eszmélődésre készítetnek. Innét érhető, hogy éppen ezen, a sivatagtól s tengertől bezárt kis országban nagyszámú *prófétai lelkek* az isteni igazságok tengeréből lélegzetet is visszafójtó alámerüléssel, önmagukon erőszakot tévő szent elmélyedéssel hozták fel az egy igaz Isten törvényeit és hirdették századokon át az ő akaratát. Míg végre eljött Az, aki maga volt az igazság óceánja, aki személyének különbözősége mellett lényegi egységben, közösségben állott az Atyával. Akinek személyében az Isten emberré lett, hogy az embert istenivé tegye, mint Szent Irenaeus, Athanáz és Alexandria Szent Cyrill egyházatyák hirdették. Ezen

gondolat átértéséhez, hogy a Fiúisten megtestesülésének célja volt az emberiség istenfiúsítása, a magány csendjére van szükség. Ezt a szent magányt biztosítják a Szentföldet keletről és délről övező s részben az ország belsejét is tarkító sivatagok. E sivatagok barlangjait a Krisztus születését megelőző időkben épügy benépesítették az Istennel egyesülni akaró remeték (pl. essenusok), mint a keresztény időkben. Nem csoda, hogy Palesztina a legkiemelkedőbb lelki magasságokban járó s legmélyebb vallásossággal rendelkező nagy lelkek (próféták) hazája, szülőföldje. Maga a nagy lelkek vezére, az Úr Jézus Krisztus is a sivatag szélén, a betlehemi hegyvidék egyik barlangjában látta meg a napvilágot. Igaz, hogy ez az állítás csak paradoxon-számba mehet, mert a valóságban egyáltalában nem láthatta meg a napvilágot, amikor e világra született. Hiszen a mészhegy belsejében vájt barlangistálló mindent inkább láttatott, csak napvilágot nem. S mégis ebből a 12 m hosszú és 3 m széles és magas, zsákformájú barlangistállóból áradt ki a nagyvilágba és sugárzott szerteszét az öröm és boldogság napsugara azon titokzatos szent karácsony éjszakája óta, amikor angyalok serege töltötte be e sötétséget mennyei fényességgel és díszörséget állott a jászolban fekvő, szalmán pihenő, édesdeden szendergő isteni kised körül, akiről már Izaiás próféta elragadtatva jövendölte: „*Kiseded született nekünk és fiú adatott nekünk, kinek vállán vagyon a fejedelemség és hívauk az Ő neve Csodálatosnak, Tanácsadónak, Istennek, erősnek, a jövendőség Atyjának, a békesség fejedelmének!*” (Iz. 9, 6.).

Betlehem.

A leghitelreméltóbb palesztinai szent helyek közé tartozik a *betlehemi barlangistálló*, mint a kis Jézus születéshelye. *Hitelességét* megörökítette akaratlanul is *Hadrián császár*. A második, Bar-Kochba (Csillagfi) vezetésével kitört zsidó-forradalom leverése után (132. Kr. u.) Hadrián császár nemcsak a zsidókat tiltotta ki régi szent helyeikről, hanem a keresztényeket is. És hogy e tilalom annál foganatosabb legyen, megszentégtelenítette e helyeket s így akarta visszariasztani a híveket azok látogatásától. Amint a Kálváriát Vénusz szobrával, Jézus sírját Jupiterével profanizálta (Eus. Vita Const. III, 26. Hier. Epist. ad Paul. 3.), az ő születése helyét Adonis szobrával éktelenítette el. De éppen ezzel a szoborral akaratlanul is örök időkre hitelesen megjelölte azt a helyet, ahol az őskeresztények Jézus születéshelyét tisztelték. Szent Jeromostól tudjuk ezt, aki 389—420 között a Jézus születéshelyével kapcsolatos barlangok egyikében élt és halt meg. „Betlehemünket, írja a nagy egyházatya, a mindenség legmagasztosabb városát, Tammuznak, azaz Adonisnak

szentelt liget árnyékolta s a jászolban, mely tanuja volt Jézus első gyermeki sírásának, Vénus kedvencét siratták.” És hogy ezen Adonisz-szentély tényleg Jézus születési barlangja felett volt, arról tanúskodik a nagynevű Origenes egyházíró (185—254), aki nagyon jól ismerte

Palesztinát. Hiszen egy életének jelentős szakaszát Palesztinában, a tengerparti Cezarea városának tanszékén töltötte el. „Ha valaki — úgymond — meg akar győződni Micheas jövődöléséről, hogy Jézus csakugyan Betlehemben született, — Krisztus tanítványai által megírt életrajzán kívül arról tudhatja meg, hogy az evangélium elbeszélésével egyezőleg mutatják a barlangot Betlehemben, ahol született. Mindenki tudja e vidéken s maguk a pogányok is elmondják a kíváncsinak, hogy ebben az üregben született az a Jézus, akit a keresztények csodálnak és imádnak.” De ezen két híres írónál még régibb tanuk is vannak a betlehemi barlang hitellessége mellett. És pedig Szent Jusztin hitvédő, aki éppen Hadrián idejében született

Palesztinában (sichemi születésű volt) és 155 tájban szenvedett vértanúságot Rómában. „A városkában, írja Szent Jusztin, nem találván szállásra, József a Betlehemmel szomszédos üregben, barlangban keresett magának menedéket.” Nagy Konstantin császár kortársa és történetírója, a palesztinai Cezarea püspöke, Eusebius (†340) írja, hogy Szent Ilona Jézus születési barlangját pompás szentélyé alakította. Ezen alakítások és építkezések következményeképpen maga a barlang a templom föltára alá, tehát a föld alá került. S most is ott van. A szabadból tehát nincsen hozzá bejárat, csak a templomból. Mennyezete már nem a régi barlangé, hanem mesterséges boltozat.

A nagy fahiány miatt Palesztinában az építkezésnél alig szerepel a faanyag. A hegyoldalakon fekvő községekben *minden ház hegyoldali barlanghoz támaszkodó kőépület*. Országszerte ez az építkezésmód dívik, így volt ez hajdan és így van ez még most is: Názáretben, Betlehemben is a szegényebb néposztály házáinál. A Jézuska is azért született hegyoldalba vájt barlangistállóban, mert az előtte fekvő útszéli csárdában nem volt hely már az ő szülei részére a népszámlálás okozta túlszűfolttság miatt. „Mert nem kaptak helyet a szálláson”, azaz a szállóban, a barlangistálló előtt fekvő khánban (Luk. 27.) —, panaszolja a Szentírás.

Betlehem ma szép város benyomását teszi. Mégis ma is szép

számmal akadnak ott is falusias, rozszant viskók. A születési templom mögött a főuccában bekukkantottam egy ilyen szegényes hajlékba. Ablaknak nevezett kultúrintézmény nem volt rajta. Kémény hasonlóképpen hiányzott, mint általában a palesztinai szegények házaiban. Ajtónak mondható egyetlen nyíláson járt ki-be ember, állat, továbbá a gyér világosság, levegő, füst. Mert éppen ebédet főztek odabenn nyílt tűzhelyen. A tűzhely közelében kecskék mekegtek, bárányok bégttek, tyúkok kotkodácsoltak és kakas kukorékolt közöttük. Persze csupa piszok az egyetlen helyiségben, mely embereknek és állatoknak testvériesen megosztott közös szállásul szolgál.

Jeruzsálemtől délfelé nyolc kilométernyire fekszik az az áldott városka, ahol „*mézzel folyók lettek az egek*”: Betlehem. Jeruzsálem és Betlehem között minduntalan találkozik az ember fehér burnuszba öltözött utasokkal, fejükön teveszőrkötéltől leszorított kendővel, amint a tevék magas hátán imbolyognak méltóságteljes komolysággal.

Az ember szinte azt hiszi, hogy a napkeleti bölcseket látja, amint a kis Jézuskához igyeksenek. Látásuk gondolkozásra, eszmélésre készíti a zarándokot. Felmerül lelkében a kérdés: Ugyan mit is kerestek ezek az előkelő keleti uraságok a betlehemi barlang-istállóban?

Hogy kissé titokzatosan és mégis érthetően fejezzük ki magunkat: a mágusok a betlehemi kisednél keresték és megnyerték a *kölni dómot*, mely szent tetemeik felett úgy emelkedik az ég felé az ő tornyoskáival, mint a kőbe meredt istenkeresés, kőbe vésett himnusz; mint az emberiség ősrégi éneke az elveszett paradicsomról, melyet, hogy az ember elvesztett, fáj az neki, nem tudja feledni.

Mint a fagyos földbe temetett, hóval betakart növénycsirában és magvakban, mint az önmagába visszavonult csipkerózsa rügyeiben fesheng, lázong az élet vágya, napsugár után nyög, meleg után vágyakozik, hogy kitörhessen s virágba, illatba, szépségbe öltözhessen: úgy fesheng, lázong az Istentől eltávolodott emberiség lelkében is a vágy az Isten után; njcg, sc'fajtozik az öiök élet után s annak adója, szerzője, a Megváltó kegyelme, napsugara után.

Ezt keresték és ezt találták meg a napkeleti bölcsek a Jézuska kemény bölcsőjénél, a betlehemi jászolnál.

A „Megy a juhász számaron, földig ér a lába”-féle jelenetek is egymást váltogatják az úton palesztinai kiadásban: felláhok, beduinok számarháton. Napjainkban is lehet találkozni útközben számarháton utazó egyszerű családokkal. Szegényes ruhába öltözött asszony ül, illetve guggol a szamár hátán. Karjaiban kis gyermekét tartja. A szamár oldalán lóg a víztartó edény. Néha azonban a szamár oldaláról lelógó zsákokból a papa és a mama „kedvencei” kandikál-

nak elő. A csacsi mögött lépdél a halványarcú, villogó szemű férfi s menésre ösztökéli a kényeskedő, bóbiskoló állatot. A Názáretből Betlehembe utazó, vagy ha úgy tetszik, az Egyiptomba *menekülő Szent Családnak* naponként megújuló képe ez a szegényesen utazó család. A Szent Család is szegény volt. A szegények pedig minden időben hasonlítanak egymáshoz az élet útjain.

A régi időkben Palesztinának, mint mondtuk, irgalmatlan rossz útjai voltak. Nem is voltak igazán utaknak nevezhetők. Inkább számár csapák voltak. Mert csak a számár tudott biztonsággal lépkedni ezeken a göröngyös, hepehupás csapákon az ő hosszú, alul görbe patáival. A ló az ő lapos patáival lecsúszott volna a meredek, göröngyös, hepehupás hegyoldalokról. Azért nem is igen használhatták nemcsak teherhordásra, de még személyszállításra sem a kényes lovat. A számár ellenben nagyszerűen bírja a meleg, száraz, forró hegyvidéken a hőséget is, szomjúságot is. Keveset és ritkán iszik. Hasonlóképpen csekélyét eszik. A száraz kórót és csalánt, tüskés gazokat többre becsüli a gyenge és nedvdús takarmánynál.

Ezen sokfajta igénytelensége lónál, tevénél és mindenféle más háziállatnál alkalmasabbá tette arra, hogy a száraz, forró, sivatagos és hegyes-völgyes Palesztinának fő teherhordozója és fő-fő közlekedési eszköze legyen évezredekken keresztül.

A szamaragoló keleti ember rendszeren az abrakos zsákon ül, melyet a számár a hátán cipel. Madzagokon megerősített fapálci-kákba dugja rendes kengyel helyett lábait. Máskor pedig az állat hátára erősített takaró vagy ruhadarab szolgál az utasnak nyereg gyanánt.

A szamarat érte a legnagyobb megtiszteltetés az összes állatok között, midőn hátán hordozta az Üdvözítőt.

Az Úr Jézus szamarára az apostolok saját ruháikat rakták nyereg helyett virágvasárnapon Jeruzsálembé való bevonuláskor. Igaza van a versikének: „Csacsi bácsi ballag...”

Lassan jár a számár. De ez a keleti embert egyáltalában nem bántja. Náluk nem az a jelszó: „Az idő pénz.” Hanem inkább az arab közmondás járja: „*Minden sietség az ördögtől van.*”

A számár a gazdájához nagy hűséggel ragaszkodik. A bibliai Cisnek szamarai bizonyára nem hűdenségből hagyták ott gazdájukat, amelyeknek keresése közben fia, Saul királyságot talált. Bizonyára csak eltévedtek. (Kir. I, 9.) Izaiás próféta azt mondja az Istentől elpártolt zsidók megszégyenítésére: „Megismeri az ökör gazdáját és a számár ura jászolát: Izrael pedig nem ismer engem (az Istent) és az én népem nem ért.” (íz. 1, 3.)

Vigouroux szerint (Dictionnaire de la Bible I. 573.) Izaiásnak ezen mondása szolgált okul arra, hogy a kis Jézus jászola mellé már

az őskeresztény művészek (343. Kr. u., a legrégebb ilyenmű ábrázolás) odaállították az ökör és szamár alakját, jóllehet Izaiásnak idézett szavai egyáltalában nem foglalnak magukban a kis Jézusra vonatkozó jövendölést. A művészek ábrázolásaiából a karácsonyi énekekbe is átment e felfogás. Az egyik ének szerint: *Ökör, szamár reája lehelnek, mintha mondanák ...*

A biblia ugyan egy árva szót sem szól arról, mintha a betlehemi barlangistállóban akár ökör, akár szamár is lett volna Jézus születésekor, ökrök jelenléte nem is valószínű. Hiszen csak rendkívüli esetben, vihar, eső idején használták istállóknak is e sziklabarlangot. Éppen ezért tudott a Szent Család oda behúzódni, mert akkor üres volt. Azt azonban feltételezhetjük, sőt fel kell tételeznünk, hogy szamár volt a barlangban, t. i. a Szent Családé, amelyen az áldott Szűzanya a háromnapos názáret—betlehemi utat megtette. Mert gyalog alig lett volna képes ekkora utat tenni.

Ostoba ábrázata és csökönyössége miatt jutott a szamár azon kétes dicsőséghez, hogy *a középkori művészek jelképes karrikatúráikban* gyakran ábrázolják a szamarat abban a komikus, voltaképpen pedig tragikus helyzetben, amint hárfát penget és buta pofával zsoldárokat énekel, amelyekből, úgylátszik, semmit sem ért. *A csökönyös zsidóságot akarták e jelképen megörökíteni*, amelynek fülei vannak a hallásra, még pedig jókorák s szorgalmasan olvasgatja az ószövetségi szent iratokat. De még sem akarja, tényleg *nem akarja* megérteni azon jövendöléseket, melyek a Messiásról szólnak. (Landrieux: Aux Pays du Christ 94.)

Még a művészeknél is jobban felkapták a keleti népek az ő hasznos s éppen ezért népszerű, nagyfűű, mélabúsan filozofálni szerető házi barátjukat becéző névként az ő szóvirágos nyelvezetükben.

Terhet akkorát raknak a szegény csacsi hátára, hogy a jólelkű embernek szinte megesik rajta a szíve. Nemcsak gabonával megpakott zsákokat cipel, hanem épületköveket, földet, homokot, néha egész rakás (3—4) iskolába menő gyermeket, mögöttük lépkedő szolgálival. Jeruzsálemben ez gyakori látvány. Az evangéliumból tudjuk (Máté 18, 6., Márk 8, 40., Luk. 17, 2.), hogy *malomszerkezet hajtására is használták a szamarakat*. Az Úr Jézus ugyanis azt a malomkövet, melyet a kisedek botránkoztatójának nyakára kíván köttetni, hogy azzal a tenger mélységébe meríttessék, *szamárkönek* (az eredeti görög szövegben *ὄνιxός* = mola asinaria) nevezi. Hatalmas kerek kő ez, melyet egy másik kő felett körben hajtott a szamár (kivételesen rabszolga vagy teve) s a két kő között levő gabona e súrlódás által liszté őrlődött.

Legfőképpen mégis közlekedő eszközként használták ősidők óta és használják még most is a szamarat.

Különösen nagy becsben áll e szempontból a Bagdadból származó fehér szamár, mely éppen ritkaságánál fogva drágább is.

Az olcsóbb fajta közönséges szamár, amelynek vörös színétől kapta a szamár héber nevét is (chamór = a vörös), minduntalan elének botlik az országutakon is, a városokban is. Egész Palesztina tele van vörös szamarakkal. Elválaszthatatlanul hozzátartoznak a palesztinai életképekhez.

Most is gyakran látni papokat, apácákat is szamarháton. Keleten ez a látvány egyáltalában nem szúr szemet senkinek sem. Nálunk talán az összes uccagyerekek összeszaladnának ennek csodájára.

Mikor Zakariás próféta az *eljövendő Messiásról* azt jövendölte, hogy „szamáron ülve jó és (pedig) szamár fiatal vemhén” (Zak. 9, 9.), ezzel nem az ő nagy alázatosságát akarta jellemezni, hanem az ő békefejedele-mivoltát. A szamár ugyanis a béke jelképe volt, ellentétben a lóval, mely harci állat volt, mert a harcos hősök ezen jártak. A próféta tehát azt akarta mondani e beszéddel és Jézus azt akarta szemléltetni az ő virágvasárnap-i bevonulásával, hogy ő nem erőszakkal, fegyverrel, harccal akar hódítani, hanem békés, szelíd eszközökkel alapítja meg országát.

A mózesi törvényhozás különös tekintettel volt e hasznos állatra, mikor előírta számára is a szombati munkaszünetet (Móz. V. 14.) s megtiltotta annak „elkívánását” a felebaráttól a 10. isteni parancsban. (Móz. II. 20, 17.)

A hegygerinc déli végén, mely amfiteátrumszerűleg hordja magán Betlehem városát, lovagvárforma épülettömeg emelkedik tornyokkal, lőrészekkel, bástyákkal. Ezen épülettömeg közepén fekszik Szűz Mária öthajós bazilikája mely a születési barlangot is magában rejt a főoltár alatt. Körülötte épült kolostorok és zárándokházak adják meg lovagvár-jellegét. Délről a szakadár görögöké és örményeké. Északkeleti oldalán pedig a latinok Szent Katalin temploma és mellette a ferencesek kolostora, zárándokháza. A város felőli oldalon nagy szabad tér előzi meg a negyedik században épült bazilikát, mely egyike a kereszténység legrégebbi templomainak! Erről a térről egy rendkívül alacsony ajtón keresztül lehet derékszögben meghajolva a templomba jutni. Mint egy útleíró szépen mondja: „Az Üdvözítő születése helyét jelölő templomba csak főmeghajtvva, görbült háttal lehet bejutni annak jeléül, hogy csak alázatot és keresztény ihletet vigyünk magunkkal és falain kívül hagyjuk az emberi nagyzást, a büszkeséget azon helyen, ahol született a Megváltó, ki a felfuvalkodás és gőg által bűnbe esett emberért magát feláldozta.”

Az egy méter magas kapu igazában védelmi célra készült a szom-

szed júdeai sivatagban csatangoló beduinok esetleges betörése ellenében. Mert amíg teve- vagy lóhátról szálltak, a templomot így könnyebb volt elzárni előlük.

Midőn 614-ben (Kr. u.) Chosroés perzsa király hordája dúlta egész Palesztinát s csak magában Jeruzsálemben 62.000 embert legyilkolt, 300 kolostort és templomot elpusztított, ezt az egész országban dúló pusztítást a betlehemi bazilika szerencsésen elkerülte. Szerencsését érdekes körülménynek köszönhetette. A bazilika homlokzatának mozaikja a napkeleti bölceket ábrázolta; és pedig perzsa nemzeü öltözetben. Ezért állítólagos honfitársaikra való tekintettel a perzsák megkímélték az egész templomot. A hódító arabok sem bántották 637-ben. Sőt az örült Hakim kalifa (1010) szentségtörő merényletét is megakadályozta valami titokzatos hatalom, hogy le ne rombolhassa. A keresztesek 1163 és 1243 között ragyogó pompába öltöztették az egész bazilikát. Az Ó- és Új-Szövetség történetéből vett mozaikképekből három még most is áll megcsonkított és megkopott állapotban latin feliratokkal.

Ha a ferencesek zarándokházának terraszáról széttekint az ember, látja, hogy Betlehem megfelel nevének: *Beik* = ház és *lehem* = kenyér, tehát kenyérháza. Tényleg elég jó megélhetést nyújt, a szentföldi viszonylatokhoz képest, vagyis megadja a mindennapi kenyeret a városnak terraszszerűen művelt dimbes-dombos határa. A terraszokon szőlők, fügek és más déli gyümölcsök teremnek. Messzebb pedig gabonaföldek, pl a Boóz szántóföldje, amelyen Ruths Dávidnak dédanyja és Jézusnak ősanyja kalászatokat szedegetett, mielőtt Boóz őt feleségül vette. Ilyen környezetben jelent meg az Élet kenyere, aki azt monda magáról: „Én vagyok az élet kenyere, aki mennyből szállottam alá.” (Ján. 6, 41.)

Betlehemben született Jézusnak nagy királyi őse, *Dávid*. Itt választotta ki őt Sámuel próféta Isten megbízásából Jessze (Izai) fiai közül Izrael királyává. (Kir. I. 16. fej.) Bedehemből vitt a királyllyá fölkent Dávid a fiúszteusok ellenében táborozó testvéreinek élelmet, amely kirándulása alkalmat adott neki Góliát legyőzésére (Kir. I. 17- fej.). Azért Betlehemet az „Ő városának hívja az Ó-Szövetség (Kir. I. 20, 6.), az evangélium pedig egyenesen „Dávid városinak (Luk. 2, 4. 11.). A íliszteusokkal vívott harca közben megszomjazó Dávidnak az ellenségtől megszállott Betlehemből, a város kapuja mellett levő ciszternából szerzett három hős katonája vizet. De nem akará azt meginni, hanem az Úrnak áldozá, azt mondván: „Azon embereknek, kik életveszéllyel mentek vala el, vérét igyam-e?” 1; i ^{23, 16,} ~17-) Ennek a valóban hősiek királyi gesztusnak emlékéül a születés bazilikájával szemben a három nagy sziklába vágott ciszternát „Dávid ciszternái”-nak hívják.

Názáret.

Mindenkit izgat és érdekel a kérdés: minő volt a kis Jézus názáreti otthona, ahol ez a drága isteni gyermek „növekedett nemcsak korban, hanem bölcsességben és kedvességben Isten és emberek előtt”, ahol ifjúvá serdült, majd férfivá fejlődött s ahol életének java részét teljes rejtekben élte.

Ez a kíváncsi érdeklődés tört ki csodálkozó kérdésben már Nathánaélből, a későbbi Bertalan apostolból Fülöpnek azon örvendező híradásakor: „Akiről Mózes írt a törvényben és a próféták, megtaláltuk Jézust, József fiát Názáretből. Monda neki Nathánaél: Jöhet-e valami jó Názáretből? Felelé neki Fülöp: Jer és lásd.” (Ján. i, 45—46.) Nathánaél csodálkozó, szinte megbotránkozást kifejező kérdését az a körülmény magyarázza meg, hogy Názáretnek akkoriban valami okból igen rossz híre volt. Egyes exegéták úgy mondják, hogy bicskások voltak lakosai. Most is többnyire kések, kardok és egyéb fegyveres szerszámok készítésével foglalkoznak az iparosai. Az Ó-Szövetségben egyáltalán nem szerepel Názáret neve. Ez csak úgy lehetséges, hogy igen jelentéktelen kis hely lehetett. Valószínűleg iskolája sem volt. Legalább is ezt kell következtetni a zsidók azon kérdéséből, honnan van Jézusnak nagy tudománya, holott iskolába nem is járt. Már pedig a Talmud szerint az olyan község, melynek még iskolája sincs, megérdemelné, hogy elpusztítsák. Mert — ugyancsak a Talmud szerint — a világot az iskolásgyermek lehellete tartja fönn.

Názáret egyedül annak köszönheti világhírét, hogy Jézus otthonául szolgált.

A Jézuska otthonának jellegét megadja egyrészt Názáret neve, másrészt fekvése. Názáret a zsidó Nezer szótól származik, mely sarjadást, virágot jelent. Ez a város tényleg megfelel nevének = virágos (kert) vagy virág-(város). Barátságosan mosolygó házai körül, ami Palesztinában ritkaság, kertek virulnak ciprusokkal, barackokkal, gránátalmákkal, olajfákkal és szőlőkkel. Már e növényekben való aránylagos gazdagsága miatt is kedves, barátságos benyomást tesz az emberre. Kellemét még emeli fekvése. Hegyektől körülzárt völgykatlan mélyén és oldalain húzódnak a városnak fehérre meszelt házai. Ezek között jelenleg sok a kolostor, kórház és iskola. Igazi bezárt kert (hortus conclusus) volt a város is, mint a boldogságos Szűz Mária lelke. (Énekek én. 4, 12.)

A Szent Család háza ezen völgykatlan mélyén feküdt. Ha a kis Jézus kiült szerény házuk ajtaja elé, maga előtt látta az aranyos napsugártól vagy a csillagok ezreitől tündöklő kék eget, mely úgy borult az emberré lett Isten Fia rejtekhelyére, mint valami fölséges templomkupola. Szébb templomot emberi kéz nem tudna építeni, mint aminő volt az Isten Fiát magában rejtő, hegyektől körülzárt, az égboltozat kékségétől borított virágváros, Názáret.

Mi sem volt stílszerűbb, minthogy e virágoskertben sarjadjon ki „az a *vessző* Jessze gyökeréből, melyen *virág* növekedék”, mint ezt Izaiás Isten sugallatából (n, i.) megjövendölte. A *vessző*, mely Jessze gyökeréből? vagyis Dávid atyjának, Jessze(Izai)-nak családjából kisarjadt, a szentírásmagyarázók szerint a boldogságos Szület jelent. A virág pedig, amely rajta növekedett, a kis Jézust. Tehát virágoskertben nőtt fel az emberiség virága, amelyen „megnyugodott az Úr lelke, a bölcsesség és értelem lelke, a tanács és erősség lelke, a tudomány és ájtatosság lelke és az Úr félelmének lelke.” (Izaiás II, 2—3.)

A Szent Család háza Názáretben, ahol az „Úr angyala köszönté Szűz Máriát és méhébe fogadá Szentlélektől szent Fiát” s ahol a gyermek Jézus „növekedék bölcsességben és kedvességben Istennél és embereknél” (Luk. 2, 52.), hegyoldali barlang elé épített s vele szervesen összefüggő kőépület volt. Most már csak a barlang van meg belőle Názáretben. Maga az előtte levő kőházikó pedig Olaszország Loretto nevű városában van, ahová jámbor legenda szerint angyalok vitték 1291-ben, illetve 1294-ben, hogy a szaracénok dúlásaitól megmentsék. A szaracénok ugyanis a XIII. században lerombolták azt a templomot, mely az Isten Fiának majdnem 30 éven át földi lakását magában foglalta. A templom — bár kisebb méreteken — a ferencrendiek buzgólkodása folytán azóta többször is újra épült. Ez a kis templom most már a Szent Család házának csak alapjak őrzi azzal a barlanggal együtt, amely akkoriban lényegesen hozzátartozott a szentházhhoz és ahol a hagyomány szerint az angyali üdvözlés is történt.

A hegyek csendjét kereső isteni Üdvözítő bizonyára számtalanszor felment a Názáret fölött magasló hegyekre, hogy ott Atyjához imádkozzék és szemlélje a vüágot, melyet egykor meghódít. Északon Galilea magas hegyei zárták el előtte a látóhatárt. Keleten a Tábor emelkedik büszkén az ég felé. Délre a kis Hermon, Gelboe, Szamaria hegyei. A szemhatár szélén Júdea kopár hegycsúcsai szemlélhetők. Nyugaton a Kármelhegy kékellik, a még kékebb Földközi tengerrel, melyet a lenyugvó nap tündöklővé tesz. A leendő békekirály áttekinthette az ókori történelemnek annyi sok vérrel áztatott csataterét, a hegy lábánál kezdődő Jezrael-síkságot zöld,

sárga és szürke színekben tarkálló perzsa szőnyegével, melyre a ritkán átvonuló felhők vetnek néha egy-egy violaszínű foltot.

Minden folyó visszatükrözi a partjain elterülő vidékek, fák, községek, emberek, állatok képét. Az élet folyama is visszavetíti a fizikai és lelki élmények képét, melyek között tova iramlik. Jézus ifjúkori, rejtett életének folyama is magába fogadta és tanításaiba visszatükrözi a szép názareti természet életét, melynek majdnem 30 éven át lelkes bámulója volt. A jó Isten szépséges názareti kertjében csodálta meg minden természeti szépség iránt érdeklődő szemével a „mezők liliomait, mint növekednek, nem dolgoznak és nem fognak, és mégis Salamon minden dicsőségében sem volt úgy öltözve, mint egy ezek közül (Máté 6,28—29), hogy hirdessék a mennyei Atyának gondviselő jóságát. Názáret hegyoldalain tanulmányozta először a fügefát, mely tavasszal termi első gyümölcsét. (Énekek én. 2, 13.) Ott szemlélte először, mint metszik a venyigét, hogy bő termést hozzon (Ján. 15, 2.). Názáret hegyein tapasztalta először, hogy az elveszett juhok miképpen viszi vissza a jó pásztor vállain az akolba (Luk. 15, 46; Ján. 10, 1.). Itt látta, mint húzódik vissza barlangjába a gyáva sakál (Máté 8, 20; Luk. 9, 58.), mint gyülekeznek a sasok és ölyvek zsákmányuk köré. (Máté 24, 28; Luk. 17,37.) Itt figyelte meg, mint piroslik a nap alkonyatkor és hajnalban a viharos vagy csendes időjárás jeléül. (Máté 16, 3.) Itt volt legtöbb alkalma tapasztalni, miképpen dönti össze és semmisíti meg a hegyekről lezuhanó záporpatak az alap nélkül, tehát rosszul épített házakat (Luk. 6,49.), amelyekben ő a prédikációit csak regényes kíváncsisággal hallgató, de azok eszmei tartalmát megvalósítani n^am akaró emberek jelképeit látta. Szóval az isteni Mester egész tanítói működésében visszatükröződik az ő ifjúkori otthonának, a csendes és nyugalmas, titokzatos, rejtett és mégis nyílt fekvésű Názáretnek egész világa.

A kánai menyegző színterén.

Názáretből hegyeken-völgyeken föl-le kanyargó úton jó félóra alatt autón Kánába lehet jutni, ahol Jézus megkezdte nyilvános messiási működését a víznek borrrá változtatásával.

Menyegzőt tartottak ebben a poétikus fekvésű városkában. Bizonyára Jézus rokonságából került ki a vőlegény, vagy talán a menyasszony. A görögök hagyománya tudni véli, hogy a későbbi Tádé (Szent Júdás) apostol lett volna a „kánai vőlegény”. Van benne némi valószínűség, mert az evangéliumokból (Máté 13, 55; Márk 6, 3.) egészen bizonyos, hogy Tádé (Júdás) az úgynevezett *fratres Domini* vagyis Jézus atyafisága közül való volt. Jézusnak unokatestvére volt az ő szent Anyja révén, akinek rokonát, az úgynevezett

Maria Jacobi-t (Máté 27, 50.) Kleofás (Ján. 19. 25.), vagy Alfeus vette feleségül. Ennek a közeli rokon házaspárnak gyermekei voltak a *fratres Domini*.

Ezen körülményből magyarázható, hogy „ott vala Jézus anyja. Meg volt pedig híva Jézus tanítványaival együtt a menyegzőre. És fogytán lévén a bor, monda Jézus anyja neki: nincs boruk.” (Ján. 2,1—3.) Mintha csak azt mondta volna: nincs örömük, nincs jókedvük. Mert hiányzik az öröm és jókedv forrása, a bor. Az pedig öreg hiba volt. Az a jóságos Jézus, akinek apostola azt írta, hogy „a jókedvű adakozót szereti az Isten”, nem nézhette, hogy az ifjú jegyesek szomorú érzések között adják át szívüket egymásnak holtomiglan-holtodiglan. Az a Jézus, akinek apostola szerint „az Isten országa”, vagyis az egyház élete, melyet a házassághoz hasonlít „béke és öröm a Szentlélekben” (Róm. 14, 17.), mondom, az a Jézus nem engedhette, hogy keserű békédenség között kezdődjék meg az ifjú pár házassége, mivel megszégyenülés érte őket már a lakodalmon is a bor hiánya miatt.

Rövid halogatás után, mely arra szolgált, hogy kikutassa, elérkezett-e már a mennyei Atyától kijelölt időpont az ő nyilvános, messiási szereplésének megkezdéséhez, monda Jézus a szolgáltnak: „Töltsétek meg a vedreket vízzel.” „Vala pedig ott hat köveder elhelyezve a zsidók tisztulására, egyenként két vagy három korsó tartalmú” (a görög metretes, kb. á 20 liter). „A zsidók tisztulására”, vagyis az étkezés előtt és után szokásos kézmosásra és edények letisztítására (v. ö. Máté 15, 28; Luk. 13,12; Ján.4, 21; 8,10; 19, 26.). „És színültig tölték azokat.” Jézus aztán „azzal kezdé meg csodatételeit a galileai Kánában, hogy a vizet borra változtatta és nyilvánosságra hozá dicsőségét.” (Ján. 2, 7—12.)

A környék panorámája elragadóan szép. A falu alján viruló gránátalmafák üde zöldje magát a romhalmazhoz hasonló falut is bájos koszorúba fonja. A teljesen érett, kifejlett, vérvörös példányokról, melyek a környék fáin lógnak, érti meg az ember, miért hasonlítja az Énekek énekének völegénye a menyasszony orcáját „a gránátalma cikkeihez” (4, 3.). Tényleg a palesztinai viszonyok között ennél találóbbat alig mondhatott volna a szépség jelképezésére. Gyönyörű vérvörös színe miatt szokták az egyházi szövetekbe is, különösen a miseruhák szövetébe beleszőni a gránátalmát stilizált

formában az isteni szeretet jelképezésére, mely a léleknek legfőbb dísze, ékessége.

Szőlőt bőségesen tételez fel a kánai menyegző története a vidéken.

Jófajta vendégség meg nem eshetett bor nélkül a bibliai hébereknél. Hogy a bor Istennek minő drága és nagyrabecsült ajándéka, az kitűnik abból, hogy az Úr Jézus a bor kedvéért művelte első csodáját a galileai Kánában.

A mennyország örömeit is szereti Jézus olyan lakomához hasonlítani, amelyben bort isznak. Többi között az utolsó vacsorán mondotta: „Mostantól fogva nem iszom a szőlő ezen terméséből addig a napig, mikor azt az újat iszom majd veletek Atyám országában.” (Máté 26, 29.)

Hogy a bor Istennek minő értékes ajándéka, kilátszik abból is, hogy az Úr Jézus a bor színe alatt hagyta hátra szent vérének italát. Mert a bor tüzet, édességet, zamatos illatot rejt magában. Jézus is tüzet, édességet, zamatot akart árasztani saját szívéből az emberi szívekbe. S csodálatosan érdekes, hogy ezt a tüzet, édességet és zamatot a piszkos, csúnya porból, sárból vagy rögből kapja a bor a szőlőtöke és vesszők közvetítésével. A szőlőtöke felszívja s csodálatos bűvész módjára átalakítja kémiaileg ezt a nedvet, mely az embernek annyi kellemes órát szerez.

Éppen ezen okból nevezi magát is az Üdvözítő *szőlőtökének*, melyhez ragaszkodniuk kell a lelkeknek úgy, mint a szőlővessző tapad a tőkéhez. Mert csak az ő közvetítésével juthatnak életnedvhez, vagyis a kegyelemhez, mely közli velük az isteni élet tüzeit, édességét és zamatos erejét. „Én vagyok az igazi szőlőtő, és Atyám a szőlőműves. Minden szőlővesszőt, mely énrajtam gyümölcsöt nem hoz, lemetsz, és minden gyümölcsstermőt megtisztogat, hogy többet teremjen. Maradatok énbennem és én tibennetek. Miként a szőlővessző nem tud gyümölcsöt hozni önmagától, ha nem marad a szőlőtőn: úgy ti sem, ha énbennem nem maradtok. Én vagyok a szőlőtő, ti a szőlővesszők. Aki énbennem marad és én őbenne, az bő termést hoz, mert nálam nélkül semmit sem tehettek. Ha valaki énbennem nem marad, kivetik azt, mint a szőlővesszőt és elszárad és összeszedik és tüzre vetik és elég.” (Ján. 15, 1—7.)

Ez az isteni szőlőtő immár az egész világot lugasszerűleg beárnyékolja ágaival. Európában és Ázsiában épúgy hordozza a szőlővesszőket és termi bőséges gyümölcsseit, mint a négereknél, indiánoknál és eszkimóknál, akik a hit által ragaszkodnak Hozzá. Ennek a rögzös, göröngyös, csúnya világnak, életnek kellemetlen talajából Őáltala szívják fel a Hozzá gondolat- és érzésvilágukban ragaszkodó

lelkek milliói mindazon tüzet, édességet, illatot, mellyel elbűvölik a világot.

Kánában történt az is, hogy Fülöp apostol a fügefa enyhet adó óriási lombjai alatt hűsölő Natanaélt vezette Jézus elé, aki azt a nyilatkozatot tette a közeledőről: „íme, az igaz izraelita, akiben nincs álnokság. Monda neki Natanaél: Honnan ismeresz engem? Felelvé Jézus, monda neki: „Mielőtt Fülöp téged hívott volna, midőn *a fügefa alatt voltál*, láttalak téged.” (Ján. i, 48, 56.) Az Énekek énekének völegénye (2, 3.) a királyi kertnek legfőbb díszei közé sorozza a fügefát a szőlővel egyetemben: „A fügefa — úgymond — megtenné első gyümölcseit, a virágzó szőlők kiárasztják illatukat.”

Pedig ha tárgyilagosan szemléljük a *fügefát*, semmi különösebb szépséget sem fedezhetünk fel rajta. *Fája göcsörtös, girbe-görbe, mint maga a tápláló anyja: az ország.*

A *fügefa* Palesztina legjellegzetesebb fái közé tartozik. Már Mózes a többi között azzal biztatta a Kánaán elfoglalására készülő testvéreit, hogy az olyan föld, „melyen fügek és gránátalmák és olajfák teremnek.” (Móz. V. 8, 8.) Az előre küldött kémek az elfoglalandó Kánaán termékenységének bizonyítására „hozának fügeiből is azon helynek.” (Móz. IV. 13, 24.) A próféták szerint is az Igéretföldjének boldogságát jelképezi a sok füge, mint Joélnél mondja az Úr: „A fügefa és a szőlő megadják terméseiket.” (Joél 2, 22.) Ugyanezen próféta könyvében az Úr szerint az ellenséges hadsereg legveszesebb pusztításai közé tartozik, ha „pusztává teszi az én szőlőmet és *fügefámat* meghámozza, mezítelenné tévén, megfosztja azt és ledönti, úgy hogy fehérek lesznek ágai.” (Joél 1, 7. V. ö. Amos 4, 9; Hab. 3, 17; Ag. 2, 20.) A bibliai zsidóság szemében az volt a békés boldogságnak netovábbja, ha saját szőlője és fügefája alatt lakhatott (Kir. III. 4, 25; Zak. 3, 10; Mak. I. 14, 12.), annak édes gyümölcseit élvezhette (Kir. IV. 18, 31; íz. 36, 16.) és enyhet adó óriási árnyékában hűsölhetett.

A fügefa az ószövetségi zsidó vallásnak is jelképe.

A fügefa girbe-görbe, akárcsak a paragrafus. A farizeusoktól eltorzított ószövetségi vallás is csupa paragrafusrágás volt. Azért nemcsak a fizikailag girbe-görbe országot, hanem ószövetségi népének lelki görbeségét is beszédesen jelképezi a buja lombozatú fügefának semmire sem használható puhasága és alaktalansága. Puha és alaktalan volt az ószövetségi zsidóságnak erkölcsi egyénisége is. Puha volt a lelki erejük, mint puha a gyermekek csontja, izma, akiktől éppen ezért komoly munkát, nagy erőfeszítést senki sem kíván. Gyermekekhez hasonlított az ószövetségi emberiség. Innét van, hogy

az Isten kevesebbet követelt tőle, többet (pl. soknejűség még a szent patriárcháknál is) megengedett neki, kevesebbel megelégedett ószövetségi szentjeinél.

Maga az *Üdvözítő tette meg a fügefát az ószövetségi zsidóság vallási jelképévé*. Midőn a szent városba való utolsó bevonulása előtt „megérkezék, mondja az írás, látván egy fügefát az út mellett, hozzá méné és nem találván rajta mást, mint leveleket, monda neki: Soha többé rajtad gyümölcs ne teremjen mindörökké. És a fügefa azonnal elszárad.” (Máté 21, 18—19.) Az írásmagyarázók szerint ez a gyümölcstelen fügefa, mely Jézus szavára elszáradott, a szertartások buja lombzatában pompázó, de jó cselekedetekben szűkölködő zsidóságot és vallását jelképezi, melynek el kellett száradnia, meg kellett szűnnie. Helyet kellett adnia az újszövetségnek, melyben az Isten nem zsarnok, hanem atya.

A földig görnyedő félelem alázata a zsarnoknak gondolt nagy Isten színe előtt, aki jutalmaz és büntet és pedig már itt a földön anyagi javakkal: ez az ószövetségi mózesi vallásnak központi, vezető gondolata. A félelem vallása volt, szemben az újszövetségi, a Jézus által alapított keresztény vallással, mely a szeretet vallása. A keresztény ember atyjának meri nevezni a nagy Istent, akihez fiúi bizalommal emeli fel fejét, szemét, szívét: „Mi Atyánk, ki vagy a mennyekben.” Az ószövetségben földig görnyedve, remegve jelentek meg Elohim, Adonai, Schaddai félelmetes színe előtt még a jámborok is. Még a nagy, szent Izaiás próféta is ijedten nyöszörög: „Jaj nekem, mert meg kell hálnom, mivel én fertőztetett ajakú férfiú vagyok és a Királyt, a seregek Urát szemeimmel láttam.” (6, 5.)

Az ószövetség jámbor embere a földig görnyedő félelem alázatának fügefaleveleivel volt kénytelen befödni lelkének meztelen szegénységét, mikor beszélni akart Urával, Istenével. Ezen ószövetségi gondolkozástól szabadította meg Jézus Natanaélt és az ő személyében minden „igaz izraelitát”, midőn elhívta őt a fügefa alól az ő követésére s evangéliumának megízlelésére. Mennyivel más, mennyivel felemelőbb, melegebb az evangéliumi isteneszme s a hozzá fűződő jámborság, vallásosság fogalma, mint az ószövetségé volt. Egyenes, bizakodó, ég felé lendülő az újszövetségi, „igaz, mint a pálma.” örök hála illeti az emberiség részéről Krisztus Urunkat, hogy a Miatyánk tanításával kiegyenesítette az Isten gyermekeinek derekát, gyermeki bizalomtól sugárzóvá tette tekintetüket, kegyelmeivel bünt legyőzővé acélozza akaratukat és azt az *életprogramot* tüzi szemeik elé apostola által: *31A fönt levőket keressétek.*” (Kol. 3, 1.) A *sursum corda* = föl a szívekkel: ez a pálmásudaras lelkület kell a szépet, jót és boldogságot áhító emberi léleknek, nem a göcsörtös girbe-görbe fügefának félelemtől letört, ütött-kopott alázata. A sze-

rető Istennek szeretete nagyobb hajtóerő az erkölcsi jóság és tökéletesedés felé, mint az Úr Istennek félelme. Nem csoda, hogy Mózes még nem merte kimondani azt a nagy szót, mely Krisztus Urunk ajkáról világgá szállt: „Legyetek tökéletesek, mint a ti mennyei *Atyátok* tökéletes.” (Máté 5, 48.)

Palesztina földművelése.

Kána határában történt az az érdekes eset, hogy Jézus éhező apostolai szombatnapon a földek közt átmenőben szakítottak a mások földjein a búzakarászokból és kezdték őket a kezükben összemorzsolni és enni. A jelenlevő farizeusok szóvá tették, mondván: „Íme, tanítványaid olyat tesznek, mit nem szabad megcselekedni szombaton.” (Máté 12, 1—2.) Ámde nem a kalászszedés cselekvényét magában kifogásolták, hanem azt, hogy ez az ő szemükben „aratás”- és „cséplés”-számba menő cselekedet szombaton történt. Az ilyen „szolgai munka” pedig megszentelteleníti a szombatot. Jézus aztán a héber szent történelemből vett példákön (az éhező Dávid szombatnapi esetén, a papok szombatnapi ténykedésein) kívül a természetjogra hivatkozva mentette ki apostolait ezen pontban is a bűnösség vádjá alól.

A mózesi törvény értelmében *az éhezőknek szabad volt más földjének kalászaiból tépni* és azokat összemorzsolva megenni. (Móz. V. 23, 25.) Mert ezt a Példabeszédek könyve (6, 30.) szerint azért teszi, hogy „éhező lelkét (vagyis éhségét) kielégítse.” A természetjog diktálja ezt a rendelkezést annál is inkább, mert a héber jog szerint a földnek tulajdonképpen ura volt az Isten, a tulajdonos csak az ő képviselője. Tehát minden embernek joga van hozzá nyúlni végső szükség esetén a máséhoz, hiszen az nem is másé, hanem az Istené, tehát az ő összes alattvalóié, gyermekeié.

Palesztina alapjában véve ősidők óta *agrárország*. A földművelés volt mindenkor lakosainak fő foglalkozása. Már Mózes törvényei földműves állam számára készültek. Elrendelték, hogy minden hetedik évben, az úgynevezett szombatévben (annus sabbaticus) ugaron kell hagyni a földet. „Az Úr nyugalmának szombata legyen a föld számára is.” S ami magától nőtt rajta, az közpréda lett. Minden hétszer hetedik év után következő, vagyis minden ötvenedik évben az ugaron hagyáson kívül azt is megparancsolta a mózesi törvény, hogy „minden ember jusson (vissza) birtokához.” (Móz. III. 25.) Az eladási árat tehát aszerint kellett megszabni, mennyire volt távol vagy közel az úgynevezett „örvendetes év” (annus jubilaeus). Minden harmadik évben külön tizedet kellett adni minden terményből a jövevények (vagyis nem izraelita idegenek), az árvák és özvegyek

számára. (Móz. V. 14, 28—29.) Épígy a szegényeké, özvegyeké és árváké lön az is, ami a földek szélén termett (Móz. III. 19, 23.); úgyszintén az aratás után a földön maradt kalász és a szüret után a szőlőn felejtett fürt vagy olajbogyó. (Móz. V. 24.)

Az esőtől megáztatott s boronával elegygetett talajba Jézus korában *kézzel szórták a magot*, vagy a barom hátára erősített zsákból rázatták ki. Így történt meg aztán, amit az Úr Jézus a *magvetőről* szóló példabeszédjében mond, hogy némely magvak az útszélre esnek és eljövén az ég madarai, megeszik azokat. Némelyek köves helyre esnek, hol hamar kikelnek, de a nagy hőségtől hamar el is száradnak. Némelyek pedig tövises közé esnek s felnővén, a tövises elfojtják azokat. Magának az Úrnak magyarázata szerint ez a háromféle talaj a háromféle lelkiállapotot jelenti, amellyel szokták hallgatni az emberek az Isten ígését. Az *útszélre esett mag* sorsa példázza a hitetleneket, illetve közönyöseket és érzéketlen, tompa lelkeket. A *kősziklára esett mag* a kishitűeket, a *tövises közé* jutott mag pedig a földies, aggodalmas és szenvedélyes világfiakat. De a mag nagy része mégis csak jó talajba hull és bőséges termést hoz. Azt akarja ezzel mondani az Úr: A jó lelkiület Isten kegyelmének segítségével nagy-szerű lelki gyümölcsöket termel.

A kis Palesztinának földje csak felerészben alkalmas a földművelésre. A síkságon jóminőségű a föld, úgyhogy átlag 8—10-szeres termést hoz a búza és 15—20-szoros magot ad az árpa. Sőt a Jordánon túl Hauranban 60—80-szoros termést is ad a búza. De ott nagyon ritkásan vetik. A *gábonaneműek vetését október végén*, novemberben, néha pedig csak december elején kezdik, amikor a hat hónapos nyári szárazságtól kiégetett földet megpuhította az őszi, korai eső. A hihetetlenül *kezdetleges faekével* csak „félkarcolják” a talajt, mint Izaiás (28,24.) mondja, azaz legföljebb 10—12 cm mély árkot hasítanak rajta. A kezdetleges eke nem is alkalmas igazi mély szántásra. Nem áll másból, mint egy nyereg alakú meggömbített dorongból, melynek a hegyes végét tűzben megkeményítik, vagy a végéhez kereszt alakban hegyes vasdarabot erősítenek. Kerekei persze nincsenek. A tulajdonképpeni ekevas is hiányzik. Ekevasként szolgál a megkeményített dorongvég vagy a hozzá kereszt alakban erősített vasdarab. Könnyű az egész. Kis gyermek is elviheti a vállán. Félkézzel igazgatják. Mikor ezzel a könnyű és egyszerű szerszámmal turkálja a földet, nagyon kell vigyáznia a gazdának. Mert a legkisebb félrenezéstől vagy elszórakozástól kisiklik a földből s félreugorva, zavarokat okoz a szántásban.

Ilyen ekét látva, értjük meg az Üdvözítőnek azon kijelentését: „senki, aki kezét az ekére tévén hátra tekint, nem alkalmas az Isten országára.” (Luk. 9. 62.) Azt akarta ezzel mondani, hogy aki az ő

szolgálatába szegődött, ne habozzék, ingadozzék azután, hanem egész szívvel, egész lélekkel és minden erejével neki szentelje magát. Az alkalmat e szókép használatára az a körülmény adta az Úrnak, hogy hallgatóinak egyike, akit felszólított: „Kövess engem”, azt felelé: „Uram, engedd meg, hogy előbb menjek és eltemessem atyámat.” Jézus pedig monda neki: „Hadd temessék el a holtak az ő halottaikat.” Nem a szülők iránt való kegyeletet tiltja ezen szavakkal Jézus. Csak azt akarja mondani e szójátékkal, hogy a lélek üdvössége még a szülők iránt tartozó kegyeletnél is előbbre való. A „holtak” az ő beszédében a lelkileg halottakat, vagyis a meg nem tért bűnösöket, a világias gondolkozású rokonokat, a halott apa hozzátartozóit jelentik, akik még le találnák beszélni a szóban forgó Jézus-tanítványt Mestere követésétől, ha a kegyelet ürügye alatt kis időre is elhagyná őt. Egy másik is monda: „Uram! követelek téged, de engedd meg, hogy előbb búcsút vegyek házam népétől.” Ez meg javairól akar intézkedni s ezen címen akar kevés időre Jézus társaságából távozni. Jézus ezeknek és ezek személyében minden kislelkű, ingadozó, tétovázó követőjének mondotta az ekéről szóló képes beszédében, hogy szakítsanak meg minden kapcsolatot a múltjukkal, ha egészen az övéi akarnak lenni. Különben könnyen megeshetik, hogy kisiklanak az üdvösségre vezető útról, mint a gondatlanul kezelt, kezdetleges eke kiugrik a barázdából a legkisebb elmélázásra is.

A Jordán.

Héberül: Járden, ami „leszálló”-t vagy „viharost” jelent;
arabul El Seria = Itatóhely.

Palesztinának igazában csak egyetlen egy vize van, amely megérdemli a folyó nevé: a Jordán. Sárgásszínű szalagként kígyózó partjait szokatlanul dús növényzet díszíti: tamariszkok, fűzek, nyárfák, káka, nád, sőt helyenként vadon növő oleánderok. Messziről nézve óriási kígyóhoz hasonlít, mely az el Ghórnak nevezett hatalmas szakadékban tekereg észak-déli irányban. Sűrűségei jó búvó helyet nyújtanak a vadaknak: vaddisznó, gepárd (kisebbfajta párduc), medve, sakál stb. s fészket a madaraknak. A jordánparti vadon Palesztina madárkalitkája. Másutt bizony ritka a madár a Szentföldön.

A többi ú. n. folyó vagy patak (pl. Cedron Jeruzsálem mellett, a Cison a Kármelhegy alatt) az év legnagyobb részében voltaképpen csak kiszáradt folyómeder: Wadi vagy uadi az arabok nyelvéen.

A Jordánban mindig van víz és pedig bőségesen. Mert a Libanon patakjai táplálják. Maga a Jordán is az Antilibanonban ered három forrásból: Paneas (Caesarea Filipinél) 329 méter magasban, Dán

185 m magasságban és Hasbeja 463 m magasságban eredő forrásokból. A három patakocskából egyesült folyó először a mocsárszerű, 2 és fél órányi hosszúságú Hüle vagy Meróm taván megy át. Majd a Genezáret tavát vágja keresztül. Azután az el Ghor-(síkság)-nak vagy Afrikai ároknak nevezett szakadéokban folytatja útját, szörnyű bukfencezésekkel. Huszonhét nagyobb és nyolcvan kisebb, vízesés-szerű ugrádozás után beletorkollik a Holttengerbe és meghal benne.

Az Énekek énekének völegénye (4, 15.) az egyház jegyesének, a Szentléleknek adományait hasonlítja a Jordán rohanó vizéhez. „Élvizek ki'itja vagy, — úgymond a Szentlélekről, — melyek rohanva fobnak a Libanonból.

A forrásoktól a Genezáret tóig 700 m az esése, onnét pedig a Holttengerig 190 méter, tehát összesen kerek számmal 900 méter. Légvonalban 104 km utat tesz meg, a valóságban pedig háromszor akkorát. Amint közeledik a Holttengerhez, már nem ugrál, nem szökdécsel, nem esik. Kifogyott a helyzeti energiája, mert már elhagyta a hegyvidéket s a sík vidéken olyanformán viselkedik, mint sok ember, aki viharos ifjúság után csendes lelki nyugalommal éh le végső napjait. De nem azért, mintha ő hagyta volna el a viharos, szenvedélyes életet, a bűnt, hanem azért, mert a bűn, a szenvedély hagyta el őt. Beömlésekor a Jordán sok fatörzset sodor magával a Holttengerbe. Úgy fekszenek ezek a tenger partjain, mint kiszáradt csontvázak. A felsőbb folyásában átélt zuhatagszerű esések gyorsá teszik futását még az alsó folyásában is. Éppen ezért még alsóbb folyásánál is veszedelmes a tíz-tizenöt méter széles folyóban a fürdés. Könnyen magával ragadhatja a rohanó áradat a vigyázatlan fürdőzőt. Talaja kavicsos.

A partmenti bozótokban nagy számmal tenyésznek mindenféle gyíkok és kígyók is. A gyíkok között van egy fajta, mely úgy másfél méter hosszúra is megnő és hosszúsága miatt az arabok Palesztina krokodilusának is nevezik. A kígyók között pedig elsősorban a „cerastes”, vagy szarvasvipera érdemel említést, mely a lovak lábába szeret harapni. A haldokló Jákob ennek a kígyónak kevésbé hízelgő nevével díszítette fel egyik fiát, Dánt és utódságát: „Dán kígyó leszen az úton, szarvaskígyó az ösvényen, megmarván a ló körmeit, hogy a rajtaülő hátra essék.” (Móz. I. 49, 17.) Ezzel a névvel jellemezte azt az álnok, szinte útonálló szerepet, melyet Dán törzse a történelem későbbi folyamán játszott. (Bir. 18.)

A farizeusok és szaduceusok jellemzésére a jordánparti sűrűség kígyóinak világából vette Keresztelő Szent János ezt a szóképet: „Viperák fajzata”. A Jordánhoz vezető utak mentén van bőven belőlük. A sziklákon vagy homokbuckákon „napfürdőznek”. Az ember közeledtére pillanatra felágaskodnak. Aztán hirtelen kerek

oldanak. így is elég rémületet okoz a zarándokok között ez a sok csúszó-mászó féreg.

A Jordán életpályája rendkívül szemléletes képe az emberi életnek. A léleknek megrendszabályozása, megtisztítása és az örök haláltól való megszabadítása végett igazán stilszerű helyeken prédikált Keresztelő Szent János éppen a Jordán partján: „Tartsatok bűnbánatot, mert közel van a mennyek országa”. (Máté 3,2.) Az emberi élet is magasból: Istentől szakad ki. Kezdetben tiszta, frissvízű patakocskához hasonló az emberi lélek. Néha elpocsolyásodik, majd ismét megtisztul. Nagyokat bukik, bezavarosodik a bűn által s az örök kárhozát Holttengerében végezné a nagyra hivatott lélek szomorú pályafutását, hacsak az Úr Jézus, aki ugyancsak e folyónál kezdte meg messiási működését, kegyelmével meg nem akadályozza gyászos pusztulását. A Szeplőtelen Születet leszámítva, egyedül Ker. Szent János, „akinél nagyobb az asszonyok szülöttei között nem támadott” (Máté n, 11.), volt kivétel a Jordán életpályáját utánzó emberi életsorsok között. Az ő lelke mindig a magasságokban időzött. Jelleme nem volt a Jordán nádjához hasonló ingatag (arundo vento agitata. Luk. 1, 24.). Az emberi vélemények, szeszélyek szele nem hajtogatja erre-arra. Ellenkezőleg a körülötte gyülekező és prédikációit hallgató tömeg között is úgy állott ő a Jordán partján, mintha vasból volna. „Áll, mint az erő s a lelki épség szobra. A romlatlan s erényes őserdei élet lehelletét lehelli bele a nyegle, gyáva, mondjuk modern városi népbe, abba a fejetlen s szívtelen, nyüzsgő sokadalomba, az élvezet, pletyka, léhaság vásárába. Tekintete biztos s megtéveszthetetlen; öntudata, mint a bércék fölénye a mocsarak fölött. Jönnek hozzá a hivatalos zsidóság küldöttjei. Fényes ruhájuk neki a vipera zománcának tükrözése. Heródesek állnak a háttérben, ínycnc, kéjenc házasságtörők. Mily találkozás! Mint hideg északi szél csap le szelleme a mámorra, a káprázatra, mint földrengés vág bele a spanyolfalak és kártyavárak közé”. (Prohászka, Elmélkedések 51.)

„Lőn az Úr igéje Jánoshoz, Zakariás fiához.”

Alapításának 779. évét ünnepelte a szőke Tiberis úrnője, Róma, a cézárok világbirodalmának fővárosa. Ugyanezen évben messze keleten egy másik szőke folyónak, a Jordánnak partvidéke egy másik világbirodalom megalapításának színterévé lőn. Itt alakult meg a cézárok vi ágbirodalmának ellenlábasa és megdöntője. A Jordán mellől indult útjára a Nabukodonozor álmában szereplő és Dániel prófétától megmagyarázott, titokzatos „kő, mely a hegyből (vagyis az égből) szakadt ki és ráesett a (római) kolosszusnak cserép-

lábára és összetöré azt, azután pedig nagy hegyé lön és betölté az egész földet”. (Dán 2, 34—35-) Ezen nagy kövek megindítója pedig Keresztelő Szent János volt.

Fellépésének kortörténeti keretét Szent Lukács a következőkben rajzolta meg: „Tibérius császár uralkodásának tizenötödik esztendejében, mikor Pontius Pilátus helytartója vala Júdeának és Heródes negyedes fejedelme Galileának, Fülöp az ő testvére pedig negyedes fejedelme Itureának és Trachonitis tartománynak, és Lizániás negyedes fejedelme Abilinának, Annás és Kaifás főpapok alatt, lön az Úr igéje Jánoshoz, Zakariás fiához a pusztán. És elméne a Jordán egész környékére, hirdetvén a bűnbánat keresztségét a bűnök bocsánatára, amint írva vagyon Izaiás prófeta beszédeinek könyvében: A pusztában kiáltónak szava: Készítsétek az Úr útját, egyenesítsétek ösvényeit. Minden völgy betöltetik, minden hegy és halom megalacsonyíttatik és a görbék egyenesekké lesznek és a göröngyösök sima utakká és meglátja minden test (ember) az Isten üdvösségét”. (Luk. 3, 1—6.)

Keresztelő Szent Jánosnak látogatói között volt egy ifjú, de csakis egyetlenegy, akinek láttára ez az ég felé emelkedő fő is meghajolt és monda: „Nem vagyok méltó saruszíját megoldani” (Ján. 1, 17.), vagyis nem vagyok méltó arra sem, hogy a legutolsó rabszolgai munkát tegyem neki. „Láttam a Lelket, mint galambot leszállani az égből és rajta maradt... Én láttam és tanúságot tettem, hogy ez az Isten Fia.” (Ján. 1, 32—34.) „Íme, az Isten báránya, ki elveszi a világ bűneit.” (Ján. 1, 29.)

Az Ó- és Új-Szövetségben egyaránt nagy események színhelye volt a Jordán ezen vidéke. Ha talán nem is hajszálnyira ezen a ponton, de mindenesetre ezen a vidéken kezdte meg valamikor (1400 tájban Kr. e.) az Isten választott népe a Jordánon való csodás átkelése után (Józsue 3, 15—18.) az új, szabad és Istennek tetsző életét az ígért földjén. Innen indult ki e föld meghódítására. Galgalának nevezi a biblia a hébereknek jordánmenti táborhelyét. Most már csak egy tamariszkuszfa őrzi e táborhely emlékét, nem messze Jerichótól. De ugyancsak innen indult ki az Úr Jézus is megkeresztelkedése után új honfoglalásra, a lelkek meghódítására Isten országa számára.

Szent Lukács írása szerint a maga egészében véve is törpe, csak 29.000 km² terjedelmű Zsidóország politikailag a szétdaraboltság szomorú látványát nyújtotta a messiási mozgalom megindulásakor. Szétdarabolta a római sas. Miután ez a nagy ragadozó madár beröpködte mar a Földközi tenger egész környékét északtól délig és nyugattól keletig, Kr. e. 63-ban lecsapott és rátelepedett Palesztínának az isteni kinyilatkoztatásoktól visszhangzó és a messiási reménykedésektől megszentelt hegyeire is. Pompeius hadvezér szabadította

rá ezekre az eget ostromló, prófétai imádságoktól megdicsőült szent hegyekre a római sást. Pompeius a benszülött Hasmonaeus vagy Makkabeus uralkodók (II. Hircanus és II. Aristobulos) testvérviszályát használta fel alkalmul, hogy légióival megszállja a földkerekségnek ezt a kis zugát, melyet eddig nyugatról kikötők építésére alkalmatlan tengerpartja, keletről és délről sivatagok, északról pedig a Libanon és Antilibanon magas hegycsúcsai elzártak a nagyvilágtól.

Miután a falánk római sas bekebelezte a falatnyi Palesztinát, az eldugott kis ország bekapcsolódott a világforgalomba. Sőt központ és világtengely lett belőle, mely körül kezdett forogni csakhamar az egész emberiség élete. Mert a római sas megszállása tette emberileg lehetővé, hogy egy másik, az égből leszállt Sas: a Messiás tanításai számára megnyílják az út az egész világra.

Mert ennek az isteni Sasnak is világhódítás volt a célja. De nem a világ elnyomása, kirablása, kizsákmányolása árán, mint ezt a római sas cselekedte. Hanem azért, hogy, mint Mózes megírta Istennek a zsidó néphez való viszonylatában (V, 32, 11), szárnyaira vegye ezt a sok nyomorúságtól vergődő, tehetetlen emberiséget, hogy kiemelje az anyagiasság világából és felemelje egy magasabb, természetfeletti világba, amelyből Ő maga is a földre szállott.

De amíg ez az égi Sas leszállhatott Palesztina hegyeire, addig a római sas ugyancsak keményen szorongatta a vérengző karmai között tartott zsákmányát. Különösen ráfeküdt a kis ország szívére, Jeruzsálemre. Valósággal tépdeste, szaggatta ezt a szabadsága miatt vérező, lázongó, vonagló szent várost. A testvérviszály megszüntetése után először a Róma kegyétől függő II. Hircanus fejedelem (63—40 Kr. e.), majd a látszólag független, valójában azonban római parancsóra uralkodó N. Heródes király (Kr. e. 40, illetve 37—4) és Archelaus fia (Kr. e. 4—Kr. u. 6), majd a római kormányzók szipolyozták a júdeai zsidók vérét és tartották engedelmisségből Róma urai iránt a folyton nyugtalankodó Jeruzsálemet.

Ker. János fellépésekor Tibérius volt Róma ura (14—37 Kr. u.). A sötétkedélyű, kegyetlen, vérszomjas és gyanakvó császár kapri-szigeti magányában is élénken érdeklődött világbirodalmának ügyei iránt. Félelmet gerjesztő egyéniségével negyedszázadon át úgy ahogy féken tartotta a római helytartók és kormányzók zsarnokságát és kincsvágyát is. Uralkodását szorosán véve Augustusnak 767. a. U. c. aug. 19-én (14. Kr. u.) bekövetkezett halálakor kezdte meg. Azért uralkodásának tizenötödik évét, amelyben Lukács szerint: „lőn az Úr igéje Jánoshoz”, némelyek 767. augusztus 19-től számítják. Ezen számítás szerint 767. aug. 19+15 év = 781—782. volna az esztendő, melyben Keresztelő Szent János kezdte hirdetni a messiási kor hajnalhasadását. Mi azonban a római levéltárakban jártas

Tertullianus őskeresztény író († 220 körül) nyomdokait követjük, aki nagyon jól ismerte Lukácsnak Tiberius 15. uralkodói évére való hivatkozását, mégis — bizonyára a római császárok uralkodását különleges módon számító római történelem adatai alapján — azt írja: Christus anno XII. imperii Tiberii revelatus, idest baptisatus est. Szerinte tehát Jézus megkeresztelkedése és messiási szereplése, melyet csak néhány hónappal előzött meg előfutárjának, Ker. Jánosnak nyilvános fellépése, igazában Tiberius uralkodásának 12. évében kezdődött. O ugyanis a római történelem ismerete alapján ideszámítja azt a két évet is, melyeket Tiberius mint társ-császár töltött el Augusztus oldalán „proconsul” címmel. Uralkodását e szerint már 765-től (12 Kr. u.) számítja Tertullianus. Ha már most 765-höz hozzáadjuk Tiberius uralkodásának Lukácstól jelzett 15 évét, 779 vagy 780 ab U. c. (Róma alapítása után) kapjuk a messiási ország megalapításának évét.

780 elején kérte Jézus a messiási működését bevezető keresztességét Ker. Jánostól, aki előtte pár hónappal kezdette meg bűnbánati szónok szerepét a Jordán partjánál.

Ker. János fellépése idején Szent Lukács szerint Pontius Pilátus volt a törzsökös zsidók hazájában, Júdeában a római sasnak hatalmaskodó karma. Magában véve közönséges tucatember. Csak azért nem merült neve és emléke az örökös feledés jótékony homályába, mert Jézus nyilvános fellépésekor, sőt halálra ítélesekor is ő volt történetesen Júdea római helytartója. Így jutott azon szerencséhez, hogy neve akaratlanul is belekerült a Credo-ba, a Hiszekegy-be. Jézus életében és halálraítélésében játszott szerepe folytán jutott halhatatlansághoz.

A számniti Pontiusok nemzetségéhez tartozó római lovag a zsidógyűlölő Seianusnak, Tiberius mindenható miniszterének (23—31 Kr. u.) kegyéből jutott jól jövedelmező, magas méltóságához, melyben teljes tíz éven át felszínen tudta tartani magát.

Pilátus szokatlanul hosszú (Kr. u. 26—36) prokurátorságát korántsem rátermettségének köszönhette, hanem Tiberius császár azon elvének, hogy a helytartókat sokáig kell hagyni állomásukban, mert hasonlók a sebesültek testén foglalatoskodó legyekhez. Ha egyszer teleszították magukat vérrel, már mérsékeltebbek kínzásukban. Az újak ellenben mindig újra kezdik e műveletet.

Mínthogy Pilátus helytartói működése nem kis mértékben segítette kitérésre a zsidók messiási mozgalmait, szükségesnek látjuk kormányzása főbb mozzanatainak ismertetését. Annál is inkább, mert e vázlatos rajzokból élénk és szemléletes képet kapunk a Keresztelő Jánoshoz tóduló zsidók vallási viszonyairól és hangulatáról is.

Philo az I. Agrippa neve alatt közölt levelében a lehető legrosszabb bizonyítványt állítja ki ezen „hajthatatlanul kemény” helytartónak hivataloskodásáról. Megvesztegethetőséget, erőszakoskodást, rablásokat, visszaéléseket, bosszantásokat, ítéletnélküli folytonos kivégzéseket, végnélküli és elviselhetetlen kegyetlenkedéseket vet neki szemére. (De legatione ad Cajum § 38.)

Mindjárt az első hivatalos ténykedése arculcsapása volt annak a kormányzói tapintathoz tartozó tiszteletnek és kíméletességnek, mellyel hivatali elődei természet- és kötelességszerűleg viseltettek a zsidók vallási érzékenységével szemben.

Míg másutt az összes provinciákban szorgalmazták a római hatóságok a császárkultuszt és pedig egészen a császárimádásig emelkedő fokban, sőt az alattvalóiktól lojalitásuk legfőbb bizonyítéka gyanánt egyenesen elvárták, a zsidókkal szemben — Caligulát kivéve — ezen igénnyel egyetlen császár sem lépett föl. Sőt a képtisztelet minden formáját törvényei értelmében elítélő zsidósággal szemben a római kíméletesség odáig ment, hogy az újonnan kinevezett prokurátorok ünnepélyes bevonulása alkalmával a csapatok nem vitték be Jeruzsálembe a császár képét viselő hadijelvényeket sem.

Pilátus azonban, akinek kemény természete rómaihoz méltatlan gyengeségnek tartotta e kormányzói tapintatosságot, rést akart ütni e jogszokáson. Meg akarta törni a zsidók vallási érzékenységét és dacosságát.

Flavius József a következőképpen írja le Pilátus merényletét: „Tibérius Zsidóországba Pilátust küldte, aki, minekutána ezen tartomány kormányzását átvette, késő éjjel a császár letakart szobrait bevitette Jeruzsálembe, ami három nap múlva roppant zenebonát idézett elő a zsidók között. Mert, akik ott voltak, megdöbbennek a tényen, mintegy megszejtve látván törvényeiket. Szerintük ugyanis a városban semmiféle képet se szabad felállítani. A városban lévőknek panaszkodására pedig hirtelen nagy néptömeg csődült be a falvokról a városba. A zsidók rögtön Cezareába mentek Pilátushoz és rimázkodtak neki, hogy vitesse el Jeruzsálemből a képeket és tartsa tiszteletben ősi jogaikat. Mivel azonban Pilátus elutasította a kérvényezőket, ezek háza körül arccal lefelé a földhöz vágták magukat, s álló öt napig éjjel-nappal mozdulatlanul ott maradtak. Erre azután Pilátus felment a bírói emelvényre és sürgetőleg összehívta a zsidók tömegét, mintha nekik valami feleletet akarna adni. Mire adott jelre a katonák (így volt ugyanis előre kicsinálva a dolog), felfegyverkezve körülállották a zsidókat. A zsidók pedig hármaskatonai sorfállal körülvéve, elhültek, látva a dolgoknak illetően nem várt fordulatát. Erre Pilátus kijelentette, hogy valamennyiüket levágatja, hogyha a császár képeit el nem fogadják s

intett a katonáknak, hogy kardot rántsanak. A zsidók erre, mintha összebeszéltek volna, hirtelen a földre vetették magukat, s a nyakukat meztelenné téve a kardcsapások elfogadására, valamennyien azt kiabálták, hogy inkább lemészároltatni engedik magukat, sem hogy a törvényt megszenteltelenítsék.

Pilátus elbámulva a népnek vallásához való ragaszkodása fölött, a szobrokat Jeruzsálemből azonnal elhozatta.” (A zsidó háborúról II. 8. Istóczy fordításában. Antt. XVIII, 3, 1.)

A hajthatatlanul keményjellemű római tehát kényszerült meghátrálni a zsidóknak még hajthatatlanabb vallási fanatizmusa előtt. ' Nagy kudarc és rossz ómen volt ezen első szereplése és szégyenletes felsülése. Ennek átka végigkísérte egész helytartói életén. Mikor a legjobbat akarta a zsidóknak, akkor is kudarcot vallott egyrészt a zsidók hihetetlen gyűlölete miatt, másrészt, mert sohasem tudta helyesen megválogatni az eszközöket. Valósággal két balkezes politikus és diplomata volt.

A vízben szegény Jeruzsálemre nagy áldás lett volna új vízvezeték építése. Pilátus gondolt nagyot és merészet: a jeruzsálemi templomkincstár költségén akart háromszáz stádium hosszúságú nagyszerű vízvezetékét építtetni.

A szent kincsekhez nyúlni azonban époly merénylet volt a zsidók szemében a Tóra (mózesi törvény) szentsége ellen, mint a császárszobrok erőszakos bevitele.

Emiatt tehát a csöcselék zajongani kezdett, úgy hogy amikor Pilátus közben Jeruzsálembe érkezett, nagy lármával vették körül a bírói székét. Ő azonban előre látván a zenebonát, fegyveres katonákat polgári öltözetben a nép közé elegyített és meghagyta nekik, hogy kardjaikat ne használják, hanem fütökösökkel (voltaképpen korbácsokkal) üssék-verjék a lármázókat. Miután a dolgot ilykép elrendezte, jelt adott a bírói székről. Erre azonban nyomban öldödni kezdtek a zsidókat. Közülük sokan a kapott sebeikben, sokan pedig a futás közben, egymás agyongázolásával siralmasan összemorzsolva, veszték el. A közönség megdöbbenve a leölteknek szerencsétlen sorsán, elnémult!” (A zsidó háb. II, 8). Ezzel az ellenállás a hasznos vállalkozással szemben megtörtött, de a nép gyűlölete is Pilátus ellen a végsőig fokozódott.

Az evangéliumok is szemléltetik pár gyér adattal Pilátus dicsőtelen kormányzói működését. „Megjelenének némelyek azon időben, hírt hozván (Jézusnak) ama galileabeliek felől, kiknek véréért Pilátus az ő áldozataikéval vegyítette.” (Luk 13,1.) Bővebb tudósítást nem hoznak az esetről, valamint azon „lázítókról sem, akikkel együtt Barabás a lázadásban gyilkosságot cselekedett.” (Márk 15, 7.) Azonban annyit ezen evangéliumi adatok is

sejtenek, hogy a zsidók gyakran forrongtak Pilátus ellen, aki folytonos kegyetlenkedéssel igyekezett kiköszörülni a csorbát, mely mindjárt kezdetben esett kormányzói tekintélyén.

A Philótól közölt Agrippa-féle levélből megtudjuk, hogy Pilátus nem okult első felsülésén. Kormányzóságának második felében az első merényletét megismételte olyanformán, hogy gazdagon aranyozott pajzsokra irattá a császárnak legalább a nevét és e pajzsokat elhelyeztette Jeruzsálemben Nagy Heródes hajdani palotájában, ahol a különben Cezareaban székelő prokurátorok szoktak lakni jeruzsálemi tartózkodásuk idején. Tette pedig ezt „nem annyira Tibérius iránt való tiszteletből, mint inkább azért, hogy a népet megszorítsa. A zsidó nép azonban nem viselte el nyugodtan ezen újabb vallási sérelmet sem. A jeruzsálemi előkelőség Nagy Heródes négy fiának (Heródes Antipas, Fülöp, Heródes, Boétus) kíséretében, akik éppen Jeruzsálemben ájtatoskodtak a zsidók ünnepén, Pilátushoz fordult azon kérelemmel, hogy a sérelmes pajzsokat távolítsa el. Mikor kérésük a dacos Pilátusnál süket fülekre talált, egyenesen Tibériushoz menesztették a jelzett előkelőségeket a zsidók azon kérelemmel, hogy parancsolja meg helytartójának a pajzsok eltávolítását. Tibérius, bár a személyének tartozó tisztelet forgott látszólag kockán, mégis a zsidóknak adott igazat. Mert átlátott a szítán, hogy jelen esetben tisztára Pilátus pajkos csínyjéről van szó, mellyel — minden kormányzói bölcsesség mellőzésével — a gyűlölt zsidó népet akarta megbosszantani. Nemtetszésének nagyon kemény kifejezése kíséretében megparancsolta Pilátusnak, hogy rögtön távolítsa el a pajzsokat Jeruzsálemből és Cezareaban Augustus templomában helyezze el. Ily megoldás mellett, mint Philo megjegyzi (De leg. ad. Caj. 589.), sem a császár tekintélye, sem a szent város ősrégi törvénye nem szenvedett csorbát.

Halálos csorbát szenvedett azonban az újabb kudarcból Pilátus jókedve és tekintélye. Ezen időtől lángolt a gyűlölettől a Heródes-ivadékok iránt. Heródes Antipásnak most elbeszélt szerepe és eljárása Pilátus ellen alkotja a háttérét és adja meg a történeti magyarázatot Szent Lukács tudósításához: „Amint megtudta (Pilátus), hogy (Jézus) Heródes birodalmából való, Heródeshez küldé őt, ki maga is Jeruzsálemben vala ama napokban... És jóbarátok lőnek Heródes (Antipas) és Pilátus aznapságtól, mert azelőtt egymás ellenségei voltak.” (Luk. 23, 7,12.) Kedveskedő figyelmük egymás iránt Jézus személyével kapcsolatban tüntette el azon gyűlölség nyomait, mely Heródes Antipásnak a zsidókat pártoló fellépéséből kifolyólag tört ki közöttük.

A Jézus halálraítélésében oly gyászos szerepet játszó Pilátusnak egész prokurátori élete csupa tragédiák sorozata volt. Tehát csak

természetes, hogy a vég is szomorújáték lett. A szamaritánok kérésére a Pilátus kegyetlen gattetteivel amúgy is torkig levő feljebbvalója, Vitellius, szíriai kormányzó elmozdította Júdea éléről és 36-ban Rómába küldötte, hogy a császárnak feleljen gonoszságairól. (Jos. Fl. Antt. XVII. 4, 2.) E ponton nyoma veszik Pilátusnak a történelemben. Elyelték a feledés hullámai. A mesemondás vette ismét szárnyaira bizarr legendákban.

Pilátusnak, Júdea római helytartójának méltó társa volt „jóbarátja”, *Heródes Antipas*. (4 Kr. e.—39 Kr. u.) Atyjára, N. Heródes királyra ütött okosságban, ravaszágban, pompaszeretben, érzékiségben és dicsvágyban, de nem tetterőben. Ravaszágával, mely miatt Jézus nyilvánosan „róká”-nak (Luk. 13,32.) nevezte el, és okosságával szerencsésen féken tudta tartani a szép, termékeny Galileának hevesvérű, vitéz és szabadságszerető népét. Atyjának halála után Galileán kívül Pereát kapta örökségül Augusztus császártól „negyedes fejedelem” (tetrarcha) címmel. A Genezáret tó nyugati partján fényes fővárost alapított, melyet Tibérius császár tiszteletére Tibériásnak nevezett el. Lakosait mindenféle gyanús elemekből, jött-ment kalandorokból kellett összeszednie. Igazi, törülmetszett zsidó mesziről elkerülte a ragyogó fővárost, mert régi temető helyén épült. Már pedig a mózesi törvény (Móz. IV. 19, 76.) értelmében a sírok érintése hét napig tartó tisztátalanságot vont maga után. Ezen Heródes érzékiségének esett áldozatul az Úr Jézus előfutára, Ker. János. Mert ez keményen megröta a testvére, Heródes (Fülöp Mt. 14, 3; Mk.6,18; Lk.3,19.) feleségével, Heródiással folytatott bűnös viszonya miatt. H. Antipas egészen ennek a bűnös asszonynak hálójába került. Neki köszönhetette vesztét is. Heródiás ösztönzésére Caligula császártól a királyi címet merészelt kérni. Sógóranak, I. Agrippának besúgásai alapján azonban a császár nemcsak a királyi címet nem adta meg neki, hanem még a negyedes fejedelemségtől is megfosztotta.

Testvére, Fülöp (4 Kr. e.—34 Kr. u.), aki N. Heródes halála után Augusztus császár kegyelméből Iturea és Trachonitis tartományokat a Genezáret tótól keletre örökölte atyjától, volt az egyetlen jóra való ember a Heródes-fiak között. Igazságszeretetével jó emléket hagyott maga után (Antt. 4, 6.). ő alapította a Jordán eredeténél Cezarea Filippi városát, mely Szent Péter történetében kimagasló szerepet játszott. (Mt. 16, 13; Mk. 8, 27.) Ügyszintén a Jordánnak a Genezáret tóba ömlésénél Betsaida Juliás városát, amelyet sokan Szent Péter szülőhelyével azonosítanak.

A politikai szétdaraboltságnál még szakadozottabb képet mutat Zsidóország vallási élete Ker. János fellépése idején. A nyilvánosság előtt a vallás a farizeusok és szadduceusok egymással marakodó

pártjainak színteréül szolgált. Az előbbieket a mózesi törvények szórászállhasogatói voltak. A Tóra 248 parancsából és 365 tilalmából boszorkányos ezermesterséggel és szellemtelen csűrőssel-csavarással a törvényeknek és jogszabályoknak kibogozhatatlan szövevényét alkották meg. A valláserkölcsei élet inkább hasonlított furfangos ügyvédek szalmát csépelő szócsatájához, mintsem Isten szolgálatához, akit lélekben és igazságban illik imádni. „Kezükben a prófétáknak erősen nemzeties jellege mellett is erkölcsös, emberszerető és fenséges vallása odafajult, hogy a külső törvény és szertartás teljesen háttérbe szorította, sőt sokszor megfojtotta az erkölcsöt, a belső vallásosságot, melynek helyét elfoglalta a külsőségek nevetséges túltengése, az arcátlan képmutatás és a vallásnak a politikába való felszívódása.” (Székely, A hegyi beszéd 35). A farizeusok voltak az imádságnak rőfősei, mert az ima értékét nem az alázatos és tiszta lélek belső áhítatához, hanem az ima hosszúságához és lármás erőhatásához szabták. Mint afféle céhbéli szentek, aggodalmas lelkiismeretességgel elzárkóztak nemcsak a pogányoktól, akiket minden zsidó tisztátalanoknak tartott, hanem a zsidóság zömét alkotó egyszerű néptől is, a lelkiszegényektől, a szelídektől, a békességesektől, akiket megvetőleg csak am-haarecnek = föld népének neveztek. Ezen elzárkózásuktól kapták a nevüket is. Mert farizeus = elkülönzött.

Hit tekintetében a farizeusok voltak az ószövetségi kinyilatkoztatott vallásnak s az úgynevezett „atyák hagyományai”-val is megtöltött mózesi hagyományoknak hiteles képviselői. A papok egyrészen kívül főképpen törvénytudósokat és törvénytanítókat, az úgynevezett írástudókat számította ez a vallási párt hívei közé. (Fl. Jos. Antt. XIII, 10, 6.)

Vallási téren ellenlábasaik voltak a szaduceusok. Nevüket talán Dávid korában élő Szádok főpaptól kapták. Mert kiváltképpen a főpapok és főnemesek köréből toborozták követőiket.

Nemcsak a hagyományok ellenségei voltak vallási téren, hanem tagadták az isteni gondviselést is. Elvetették a szellemi lények és a lélek létezésének tanát. Tagadásba vették a másvilág létét, az örök jutalom és az örök büntetés, föltámadás tanát. (Fl. Jos. Antt. XVIII, i, 4.) Teljesen ennek a földnek és élvezeteinek éltek. Fenéig ürítették a földi örömök kelyhét. S hogy a hozzávaló eszközöket könnyebben megszerezhessék, szenvedélyesen szerették és gyűjtötték a pénzt, a gazdagságot és a megszerzésére szolgáló hatalom birtoklását. (Fl. Jos. B. J. II, 8, 14.)

Történetünk idején, mint Szent Lukács mondja, Annás és Kaifás főpapok állottak az anyagiasságba elmerült szaduceus-pártnak s egyszersmind az egész zsidó vallási közéletnek élén. Tulajdonképpen (18—36 Kr.u.) Kaifás volt csak tényleges főpap. Apósa, a főpapságot

viselt és attól megfosztott *Annás* pedig (6—15 Kr. u.) csak tanácsadója, jobbkeze volt a magában tehetetlen jellemű vőnek, Kaifásnak. Nagy gazdagságával és fondorkodó eszével Annás nélkülözhetetlenné tudta magát tenni és a hatalmon tudta magát tartani sok időn át akkor is, amikor a római hatalom képviselője, Valerius Gratus helytartó már kiemelte a főpapságból 15-ben Kr. u.

A főpaptól vezetett szadduceus-párt a római fenhatóságot nemcsak tűrte, hanem támogatta is. Mert annak segítségével tudta csak önmagát is felszínen tartani. A nép ugyanis gyűlölte ezeket a gögös és kapzsi, élvhajhászó nagyurakat. A farizeusokat ellenben, mert a Rómától szabadulni igyekvő demokrata-pártot képviselték, tűzön-vízen keresztül önfeláldozóan követték a föld egyszerű gyermekei. Amennyiben a szadduceusok is várták a Messiást, abban megegyeztek a farizeusokkal, hogy az csak hatalmas, gazdag, földi uralkodó lehet. Dávid vagy Salamon királyok dicsőséges uralmának hatványozott fokban folytatója.

A szegény, egyszerű ruhában, poros utakon járó lelki Megváltó, a bűntől szabadító Messiás fogalma és képe teljesen kívül esett érdeklődésük körén. Eszményképük a betű szerint értelmezett zoltárok és próféták Messiása: „A tengertől a tengerig fog uralkodni és a folyóvíztől a földkerekség határáig... Imádni fogja őt a föld minden királya: minden nemzet szolgálni fog neki.” (Zsolt 71, 8—ii.) „És ellenségei lábai zsámolyává lesznek.” (Zs. 109, 1.) Vele és általa a zsidók lesznek a világ urai. A gójok a zsidók szolgái.

Az elvakult vezetőitől elvakított egyszerű nép is ilyen Messiást várt. Ebben a történeti, politikai keretben és ebben a vallási légkörben kezdte hirdetni Szent János a Messiás megérkezését, „az Isten üdvösségét”. (Luk. 3, 6.)

Miről suttognak a Jordán partján a fűzesek és nádasok?

Ker. János fellépésének 2. évében (Kr. u. 30-ban), szombatév volt Zsidóországban. Olyan év, amelyben pihent a föld és nyugodott a munkáskéz. Az egész éven át ünnepelt a mózesi törvények betartásában buzgólkodó zsidóság. Az ünnepek központja volt Jeruzsálem. Az egyéves munkaszünet időt engedett és alkalmat adott arra, hogy a jámborok népes zarándokseregei fölkeressék a szent várost. A galileai zsidók az ország közepén lakó eretnek samaritánusok ellenséges viselkedése miatt nem a legegyszerűbb és legrövidebb úton siettek Jeruzsálem felé, hanem nagy kerülővel. Leszálltak a mély szakadéokban rohanó Jordán völgyébe. A 104 km hosszú, 27 nagyobb és 80 kisebb vízeséssel végzete, a Holttenger felé siető, ugráló, rohanó Jordán mentén siettek ők is szent céljuk felé. Rendesen a

Jerikóval szemben fekvő „Bethabara” vagy Bethánia (hajók háza) nevű helynél (Ján. i, 28) keltek át a 10—15 m széles Jordánon az ott készen álló csónakokon (innen a hely neve: hajók háza).

Szent volt e helynek emlékezete a zsidók szemében. Ha talán nem is hajszál pontosságra ezen a ponton, de mindenesetre ezen a vidéken kezdte meg valamikor 1400 tájban Kr. e. az Isten választott népe a Jordánon való csodás átkelés után (Józsue 3, 15—18) új, szabad és Istennek tetsző életét az ígért földjén. A sárgásszínű szalagként kigyózó folyó partjait e helyen szokatlanul gazdag növényzet ékesíti: tamariszkok, fűzek, nyárfák, káka, nád, sőt helyenként vadon növény oleanderek. Sűrűségei jó búvóhelyet kínálnak a vadaknak s fészket a madaraknak. A jordánparti erdőség Palesztina madár kalitkája.

Ezt a sűrűn járt átkelőhelyet választotta Isten kedves embere arra, hogy mennydörgésszerű hangon hirdesse a Messiást váró embereknek: „Tartsatok bűnbánatot, mert közel van a mennyek országa”. (Máté 3,3.) Úgy tűnt fel váratlanul a Jordán nádasai és fűzfái között ez a teveszörnyű öltözött, csípője körül bőrvvel átkötött, sáskával és erdei mézzel táplálkozó titokzatos ember, mint valami fényes üstökös, mely rövid tündöklés után eltűnik a látóhatárról, miután nagy események varasának sejtelmét ébresztette fel az emberek lelkében. János rövid ideig szerepelt istenköveti minőségében. De amíg övé volt az igehirdetés hatalma, üstökösszerűen szép, vonzóan ragyogó világosságot gyűjtött ki „a halálárnyék tartományában lakó” (íz. 8,2) emberek lelkében. Hiszen örömhírt hirdetett nekik: „Közel van a mennyek országa”. Még a folyó habjai is vidámabban csobogtak ezen hírre. Hiszen a zsoltáros szerint: tapsolnak kézzel a folyók az Úr színe előtt, mert eljő a földet ítélni”. (Zsolt. 97, 8—9.) „Fölemelik, Uram, a folyók, fölemelik a folyók szavukat, fölemelik a folyók habjaikat.” (Zsolt. 92, 3.) A parti virágok is kabítóbban illatoznak, a fűzfák is boldogabban bölöngáltak, a madárkák is zengzetesebben daloltak az örömhír hallatára. Hiszen Szent Pál szerint „a teremtett világ várakozása sóvárog az Istenfiának kinyilvánítása után. Mert a teremtett világ is felszabadul a romlottság szolgaságából az Isten fia dicsőségének szabadságára”. S ha „minden teremtmény együttesen sóhajtozik és vajúdik” (Róm. 8, 19—22), mennyivel nagyobb örömmel hallgatták a kemény tekintetű, a villámló szemű prófétának a vulkánok tüzes lávájaként kirobbanó szavait azok az emberek, akik mindennapos imádságban ostromolták az eget: „Egek! harmatozzatok onnan felül, és a föllegek csöpögjék az Igazat”. (Iz. 45, 8.)

Jánosnak a Jordán magas partjaitól visszavert szavaiból megértették, hogy a Harmat már leszállt. Itt is van már közöttük, csak

nem ismerik. De János csakhamar gondoskodott arról is, hogy megismerjék.

Az evangélium legbájosabb idilljei közé tartozik Jézus látogatása nyilvános működésének elején Ker. Szent Jánosnál a Jordán partján.

„Látá János Jézust magához jönni és monda: „íme az Isten Báránya! íme, ki elveszi a világ bűnét!” (Ján. i, 29.) Ez a bemutatás a nagy néptömegnek szólt.

Másnap János magára maradt két tüzeslelkű tanítványával. Jézus ismét feltűnt a szemhatáron. János „ránézvén Jézusra, ki arra járt, monda: íme, az Isten Báránya!” A Messiásvárástól szomjas lelkű két ifjú nem elégedett meg az egyszerű bemutatással. „És hallá őt (Jánost) szólni a két tanítvány és követték Jézust. Megfordulván Jézus, és látván, hogy utána mennek, kérdé őket: Mit kerestek? Azok pedig mondák neki: Rabbi! (amit mesternek értelmeznek), hol lakol? Monda nekik: Jertek és lássátok. Ménének tehát és láták, hol lakik, és aznap nála maradának. Akkor mintegy tíz óra vala (vagyis valószínűleg a zsidó időszámítás szerint kb. délutáni 4 óra)”. (Ján. 1, 29—39.)

Ez az időjelzés, melyet a későbbi János apostol az evangéliumában adott a Jézussal való első találkozásáról, titokzatos nagy öröm emlékét őrzi. Valóságos lakodalmi örömrzést sejtett, mely az ő lelkét és társának, Andrásnak szívét elárasztotta, midőn először találkoztak a lelkek vőlegényével. Egy boldog éjszakán keresztül vele folytatott beszélgetésből látták, minő örömmel tölti el Jézust a tudat, hogy eljegyezheti magának a lelkek mérhetetlen sokaságát. Ezen beszélgetés hatása alatt rájuk is átragadt eddigi mesterüknek, Jánosnak azon érzése, hogy ők voltaképpen a menyegzőjét ülő isteni vőlegénynek vőfélyei vagy barátai. „A vőlegény barátja pedig, — így hallották Jánostól,— aki mellette áll és hallja őt (midőn zsidó szokás szerint bemegy a nászszobába s először látja meg ott fátyol nélkül eddig lefátyolozott menyasszonyát), örvendve örül a vőlegény szavának”. (Ján. 3,29.) Vagyis tovább adja a kívülállóknak a vőlegénynek menyasszonya látásától előcsalt örömkialtását. Bonum est diffusivum sui, mondja a latin közmondás: A jó közlékeny természetű s azért kicsordul a szívből, mint a bővizű, királyi folyam vize. A jó bírása is királyi érzés és élvezet. A legnagyobb jó bírása különösen az. A legnagyobb jó pedig a Messiás látása és bírása.

ők is menten így cselekedtek. A nagy öröm, mely a lelkeket kereső Jézussal folytatott beszélgetés folytán elárasztotta bensejüket, nem fért el kicsiny szívükben. Kicsordult onnét. „András — a két boldog tanítvány egyike — , Simon Péter testvére, először találkozott saját fivérével, Simonnal és monda neki: Megtaláltuk a Messiást (aminek jelentése Krisztus)”. És Jézushoz vivé őt. Jézus pedig rá-

tekintvén, monda: Te Simon vagy, Jónás fia; te Kéfásnak fogsz neveztetni, ami annyi tesz, mint Kószikla (görögül Petra, hímnemű alakban Petros = Péter). (Ján. i, 40—42.)

Íme, sok egyéb nagy isteni titkon kívül Jézus és Péter első találkozásáról is suttognak a jordánparti füzesek és nádasok. Péter bizonyára épúgy megőrizte magában ezen első találkozás édes emlékét, mint János, aki még az órát is tudta öreg korában is, mikor hozta össze őt az isteni kegyelem Jézussal első ízben. „Akkor mintegy 10 óra vala.” Mint mikor vékony fonalat mártanak be cukoroldatba s az telerakódik cukorkristályokkal, Péternek a Jézusról szerzett első benyomásának vékony ismeretfonala is telerakódott boldogító emlékek édes kristályaival.

Szent János evangélista Jézusnak jordánparti lakását nem írja le részletesebben. Azonban aligha tévednek azok a festők, akik Jézust sátor alatt mutatják be, mint az első két apostol házigazdáját. Hiszen úton volt Jeruzsálem felé a Jordán mellett. Nem volt a közelben sem falu, sem város. A legközelebbi város, Jerichó, jó egy órányira volt a Jordántól. Mi sem természetesebb tehát, hogy Jézust is útközben sátorlakónak képzeljük el. Annál is inkább, mert ő maga jelezte egy követésére felbuzdult fiatalembernek: „A rókáknak odúik vannak és az ég madarainak fészkeik: az Emberfiának pedig nincs, hová fejét lehajtsa.” (Máté 8, 20.) Ez a leírás a sátorlakó életmódot tételezi fel. Ez az életmód nemcsak Jézus idejében volt megszokott, mint már megírtuk, hanem meglehetősen gyakori látvány még mai napság is Palesztinában.

Szemben a Jordán keleti partján emelkedik Nebo hegye, ahonnét Mózes betekintést nyert az ígért földjére. S aztán ugyanott meghalt az Úristen ölelő csókjai között 120 éves korában, bár „az ő szemei nem homályosodtak el, fogai nem inogtanak és eltemeté őt (az Úr) Moáb földjének völgyében, Fógör átellenében; és ember nem tudja az ő sírját mind a jelen napig.” (Móz. V, 34, 6.) Bizonyára azért rejtette el Isten Mózes sírját, hogy a bálványimádásra hajlandó hébereket így megakadályozza legnagyobb emberük esetleges bálványozásában. Mert „nem támadott többé Izraelben oly próféta, mint Mózes, kit az Úr színről-színre ismert volna.” (U. o. 10.)

De Mózesen kívül rejteget a Nebo hegye másik nagy kincset is: a frigyszekrényt. A Makkabeusok II. könyve (2. rész) elbeszéli, hogy Jeremiás próféta Jeruzsálemnek a kaldeusok által történt elpusztításakor (587. Kr. e.) a szövetség sátorát és a frigyszekrényt és a jóülszer oltárát „ama hegyre vitette, melyre Mózes fölment, hogy lássa az Isten örökségét. És odaérvén Jeremiás, egy helyet talála a barlangban, és a sátort, a szekrényt és a jó illatszer oltárát bevívé abba és a nyílást beraká. És odajárulának (utólag) némelyek

az őt követőkből, hogy megjegyezzék maguknak a helyet, de nem találhaták meg. Amint ezt megérté Jeremiás, megfeddvén őket, monda: „Nem lesz tudva ama hely, mígnem összeszedi Isten a nép gyülekezetét és megkegyelmez.” Szórói-szóra kell-e érteni Jeremiás jövendölését, vagy csak átvitt értelemben, az exegeták sem tudják eldönteni. Akik szórói-szóra veszik szavait, úgy magyarázzák, hogy a zsidók tömeges megtérésének idejében kerül elő újból a frigyszekrény, mint az Úr irgalmas kegyességének jelképe. A nagy időtávolság nem okoz akadályt, mert settimfából (akácfaféléből) készült a frigyszekrény, mely magában is nagyon ellenálló a mindent megőrlő idő vasfogával szemben. Vízhatlan barlang páratlan levegőjében pedig egész szépen megmaradhat sértetlenül évezredekken át is. Ki tudja, nem a mi korunk új zsidó államának tartotta-e fenn Isten e szerencsét? Akik pedig lelki értelemben veszik Jeremiás szavait, azt mondják: Jézus Krisztus személyében már megjelent újból a frigyszekrény. Mert ő az Istennek eleven frigyszekrénye, Isten élő lakhelye. Ezt a lelki magyarázatot támogatják Jeremiásnak folytatlagos ígéretei: „Akkor (a Messiás idejében) mutatja meg az Úr ezeket és az Úr dicsősége felhőben fog megjelenni.” (U. o. 8.) Az Úr dicsősége bemutatkozott Jézus megkeresztelésekor, amidőn „megnyílt az ég.” Megisméltődött Jézus színe változásakor. Folytatódott Jézus mennybemenetelekor, amidőn az égből leszálló fényes felhő takarta el a megdicsőült Istenembert tanítványai szeme elől. Ez a lelki magyarázat azonban nem zárja ki a frigyszekrény tényleges előkerülésének lehetőségét sem.

Jerichó (Er Riba).

A Szentföldnek bibliai emlékekben egyik leggazdagabb vidéki városa *Jerichó*, a „*pálmák városa*”. (Móz. V. 34, 3, Bir. 1, 16; 3, 13.)

Tulajdonképpen három Jerichót kellene megkülönböztetnünk, melyek egymás szomszédságában feküdtek. A legrégebb, az ú. n. „Kánáneus Jerichó,” melyet a Jordánon átkelő héberek Józsue vezetése alatt foglaltak el az őslakóktól a városnak a frigyszekrény elülvitele és trombita harsogása mellett történt hétszeres körüljárása után. A lakosok legyilkolása után a várost lerombolták. (Józs. 4J 5—6-) Józsue átkkal sújtotta azt, aki netalán a várost, illetve erődöt újra felépíteni merészelné. Józsue átka beteljesedett Hiel nevű bétheli izraelitán, ki Ácháb király idejében (875—854. Kr. e.), a tilalom dacára mégis megpróbálta újra felépíteni. Mikor lerakta a város alapját, elvesztette elsőszülött fiát. Legifjabb fia pedig akkor halt meg, midőn felállította a városkapukat. (Kir. III. 16, 34.)

Jelenleg ebből a Kánáneus-izraelita Jerichóból csak mintegy

360 m. hosszú és 120 m. széles kiterjedésű romterület látható az Ain Sultán vagy Elizeus-forrás közelében a 25—30 m magas Teli és Sultán nevű dombon.

Ez a romterület ellipszis alakú. Minden oldalról szabadon körüljárható. Megegyezik tehát a Jerichó elfoglalásáról szóló bibliai történetnek azon adatával, hogy processzióban járták körül a héberrek. A múlt században ásták ki e romvárost Sellin és társai.

Ettől az ősrégi Jerichótól nem messze feküdt az a heródeskorabeli Jerichó, melynek palota- és villasorai között oly sokszor „körüljárt” az Üdvözítő a pálmafák és szikormorfák árnyékában.

Ha valaha, hát Heródes korában (37—4. Kr. e.) érdemelte meg a „pálmaváros” nevet. Strabo tanúsága szerint 100 stadiumnyi (1 stádium = 192 m) kiterjedésű palmaerdő vette körül Heródesnek „téli nyaralóhelyét.” A folyóvizektől öntözött rendkívül termékeny oázis terjedelmét Flavius Josephus zsidó történetíró 20 stádium szélesnek és 70 stádium hosszúnak mondja, melynek főterméke a pálmán kívül a rendkívül értékes balzsamfa volt. A díszkertekkel övezett paloták és villák között terül el Heródesnek hippodromja (lóversenyter), amfiteátrumja az állat- és emberviadalok számára és uszodája. Ebbe az uszodába fojtatta bele úgy „véletlenül” a 18 éves Aristobulos főpapot, legkedvesebb feleségének, Mariamnének öccsét. Mert féltette trónját ettől a Makkabeus vérből származott hercegtől. Tulajdon fiainak meghagyta, hogy fürdés közben egy kicsit nyomják alá a főpapot a vízben, hogy megfulladjon. Mikor ez sikerült (35. Kr. e.), krokodiluskönnyeket hullatott a halott főpap felett a képmutatásnak aranykoronás világbajnoka. Maga a vén róka is itt halt meg Kr. e. 4-ben ápr. 5-én, miután halála előtt öt nappal ugyanitt lefejeztette összeesküvéssel vádolt fiát, Antipater trónörökösét.

A betlehemi gyermekgyilkosságon kívül nyomta a zsarnok lelkét még feleség- és számtalan rokongyilkosság is. Mariamnét 29-ben Kr. e., tőle született két fiát: Alexandert és Arisotbulost 7-ben Kr. e., anyósát, Alexandrát 28-ban, nővérének, Salomének két férjét: Josephust 34-ben, Kostobarust 25-ben, a szidok előkelőit pedig százanként gyilkoltatta meg. Még közvetlen halála előtt is elevenen elégettetett két előkelő farizeust. Néhány ezer előkelő zsidót pedig összefogatott a jerichói hippodromban és kiadta nővérének a parancsot, hogy tüstént halála után mészároltassa le

őket. Attól tartott ugyanis, hogy halálán a zsidók ujjongani találnak. Hogy tehát legyen okuk megsiratni halálát, azért rendelte el e tömegmészárlást. Szerencsére nővére, Salome, nem hajtotta végre ezt a kegyetlen parancsot. Ezen alkalommal egyelőre tehát elmaradt az országos sírás és gyász. Nemsokára azonban, midőn fia, Archelaus (4. Kr. e.—6. Kr. u.) a jeruzsálemi templomtéren bejelentette a zsidóknak atyja halálát, akkora zendülés támadt, hogy Archelaus katonái 3000 polgárt levágtak. Az „országos gyász” tehát mégis csak meg volt Heródes halála felett.

Fia, Archelaus szintén fényes palotát épített magának Jerichóban. Midőn azonban az Üdvözítő Jerichóban megfordult, akkor már Archelaus régóta Galliában élvezte dicstelen uralmának jutalmát, a száműzetés kenyerét.

Jerichóban történt, hogy a kistermetű Zaccheus vámos egy vad fűgefára mászott, csakhogy láthassa a nagy tömeg között haladó Jézust. Itt gyógyította meg Jézus ismételten a városkapuknál nagy hangon kiáltozó vakokat csodálatos módon. (Luk. 18, 35.) Itt áldotta meg a kisdedeket, akiket anyáik a tanítványok tiltakozása dacára a fáradt Üdvözítő elé vittek. (Luk. 18, 16.) Itt hangzott el a javairól Jézus követése kedvéért lemondani nem tudó gazdag ifjú távozása után az a nagyfontosságú kijelentés: „Bizony mondom nektek, hogy nehéz a gazdagnak bejutni a mennyek országába.” (Máté 19,23.)

Heródes Jerichójában hangzottak el „a szőlőbe küldött munkásokéről” (Máté 21, 1.) és „a tíz talentum”-ról (Luk. 21, 12.) szóló példabeszédek.

Ebben a Jerichóban közölte Jézus először apostolaival utolsó jeruzsálemi útja alkalmából közeli halálát: „*Íme, felmegyünk Jeruzsálembe és az Emberfiát a papifejedelmek és írástudók kezeibe fogják adni és halálra ítélik és átadják Őt a pogányoknak, hogy kicsúfolják, megostorozzák és felfeszítsék és harmadnapon feltámad.*” A Zebedeusfiak (János és idősebb Jakab) anyja (Salome) azonban vagy nem hallotta, vagy nem akarta tudomásul venni Jézusnak tragikus jövődölését. Ő még mindig abban reménykedett, bizonyára fiaival egyetemben, hogy Jézus most fogja Jeruzsálemben felállítani uralkodói trónját. Most fogja megkezdeni országglását a zsidóktól várva-várt földi, politikai, messiási országban. Azért „Jézushoz járulván és imádván őt kére: Mondd, hogy ez az én két fiam egyik jobboldon, másik baloldaladon üljön országodban.” (Máté 20, 21.) Bizonyára holmi jóképű miniszteri bársonyszékeket pécézt ki kedvenceinek a kedvesen önző mamáknak ezen örök mintaképe, az ő túlzott anyai szeretetében. Fiai, úgy látszik, az önzetlenségben és áldozatkészségben már akkor valamivel többre

vitték mamájuknál. Az Úr azt felelte nekik: „Nem tudjátok, mit kértek.” És feltette nekik a kérdést: „Meg tudjátok-e inni a poharat (vagyis el tudjátok-e túrni a szenvedést), melyet én inni fogok?” Habozás nélkül és nemeslelkűen felelték: „Meg tudjuk.” (Máté 20, 20—22.)

Valamikor egész pálmaerdők borították a Jerichó körül levő hatalmas síkságot. Most javarészt homoksivatag. A flóra addig terjed csupán, ameddig a talajt öntözi a Jerichó mellett fakadó pár forrás. Legnevezetesebb Ain és Sultan (Elizeus forrás), melynek ihatatlan vizét Elizeus próféta változtatta át ihatóvá és termékenyítővé azáltal, hogy maroknyi sót dobott beléje. (Kir. IV. 2, 19—22.) Valóságos kis patak folyik ki e forrásnak tizenkét m hosszú és hét m széles medencéjéből. S amerre folyik, partjain dús növényzetű kertek terülnek el. A kertekben datolyapálmák, fügefák, szőlők és gyönyörű banánültetvények díszlenek még a községen kívül is. De ahol az elhanyagolt csatornázás következtében nincs vagy már nem lehetséges az öntözés, ott kezdődik a sivár homok. Itt már legfeljebb a tévesen „jerichói rózsza”-nak nevezett gaz és mindenféle gyim-gyom, tüskés bozót terem. A „Kaff Mirjam” = „Mária kezé”-nek is nevezett „jerichói rózsza” azon sajátsággal bír, hogy még hónapok, sőt évek múlva is kinyílik. Tulajdonképpen azonban csak a kézujjak mintájára terjeszkedik szét, ha vízbe teszik. Azonban a Sirák fiától emlegetett „plantatio rosae in Jerichó” (24, 18.), amelyhez az isteni bölcsességet hasonlítja s amelyet az egyház a Szent Szüzre alkalmaz az ő liturgiájában, igazi nemesfajú rózsza volt. Nem pedig a ma látható dísztelen gaz. Az emberi társadalomban is gyakori jelenség, hogy nagy, dicső elődök nevét szellemileg törpe, nyomorék, torz utódok öröklik.

Jeruzsálem.

A városkapuk szerepe.

A régi palesztinai városok és községek többnyire hegyeken vagy magaslatokon épültek, hogy könnyebben védhetők legyenek. Azért várja a 71. (3.) zsoltár írója is az eljövendő Messiás királytól: „A hegyek hozzanak békességet a népnek.” A háború a hegyeken dühöngött, a béke is a hegyeken uralkodott. De éppen a könnyebb megvédhetőség okából falakkal is körül kellett venni őket. Ezek a város területét szükségképpen nagyon szűkre szorították. Ennek folytán szinte nevetségesen kicsi volt egyik-másik régi palesztinai „város” kiterjedése. Pl a múlt század folyamán (1892) kiásott Teli el Hezy területe mindössze 12 hektár, Gazer-é 9 hektár,

Megiddo-é pedig csak 5 hektár volt. A Józsué-tól megostromolt és elfoglalt kananeus Jerichó fala hosszában 360 m, szélességben 160 m-t tett ki, (Meffert, Ápol. Vorträge M. Gladbach 1912, 120.) szintén körülbelül 5 hektár kiterjedéssel.

A nagymúltú palesztinai városok most is ily csekély kiterjedésűek. Házaik egymásra vannak zsúfolva. Nagyobb tereik, sétahelyeik, piacaik helyszűke miatt nincsenek. Azért az egész nyilvános élet a városok kapui előtt folyik le: adás-vevés, tanácskozás, bíraskodás, sportélet. Ha valahol, hát a városkapuk körül ténferegnek nagy számmal a dologtalan naplopók és élvezik a keleti embernek legnagyobb boldogságát, az ú. n. „kék”-et, ami nyugalmat, pihenést jelent. A keleti ember azt tartja: „Jobb ülni, mint állni; jobb feküdni, mint ülni; még jobb aludni, mint feküdni; végre jobb meghalni, mint aludni.” Az utóbbit ő is szereti „az emberi kor legvégső határára” halasztani. De az előbbieket annál jobban kiélvezi. Lustán a falhoz támaszkodik vagy lábait a kövezen keresztbe rakja. Pár datolyát vagy fügét, dinnyét majszol. Így élvezi a „keleti kényelmet.”

A kapuk a keleti városok legfontosabb pontjai voltak a köz- és társadalmi élet szempontjából. De meg városvédelem szempontjából is. A kapuk fölött vigyáztak az örök a város biztonságára (Kir. II. 18, 24.), hogy az ellenség meg ne támadhassa. Azért megerősítették tornyokkal, lőrésekkel, amelyekből szórták a nyilakat, dárdaikat, köveket, forró vizet stb. a betörni készülő támadó ellenségre. Éppen ezért mikor a szentírók az ellenség hatalmának megtöréséről beszélnek, sokszor úgy fejezik ki magukat: „a kapukat lerontani”, (íz. 45, 2.) „az ellenségek kapuit felforgatni” (Bir. 5, 8.), „az ellenség kapuit bírni”. (Móz. I. 22, 17.) Az Üdvözítő is ezen ősrégi beszédmóddhoz alkalmazkodott, midőn a Péterre alapított Anyaszentegyháznak azt ígérte: „a pokol kapui (vagyis hatalmasságai) nem vesznek erőt rajta.” (Máté 16, 18.) — (V. ö.: Fényes porta = török szultán.)

A kapuknak ez a sokféle jelentősége és rendeltetése talán sehol a világon nem annyira nyilvánvaló és szembeszökő, mint Jeruzsálemben. A régi Jeruzsálem most is hatalmas falakkal van körülvéve. Ezek — kivált az Olajfák hegyéről nézve — feledhetetlenül jellegzetes városképet adnak neki. Keletről a Cedronpatak völgye, délről a Jozafát völgye, nyugatról pedig a Gehenna völgye fölött nagy magasságban emelkednek a várfalak.

A hódító I. Szolimán szultántól a 16. században épített falain most is nyolc nagy kapu vezet keresztül. Egyik nagyobb, mint a másik és szépségben egymást igyekeznek felülmúlni. Különösen érdekesek az előttük lejátszódó népmozgalmak szempontjából

a Jaffai, a Damaszkuszi és Szent István-kapuk. Ha az ember csak egy órát időzik is egyik vagy másik közelében, feledhetetlen benyomásokat kap az igazi, hamisítatlan keleti népéletéről. Csak úgy hullámszik rajtuk keresztül ki-be a sok ügyes-bajos népkaraván. Egymásután jönnek-mennek számaron, vagy szamaruk mellett a falusi felláh-k az ő festői rongyaikban, hogy értékesítsék szegényes termékeiket a városban. Többnyire mindjárt a kapu mellett levő téren, mely börzéül szolgál, rakják le gabonás zsákjaikat, zöldeges kosaraikat és gyümölcsféléiket.

Keletiek ruházódásmódja.

Földig érő, ingszerű tunika, néha bő török bugyogó és rövid kabát fűdi hőségétől, koplalástól és munkától lesaványodott barna testüket. A burnusznak nevezett bő tunika kitért galambszárnyak módjára lebeg rajtuk. Gazdájukat azonban nem jellemzi a galamb szelídsége. Mindegyik oly komolyan néz és jár, mint valami temetkezési vállalkozó, összecsavart kendővel kötik át derekukat, melynek szorításával keblük fölött ingük kidomborodik és alkalmassá válik arra, hogy benne rejtsek el, amit kaptak, vettek, loptak, találtak. Ez a *kebel* az ő minden javuknak, kincsüknek raktára. Azért ígéri már Izaiásznál az Isten a gonoszoknak: „Megadom és visszafizetem *kebletekbe* a ti gonoszságtokat és atyáitok gonoszságait egyetemben”. (iz. 65, 6—7.) A zsoltáros is (34, 13.) a *keblébe* várja az imádságnak eredményét: „Imádságom keblemben visszatért.” Az Úr Jézus is e szokásra céloz, mikor azt ígéri: „Adjatok és adatik nektek, jó és tömött, megrázott és kifolyó mértéket öntenek a ti *öletekbe*. Mert azon mértékkel, mellyel ti mértétek, visszaméretik nektek.” (Lukács 6, 38.)

Az eredetileg fehér, fekete, sárga, kék vagy vöröses színű, de a napsugár által színétől megfosztott, illetve a sok piszoktól bizonytalan színűvé vált tunikán a szörnyű hőségben átüt az izzadság s Európa, Ázsia, Afrika, Amerika, Ausztrália, szóval mind az öt világrész térképe kirajzolódik rajta. Felette néha csíkos felső köpenyt is viselnek ezek a tűzesszemű parasztok, s még inkább * a beduinok. Teve- vagy kecskeszőr-szövetből készült ez a négyszög alakú takaró, melynek két sarkába lyukat vágnak, abba bújnak és kész a köpönyeg. Néha azonban a mi pásztoraink subájához egészen hasonló báránybőr-subát hordanak a beduinok. Erre kivált utazáskor és éjjel van szükség. Palesztinában ugyanis az év nagy részében olyan nagy a hőség, hogy az izzadság átüt az embernek nemcsak az ingén, de felső ruháján is. Az éjszakák ellenben még a legforróbb nyáron is feltűnően hidegek. Könnyen tüdőgyulladást

kaphat a gyanútlan idegen, ha a nappali hőséget minden átmenet nélkül felváltó éjszakai hidegre nem gondol és nyitott ablak mellett, vagy éppen a szabadban alszik és kellő meleg takarókkal el nem látja magát. Az Üdvözítőnek az éjszakai szokatlan hideg szolgált alkalmul, hogy a menyegzős ruháról szóló példabeszédében (Máté 22, 13.) a pokol kínjait az éjszaka fogvacogtató hidegéhez hasonlítsa. A megszentelő kegyelem menyegzői ruhájával nem rendelkezőre kiadja a királyi ember (Isten) a kemény parancsot: „Meggötözvén kezeit és lábait, vessétek őt a külső sötétségre; ott leszen sírás és fogak csikorgatása.”

A tömegnyomor klasszikus hazájában sokan laknak úgy, mint az egyszerű cigány, aki a bíró kérdésére, hol lakik, ezt felelte: „Az Isten szabad ege alatt.” „Bajtársa” pedig a lakhelyét így diktálta be: „A komámmal vis-á-vis.” Jeruzsálemben akárhányan használják vánkoslul Jákob párnáját, vagyis az ucca követ, és az uccát kényszermenhelyül az éjszakára. Arra nagyon vigyáznak, hogy nyugat felé ne feküdjenek. Mert nyugat felől, vagyis a Földközi tenger felől jönnek a veszedelmes hideg és nedves, harmatos áramlatok. De még ezek a szegény proletárok is erősen beburkolódnak köpönyegükbe, mely rendesen teveszörből készült s éppen azért tartós védelmet nyújt gazdájának a hideg ellen. E gyakorlati célja miatt hasznosabb és szükségesebb a köpeny még az alsóruhánál is. E nélkülözhetetlen szükségessége miatt az Úr Jézus, mikor a hegyi beszédben az ellenség szeretetéről és megbocsátás készségéről beszél, azt mondja: „Annak, aki veled pörbe akar szállni és köntösödöt (vagyis alsó ruhádat) elvenni, engedd át a palástot is.” (Máté 5, 40.) A palást, vagy köpeny odaengedése az igazságtalanul követelődző számára itt az ellenség-szeretet felfokozásának kifejezésére szolgál. Ha még azt is odaadja az ember az igazságtalanul követelődzőnek, ami az embernek magának nélkülözhetetlenül szükséges, ezzel a legnagyobbfokú engedékenységről és engesztelékenységről tesz tanúságot.

A lábukon letaposott sarkú papucsot, vagy szíjjal ráerősített szandált hordanak. Mezítláb jóformán senki sem jár a forró talaj és köves utak miatt. Fejükre vagy fezt tesznek, vagy lobogó kendőt, mely kettős teveször kötéllal van a fejhez erősítve, hogy a szél el ne vigye. Ezt a fejtakarót tartják a legegészségesebbnek és legpraktikusabbnak. Mert egyrészt a napszúrás ellen véd, másrészt szellősségével hűvösen tartja a fejet és nyakat, az éj hidege ellen pedig a nyakra csavarva szintén jó szolgálatot tesz. Ilyen öltözetben kell elképzelnünk magát az Úr Jézust és az apostolokat is. Mert ők bizonyára a szegényebb néposztályok módjára ruházkodtak. Helytelenül festik és ábrázolják tehát művészeink az Urat

és a bibliai szenteket mezítláb és hajadon fővel. Palesztinában így bizony senkisésem jár.

Míg Európában rendesen csak a nők cifrálnak, keleten a férfiak viselik ruháikon a szivárvány összes színeit. Az igazi keleti nők pedig tetőtől-talpig feketében járnak, mintha mindannyian apácák volnának. Az egész alakjukat letakaró fekete gyászruhán kívül még arcfátyolt is viselnek. A fekete ruha alatt, melyben a nyilvánosság előtt megjelennek, ők is tarka-barka ruhákat hordanak. Otthon (háremben) levetik a fekete felső ruhát s akkor teljes szépségükben mutatkoznak be. De ezt látni csak a férjüknek van joga. Erre az ősrégi keleti női öltözködésmódra érdekes utalást tartalmaz a 44. zsoltár, mely a Messiásnak az egyházzal és az egyes lelkekkel való természetfölötti eljegyzését, kegyelmi viszonyát ünneplő lelkes költői színekkel. Azt mondja a többi között a költő a menyasszonyról: „A király leányának minden dicsősége *belül* vagyon.”

Vak vezet világtalant.

Aki nem járt keleten, alig bírja megérteni a Szentírás olvasásakor, hogyan van az, hogy csak úgy nyüzsögnek a vakok az Üdvözítő körül, meggyógyulásukért rimánskodva.

A valóságban a mindenféle testi-lelki nyomorékok dísztelen galériájában most is tekintélyes helyet foglalnak el a vakok. Egész vakok és félvakok csak úgy hemzsegnek most is mindenfelé. Ott igazán sokszor „vak vezet a világtalant és mindketten a verembe esnek.” (Máté 15, 14; Luk. 6, 39.) Oka ennek is a hihetetlen nagy piszok, mely iránt a keleti embernek semmi érzéke nincsen. Lát az ember ott anyákat, akik egymással óraszámra eldiskurálnak, miközben karjukon tartott kisdédek szemére tucatszámra telepednek le a hihetetlenül mérges és éhes legyek. Marják, rágják a szegény gyermekek szemét, akik képtelenek ellenük védekezni. A „szerető”, „gyengéd” anyák pedig ügyet sem vetnek rájuk. Nem csoda, ha a legyek átviszik egyik szemről a másikra a keleten nagyon gyakori trachoma-bacillusokat és tömeges megvakulásokat okoznak.

A legyektől nem védik a szülők gyermekeiket. De arra annál nagyobb gondot fordítanak, hogy valami idegen, vagy irigy ember meg ne verje őket „a gonosz szemé”-vei. A „gonosz szem”: ez a szülőknek a legnagyobb félelme. Ha a gyermek sáros és piszkos: ez a legjobb védőszer az irigy tekintetek ártó ereje ellenében. A szurtosság, az ú. n. „tadzsim” egy arab tudós szerint: az a feketeség, amellyel az arabok a gyermekek arcát bemázolják, hogy őket a „szem meg ne verje.” (Kmoskó, A cél, 1908. 3.)

Azért minden becézgetést, gyerekcirógatást rossz néven vesznek és varázsformulákkal igyekeznek hatástalanítani a gyermekük megrontásától féltő babonás anyák a Szentföldön.

Van a „gonosz szem”-nek számtalan fajtája: fekete szem, zöld szem, kancsal, görbe, kerek, hideg szem. Mindegyik ellen más és más módon védekeznek.

Az Úr Jézus is beszélt „gonosz szem”-ről. De természetesen nem ebben a babonás értelemben, hanem egyszer (Márk 7, 22.) a szív gonoszságát érti rajta, melynek tükre a kemény tekintet. Máskor (Máté 6, 22—23; Luk. 11, 34—36.) teljesen átvitt értelemben veszi a gonosz gondolkodásról, életfelfogásról, érületről, életcélról, midőn azt mondja a hegyi beszédben: „Tested világa (lámpája) szemed; ha szemed tiszta (*ἀπλοῦς* = egyszerű, jó, ép), egész tested világos lesz; ha pedig szemed álnok (*πονηρός* — rossz, hibás, gonosz), egész tested sötét lesz. Ha tehát a világosság, mely benned vagy, sötétség, maga a sötétség mily nagy lesz.” Az egész allegorikus beszéd azt akarja mondani, hogy az életnek és cselekvésnek értelme és értéke az életfelfogástól, a világnézettől függ. Ha helyes az ember világnézete, értékes, világos lesz élete is. Ha ellenben elsötétült a világnézete, céltévesztett lesz az egész élete is. Mert az életfelfogás olyan, mint a lámpa az utasnak, illetve a szem az embernek. Ha világoskodik a lámpa és a szem lámpája, az ember maga is világosságban jár. Ha elsötétül a lámpa és az ember szeme, sötétségbe borul körülötte a világ szépsége.

A Szentföldön és különösen Jeruzsálemben mindenki alamizsnáért könyörög, illetve ordítózik. De ahogyan a koldusok gyakorolják ezt a mesterséget, az felülmúl minden európai képzeletet. Könnyektől fátyolozott szemekkel, majd siránkozó hangon, majd hangos üvöltéssel kapaszkodnak a meglepett idegen karjába, ruhájába. Az orra alatt hadonásznak. Ráncigálják jobbra-balra. Utcahosszat kísérik olyan kétségbeesett, konok állhatatossággal, hogy nem csodálja az ember, ha még a hajókötélidegzetű apostolok idegei is néha felmondták a szolgálatot ilyen koldusok kiabálásának hallatára. Szinte érzi az ember, hogy vibrál az idegzetük még évtizedek múlva is, mikor elbeszéli az evangéliumok a jerichói vakok kiáltozását: „Uram, könyörülj rajtunk, Dávidnak fia! A sereg pedig feddé őket, hogy hallgassanak. Azok pedig *még inkább kiáltozának*, mondván: „Uram, könyörülj rajtunk, Dávidnak fia.” (Máté 20, 30—31.) Istenem! Milyen kiáltozás lehetett ez, hogy még az edzett idegzetű „sereg” sem bírta hallgatni!

Más esetben, midőn a kananei asszony leányának gyógyulásáért kiáltozott Jézus után, „hozzája járulván tanítványai, kérték őt, mondván: Bocsásd el őt, mert utánunk kiált.” (Máté 15, 23.) Nem

bírták el az ő erős idegeik sem az asszonyok szívetrázó rimánkodását. Szinte beleszédültek a kiáltozásba, akárcsak a modern ember a palesztinai koldusok ordító rimánkodásaiba.

Az Úr Jézustól tanított és követelt imabeli állhatatosságnak eleven megtestesítői a palesztinai koldusok. Róluk rajzolhatta meg az Úr is a kitartóan imádkozó típust, aki állhatatosan „zörget”. (Luk. II, 18.)

Jeruzsálem házai.

Jeruzsálem külvárosrészeiben erősen hódít az európai, vagy helyesebben nemzetközi nyeregtetős építésmód. A belvárosban azonban még nagy számmal láthatók most is régimódi keleti stílusú épületek. Legjellemzőbb rájuk a *lapos tető*, melyet a törvény (Móz. V. c. 28.) előírása szerint mellvéddel, falakkal kellett körülvenni, hogy senki le ne essék. De a mellvéd nem olyan magas, hogy egyik ház tetejéről a másikéra át ne lehetne lépni, vagy ugorni. Annál könnyebb ez, mert a helyszűke miatt a házak szorosan egymás mellé sorakoznak. Veszély idején, pl. ha a házban tűz üt ki, vagy a házba ellenség tör be, ez a körülmény megkönnyíti a menekülést. Egyik háztetőről a másikra ugrálhatnak és így uccahosszat futhatnak anélkül, hogy házukról le kellene szállniok. Az Üdvözítő ilyen lapostetejű házakra gondol, midőn Jeruzsálem pusztulásáról szóló jövendölésében figyelmezteti híveit, hogy mikor a rómaiak közelednek Jeruzsálemhez: „Akkor, aki a *héjazaton* (vagyis a háztetőn) van, le ne szálljon valamit elvinni házából.” (Máté 24, 17.)

A leszállás a héjazatról vagyis a háztetőről különben is körülményes és éppen azért veszély idején a házbeli holmi megmentése végett nem is ajánlatos. Mert régimódi házaknál rendszeren az udvarról, vagy az uccáról vezet a háztetőre a lépcsőzet. Míg valaki ezt az utat megteszi, addig régen odaéghet mindene a ház belsejében. Ha pedig az ember maga forog veszedelemben, sokkal okosabb, ha a háztetőkön keresztül a rövidebb utat választja a menekülésre.

Ez az eset annál gyakrabban előfordulhat, mert a keleti ember idejének és életének jórészét még most is a háztetőkön tölti. Ott szoktak imádkozni, mint a többi között Szent Péterről is olvassuk, hogy „hat óra tájban fölméne a háztetőre imádkozni” (Ap. cs. 10, 9.) Joppében, Simon varga házában s ott kapta az égből leszálló és mindenféle tiszta és tisztátalan étellekkel teli abrosz látomásában a kinyilatkoztatást, hogy a pogányok számára is megnyílt az Isten országa s ennek hatása alatt a pogány Kornéliusz századost mindjárt be is vette az egyházba. A lapos háztetőkön szoktak levegőzni, üdülni és pihenni, mint ezt Dávid királyról tudjuk. A királyi palota tetején

sétálgatva pillantotta meg a szomszédos háztetőn fürdőző Bethszabét és bűnös szerelemre gyulladt a férjes asszony iránt, aki „igen szép vala”. (Kir. II. n.) Jézusnak Nikodémussal való híres párbeszéde színteréül szintén a lapos háztetőt szokták a festők beállítani. (Ján. 3.) S joggal.

A Szentírás egyenesen nem mondja ugyan, hogy Jézus a háztetőn adott találkát ennek a kezdetben gyáva főembernek, aki a zsidóktól féltében csak „éjjel méné Jézushoz”. Azonban mégis erre kell következtetnünk azon körülményből, hogy a párbeszéd folyamán Jézus a Szentléleknek titokzatos, senki által nem értett kegyelmi működését a szélnek szeszélyes, érthetetlen fújdogálásához hasonlítja. „A szél, úgymond, ahol akarja, ott fú; és hallod zúgását, de nem tudod, honnan jön, vagy hová megyén; így van mindaz, ki a lélektől született”. (Ján. 3, 8.) Ez a hasonlat föltételezi, hogy „éjjel lévén”, az Üdvözítő a háztetőn időzött, mert csak ott lehet jól hallani a szél zúgását. Ott lehet közvetlenül megtapasztalni, sőt megszenvedni szeszélyességét. Jézus pedig mindig a közvetlenül megérezhető természeti tüneményeket szerette beszédeiben a hasonlatosság alapjául felhasználni.

A keleti háztetőről könnyű az uccán járó-kelőkhöz szónokolni. Azért parancsolta az Üdvözítő is apostolainak: „Amit nektek sötétben mondok, mondjátok el fényes nappal és amit fülbe sűgva hallotok, hirdessétek a *háztetőkről*.” (Máté 10, 27; Luk. 12, 2.) így juthat el legkönnyebben az evangélium a legnagyobb nyilvánossághoz.

A zsidó házak lapos háztetőjének egy részét a bibliai időkben fel lehetett bontani, illetve holmi csapóajtó-félét fel lehetett emelni és az így támadt nyíláson át a ház belsejébe behatolni vagy valamit lebocsátani. Így olvassuk az evangéliumban, hogy midőn egy alkalommal a külső hőség miatt az Üdvözítő „beült tanítani” egy előkelő ház nagy termébe, „több férfi hozza ágyon egy inaszakadt embert, kit igyekvének bevinni és eléje tenni”. De nem találván utat a sokaság miatt, ahol őt bevigyék, „fölménének (a külső lépcsőzeten) a héjazatta s a padláson át bocsáták őt le ágyastól a középre Jézus elé. Ki midőn látta azok hitét, monda: Ember! megbocsáttatnak neked a te bűneid”. (Luk. 5, 18—20.) De nemcsak bűneit bocsátotta meg, hanem egészségét is visszaadta. „És azonnal felkelvén, szemük láttára vévé ágyát, melyen feküdt vala és hazaméne, magasztalván az Úr Istent.” (U. o. 25.) Ez az esemény Kafarnaumban történt ugyan, de a régi jeruzsálemi házakra épűgy ráülük az egész leírás.

A nagy házak kapuján *vaskopogtatóval* szokás zörgetni, hogy az embert beeressék. Ilyenről tesz említést az Üdvözítő a lelki éberségről szóló beszédjében, amidőn azt mondja: „Legyenek felővezve csípőitek és égő gyertyák kezetekben (mindkettő a lelki éberség jel-

képe), magatok meg hasonlók olyan emberekhez, kik Urukat várják, midőn visszatér a menyegzőről, hogy mihelyt jön és zörget, azonnal megnyissanak neki. Boldogok azok a szolgák, kiket, midőn megjön az Úr, ébren talál stb.” (Luk. 12, 35—27.) Ezen Úron Jézus önmagát érti, aki a lélek ajtaján zörget az ember halálakor. A Heródes Agrippa börtönéből angyal által kiszabadult Péter is ilyen kopogatóval „zörgetett a tornác ajtaján Máriának, a Márknak is nevezett János anyjának a házában, ahol sokan voltak egybegyűlve és imádkoztak” Szent Péter szabadulásáért. (Ap. cs. 12, 12—13.) A ház ajtaján való zörgetéshez hasonlítja Jézus az állhatatos imádságot, midőn azt mondja: „Kérjetek és adni fognak nektek, keressetek és találtok, zörgessetek és megnyitnak nektek.” (Máté 7, 7.) Amint a házbeliék nem tudnak soká ellenállni a kapun való erős dörömbölésnek, hanem bebocsátják az erőszakoskodót, Isten sem tud huzamosan ellenállni az állhatatos ima erőszakának, hanem meghallgatja a könyörgőt.

Jeruzsálem hegyei.

Jeruzsálemnek négy hegye, mint négy oltár emelkedik az ég felé. Följük borul a napsugaras és csillagos égboltozat kéksége, mint fölséges dómnak mennyezete. Legmagasabb köztük az Olajfák hegye. Onnét szállott Jézus az égbe. Sión hegyén adta szeretetének legnagyobb zálogát, az Oltáriszentséget. A kettő között emelkednek a Kálvária és a Moriah hegy. Az előbbi a kereszténységnek, a másik a bibliai zsidóságnak fellegvára. A Moriah-n uralkodott és örködött mintegy ezer éven át Jahve választott népe felett pazarfényű templomából. De az egész emberiséget csak a Kálváriáról tudta igazán meghódítani magának megalázkodó szeretetével és szenvedésével. Az egész emberiség odajár sírni.

Járjuk végig lélekben e szent halmokat. Mindegyiken halljuk lélekben az Istennek a Hóreb hegyén Mózeshez intézett intését: „Vesd le saruidat, mert szent az a hely, a hol állasz.”

1. Moriah hegye.

A Moriah hegyén épült templom és a körülötte fekvő szent város minden jámbor zsidónak szemefénye, legfőbb öröme és büszkesége volt. A templomhegyen állott Isten trónusa. Úgy vigyázott innét népére, mint ahogy a sasmadár örködik fiókái fölött. Gondviselő jósága úgy feszült ki felettük, mint a ragyogó kék, napsugaras égboltozat, mely mindenüvé elkíséri az embert, bárhová vezérli is sorsa. Minden fontosabb vallási és nemzeti ügyben a zsidók főpapja itt kérdezte meg Istent, mittevő legyen a zsidó nemzet

a kérdéses esetben. „És az Isten szólott az ő szent helyén!” (Zsolt. 59, 8; 107, 8.)

A jámbor zsidónak nem volt nagyobb öröme az életben, mint ha felmehetett Jeruzsálembe az Úr templomába. Boldogságtól duzzadó kebelével énekelte útközben: „Vigadok, mikor azt mondják nekem: Az Úr házába megyünk.” (Zs. 121, 1.) „Mily kellemes a te hajlékod, erőik Ura! Kívánczik és eped lelkem az Úr tornácai után. Boldogok, kik a Te házában laknak, Uram! örökkön örökké dicsérnek Tégedet!... Jobb egy nap a Te tornácaidban ezereknél. Inkább akarok utolsó lenni az én Istenem házában, mint lakni a bűnösök hajlékaiban!” (Zs. 83, 1—2; 5,11).

A templomot Flavius Josephus ilyen szavakban örökítette meg: „A templom külsején megvolt mindaz, ami a szívet és a szemet ámulatba ejtheti. Mindenfelől igen vastag aranylemezek fedték. A nap felkeltétől fogva valóságos tüzfényben ragyogott úgy, hogy akik ránéztek, mint a napnak sugaraitól, úgy fordították el szemüket. A városba jövő utasok előtt pedig messziről, mint valami hóhegy látszott, mert ahol nem volt bearanyozva, ott hófehér volt. A csúcsáról túhegyességű arany nyársak meredeztek az ég felé, hogy a rászálló madarak be ne piszkítsák” (B. J. VI).

Amit Fl. Josephus ily lelkes örömmel megörökített, nem az egész templomra áll, hanem csak annak központi épületére.

A jeruzsálemi templomot ugyanis nem a mi templomfogalmaink szerint kell elképzelnünk, hanem egészen a régi keleti, főképpen egyiptomi templomok mintájára. Szabad ég alatt széles térség oszlopos tornácokkal s részben épületekkel körülzárva: ilyen volt a jeruzsálemi zsidó templom. Ez a fedetlen nagy, szabad térség több udvarra oszlott fel. A legkülső udvarban, melyet a Moriah hegy hatalmas bástyafalai keretettek és őrtornyok védelmeztek, pogányok is megjelenhettek. A kereskedők és pénzváltók is ebben a külső udvarban ütötték fel sátorfaikat a zsidópapok engedelmével, akikre nézve az élénk üzleti élet nagy anyagi hasznot jelentett. Jézus ebből a külső udvarból korbácsolta ki a kufárokat. Mert zenebonájukkal megtöltötték az emeletes épületektől körülvett belső udvart is, ahol az asszonyok ájtatoskodtak. Sőt a még belsőbb udvarban imádkozó férfiakat is háborgatták az istentiszteletkor. Ebben a harmadik udvarban állott szintén szabad ég alatt az égő áldozatok oltára, mely körül a papok szorgalmatoskodtak. Tőlük hatalmas vaskorlással elválasztva pedig a férfiak ájtatoskodtak.

Az égő áldozatok oltárával szemben állott a kb. 480 m hosszú tér északi oldalán egy kis fedett épület. Ez felelne meg a mi

templomainknak, ha ugyan oda is bemehettek volna ájtatoskodni a hívek, mint a mi templomainkba. Azonban annak belsőbb részébe, a húsz könyöknyi (i könyök = 48 cm) hosszú, széles és magas, tehát kockaalakú, ú. n. *Szentelek szentjébe* még a papok, sőt még a királyok sem mehettek be soha életükben. Csakis a főpap mehetett be rendes körülmények között egyszer egy évben, az ú. n. Engesztelés ünnepén (Jom kippur). Máskor pedig csak rendkívül nagy fontosságú nemzeti vagy vallási okból, hogy tanácsot kérjen az Úrtól.

E fedett épület első részébe, az ú. n. *Szentélybe* is csak a papok léphettek be szolgálatuk rendjében, mely egy-egy hétig tartott. Ebben a 40 könyök magas, 30 könyök hosszú és 20 könyök széles alacsonyabb teremben állott: 1. a színarany gyertyatartó vagy helyesebben méccstartó, melynek hét csészéjében állandóan égett az olaj; 2. az arany asztal, melyen a szombatoként kicserélt ú. n. szíkenyerek foglaltak helyet és 3. a tömjénillat-áldozat oltára aranyfüstölővel. „A gyertyatartóból kiágazó hét lámpa vagy mécs a hét bolygócsillagot jelentette. Az asztalon lévő tizenkét kenyér meg jelentette a csillagászati állatövet és az esztendőt. A füstölő pedig, amelyet tizenháromféle illatszerrel töltöttek meg, azt jelentette, hogy minden az Istené és minden az Istennek szolgál.” (Fl. J. B. J. VI.)

Erre a hosszúkás, alacsonyabb, fedett épületre állt elsősorban Flavius Josephus lelkendező leírása. Főképpen erre vonatkozott az apostolok dicsekvése is.

De a körülvevő vagy hozzávezető udvarok falai és kapui is szemkápráztató pompát mutattak. „Minden aranytól ragyogva kápráztatta a szemeket,” mondja Josephus, a zsidó történetíró. „A belső kapu egészen be volt aranyozva. Úgyszintén aranyos volt a körüle lévő fal is. Fölötte pedig aranyból lombos szőlővesszők voltak, amelyekről embernagyságú szőlőfürtök csüngtek alá.” Az egyik kapu ajtószárnyairól 25 könyök magas és 16 könyök széles függöny lógott alá, vagyis egy csodálatos művű babiloni szövet jácintokkal, byssus-szal, skarláttal és bíborral tarkítva, figyelemreméltó színvegyületben. Az udvarokat környező épületekben tömredék kincs és érték volt felhalmozva, melyek nem mind a templomnak, illetőleg a papságnak tulajdonát alkották, hanem jórészen magánosok birtokába tartoztak.

A 480 méter hosszú és 300 méter széles templomhegyet olyan kőfalak vették körül, hogy egyik-másik helyen 300 könyöknyire ereszkedtek le a Jozafát völgyébe. Az alapozáshoz felhasznált kődarabok 40 könyöknyi hosszúak voltak. „Az ilyen alapokhoz aztán

méltók voltak a rajtuk emelt művek is. A falak tetejét kettős csarnokok koronázták be. Ezeket egyenként 25 könyöknyi magas oszlopok tartották, amely oszlopok egyetlen darab fehér márványból készültek. A csarnokok mennyezete pedig cédrusfából való volt, amely természetüknél fogva is pompás cédrusfagerendák oly ügyesen voltak egymásba illesztve, hogy méltán feltűnést keltettek, noha kívülről se festészeti, se szobrászati munka nem ékesítette őket (FI. J. B. J. VI.).

A templomhegytől dél-nyugat-észak felé húzódó, részben völgyben, részben dombokon fekvő város kerülete 33 stádiumnyi volt (1 stádium = 192 m). Jézus korában még csak két fal vette körül a várost. A legrégebb falat 60, a középsőt 14 hatalmas torony védte (FI. J. B. J. VI.).

Ez a templom, melyet Josephus leír, a Heródes király által épített, illetve restaurált és megnagyobbított templom volt. Jézus ezt dicsőítette meg jelenlétével. De volt e templomnak már két őse is: az első Salamon temploma, a második a Zorabábel-féle templom.

A zsidók első jeruzsálemi templomát Salamon király építtette 969-től kezdve Kr. előtt, 587-ben a kaldeusok lerombolták. Szegényesen újraépíttette Zorobábel a babiloni fogság végeztével (537 után Kr. e.). Heródes király pedig Kr. e. 20-tól kezdődőleg fényesen restauráltatta és kibővítette észak és déli irányban kb. 100 m hosszúságban.

A Salamon-féle templomra oly büszkék voltak a zsidók, hogy úgy féltették, mint a szemük fényét. Annyira bíztak sérthetetlenségében és elpusztíthatatlanságában, hogy midőn Jeremiás próféta a zsidókat bűneik miatt templomuk elpusztításával fenyegette meg, kegyetlenül megverték s majdnem agyonütötték a Nabukodonozor-féle ostrom idején (589—7 Kr. e.) felháborodásukban, mint hazárulót. Midőn egy nagy ünnep alkalmával tömérdek nép gyűlt össze a templom udvarában és a papság büszkén hajtogatta az összegyűlteket előtt: „az Úr temploma, az Úr temploma, az Úr temploma ez”, Jeremiás közölte velük az Isten üzenetét: „Loptok, öltök, paráználkodtok, hamisan esküsztok, Baalimnak (Kananeus bálványok) áldoztok és idegen istenek után jártok ... és azután eljöttök és megálltok előttem e házban és azt mondjátok: Megszabadultunk, habár mindez utálatosságot cselekedtük. Mivelhogy mind e dolgokat cselekedtetek, úgymond az Úr, úgy cselekszem e házzal, melyben reménységtek vagyon, amint Silóval cselekedtem.” (Jer. 7, 9—14.) Silóban állott ugyanis a jeruzsálemi templom építése előtt az Úr hajléka, a frigszekrényvel, de elpusztult. E célzásra rárohantak a

szegény prófétára és félholtra ütlegelték. Pedig neki volt és lett igaza: Salamon király temploma rommá lett a zsidók bűnei miatt.

Pedig minő nagy bizalommal imádkoztak e helyen a zsoltárossal (124, 1—2.): „Kik az Úrban bíznak, olyanok, mint a Sión hegye (ami az Ó-Szövetségben Moriah hegyét is jelentette): nem fog ingadozni mindörökké, ki Jeruzsálemben lakik. Körötte hegyek vannak és az Úr az ő népe körül mostantól mindörökké.” Mindörökké?! Bizony csak addig volt az Úr népe között, míg az őt és az ő Messiasát meg nem tagadta. Azóta idegenné vált az Úr is e helyen.

A Moriah hegy? ez a Cedron patak ágyától, a Jozafát és Tyroponion völgyektől körülzárt óriási sziklatömb, valamikor a *monotheismusnak* fellekvára volt. Innen terjedt el az egész világra az egy igaz Istennek ismerete.

Itt virágzott az a vallás és kultusz, mely az egész ókorban páratlan egyedülálló jelenség volt a világ összes népei között. Míg a világ összes többi nemzetei a sok istenhívés (polytheismus) sötéttségében vakoskodtak, az egészen különleges isteni vezetés alatt álló zsidó nép — s egyedül csak ő — itt hódolt az ő egyetlen Istenének, a monotheista Jahvé-nak (Monos = egyedüli, theos = Isten, tehát monotheismus = az egyetlen Istenben való hit, mely kizárja minden más Istenség létezésének még a lehetőségét is.)

Az Úr Jézusnak e templomhegyen való többszörös időzésén kívül főképpen abban áll a Moriah világtörténeti és vallástörténeti jelentősége, hogy ez volt ezer éven át a monotheismus világközpontja.

A bukott emberiség Istent kereső hő vágyának ezen szent hegyen adott hangot a zsoltáros. Itt ostromolták az eget legtüzesebb imáikkal az Istent kereső lelkek.

Mennyi sok forró, tüzes vágy vonaglik át, mennyi sok óhaj és sóhaj áramlik keresztül az ószövetségi ember ezen ősrégi imádságán: „Mutasd meg magadat nekünk, Istenünk.” (Zsolt. 9, 4.) Mi látni akarunk téged. Mert érezzük, hogy te, nagy Isten, vagy az a part, ahová mindnyájan eljutni óhajtunk. De mielőtt eljutunk az örökkévaló élet révpartjára, már most szeretnők látni, megtapasztalni az örök élet teljét, hordozóját és osztogatóját, az örök élet szerzőjét, (íz. 9, 6.)

Itt e hegyen ostromolta Izaiás próféta az eget: „Egek! harματοzzatok onnan felülről és a föllegek csöpögjék az igazat.” (íz. 45, 8.) S az egek valóban megnyíltak. S a „Harmat” valóban lehullott Jézus Krisztus személyében. De Izrael népe őt fel nem ismerte.

Emlékezzünk régiekről...

Nagy napokat látott, nagy idöket élt meg hajdan e szent hegy, Moriah hegye. Látta az ős haj dänkorban, kb. 2000 tájban Krisztus előtt *Ábrahám* pátriárka érkezését fiával, *Izsákkal*, hogy feláldozza őt Isten parancsából „azon helyen, melyet az Isten parancsolt vala neki!” Az áldozatra szánt Izsák maga vállán cipelte fel a hegyre a fát, melynek tüzétől az oltáron el kellett volna égnie. Aligha sejtette akkor ez a derék ifjú, hogy e fahordozó minőségében előképül rendelte a nagy Isten annak a nagy keresztfahordozónak, akinek a szemközti halomra, a Golgotára szintén saját vállán kellett felvinnie az áldozati oltárfát, a szent keresztet. Izsák Ábrahámnak egyetlen fia volt, Jézus pedig az Istennek egyetlen „igen kedves fia” (Márk 12, 6.) Látta e szent hegy ugyanazon Ábrahámnak találkozását *Melchizedekkel*, aki „Sálem (Jeruzsálem) királya s egyszersmind a fölséges Isten papja vala.” Ezen utóbbi minőségében „kenyeret és bort hozván elő, megáldá őt és monda: Áldott legyen Ábrahám a fölséges Istentől, ki az eget és a földet teremtette.” (Móz. I. 14, 18—19.) Ezen áldozattal előre jelképezte a szent mise áldozatot, melyet Jézus Krisztus egy másik szemben fekvő hegyen: a Sionon, szintén a kenyér és bor színe alatt rendelt. Látta e szent hegy a szent és kevésbé szent királyok egész seregét Dávidtól (Kr. e. 1013—973) és Salamontól (972—932) egészen Sedeciásig (597—587 Kr. e.). Látta erényeiket és bűneiket. Látta és hallotta a prófétákat Izaiástól (700 körül Kr. e.) Jeremiáson (600 körül Kr. e.), Aggaeuson (500 körül), Zakariáson (500 körül) keresztül a titokzatos Malachiásig (talán 400 körül), aki többek között azt is megjövendölte, hogy e szent hegyen bemutatott véres áldozatok helyett „napkelettől-nyugatig minden helyen áldozni fognak és tiszta áldozatot (szent mise) bemutatni az Úr nevének.” (Mai. 1, n.) De míg ez idő elérkezett, mennyi minden fölemelő és botrányos látványnak volt színtere az Isten kedvelte Moriah hegye!

Salamontól Jeruzsálemnek a rómaiak által történt lerombolásáig (Kr. u. 70), a bábéli 70 éves fogság idejét leszámítva, kerek ezer évig tevékenykedtek a zsidó papok az Úrnak e szent hegyén.

Valóban fölemelő látvány lehetett, midön az ószövetségi zsidó főpap — Sirák fiának színes leírása szerint —: „a dicsőséges köntösét fölvette és teljes díszbe öltözött; midön fölment a szent oltárhoz s fényt árasztott a szentség öltözetében. Amikor az áldozati húsrészeket átvette a papok kezéből, maga is az oltárnál állván, körötte atyjafiai serege olyan volt, mint a cédrusfa a Libanon hegyén, mint a pálma ágai, úgy állottak körötte Áron minden fiai (a papok) dicsőségükben. Az Úr áldozata pedig kezeikben volt Izrael egész

gyülekezete előtt és 6 eljárva tisztében az oltáron, tökéletesen véghez vitte a fölséges király áldozatát. Kinyújtá kezét az italáldozatra és áldozott a szőlő véréből (vagyis bort). Kiönté az oltár alapjára szentelt illatut a fölséges Fejedelemnek. Akkor felkiáltanak Aron fiai, vont harsonákkal zengettek és nagy szózatot hallattak emlékezet okáért az Isten előtt. Akkor az egész nép egyszerre hirtelen arccal borula a földre, hogy imádják az ő Urukát, Istenüket és könyörögjenek a mindenható fölséges Istennek. És a zsoltáreneklők dicsőíték őt hangjokkal és a nagy ház tele volt a gyönyörű zengelemmel. És a nép könyörge a fölséges Úrhöz imádsággal, míg elvégződött az Úr tisztelete és tisztöket véghez vivék. Akkor leszállván (az oltártól) kezeit kinyújtá Izrael fiainak egész gyülekezetére, dicsőítve Isten ajakival és az Ő nevében dicsekedve (vagyis elmondá a főpapi áldást). És ismételé imádságát, hogy kijelentessék az Isten ereje.” (Jézus, Sirák fia 50, 11—23.)

Jeremiásnak el nem hitték, sőt valószínűleg égből leszállott angyalnak sem hitték volna el ezen ószövetségi istentiszteletnek résztvevői, hogy többször is beáll Jeruzsálem életében a nagy szünet, amikor „Sión (vagyis Jeruzsálem) útjai szomorkodnak, azért, hogy nincsenek, kik az ünnepre jöjjenek. Kapui lerontatnak, papjai sírnak, szüzei epekednek, s önmaga elnyomatott a keserúségtől, mert látja a pogányokat bemenni az ő szentélyébe, kik felől megparancsolta róla Isten, hogy be ne menjenek az ő gyülekezetébe.” (Jer. Sir. 14, 10.)

Az első ilyen gyászos szünet a 70 éves babiloni fogság idején volt a VI. század elején Kr. e. A második Antiochus Epifanes szír király alatt (175—164. Kr. e.), aki nemcsak az áldozatokat szüntette be 40.000 zsidó legyilkolása után, hanem a Jahve oltárára Zeus oltárát állította és a pogány isteneknek bemutatott áldozatokkal is megszenteltelenítette. (168 Kr. e.) Harmadszor is beállott a szünet a zsidó áldozatok bemutatásában Kr. u. 70-ben aug. 5-én, midőn a római katona fáklyája elhamvasztotta az Úrnak világhíres templomát. Ismét Zeus = Jupiter szobra került az Isten oltára helyére: abominatio desolationis = a pusztulás útálatossága, mint Dániel könyve nyomán (9, 27) maga az Úr Jézus is előre megmondotta. (Máté 24, 15—16.)

A zsidó áldozatoknak tipikus, előképi jelentése miatt ez a szünet természetesen végleges lesz. A világ végéig fog tartani. Mert a mózesi vallás áldozatainak csak mint előképeknek volt értelmük. Előképei voltak Krisztus áldozatainak. Jézus keresztdózatával tehát értéküket veszítették. „Az ajándékot (vagyis áldozatot) nem fogadom el kezeitekből”, monda az Úr Malachiás által a zsidóknak. (Mai. 1, 10.) Közben még egyszer fény derült e hegyre. Az isteni kegyelem

valóságos sugárkévkkel árasztotta el e hegyet akkor, amidőn megjelent ott s jelenlétével megszentelte az Istennek egyszülött fia, az Úr Jézus Krisztus. Megjelent e szent helyen először születése után a 40. napon szent Anyjának karján. Itt hallotta a kis Jézus az agg Anna prófétaaszony hálaáradozását és Simeonnak „Nunc dimittis” (Most bocsátod el Uram) kezdetű hálaénekét. Itt időzött a 12 éves Jézus három napon át a templomteret környékező épületek egyikében „a tanítók között ülve, amint hallgatá és kérdezé őket. Álmélkodának pedig az ő okosságán és feleletein.” (Luk. 2, 16—17.)

E 480 m hosszú és 300 m széles templomtér falai fogták föl Jézus imáinak visszhangját. A Salamon-féle oszlopcsarnokok verték vissza tanításának szavát életének utolsó éveiben. A mózesi törvények értelmében a főünnepekre felrándult Jeruzsálembe, s ott oly csodálkozást keltett tanításával, hogy azt mondták Róla: „Soha ember így nem beszélt, mint ez az ember.” (Ján. 7, 46.) Keleti szokás szerint, amelyet most is látni főképpen Kairóban az egyetemen (Gama el Azhar), a tanítók vagy tanárok egy-egy oszlop tövében ütik fel sátorfájukat, akarom mondani: katedrójukat (Gama el Azharban van 380 ilyen katedrául szolgáló oszlop). A katedra nem áll másból, mint alacsony kis székből. Erre ül a professzor, hallgatói pedig körülötte vagy gyékényekre, szőnyegekre vagy egyszerűen a puszta földre, köveztre kuporodnak le félkörben. *5 kész az iskola.* Az Úr Jézus is a salomoni oszlopcsarnokok egyik vagy másik oszlopánál ült vagy állott és tanította a körülötte összesereglett népet.

E templomtérré vonult be Jézus diadalmenetben virágvasárnapján a nép lelkes hozsannázása mellett. De ugyancsak e templomtér mellett épült Antónia-palotából indult utolsó útjára, a Golgotára is ugyanazon népnek „feszítsd meg” kiáltozása mellett. (Az Antónia-vár volt a pretorium Pilati.) Porig alázva hurcolták Őt a halálba azon templom szomszédságából, ahol még pár nap előtt azon imájára: „Atyám! dicsőítsd meg nevedet, szózat jöve az égből: megdicsőítettem és meg is fogom újra dicsőíteni. Az ott álló sereg, mely ezt hallotta, monda, hogy mennydörgés volt; mások azt mondták, hogy angyal szólott neki. Felelé Jézus és monda: Nem érettem jött e szózat, hanem tiértetek. Most van ítélet a világ felett. Most fog kivettetni e világ fejedelme (az ördög). Én pedig, ha felemeltetem a földről, mindeneket magamhoz vonzók. Ezt pedig monda jelezvén, milyen halállal fog meghalni.” (Ján. 12, 28—33.)

A templomtér keleti falában látható az a díszes kapu, amelyen keresztül emlékezetes bevonulását tartotta virágvasárnapon. Ez az ú. n. *Aranykapu*. Porta speciosa a bibliában. Most el van falazva. Azért falazták be, mert a mozlímok hite szerint valami hódító idegen fejedelem ezen a kapun fog bevonulni a Harám es Serif-be

vagyis a templomtérré. S akkor végét veti ott a mohamedán uralomnak. Ezt akarták megakadályozni az elfalazással. Majd a jövő megmutatja, igazuk volt-e. A templomtér felől két, boltíves, díszes csarnok vezet a befalazott kapuhoz. Jelen díszes formájában azonban nem Jézus idejéből való, hanem Jusztinián bizánci császár korából. (Kr. u. 6. század.) E kapuban találkozott Jézus a vakon született fiatal emberrel, akit onnét a Jozafát-völgy mélyén levő Siloe forráshoz küldött le mosakodni. E mosakodás csodásan meghozta látását. (Ján. 9, 7.) Ezen „Ékes kapu”-nál ült az a születésétől sánta koldus, akit Szent Péter lábra állított a názáreti Jézus Krisztus nevében. (Ap. csel. 3, 6.) Ugyanezen templomtéren akarták a zsidók 30 évvel később (58. Kr. u.) Jézus nagy apostolát, Szent Pált agyonütni. S ugyanazon Antónia-várban őrizték a rómaiak Pált, mint foglyot a zsidók dühe elől, amelyben valaha az isteni Mestert halálra ítélte Pilátus. Az akkori római helytartó (Félix) nem volt mégsem olyan gyáva, hogy a zsidók kezére adja az apostolt, mint néhai elődje, Pontius Pilátus (26—36 Kr. u.), aki ártatlanul kiszolgáltatta a Mestert a zsidók dühének.

Midőn Jézus szenvedése hetének elején tanítványaival Betániából Jeruzsálembe vonult, történt egy látszólag jelentéktelen epizód. „Jézus megéhezek. És látván messziről egy leveles fügefát, feléje tártá, hogy ha talán valamit találna rajta; de oda érkezvén, nem találá mást, mint leveleket; mert nem vala fügeérés ideje. És megszólalván, monda neki: Senki rólad többé gyümölcsöt ne egyék mindörökké. S hallak ezt tanítványai.” (Márk 11, 12—14.)

A fügefa rendes körülmények között csak nyár elejétől télig (júniustól januárig) hoz gyümölcsöt Palesztinában. Áprilisban tehát, amikor ez az esemény történt, legfeljebb rendellenesen lehetett volna holmi koraérett fügét keresni és találni rajta. Hogy az Úr megbünteti gyümölcsshiány miatt a fügefát, már ezen rendkívüli eljárásával jelzi, hogy itt igazán és elsősorban nem az ártatlan fügefáról van szó, mely erről a hiányról valóban nem tehetett. A fügefa itt csak jelkép. Jelképe a zsidó népnek, melynek kötelessége lett volna az év minden szakában a jó cselekedetek gyümölcseivel kedveskedni az Úrnak. S hogy ezt nem tette, méltán bűnhődött azzal, hogy az Úr elvette magától. Ezt az elvettetést a fügefa elszáradásával jelképesen szemléltette Jézus tanítványai előtt. „És a fügefa azonnal elszáradá. Látván ezt a tanítványok, csodálkozának, mondván: Hogy elszáradt egyszerre.” (Máté 21,19—20.) Máté általában a tanítványokat beszélgeti. A Péterhez oly közel álló Márk azonban pontosan tudja, hogy: „Péter monda neki: Rabbi! nézd, a fügefa, melyet megátkoztál, elszáradott.” (Márk 11, 20—21.) És azt is tudja róla Márk, hogy másnap reggel nyilatkozott Péter így a többiek nevében.

A fügefá elszáradásának napján történt egy másik epizód is. „Midőn kiment (Jézus) a templomból, monda neki egyik tanítványai közül: Mester! nézd, milyen kövek és micsoda épületek. És felelvén Jézus, monda neki: Látod-e mind e hatalmas építményeket? Nem marad itt kő kövön, mely le ne rontatnék. Amint pedig leült az Olajfák hegyén a templom átellenében, megkérdezek őt külön Péter és Jakab, János és András: Mondd meg nekünk, mikor lesznek ezek? és mi lesz a jel, mikor mindezeknek teljesezni kell?” (Márk 13,1—4.) Ezt a büntető ítéletet végrehajtották Jeruzsálemen és a zsidók templomán a rómaiak Kr. u. 70-ben.

Jeruzsálem lakosai ugyancsak rászolgáltak erre az isteni büntető ítéletre. Hiszen olyanok voltak, mint a templomhegy falai alatt elhúzódó Jozafát völgyének sírhalmai. Be vannak meszelve. Addig tart körülbelül ez a mészkővakolat, míg a sírban a feloszlás folyamata. Jézus ezen sírokhoz hasonlította a farizeusokat, amidőn azt mondotta róluk: „Jaj nektek, képmutatók, írástudók és farizeusok; mert hasonlók vagytok a fehérre meszelt sírokhoz, melyek kívülről ékeseknek látszanak az emberek előtt, belül pedig tele vannak holtak csontjaival és minden undoksággal. így ti is kívülről ugyan igazaknak látszotok az emberek előtt, de belül tele vagytok képmutatással és gonoszsággal.” (Máté 23, 27—28.)

Fehérre meszelné a zsidók azért szokták a sírokat, mert a mózesi törvény értelmében (Móz. IV, 19, 16) a holttest és a sírok érintése hét napig tartó tisztátalanságot vont maga után, még azon esetben is, ha nem szándékosan, hanem merő véletlenségből érintette valaki. Hogy tehát még véletlenségből se érinthesse vagy rá ne léphessen senki, a sírokat fehérre meszelték s ezzel messziről láthatókká tették őket. Ez a fehérre meszelés még valami tetszetőséget is kölcsönzött a halottak nyugvóhelyének.

A Jozafát-völgy zsidó temetőjében igen tekintélyes síremlékek is vannak. Absalon és Jozafát királyé mellett ifj. Szent Jakab, jeruzsálemi püspöké, akit a Jozafát-völgy fölött emelkedő templomhegy párkányzatáról dobtak le a zsidók a mélységbe és ott egy ványoló agyoncsapta a haldoklót 62-ben Kr. u. Továbbá Zakariásé, akinek meggyilkolásáról Jézus azt mondja a farizeusok ellen tartott feddő beszédében: „kit megöltetek a templom és oltár között.” Ezek a monumentális síremlékek magyarázzák meg azon feddő beszédjét is: „Jaj nektek képmutató írástudók és farizeusok! kik a próféták sírjait építitek és ékesítitek az igazak emlékeit és mondjátok: Ha atyáink napjaiban éltünk volna, nem lettünk volna büntársak a próféták vérében. Tehát magatok tesztek tanúságot, hogy fiai vagytok a próféták gyilkosainak.” (Máté 23, 29—31.) Azt akarta mondani ezzel az Úr: Ti sem vagytok különbek prófétagyilkos őseiteknél, örököl-

tétek az igaz szót süket füllel hallgató és az igazmondó isteni követek fejét kellemetlen igazmondásukért betörni kész természetüket. Azzal áruljátok el ezt, hogy büszkélkedve megörökítitek őseitek bűneinek emlékét ezekkel a dicsekvésből, nem pedig kegyeletből emelt és gondozott síremlékekkel.” S hozzáteszi: „Töltsétek be ti is atyáitok mértékét.” Jövendölésként hangzottak el e szavak. Az Úr burkoltan jelzi e szavakkal saját magának és apostolainak megöletését a farizeusok által. Ezzel folytatják és fejezik be őseik prófétagyilkos művét. „Kígyók, viperák fajzati! hogy kerültek el a gehenna ítéletét?” (Máté 23, 32—33.)

A Gehenna völgye.

Az Isten- és prófétagyilkos zsidóknak kilátásba helyezett *Gehenna* éppen a Jozafát völgyét nyugati irányban folytató völgy volt.

Teljes neve: Ge ben Hinnom = Hinnom fiainak völgye. *Jézus beszédjében* azonban nem szó szerinti, hanem átvitt értelemben szerepel: *Gehenna a pokol jelzésére szolgál.* A pokol jelképezésére valóban nagyon alkalmas volt a borzalmasan ijesztő külsejű völgy.

Ide hordták össze a város szemetjét és hulladékát, állati hullákat. S folyton égett benne a tűz. És pedig nem azzal az ég felé törő tiszta lánggal, amellyel ég a jól kiszárad tüzelőnek lángja. Hanem undok martalékához méltó kormos, piszkos lánggal, melynek bűzös füstje a föld felett terjengett és egész környezetét bekormozta, levegőjét pedig kiállhatatlanul döglesztővé tette.

A Gehenna völgyében egy fügefafa jelöli azon helyet, ahol a hagyomány szerint Júdás felakasztotta magát. Stílszerű halálos ágy az Isten-ember árulójának. A Gehenna lejtőjén van az *Hakeldama*, vagyis Vértetek is, melyet Júdás árulásának díjáért, a harminc ezüst pénzért vásároltak a Jeruzsálemben elhalt idegenek temetésére. Most szakadár görög kolostor van a Vértetek helyén.

A Gehenna völgyében levő bélpoklostelep szemléletes képet nyújt azon bélpoklosokról, akik gyógyulásért rimáncodtak az Úr Jézusnak.

„Alikor lejött a hegyről,... íme egy poklos jöven, imádá Őt, mondván: Uram! ha akarod, megtisztíthatsz engem. És Jézus kinyújtván kezét, illeté őt, mondván: Akarom, tisztulj meg. És azonnal megtisztula az ő poklossága.” (Máté 8, 1—3; Márk 1,40—42;

Luk. 5,12—13.) Nagy esemény volt ez a csodás gyógyítás épúgy, mint valaha a szíriai főtisztnek, a poklos Naámánnak meggyógyítása Elizeus próféta által. (Kir. IV. 5, 7-) Mert a poklosság, ha előrehaladottabb állapotban van, gyógyíthatatlan betegségrésztbe megy. Újabb időben kiderült ugyan, hogy Birmánnak lakosai tudják gyógyítani egy *Chaulmoogra* nevű erdei fának nedvével, mellyel aztán e felfedezés óta az amerikai kormány is tett sikeres kísérleteket tropikus gyarmatain. (V. ö. Landrieux i. m. 321.) A régi zsidók azonban nem ismerték e gyógyszerert. S Palesztinában most sem ismerik sem ezen, sem más gyógyszer használatát. A poklosságtól sújtott szerencsétlen egyén legkésőbb 15—20 évi eleven rothadás után biztosan áldozatul esik e kegyetlen betegségnek. Eleinte csak pettyes foltok mutatkoznak a testén, azután daganatok támadnak, melyek felfakadnak. Körülöttük a hús lerothad a csontról, úgyhogy a csontok lassanként láthatókká válnak. Leválnak a fülek, az orr, az ajak, a kéz és láb ujjai és darabjai ízenként. Utoljára már csak véres csontok éktelenkednek a végtagok helyén. Néha a szemek helyén is csak két véres seb tátong. Csak mikor már a szívet és gyomrot is megtámadja a kór, akkor köszönt be a megváltó halál. A sírbéli feloszlás nem oly visszataszító, mint ez az eleven feloszlás. Szinte eleven kriptában lakik a szegény megkínzott lélek, mely még gondolkodik és érez. De micsoda eltompult gondolat és elfásult érzés lakhatik e lassan halódó hullában! Hogy gondolkodnak és éreznek ezek a Lázárok, nemcsak baksiskérésükkel árulják el, hanem azzal is, hogy néha egészen üdearcú, mosolygó gyermeket tartanak keblükön vagy térdükön. Mert még házasodni is van kedvük e halálra ítéteknek. S érdekes, hogy a poklosság a kis gyermeket még nem kezdi ki épúgy, mint a bűn. A testi poklosság is, a lélek poklossága is a serdülő ifjúságon üt ki először.

Az Úr Jézus a csodásan meggyógyított poklosnak keményen meghagyta: „Meglásd, ezt senkinek se mondd: hanem eredj, mutasd be magadat a papnak és áldozd föl az ajándékokat, melyeket Mózes parancsolt bizonyosságul nekik.” (Máté 8, 4.)

Ez az Úr Jézustól is idézett mózesi parancs (Móz. III. 14, 2 s köv.) feltételezni látszik, hogy a poklosság mégis csak gyógyítható betegség volt a zsidóknál. Azonban jól jegyezzük meg, hogy a mózesi törvénykönyvben a sara'ath vagy magú néven szereplő poklosság nem orvosi műkifejezés. Mózes sok, egyformának látszó betegség-nemet foglal e név alá, amelyekből tényleg ki lehet gyógyulni: kosz, var, kiütések a rossz vértől, visszafejlődhető rák, sőt ruhapénész, fali salétrom-kiütések. Ezek mind tisztátalanságot okoztak s ezért tisztulási szertartásokkal, áldozatok bemutatásával voltak egybekapcsolva, ha szerencsésen elmúltak. Az igazi poklosságtól talán

csak kezdő állapotában volt lehetséges a szabadulás. Az előrehaladottabb poklosságnál legföljebb némi enyhítést nyújthatott volna az embertársak szerető szíve. Ez azonban a régi zsidókban nem volt meg. Keményen a mózesi törvény előírásához (Móz. III. 13—14) tartották magukat, melyek bizony keserves számkivetésre ítélték ezeket a szegény élőhalottakat.

Az európai zarándok borzalommal szemléli ezeket az emberoncokat. Ha az ember a helyszínen látja e szerencsétleneket, érti meg, miért volt olyan nagy a Jézustól meggyógyított poklosnak öröme gyógyulása felett. Bár Jézus erősen ráparancsolt: „meglásd, ezt senkinek se mondd, amaz elmenvén, kezdé beszélni és elhíresztelni a dolgot, úgyhogy Jézus már nem mehetett nyilván a városba, hanem kívül a puszta helyeken vala.” (Márk 1, 43—45.) De viszont e betegségnek szemtől-szembe való látása után értjük meg Jézus lelkének felháborodását is azon, hogy midőn más alkalommal tíz poklos férfit gyógyított meg, csak egy tért vissza hozzá, hogy megköszönje. „Nemde tízen tisztultak meg és kilenc hol vagyon? Nem akadt, aki visszatérvén, dicsőséget adjon Istennek, hanem csak ez idegen (szamaritánus)?” (Luk. 17, 12—18.)

2. Sión hegye.

A zarándokot, aki Jaffa felől közeledik Jeruzsálem felé, akár vonaton, akár automobilon vagy más járművön, először és pedig már messziről köszönti Jeruzsálem legmagasabb pontján, a Sion-hegy ormán épült *Dormitio b. Mariae Virginis* (Szűz Mária elszenderülése) templomának magas kupolája és égbetörő tornya. Ez a kupola és ez a torony már messziről arra figyelmezteti a zarándokot, hogy a bold. Szűz, akinek boldog halála, helyesebben elszenderülése helyét megjelöli ez a beuroni stílusban épült templom és a hozzá csatlakozó kolostor, úgy emelkedett ki egész lelkületével az emberek tömegéből, mint ez a kupola Jeruzsálem háztengeréből. Az ő egész életörekvése és életcélja az ég felé tartott, ahová ez a magas torony mutat.

Ha fölmegy az ember a templom tornyába, illetve a kupolát övező galérián körüljár, meglepődik attól a főséges panorámától, amely onnan egész Jeruzsálemre és környékére nyílik. Onnét szokták a szent várost és környékét körképekben lefényképezni.

Coenaculum.

A Szűzanya templomának tőszomszédságában gubbaszt egy szegényes mecsetnek minarettel ellátott még inségesebb külsejű kupolája, amely belülről nagy erkölcsi és fizikai nyomor tanyája.

Láttára Jeremiás siralmi jutnak eszünkbe: „Sión útai szomorkodnak azért, hogy nincsenek, kik az ünnepre jöjjenek. Kapui mind lerontattak, papjai sírnak, szüzei epekednek s önmaga elnyomatott a keserúségtől.” (Sir. i, 4.)

Úgy tűnik fel a magasból ez a hatalmas épülettömeg az ő málladozó falaival és piszkos, rendetlen udvarával, mint a gyászba öltözött özvegyasszony, aki siratja elvesztett életpárját.

Ha a szutykos udvaron keresztülhaladunk, balról rozoga lépcsők vezetnek fel egy emeletes helyiségbe. Meglepően szép oszlopoktól hordozott, hatalmas gótikus csarnok. Leterítve szőnyegekkel és gyékényekkel. Mostani alakjában a keresztes vitézektől való. *Ezen a helyen tartotta Jézus az első szentmisét. Itt rendelte az Oltáriszentséget.* Itt törte meg először az angyalok kenyerét tanítványainak.

Valószínűleg Arimathiai József volt az a nyájas ismeretlen, aki valamint felajánlotta a halott Jézusnak a Golgota szomszédságában fekvő kertjében a saját magának vágatott sírt, megelőzőleg már felajánlotta az élőnek palotája nagytermét is az első szentmise fölséges titkának ünneplésére. Tagja volt a szinedriumnak, a zsidók főtvényszékének. Tehát „előkelő tanácsos” volt, „ki maga is várja vala az Isten országát” (Márk 25, 43) és „aki maga is tanítványa vala Jézusnak”. (Máté 27, 57.)

A Coenaculum (dvdvcuw, zsidóul: alijja) nevű, rendszerint emeleten fekvő *fogadóterem* minden előkelőbb ház társadalmi életének központja volt. De minden házban csak meghatározott társaságnak gyülekezőhelyéül szolgált: rokonok, ismerősök, politikai párt vagy vallási irányzat hívei, mester és tanítványai tartották benne gyűléseiket. Jézus is az akkori szokás szerint a maga vezérkarával, az apostolokkal egy sionhegyi palota nagytermét használta gyülekezőhelynek. Legalább is az utolsó vacsora alkalmával.

Midőn az Úr Pétert és Jánost elküldé, mondván: „menjetelek és készítsétek el nekünk a húsvéti bárányt, hogy megegyük, azok pedig azt kérde: hol akarod, hogy elkészítsük? — monda nekik: íme, amint bementek a városba, találkoztok egy emberrel, aki egy korsó vizet visz. Kövessétek őt a házba, melybe bemegyen és szóljatok a házigazdának: A Mester azt izeni neked: Hol van az a helyiség, hol a húsvéti bárányt tanítványaimmal együtt elköltsem? És ő mutatni fog nektek egy nagy termet berendezve, ott készítsétek el.” (Máté 22, 8—12.) Az Úr Jézus ezen rejtélyes beszédjével egyelőre titokban akarta tartani Júdás előtt a vacsora színhelyét, hogy meg ne zavarhassa az isteni szeretet lakomáját.

„Mikor este lett, az asztalhoz *telepedék* tizenkét tanítványával” (Máté26,20). A görög szöveg szerint: *odafeküdt* az asztalhoz. Előkelő házakban ugyanis a vendégek az alacsony asztalok köré három

oldalról elhelyezett úgynevezett *tricliniumok-on*. heverésztek. így nevezték a három-három személyre készített kereveteket vagy dívánokat. A nevük is: triclinium (görög szó = hármasság) onnan származott, hogy hárman-hárman feküdtek rajtuk. És pedig bal-karjukra támaszkodva heverésztek és csak jobbkezüket használták az evéshez.

Szent János feküdt Jézus arcával szemben. Csak így érthető, hogy Jézus keblén nyugovék”. (Ján. 13,22.) Egy tengelykörű fordulással Jézus keblére tudta hajtani fejét. Péter pedig valószínűleg Jézus háta mögött feküdt. Ezért nem tudott egyenesen hozzáférni kérdésével, midőn Jézus kijelentése elhangzott: „Bizony, bizony mondom nektek, hogy egy ma közületek elárul engem.” Kénytelen volt Jánosnak inteni és kérdeni: „Mondjad, kiről beszél? Amaz pedig Jézus keblére hajolván, monda: Uram! ki az? Felelé Jézus: Az, kinek én a bemártott falatot adom. És bemártván a falatot, oda adá Júdásnak, az iskarioti Simon fiának.” (Ján. 13,23—26.) Előkelő lakomákon a keleti házigazda azzal is igyekszik kitüntetni vendégét, hogy a mártásban megúsztatott, megnedvesített kenyérdarabot sajátkezűleg adja vendége szájába. Jelen esetben az Üdvözítő ezen megtiszteltetésben az áruló Júdást részesítette, aki vele egy tából mártogatott. Tehát szintén egészen közel feküdt az Üdvözítőhöz. Bizonyára János baloldalán. Szeretetének e kitüntető jelével akart Jézus hatni Júdás kőkemény szívére. De hasztalanul.

Ez a falat nem volt az átváltoztatott kenyérből, vagyis Krisztus eucharisztikus testéből, hanem a zsidók rendes húsvéti báránycsodáján fogyasztott lepényszerű kenyérből. A húsvéti vacsora ugyanis hosszadalmas szertartásaival megelőzte az eucharisztikus vacsorát. Évszázadokon át alakultak, fejlődtek szokásai, szertartásai. Először kezet mostak a vendégek. A házigazda áldást mondott borral teli kelyhe fölé. Miután mindnyájan ittak belőle, a házigazda ismét megmosta kezét. Áldást mondott az ételekre és a vendégekkel együtt evett a feltálalt keserű salátából. Egy kis gyermek felkérésére: mondaná el, hogyan történt az ősatyák kiszabadulása az egyiptomi szolgaságból, elmondotta a szabadulás történetét, az úgynevezett Haggadá-t. Közben többször felemelte a borral ismét megtöltött kelyhet. A 112. és 113. úgynevezett Kis Hallel-zsoltárok imádkozása közben mindnyájan ittak belőle. Kezüik (és lábuk) megmosása után az asztalhoz feküdtek a fentebb ismertetett módon. Ujabb áldás után először keserű füvekkel együtt kovásztalan, lepényszerű kenyeret ettek és hozzá a húsvéti báránycsodát fogyasztották borivás kíséretében. Ezt a harmadik borivást *áldás kelyhé-nek* nevezték. Eközben az úgynevezett Nagy Hallel-zsoltárokat (114—117) és a 136. zsoltárt énekelték.

A törvényisztelő Üdvözítő bizonyára pontosan betartotta minden részletében ezt a szokásos szertartást. Az apostolok csoportonként buzgón mártogatták kenyerüket a bárányhús levébe. Szomorúságuk és nagy elfoglaltságuk a mártogatással lehetett az oka, hogy nem hallották, vagy nem méltatták eléggé figyelmükre Jézus választát János kérdésére és nem mutattak különösebb felindulást az árulónak közvetett leleplezésénél.

Midőn a tulajdonképpeni húsvéti bárányvacsora már a közepe felé, a nagy Hallel-zsoltároknál tartott, Jézus készülődött a lábmosásra. Jézus, mint házigazda, a szolgák helyett kitüntetőleg maga akarta megmosni apostolai lábát, mint valami hercegeket. Péter tiltakozni próbált ellene. De hasztalan tiltakozott. Hiszen nem a szegény halászbereknek szólt ez a kitüntetés, hanem a leendő lélekhalászoknak, Isten egyháza jövőendő előjáróinak.

Elsősorban Péter lábát akarta megmosni. Szent Ágoston ezt azzal bizonyítja, hogy Péterhez hasonlóan a többi apostolok is tiltakoztak volna az Úr Jézusnak e rabszolgai lealázkodása ellen, ha rajtuk kezdte volna el a sort. Csak miután Péter kemény rendreutastításának tanúi lettek, nem mertek ellenkezni az Üdvözítővel, hanem alázatosan belenyugodtak sorsukba. Péter, mint valamikor Jézus szenvedésének megjövendölésében, úgy most a lábmosás tényében sem tudta mindjárt felismerni az Isten megfoghatatlan rendelkezését. Alázatossága és határtalan szeretete valósággal megborzadt és fellázadt Mesterének készülődő megalázkodása miatt.

„(Jézus) fölkele a vacsorától, letevé felső ruháit, és vevén egy kendőt, maga elé köté; azután vizet önte a mosdótálba. És mosni kezdé a tanítványok lábait. És megtörle a kendővel, mellyel körül volt övezve. Odaméne tehát Simon Péterhez. Monda neki Péter: Uram! Te mosod az én lábaimat? Felelvén Jézus, monda neki: Amit én cselekedtem, te most nem érted; de majd megérted azután. Monda neki Péter: Az én lábaimat ugyan meg nem mosod soha. Felelé neki Jézus: Ha meg nem moslak, nem lesz részed énevem. Monda neki Simon Péter: Uram! akkor hát nemcsak lábaimat, hanem kezeimet és fejemet is. Monda neki Jézus: Aki meg van mosva, elég neki, hogy lábait mossák meg, akkor egészen tiszta. Ti is tiszták vagytok, de nem mindnyájan. Tudta ugyanis ki az, ki őt elárulja. Azért mondta: Nem vagytok tiszták mindnyájan”. (Ján. 13,4—75.)

A lábmosás jeleneténél ismét ráismerünk Péternek hamisítatlan jellemére az ő bájos szeleburdiságában. Nem akarja túrni, hogy Ura, Mestere rabszolga módjára kiszolgálja a lábmosásnál. Csak akkor hajlik meg akarata előtt, mikor az Üdvözítő megfenyegeti, hogy nem lesz része szent testének és vérének máris küszöbön álló élvezetében. Mikor e fenyegetést hallja, máris átcsap az ellenkező túl-

zásba: még a kezét és fejét is odanyújtja mosásra, holott erre nem volt szükség. A lábmosásra is csak azért volt szükség, hogy a dívánon heverésző vendégek hosszában kinyújtott poros lábukkal ne disz-gusztálják egymást. A lábmosás szertartása jelen esetben különben jelképezte a lélek tisztaságát, amely a közeledő szent lakomán Krisztus teste-vére méltó vételének szükséges előfeltétele.

Az utolsó vacsorán fontos szerepet játszott a kenyér. Hiszen azt változtatta át Jézus szent testévé. Azért kissé bővebb megbeszélést érdemel.

A bibliai időkben csak egy napra való lisztet szoktak örölni, mert a belőle készült kenyér nem volt tartható hosszabb ideig. Igazában ugyanis nem kenyér volt az, hanem ujjnyi vastag lepény vagy pogácsa. Innét érthető, miért kellett az Úr Jézus parancsa szerint a Miatyánkban mindig csak a *mindennapi*, vagyis ezen vagy azon napi kenyeret kérni az Istentől. E szokásból érthető meg azon példabeszédben derék embernek zavara is, akihez késő este váratlanul vendég érkezett. Mivel a saját családjára részére szükséges az-napi kenyere elfogyott, éjfélkor zörget a szomszédjánál, akiről fel-tételezi, hogy nem fogyott el egészen aznapi kenyérszükséglete. Azért három kenyeret kér tőle kölcsön vendége számára. (Luk. n, 5—6.) Ezek a lepény- vagy pogácsaszerű kenyerek ugyanis oly kicsinyek, hogy hármát is meg tud enni belőlük közepes étkü ember ülőhelyében.

Ezt a puhahéjú *lepényt* használták az egyszerűbb háztartásokban *kanál gyanánt étkezéskor*. Az ujjak között összehajlított kenyér-héjjal „kanalazták” ki a levest és egyéb folyékony ételeket a közös tálból, mely körül szegényesebb házakban keresztbe tett lábakkal körben ültek gyékényen vagy szőnyegeken a földön. Ebéd végeztével ugyancsak e kenyérhéjjal törölték le a vendégek ujjait, amelyek szutykosak lettek a közös tálban való kanalazástól vagy villázástól. Ezeket a kenyérdarabokat azután a kutyák elé dobálták. Ilyen kenyérdarabokra, nem pedig igazi kenyérmorzsákra kell gondolni a Szidon vidékére való kánaáni asszony beszédjében, midőn azt mondja Jézusnak: „A kis kutyák is esznek a *morzsákból*, melyek lehullanak uraik asztaláról”. (Máté 15, 27.) Ugyancsak ilyen *morzsalékokkal*, melyek lehullanak a gazdag asztaláról, szeretett volna jóllakni a szegény Lázár is, — „de senki sem adott neki”. (Luk. 16, 21.) A szó szoros értelemben vett kenyérmorzsák emlegetése jóllakás céljára itt kegyetlen iróniaszámba menne. Előkelő lakomákon a *keleti házigazda* azzal is igyekezett kitüntetni vendégét, hogy a *mártásban megúsztatott*, megnedvesített *kenyérdarabot sajátkezűleg adta vendége szájába*. Az utolsó vacsorán e megtiszteltetésben az áruló Júdást részesítette az Üdvözítő: „Bemártván a falatot, oda adá Júdásnak,

az iskárioti Simon fiának”. (Ján. 13, 26.) Szeretetének e kitüntető jelével akart hatni a kőkemény szívre. De hasztalanul. Ez a falat nem volt az átváltoztatott kenyérből, vagyis Krisztus testéből. Egyéb-iránt az apostolok közös tálból kanalztak kenyér segítségével. Így érthető az Üdvözítő kijelentése: „Aki velem kezét a tálba nyújtja, az árul el engem”. (Máté 26, 23.) Minthogy az apostolok nagyon el voltak foglalva a mártogatással, nem hallották, illetve nem méltatták eléggé figyelmükre Jézusnak bővebb felvilágosítását, melyet Jánosnak azon kérdésére adott: „Uram, ki az?” Feleie Jézus: „Az, kinek én a bemártott falatot adom”. (Ján. 13, 25.) A mártogatásból eredő elfoglaltságuk lehetett az oka, hogy az árulónak ezen indirekt leleplezésénél nem mutattak különösebb felindulást.

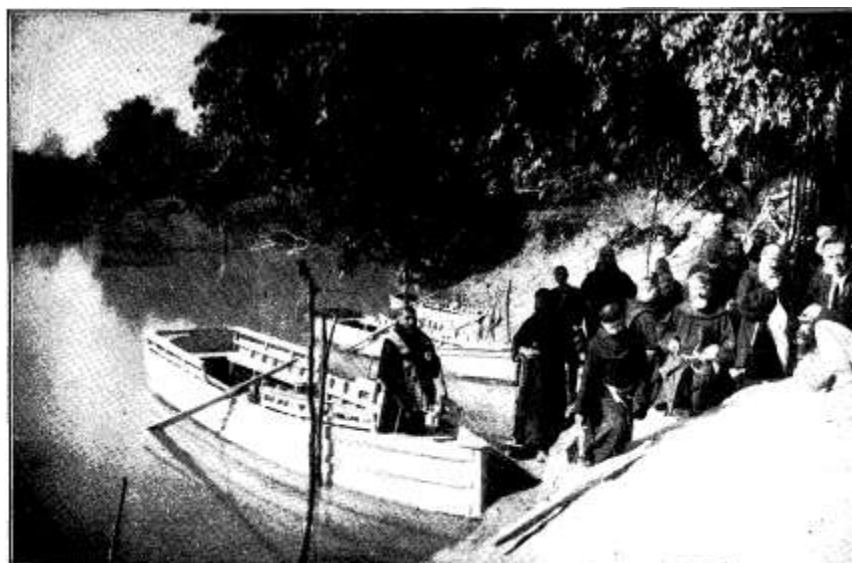
A palesztinai benszülöttek kenyérének ujjnyi vastag lepény-formája adja a magyarázatát azon gyakori bibliai szólásmódnak: *kenyeret törni*, ők sohasem késsel vágják a kenyeret, hanem kézzel törik. Ezeknek a lepényeknek sem kemény héjuk nincsen, sem szét nem morzsolódnak. Hajlékonyak, puhák, éppen ezért könnyen tűrhetők vagy darabolhatók kézzel. Ilyen értelemben ajánlja Izaiás próféta: „Törd meg kenyeredet az éhezőnek”. (58, 7.) Ilyen vonatkozásban panaszkodik Jeremiás (Sir. 4,4.), hogy Jeruzsálem ostroma alatt „kenyeret kérnek a kisdedek és nincs, *aki törne nekik*”. Jézus is *megettőre a kenyeret*, (Máté 26, 6; Márk 14, 22; Luk. 22, 29.), melyet az utolsó vacsorán szent testvé váltóztatott, hogy az apostolokat megáldoztathassa. *A kény ér tör és kifejezés* éppen azért az öskereszténységben az Oltáriszentség, illetve a szent mise áldozat jelzésére szolgált. Az emmausi tanítványok is *kenyértörésről* ismertek rá Jézusra. (Luk. 24, 35.) A keleti falukban vagy a falu végén egy tömegben vagy az egyes házak mellett most is látni agyagból épített kis boglyas kemencéket, melyekben az ő ízetlen, mert sótalán lepénykenyerüket sütik. Megtűzesített kő- vagy rézlapra fektetik rá a tészta. Aztán ráhányják a tüzes hamut. Mivel hamu alatt sül meg, azért hívja a biblia „hamu alatt sült kenyér”-nek vagy pogácsának. (Kir. I. 19, 6.)

A Szentlélek eljövételének színhelye.

Arimatheai József tanácsos házának „nagy termében” (Coenaculum magnum, Luk. 23, n.) időztek az apostolok Jézus mennybemenetele után is tíz napig, amikor rájuk szállott a Szentlélek. „Az igazság Lelkét” vették égből jövő szélvész zúgása közben, „szétosztó tüzes nyelvek alakjában” (Ap. cs. 2, 2—3.), mint azt az Úr Jézus nekik előre megjövendölte búcsúbeszédjében: „Én kérem fogom az Atyát és más Vigasztalót ad nektek, hogy veletek légyen

BETLEHEM LÁTKÉPE

JORDÁN

DAVID TOWNSEY

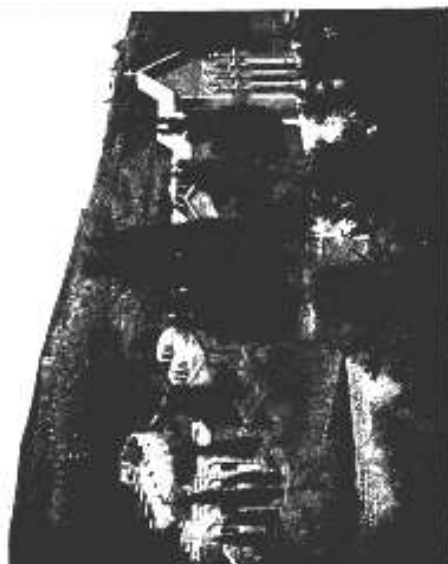
DEK

JAYESSA LAM E

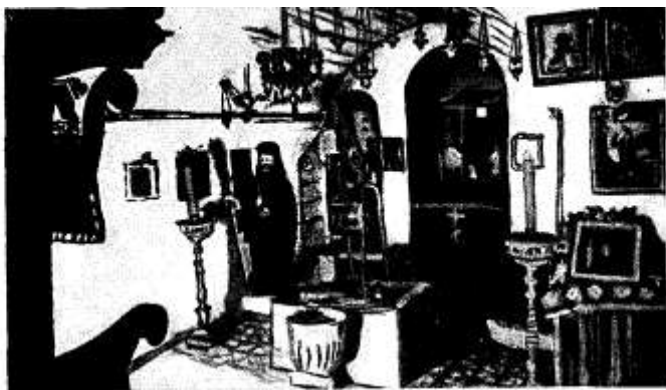
KANG LAYKHOE

GRACEMANE BAZZELLE

THIRIANG A. GENSZABAYE T. SANGUORRE

JÁKOB KÚTJA

HAKELDAMA

SZAMÁRHÁTON A ROSSZ EMMAUSI ÚTON

mindörökké, az igazság Lelkét, kit a világ meg nem kaphat, mert nem látja és nem ismeri őt, Ti pedig megismeritek őt: mert nálatok marad és bennetek leszén”. (Ján. 14, 16—17.)

Piros pünkösd napján teljesítette az Úr ezen ígértét és pedig abban a Coenaculumban, ahol papokká szentelte és a gyónás szent-ségének rendelkezésével a bűnök megbocsátásával is megbízta apostolait.

A legújabb ásatások bebizonyították, hogy *Kaifás főpapnak palotája a Sion hegy lejtőjén*, pár kőhajításnyira a Coenaculumtól feküdt. A francia assumptionisták javában ássák Kaifás palotájának romjait (Galli Cantus), hogy felettük nagyszabású kolostort és templomot építsenek. A templom már készen is van. Jézus börtöne helyén épült, ahol az Urai Kaifás házában éjfél utántól korra reggelig

fogva tartották, míg a nagytanács összegyülekezhetett az ő elíteltetésére. Megemlíteni érdemes, hogy ezen most épült templom *túlvilági fényben úszó oltárképe az ítéletre jövő Krisztust ábrázolja*. A főpap azon kérdésére: „Megesketek téged az élő Istenre, hogy valld meg nekünk, te vagy-e a Krisztus, az Isten fia?” — ezen a helyen hangzott el Jézus válasza: „Te mondad; azonban mondom nektek: majd egykor látni fogjátok az Emberfiát az Isten hatalmának jobbán ülni s eljönni az ég felhőiben”. Akkor a főpap megszaggatá ruháit, mondván: „káromkodott; mi szükségünk van még tanukra? íme, most hallottátok a káromkodást. Mit gondoltok?” Azok pedig felelvén, mondák: „Méltó a halálra” stb. (Máté 26, 63—65.)

Minket azonban nemcsak az a drámai sorsfordulat érdekel, hogy Kaifás az ő Jozafát völgye felé tekintő palotája helyén fog majd ítéletre odaállani azon Jézus elé, akit ő halálra ítéltetett. Érdekel az a tény is, hogy éppen a Sion-hegy lejtőjén feküdt a szinédrium fejének, a főpapnak palotája. Ez a terület jelenleg a XVI. században épült városfalakon kívül *fekszik*. *De Jézus korában a falakon belül volt*. Mi sem természetesebb, mint hogy a tanácsosok lakásait is a közelben keressük, hogy a kora reggel tartatni szokott tanácskozásokhoz minél könnyebben kaphassa őket az elnök keze ügyébe.

Gecsemáné kert.

Az Olajfák hegyének tövében a Cedron patak hídján túl terül el a Gecsemáné kert, melynek neve: olajsajtót vagy prést jelent. Bizonyára volt is benne Jézus korában ilyen présház, mely Szent Márk evangélista anyjának, Máriának birtokához tartozhatott. Ez a

kert a nagycsütörtök és nagypéntek közti éjjelen Jézus Szívének présházává változott. A mérhetetlen szenvedések előérzete az emberiség bűnei miatt kisajtolta szívéből szentséges vérét, mely gazdagon hullott a bűn átka alatt nyögő földre. „A halállal tusakodván, még buzgóbban imádkozék vala. És lón az ő verejtéke, mint a földre hulló vérnek cseppjei stb.” (Luk. 32, 44—45.) A hegy oldalához simuló kert alsóbb része, mely a katolikusok tulajdonában van és a ferencesek gondozása alatt áll, a világnak egyik legpoétikusabb kertje.

Mintha Jézusnak minden vércseppje, melyet e helyen hullatott, azóta virággá változott volna. S mintha ezzel a ténnyel azt akarta volna a szenvedők figyelmébe ajánlani: Ne féljete az Istenért vállalt szenvedéstől. „Kik Krisztussal együtt szenvedtek, velem együtt fogtok megdicsőülni is”. (Róm. 8, 11.)

Az Istenért eltűrt szenvedéseknek minden vércseppje átalakul, az öröm virágaivá. Bizonyára máskor is már sokszor éjszakázott az Úr a Gecsemáné kertben Atyjával társalogva. Az utolsó vacsora után is ebbe a szent városon kívül fekvő, csendes kertbevonult Jézus tizenegy tanítványával, hogy az éj csöndjében fölséges mennyei Atyjával társalogjon s e társalgásból erőt merítsen a küszöbön álló halálküzdelmekhez. „A fölséget mindig csendben kell szemlélni. Mert a lármában elfödi arcát s vásári zajban és pesztonkafecsegésben elvész szava... Éjjel tovább látni, mint nappal. Mert nappal a szem lát s az értelem sokszor szintén leszögeződik a látóhatárnak perifériájához. Ez a periféria pedig oly szűk és oly korlátolt”. (Prohászka, Utak stb. 276.)

Az Üdvözítő pedig messzire akart látni ezen éjszakán a rejtelmes múltba is s a megfoghatatlan jelenen túl a titokzatos jövő időkbe is. Azért, hogy még jobban egyedül maradhasson, a kert bejárata közelében monda tanítványainak: „Üljetek le itt, míg odább megyek és imádkozom: És maga mellé vévén Pétert és Zebedeus két fiát, kezde szomorkodni és gyötrődni. Akkor monda nekik: Szomorú az én lelkem mindhalálig; várjatok itt és virasszatok velem. És kissé előbbre menvén, orcájára borula, imádkozván és mondván: Atyám! ha lehetséges, múltjék el tőlem e pohár, mindazonáltal, ne úgy legyen, amint én akarom, hanem amint te”. (Mt. 26, 36—39.)

Az őskeresztény hagyomány szerint a kert végében volt egy földből kiálló nagy lapos sziklatömb. Erre borult le Jézus, hogy kiöntse Atyja előtt lelke keserűségét. Ezt a sziklatömböt a világháború után folytatott ásátások alkalmával napvilágra hozták egy ősrégi templom romjai alól s fölébe hangulatos szép templomot, ú. n. Agónia-bazilikát építettek.

Kereszt-út.

Jeruzsálemben az európai kálváriáknál megszokott *stációkról* alig beszélhetünk a szó megszokott értelmében. Jeruzsálemben nincsenek kápolnaszerű állomások, melyek az illető helyen történt eseményeket ábrázolnák domborművekben vagy képekben. Mindössze „Veronika kendőt nyújt Jézusnak” c. VI. állomást és „Jézus másodszor esik el a kereszt alatt” c. VII. stációt jelzi egy-egy, a házak tömegében eldugott kápolna. A X. (Jézust megfosztják ruháitól), XI. (keresztre szegezik), XII. (meghal a kereszten), XIII. (a keresztről levett szent testét Anyja ölébe fektetik) helyét pedig, egy-egy oltár jelöli a Kálvárián (IX. és X. közösen). A XIV-et pedig természetesen maga a Szentsír jelzi, amelyben eltemették a szent testet. A többi állomásokat legfőleg a piszkos, zeg-zugos uccák házainak falára alkalmazott kereszt mutatja.

Mert hát nem valami jókarban tartott szerpentin-út vezet ám a Kálváriára, hanem a *Kereszt-út* a városnak zeg-zugos, sötét, szennyes síkatorain vezet át, amelyekben egymás hátán tolong ember, állat. Hol erre, hol arra fordul az, úgy hogy vezető nélkül el sem tudnánk igazodni.

Az egyes állomások helye sem holtbizonyos. Annál kevésbé, mert az uccák képe és iránya, a házak fekvése és az út szintje Jézus kora óta sokszorosán megváltozott. Átlag 4—5 méter magasan járunk azon úttest fölött, amelyen az Üdvözítő vitte keresztjét. Néhol még magasabbra is feltöltődött az uccák talaja a sok háborús ostrom rombolásai következtében. A mohamedán uralom alatt évszázadokon át halálra keresett keresztények a legnagyobb jóakarattal mellett sem törődhetek volna a Kereszt-út állomásaival, örültek, ha életök veszélyeztetésével néha-néha besurranhattak legalább a Szentsír-templomba. A Kálvária és a Szentsír volt az ő áhítatuknak központja és célja. A keresztrefeszítés sziklája és a sír imádságuknak könnyekkel öntözött tárgya.

A keresztúti ájtatosság különben is jó későn bukkant fel. *Mos-tani alakját a 14 stációval csak a XV. században nyerte.* És pedig nem Jeruzsálemben, hanem Európában. Európából plántálták át Jeruzsálembe is. A Kereszt-út stációi közül egyesek és pedig a III., IV., VI., VII. és IX. nem az evangéliumokból veszik tárgyukat, hanem csupán késői szájhagyományokból. A középkor folyamán nagy a tétovázás, tapogatódzás a stációk száma, sorrendje és a 14-es szám megállapítása után az egyes állomások színhelye körül Jeruzsálemben. A jeruzsálemi Kereszt-út tehát csak nagyjában és egészében felel meg az eredetinek.

Minden pénteken délután összegyülekeznek Jeruzsálem összes katolikus papjai, szerzetesei és szerzetesnői s híveik, meg az idegen zarándokok kíséretében végigjárják a nyílt uccákon a Kereszt-utat.

Isten kegyes jószágából 1927. év szeptemberében másodszer voltam szerencsés végigjárni Jeruzsálemben azt az igazi Kereszt-utat, melyet maga az Üdvözítő végigjárt. Mi maroknyi katolikusok úgy éreztük magunkat a fájdalmas úton, mintha az egész világ terhét hordoztuk volna lelkünkben. Szinte féltünk egy lépést is tenni. Mert a Kereszt-út földjén az Úr Jézus szentséges vérének cseppjeit képzeltük. Féltünk lábainkkal taposni azt az utat, melyet Jézusunk vérével öntözött. Körülöttünk kíváncsi mohamedánok és zsidók báméskodtak vagy teljesen közömbösen üzleteket bonyolítottak le. Kártyáztak, pipáztak, kockáztak ezeken a girbe-görbe, piszkos uccákon. Ez a keresztény kegyeletet annyira zavaró és megbotránkoztató keret arra jó, hogy könnyebben, sőt egészen jól el tudja képzelni az ember az első, igazi keresztúti processzió lefolyását. Mert ugyanilyen környezetben ment végbe Jézus kereszt-hordozása is.

Csekélyszámú hívétől környezve, a tavaszi hőségben ezeken a piszkos jeruzsálemi uccákon kíváncsiak, közömbösek és szívtelen üzletemberek tömegei között haladt a Golgota felé. Azért volt ez reánézve igazi *Via Dolorosa* — *fájdalmas út*. A drágakő a szemétdombon, a rózsa a tövisek között, a liliom a csalánok között, a fényes napsugár a sötétségben: így tűnik fel nekem a Via Dolorosán a keresztet hordozó Jézus, az Isten gyönyörűsége e borzalmasan vad és szennyes környezetben. A vér a legdrágább folyadék, mert „a lélek a vérben van”, mondja a Szentírás. (Móz. III. 17, 11.) Jézus vére patakokban folydogált e piszkos uccákon. S a piszkos lelkű emberek durva lábbal taposták e drága folyadékot, a legértékesebbet, mely valaha öntözte a földet.

Ily környezetben haladt a világ királya és teremtője, aki által Szent János szerint (1, 10.) „mindenek lettek és nélküle semmi sem lett, ami lett” és „ki előtt most térdet hajt ég, föld és pokol” (Fii. 2, 7.), de „aki kiüresíté önmagát, szolgálai alakot vévén föl,” a közömbös, bosszút üvöltő, káromkodó tömeg között szent vérének bíborába öltözve, töviskoszorúval díszítve, leköpdösve, megkötözve útjának végcéljához: a vesztőhelyre, a Golgotára. Ha az ember a ker. kat. hitéből nem tudná, hogy Istenember az a „*fájdalmak férfia*,” aki ezen az úton végighordozta az ő keresztjét, nem értené meg, hogyan szerethette Jézus ezt a szeretetére annyira érdemtelen emberiséget, hogy ilyen körülmények között járta keresztútját.

Csakis az ő istensége adja ennek magyarázatát.

A Kereszt-út a Moriah-hegy északkeleti sarkán álló kormányzó-sági palotában kezdődik. Itt állott Pilátus pretoriuma. Itt adta át az Üdvözítőt a zsidóknak, hogy keresztrefeszítsék.

A szent kereszt fája, melyet Jézus vállain hordozott, mint Decaisne, a francia tudományos akadémia tagja megállapította, a coniferák (fenyőfák) osztályából való, valószínűleg aleppói fenyőfából. Ez a fa a legjobban ellenáll az idő vasfogának, a nedvesség romboló behatásának. Innen érthető meg, hogy a földben elásva, három századon át sem rothadt meg.

Nagyságára jellemző az evangéliumnak (Ján. 19, 29) adata, hogy izsópkaróra erősített spongyában nyújtottak a szomjazó Krisztusnak italt a katonák. Az izsóp nem nő egy méternél magasabbra. Ha tehát ekkora izsóppal elérték Jézus ajkát, maga a kereszt is alacsony volt. Egyébként is az volt a szokás, hogy csak alacsony keresztre szegezték, vagy kötözték a gonosztevőket, hogy a vadállatok elérhessék és szétmarnagolhassák hulláikat.

Alakjára nézve nem volt x (crux decussata) alakú András-kereszt, sem nem T alakú (crux commissa), hanem ú. n. crux immissa, melynek függőleges fája a vízszintes gerenda fölé emelkedett: †. A keresztfelirat ugyanis Jézus feje fölött volt felszegezve.

S ami a keresztrefeszítés módját illeti, valószínűleg téves az az ábrázolásmód, mely szerint először a földön fekvő keresztre szegezték volna az Üdvözítőt és csak azután emelték volna fel a keresztet. *Grimm* szerint ugyanis (Geschichte des Leidens Jesu II. 83.) a latin és görög írók olyan kifejezésekkel írják le a keresztrefeszítés lefolyását, melyek a már előzőleg *felállított* keresztre való felemelést, mint általánosan dívó szokást állítják elénk. Ilyen kifejezések pl. „fölemelni valakit a keresztre,” „fölszállani a keresztre,” „a halálbüntetés végrehajtására keresztet állítani a földbe és megerősíteni,” „valakit a kereszt oldalára függeszteni, mely a tengerre néz.” (V. ö. Cicerónál, 3. Verr. 3.: „in cruce[m] sustulit,” Iustin. 18, 7.: „in altissimam cruce[m] suffigi iussit.”) Suetonius szerint Gálba császár egy keresztrefeszítésre ítélt római, ki polgárjogára hivatkozva tiltakozott a keresztrefeszítés ellen, gúnyosan azzal vigasztalt, hogy hiszen a közönségesnél magasabb keresztet állított fel számára. Ebből látszik, hogy először felállították a keresztet s csak azután emelték föl rá az embert.

Flaviusz József Bassus római követről mondja, hogy keresztet állított föl zsidó foglyának megijesztésére. Ezen ijesztgetésnek pedig csak úgy volt értelme, ha a kereszt felállítása rendes szokás szerint megelőzte a keresztrefeszítést. Ha pedig ez volt az általános szokás, nincs okunk feltételezni, hogy a durva bakók Jézussal kivételt tettek volna. Ruháitól megfosztott szent teste körül, talán

a melle és karja körül, köteleket csavarhattak s ezek segítségével emelték a már felállított keresztre. A kereszt alsó részén sedile-nek nevezett zsámolyszerű ülőkére ültették, melynek az volt a célja, hogy az egész test ne nehezedjék a kezek felfüggesztési pontjaira és át ne szakítsa a kezeket a nagy súly. S először bizonyára kötelekkel kötötték a kereszthez az Úr Jézus szent kezeit és lábait. Aztán a hóhér létrára állva kalapáccsal verte bele a kezekbe és lábakba a hosszú szögeket.

2. És pedig külön-külön mindegyik lábba egy-egy *szöget* vert, úgy hogy a lábak egymás mellett s nem egymáson feküdtek, mint tévesen igen sok feszületen látható. A keresztény ókorban és középkor elején keletkezett ábrázolásokban mindenütt az egymás mellett felszegezett lábak láthatók. Különben is, mint Plautustól tudjuk (ut affigantur bis pedes, bis brachia), ez volt a keresztfeszítésnek szokásos formája. Ez az egyetlen természetes módja. Hiszen egy szöggel mindkét lábat átszögezni vajmi nehéz lett volna. Velencében, Trierben, Florenben és Parisban őriznek egy-egy szent szöget. Egyebütt is szép számmal mutogatnak belőlük. Ezek azonban többnyire csak az eredeti szögekhez érintett utánzatok. A trieri szögön kívül talán az lesz a leghitelesebb, mely a híres *vaskoronában*, a német-római császárok koronájában van. (Monzában őrzik.) Ettől a vasszegtől kapta a nevét is a vaskorona. Ez kisalakú aranykorona sugarak nélkül: belül van megerősítve a szent szög vaslemez alakjában, amely 13 milliméter vastag és 514 milliméter hosszú.

3. A Szűz Máriától vagy a szent asszonyoktól készített *varratlan köntöst* a keresztfeszítés előtt leráncigálták az Úr Jézus sebesült testéről a katonák és sorsot vetettek rá. Most Trierben (Németország) őrzik a székesegyház kincstárában. Állítólag Szent Iona császárnő küldötte oda. Argenteuilben (Franciaország) szintén őriznek egy varratlan köntöst, mely a gyermek Jézus köntöse volt, vagy talán az alsó ruhája.

4. Hogy a *töviskoszorú* Jézus fején maradt-e a kereszten is, nem egészen bizonyos, mert az evangéliumok hallgatnak róla. Tertullian a harmadik században igennel felel. (Adv. Jud. XIII.) Az ötödik és hatodik századból való feszületeken ellenben jórészt hiányzik a töviskoszorú. A XIII. században Szent Lajos francia király megszerezte V. Balduin konstantinápolyi latin császártól s tiszteletére Parisban gyönyörű kápolnát építtetett 1248-ban, az ú. n. Sainte Chapelle-t, mely a gótika remeke: ott őrzik a koszorút, de tövisek nélkül. Maga a koszorú az ú. n. *juncus balticus*-hoz tartozó kákából készült. Ebbe tűzdelték bele a *zizyphus spina Christi* nevű kegyetlenül szúró, hosszú töviseket kettesével. Vagy húsz

egyházban vannak ezek elosztva. Legnevezetesebbek a pisai és trieri tövissek. Trierbe állítólag maga Szent Ilona küldötte más ereklyékkel együtt. Trier volt ugyanis az ő férjének, Konstantius Chlorusnak székvárosa.

5. Azon alacsony *kőoszlopot*, melyhez Pilátus udvarában kötözték Jézust a katonák és megostorozták, Rómában lehet látni a Santa Prassede-templomban. A XIII. században került oda.

Jeruzsálemben is őrzik a ferencrendiek a Szentsír-templomhoz épített Szentség-kápolnában a mellékoltáron az ú. n. megostorozás oszlopát. Azonban tévesen viseli ezt a nevet. Ez az oszlop Kaifás házából való Ehhez kötözve kínozták éjjel a zsidók a börtönbe zárt Üdvözítőt.

6. Rómában, a Szent Péter-templom kupolája alatt egy kápolnában őrzik *Veronika kendőjét* „Santo Volto” (Szent arc) címén, mellyel a késői hagyomány szerint a Kereszt-úton ez a szent asszony részvéteből letörölte Urunk véres ábrázatját. S az Úr emlékül rajta hagyta szent arcának vonásait. Ez történt a Kereszt-út VI. stációjánál. Később Veronika Rómába vitte a kendőt.

Nagypénteken a Szent Ilona kápolnájának erkélyéről meg szokták mutatni a hívőknek.

Ettől megkülönböztetendő egy másik arckendő, melyet Turinban tisztelnek a királyi palota kápolnájában. Ez az Úr Jézusnak arcát a sírban fedte le a zsidó temetkezési szokások szerint.

7. Hasonlóképpen a római Szent Péter-templomban látható a *szent lándzsa* is, mellyel Longinus római katona megnyitotta Jézus oldalát, mielőtt levették szent testét a keresztről. Nem az egész lándzsa, hanem annak csak felső része a vaskúppal. II. Bajazid szultán küldötte Konstantinápolyból 1492-ben VIII. Ince pápának.

8. Ugyancsak Rómában a Scala Sancta-templomban (Lateránnal szemben) látható az ú. n. *Lithostrotosnak* vagy *Gabbathának kőlépcsőzete Pilátus palotájából*.

9. Jeruzsálemben a Via dolorosa vagyis Kereszt-út elején mutatnak egy ú. n. *Ecce Homo-ívet*, mely az uccán átnyúlva a Notre Dame de Sión apácák csodaszép templomában a főoltár fölött folytatódik. Azt szokták róla mondani, hogy ezen az íven, mely Pilátus palotájához tartozott, állott Jézus a helytartóval azon percben, midőn Pilátus őt bemutatta ezen szavakkal a tömegnek: Ecce Homo.

Igazában azonban onnan származik ezen Ecce Homo-ívnek neve, hogy az ismeretlen korból származó ívezetes kapuba beleillesztették a XIII. században a Lithostrotosnak azt a két kőlapját, amelyeken Jézus és Pilátus állottak abban az emlékezetes pillanatban.

10. Nemrégiben hozták ismét napvilágra azon *kövezet* egy részét, mely Pilátus palotájának udvarát borította s amelyen az Üdvözítő-

nek is át kellett mennie a tomboló néptömeg és katonaság sorfala között. A Notre Dame de Sión apácák háza alatt látni ezt a Krisztus korabeli kövezetet az ucca mostani szintje alatt kb. 15—20 méternyire. Itt lehet látni, hogy a város sokszoros elpusztításakor támadt romok folytán mennyire emelkedett a város talaja. A P. Ratisbonne által kiásatott nagy kőlapokon, legalább kettőn egészen szépen láthatók még azok a rajzok, melyeket az unatkozó katonák véstek beléjük (tabulae lusoriae), hogy „malmoz”-hassanak, mint mai napig nevezzük e játékokat.

3. Kálvária.

A Kálvária nincs kívül Jeruzsálem városán, hanem *éppen a szent város kellős közepén*. Jézus idejében kívül feküdt a szent városon.

Szent Pál írja a zsidóknak: „Krisztus a kapun kívül szenvedett”. (Zsid. 13, 12.) A múlt században fel is fedezték azon Krisztus-korabeli falnak alapjait, mely akkor a Kálváriát kizárta a városból. Vagy tíz évvel Jézus halála után Heródes Agrippa új fallal új területeket vont be a városba s így került a Golgota is a város kellős közepébe.

A Golgota nem hegy. Csak a régi város felől, ahonnan Jézus közeledett az ő keresztjével, van egy kis emelkedés a Kálvária felé.

Mert a Tyropoionból (a sajtkészítők völgyéből) kellett neki a Kálvária felé haladnia. Magában véve ez az emelkedés nem lett volna túlságosan megerőltető. De természetesen a kereszttel megterhelt és az előző vérvesztésegektől végkimerültségben szenvedő Üdvözítőnek kimondhatatlan fáradságot okozott ezen a kis emelkedésen való felkapaszkodás is. A „Kálvária-hegy” elnevezés onnan eredt, hogy az európai Kálváriák fogalmát, melyek rendesen hegyen létesülnek, vitték át a jeruzsálemire, az igazi Kálváriára. Maga a Szentírás nem hegynek nevezi, hanem azt mondja róla: „Elérkeztek arra a helyre, melyet Golgotának neveznek, ami koponya helyet jelent”. (Máté 27, 33.) „Ottan megfeszíték Öt és Vele a latrokat.” (Luk. 23, 33.)

A Kálvária eredetileg koponyaalakú kidudorodás volt a városon kívül északnyugatra szelíden emelkedő halomból. Itt végezték ki a gonosztevőket. Azért nevezték „*Koponyák helyének*”.

Hitelességét legjobban bizonyítja az a Venus-szoborral történt megjelölés, amellyel Hadrián császár a Bar-Kochba-féle második zsidó

forradalom (132. Kr. u.) leverése után e szent helyet profanizálta. A Szentsír helyére ugyanakkor Jupiter szobrát állíttatta, hogy a keresztényeket e szent helyekről elriassa. De éppen ezen bálvány-szobrokkal örökítette meg akarata ellenére is a kereszténység leg-szentebb helyeit. Mikor Szent Ilona 326-ban (Kr. u.) Jeruzsálembé érkezett, hogy ott templomokat építsen a megváltás helyszínén, csak e bálványszobrokkal megszenteltelenített helyeken kellett a romok közt ásatnia, hogy eredeti alakjukban rábukkanjon a szent helyekre. De nem hagyta őket eredeti állapotukban. A koponyaalakú Kálvária szikláját négyszögletűre faragtatta le. Úgyszintén az eredetileg sziklabarlangalakú Szentsírt is teljesen lefaragtatta és csupán azt a sziklapadot hagyta meg, amelyen az Úr teste pihent. E fölé remekművű kápolnát állíttatott és a Kálváriával egyetemben nagyszabású és fényes pompájú templomba foglaltatta bele, amelynek szépségéről valóságos csodákat írnak az ókeresztény kor írói. Ez a templom többször is elpusztult idők folyamán részint ellenséges kezektől, részben földrengéstől vagy tűzvésztől. A mai bazilika lényegében a keresztiesvitézektől származik.

A Kálvária helyétől gyenge kis kőhajításnyira feküdt Arimateai József sírja, melyet átengedett Jézus testének nyughelyéül.

Jézus sírja most 8.25 méter hosszú, 5 m széles és 5 m magas, orosz hagymakupolás kápolnában van, mely teljesen szabadon áll a Szentsír-templomnak nagy kupolája alatt. Voltaképpen két részből áll ez a kis épület. A külső, előcsarnokszerű része Angyal kápolna nevet visel, mert itt voltak azok a szent angyalok, akik húsvét hajnalán a szent asszonyoknak, majd Péter és János apostoloknak hirdették Jézus feltámadását. Ez 2.90 m széles, 3.45 m hosszú helyiség. Maga a Szentsír egy nagyon szűk és nagyon alacsony belsőbb helyiségben van. Márvánnyal fedett sziklapadon pihent az Üdvözítő teste nagy-péntek estétől húsvét hajnaláig. Csak ennyi maradt abból a szikla-sírból, melyet Szent Ilona a templom építésékor lefaragtatott. Hogy eredetileg milyen formája lehetett, arról szemléletes képet nyújthatnak Jeruzsálemben kívül a Damaszkuszi kapu közelében látható ú. n. „Királysírok”. Ezek Kr. u. 50 tájban a zsidó vallásra tért Heléna adiabenei (Mezopotámia) királynőnek és fiának, Izates királynak családtagjai számára létesültek. A sziklafalba vágott díszes előcsarnokból folyosók nyílnak, melyek falában harmincegy pad-, illetve teknőalakú egyes sír létesült. Az egyes sírokat külön-külön is, de meg a bejárati folyosókat is el lehet zárni nagy malomkövel. A Jézus sírűregét is ilyen malomkövel zárták el. Ennek egy darabját az Angyal-kápolna falában mutogatják.

4. Olajfák hegye.

Még a modern Palesztinának is aránylag leggyakrabban látható fája az *olajfa*. Megfogyva bár, de törve nem, él még a bibliának ez a kedvenc fája hegyen és völgyön. De már korántsem oly

gazdag bőségben, mint a bibliai időkben. Dávid külön királyi tisztviselőt, modern időkben úgy mondanók: minisztert rendelt a „gederiti Balanán személyében az olaj- és fügefáknak, melyek a mezőségen valának.” (Krón. I. 27,28.) Akkor tehát még valóságos olajfaerdők borították a most kopár hegyoldalakat, ha külön minisztériumot kellett szervezni felügyeletük céljából. Mózes így biztatja honfoglaló héberjeit Isten nevében: „Ád neked a te Urad Istened szőlő- és *olajfa-hegyeket*, melyeket nem te ültettél.” (Móz. V.

6. II. V. ö. Józs. 24, 13.) A török gazdálkodás és a világháború nyomorúságai annyira megritkították az olajfát is, hogyha rosszmájúak akarnánk lenni, a jeruzsálemi Olajfák hegyét is így kellene meghatároznunk: Azért hívják Olajfák hegyének, mert nincs rajta olajfa. Már a római katonák is Jeruzsálem ostroma alkalmával (70. Kr. u.) sok olajfát vagdostak ki, hogy ostromgépeik készítéséhez és egyszersmind a városból menekülő zsidók karóbahúzásához használhassák fel. A hódító arabok és törökök pedig közvetve azzal irtották, hogy példányonként kb. egy pengő adóval sújtották, holott legjobb esetben is legfőlebb 4—5 pengő jövedelmet hozott gazdájának. E súlyos adókkal aztán azt érték el, hogy a gazdáik kivágták vagy nem gondozták, hanem kiveszni hagyták a különben nagyon hasznos fát, mely rájuk nézve rendes körülmények között olyan áldás volt, mint a mi gazdáinkra a fejőstehen. A világháború alatt és után a lokomotívok fűtésére használták fel az olajfák tetemes részét.

Az Olajfák hegyén, néhány kertnek a fáin kívül, jóformán csak a *Gecsemáné-kert nyolc olajfáját* kímélték meg. Ezeket mindig, még a mohamedánok is kivették az adózás alól. Jele ez annak, hogy ezek a fák ősrégiek. Régebbiek még a 637-i arab hódító betörésnél is. Mert akkor a *jövőben* ültetendő összes olajfákra adót vetettek ki. Ez a nyolc fa pedig sohasem volt adótárgy. Ez a körülmény a legfőbb bizonyító érv amellet, hogy ezen tiszteletreméltó fák, vagy legalább is ezeknek gyökérszetei még Krisztus-korabeliek. Ezen fák gyökérszétének régebbi törzsei, hajtásai, lombjai tanúi voltak annak a világraszóló tragédiának, hogy az Istenember az

egész világ bűneinek terhe alatt „a halállal tusakodván még buzgóbban imádkozik vala és lőn az ő verejtéke, mint a földre hulló vérnek cseppjei.” (Luk. 22, 43—44.) Ősidők óta híven őrzik annak a nyolc apostolnak emlékét, akik oly hűtelenül elaludtak és cserbenhagyták az árnyékukban a bűn pokoli árnyaival küszködő és vérelverítékező Üdvözítőt.

Sokáig él az olajfa, de sokáig is nő meg. Annyira lassan fejlődik, hogy Palesztinában a püspöknek fenntartott bűnesetek (casus reservatus) közé tartozik a más olajfájának bűnös megrongálása. A jeruzsálemi egyház ilyen bűnnek kénytelen minősíteni az olajfák rongálását aránylagos ritkaságuk és lassú növekedésük miatt.

Az ószövetségi Joathám híres meséjében elsősorban az olajfához mentek a királyt választó fák és mondák az olajfának: „Országolj felettünk.” De az olajfa visszautasította a választást: „vájjon elhagyhatom-e kövérségemet, mely az Istennek is szolgál, az embeereknek is és elmehetek-e, hogy a fák között fölemeltessem?” (Bírák 9, 8—9.)

Visszautasította a királlyá választást, mert kényelmesebb kövérségben élni, mint a királyi méltósággal járó áldozatokat meghezni. Utilitarista, önző, anyagiásán gondolkozó az olajfa e mesében, mint az ő gazdája, a zsidó nép. Mert hát a zsidó nép van e jelképes mesében megörökítve.

Az anyagiás hasznossági elv jellemzi az egész ószövetségi erkölcsant. Ha buzgón élt is Istennek az ószövetségi zsidó, mindig azt mérlegelte, mit és mennyit kap istenszolgálatáért jutalmul.

Minthogy a másvilágról keveset tudtak, minden jócselekedetük jutalmát már itt e földön remélték az Istentől. „Hiszem, hogy meglátom az Úr javait (vagyis jutalmazását) az élők földjén.” (Zsolt. 26, 13.) A zsoltárosnak e mondása az egész ó-szövetségnek jelszava volt. Valóságos rőfősei voltak a bibliai zsidók az erkölcsnek. Annyi jutalmat vártak Istentől *már itt a földön*, amennyi jót cselekedtek.

Annyira földhöz tapadt volt az ő életeszményük, hogy Jézus, Sirák fia (31, 8—9.) valóságos csodaként emlegeti az olyan embert, aki nem áll a hasznossági elv alapján. „Boldog a gazdag, úgymond, ki az arany után nem járt és nem bízott a pénzben és kincsekben. Kicsoda az, és dicsérni fogjuk őt? Mert csodadolgokat cselekedett életében.”

Az anyagelvű ember élete olyan, mint Chateaubriand írja egy délamerikai tőről, hogy fölötte pálmák hajladoznak, a víz felszíne nyugodt és tiszta, de mélyén kövér krokodilok vannak, melyek elnyeléssel fenyegetik a hozzá közeledőket.

A hasznossági elv alapján álló zsidóság körében, melyet az olajfa jelképez, az Üdvözítő kibontotta az altruizmusnak, az önzetlenül áldozatkész Isten- és emberszeretnek zászlóját. S e zászlóbontásban fontos szerep jutott az Olajfák hegyének is.

Jézus jeruzsálemi otthona.

A legérdekesebb régészeti felfedezések egyike az utóbbi években *Jézus jeruzsálemi otthonának* felfedezése az Olajfák hegyén. A karmelita apácák úgynevezett *Miatyánk-templomának*, illetőleg keresztfolyosójának helyén, a mennybemenetel mecsetjétől egy kőhajításnyira feküdt az a ház, ahol Jézus tartózkodni szokott jeruzsálemi időzése alkalmával.

A bibliából egészen bizonyos, hogy az Olajfák hegyén kell keresnünk Jézusnak jeruzsálemi lakóhelyét. Szent János, miután elbeszéli, hogy a farizeusok összeszólalkozásuk után Jézussal a templomban, „elmenének ki-ki az ő házába”, hozzáteszi: „*Jézus az Olajfák hegyére méné*” (Ján. 7, 53—8, 1.).

Lukács is elbeszéli, hogy „tanít vala pedig (Jézus) nappal a templomban, éjszakára pedig kimenvén, *a hegyen tartózkodék, mely Olajfák hegyének hívatik.*” (Luk. 21—32.) És hogy az Olajfák hegyének melyik pontján dobogott az Istenember szíve az emberek boldogságáért, megtudjuk Eusebius egyháztörténetírótól (f. 340. Kr. u.). Nagy Konstantinról szóló munkájában (III. 41.) elbeszéli, hogy Konstantin anyja, Szent Ilona császárné, miután Betlehemben templommal örökítette meg Jézus születéshelyét, azután az Olajfák hegyére ment és azon helyen, ahol Jézus apostolaival szokott összegyűlni és ahol szokta őket tanítani, bazilikát emelt. *Eleona* (olajfákról nevezett) *bazilikának* hívták. Papok részére lakást is építtetett melléje. Maga az a ház, amelyben Jézus lakott, s amelyből kiindult a mennybemenetelre apostolaival (Ap. csel. 1, 4—11.), 70-ben, midőn a Jeruzsálemet ostromló Titus római hadvezér serege az Olajfák hegyén táborozott, elpusztult. Azonban az őskeresztények jól emlékeztek még a helyére. Ezen a helyen építette Szent Ilona az Eleona-bazilikát.

A zarándokok rendszerint felteszik a fogós kérdést: Kie volt az a ház az Olajfák hegyén, amely otthont nyújtott Urunknak jeruzsálemi tartózkodásai alkalmából? Egészen bizonyos feleletet senki sem adhat e kérdésre. Valószínű választ azonban lesűrhetünk azon körülményből, hogy a hegytetőn fekvő házzal egy irányban, a hegy lábánál, közvetlenül a Cedron patak szakadékának szélén volt és van a *Gecsemané (olajprés) kert*. Mint valami nagyon ismerős helyre vezette oda Jézus az ő tanítványait szenvedése éjjelén, hogy

ott imádkozzék és vért izzadjon az emberiség megváltásáért. Ott történt aztán az az érdekes mozzanat, hogy Jézus elfogatása és az apostolok szétfutása alkalmából a présházban alvó ifjú felriadt a nagy lármától. Ez az „ifjú pedig követé őt, mezítelen testén egy szál gyolcsingben, és megragadák őt. De az otthagyván ingét, mezítelenül futa el tőlük.” (Márk 14, 51.) Minthogy e pittoreszk részletet, melynek az apostolok közül már senki sem volt tanúja, csakis Szent Márk jegyezte fel, igen sokan úgy vélekednek, hogy ez az álmából felriasztott ifjú nem lehetett más, mint maga Márk. Mint gyermek-kori személyes emléket érdemesnek tartotta a megörökítésre.

Ámde Márkról azt olvassuk az „Apostolok cselekedeteiben (12, 12.), hogy bizonyos Mária nevű jeruzsálemi özvegynek fia volt, akinek háza menedékkül és imaházul szolgált az apostoloknak. A börtönéből angyal által csodálatosan kiszabadult Péter is ennek az előkelő úrhölgynek házánál kopogtatott, „ahol sokan valának egybegyűlve és imádkoztak”, mondja az írás. Íme, nyomon vagyunk: Mária, Márk evangélista anyja volt annak az olajfákhegyi háznak boldog birtokosnöje, ahol az Úr Jézus Szíve földi életében rokonlelkek társaságában annyiszor dobogott.

Míg az olajfákhegyi Coenaculumra rá nem bukkantak, a sionhegyi Coenaculumot, ahol Jézus az utolsó vacsorát tartotta, vélték a tudósok Mária házának. Most már ez a vélemény tarthatatlanná vált.

Az őskereszténység II. századában élő Papias hierapolisi (frigiai Kisázsiaiban) püspök azt állította, hogy „Márk az Urat nem hallgatta, sem nem követte.” Ez a papiázi kijelentés látszólag ellentétben van a hagyománynak azon állításával, hogy a gyermek Márk azonos lett volna azzal a Gecsemáné kertből megfutamodott ifjúval. Ámde e hagyomány teljes joggal fenntartható továbbra is. Mert Papias nyilatkozatát úgy kell értelmezni, hogy Márk nem volt az Úr Jézusnak szorosabb értelemben vett követője, mint teszem azt, az apostolok vagy a hetvenkét tanítvány. Nem is lehetett, mert Jézus halálakor még gyermek volt. De mint gyermek láthatta és hallhatta az Urat nemcsak szenvedése éjjelén a Gecsemáné kertnek holdvilágos félhomályában, hanem előbb is gyakran anyja házában. Mint a mama kedvence, ő lehetett Jézus Szívének is kedvence.

Máriának, Márk evangélista anyja házában Coenaculumából, mely eddig otthonul szolgált (Ap. cs. 1, 9—11.), indult Jézus a mennybemenetel színhelyére apostolaival. Nem pedig, mint eddig állították, a sionhegyi Coenaculumból, ahol az Oltáriszentséget alapította.

Az Oltáriszentség alapítására csak azért nem vette igénybe rendes otthonát, mert mint már említettük, el akarta azt titkolni

Júdás előtt, hogy az általa értesített zsidók meg ne zavarhassák idő előtt az ő búcsúzását az apostoloktól. Innét magyarázható az ő rejtélyes felelete Péterhez és Jánoshoz, midőn azt kérdezték tőle: „hol akarod, hogy elkészítsük a húsvéti bárányt?” Monda nekik: „íme, amint bementek a városba, találkoztok egy korsó vizet vivő emberrel; kövessétek őt a házba, melybe bemegyen” stb. (Luk. 22,9—10.) Ez a ház a sionhegyi Coenaculum volt. Mennybenemetele előtt ellenben Jézus kivivé (őket) Bethánia közelébe (Luk. 29, 50.) „a hegyre, melyet Olajfák hegyének hívnak s amely Jeruzsálem mellett vagyon, szombatnapj járó útra” (Ap. cs. 1,12.), vagyis akkora távolságra, amekkorát a régi zsidóknak szombaton szabad volt megtenniök a munkatilalom sérelme nélkül (2000 lépést = 1200 m 15 perc). „És lőn, hogy áldás közben eltávozték tőlük” (Luk. 29, 51.), „szemük láttára felemelkedék és felhő vévé fel Őt szemek elől”, (Ap. cs. 1, 9.) és a „mennybe vitetek.” (Luk. 24, 51.)

Megelőzőleg azonban így szóla nekik: „minden hatalom nekem adatott a mennyben és a földön.” (Máté 28,18.) „Elmenvén az egész világra” (Márk „tanítsatok minden népet” (Máté 28, 19.), „hirdessétek az evangéliumot minden teremtménynek. Aki hiszen és megkeresztelkedik, üdvözülni fog, aki pedig nem hiszen, elkárhozik.” (Márk 16, 15—16.)

Bizonyára nem ok nélkül történt, hogy az Üdvözítő éppen az Olajfák hegyét választotta jeruzsálemi lakásául és mennybemenetele színteréül. Az olajfától jelképezett, földies ízű zsidó erkölcsantól a természetfeletti világra, a mennyei javakra akarta irányítani az emberek figyelmét. Mennybemenetelével azt akarta jelképezni, amit Szent Pál „Quae sursum sunt, quaerite: a föntlevőket keressétek” (Kol. 3, 1.) mondásával kifejez. A sursum corda hangulatát kelti az Olajfák hegye Jézus mennybemenetele óta. A sursum corda hirdetésére küldte onnét apostolait az egész világra, legelsősorban azonban Európába.

Az Olajfák hegyének tetején 818 m magasságban Et-Tour arabs falucskának nyolcszög alakú kisdudarcsetjében a kövezeten mutatnak egy lábnyomot. Azt állítják róla, hogy az Úr Jézusnak lábnyoma, mely mennybe szállásakor a kősziklába nyomódott volna.

Jákob kútjánál.

Ha valaki kutat ását a köz szolgálatára Palesztinában, a víz ritkasága miatt olyan nagy jótékonyaságot gyakorol embertársaival, mintha — teszem azt — nálunk valaki felebaráti szeretetből köz-kórházat alapít. Ott a kút is ilyen kegyes alapítvány számba megy, mely sokáig, esetleg örökre fenntartja alapítójának nevét és emlékét.

Soha el nem felejtik annak a nevét, aki kutat ásátott a közjó számára. Jobban megörökíti valaki a nevét azzal, ha közkutat ását, mintha diadalmas csatát nyert volna. (V. ö. Landrieux i. m. 160.)

Ilyen örök időkre szóló nevet szerzett magának Kr. e. majdnem kétezer évvel a Mezopotámiából visszatérő Jákob pátriárka azzal, hogy a Garizim (868 m) és Ebal (938 m) hegyek lábánál elterülő szikemi síkságon kutat ásátott, mely mai napság is használatban van.

Mint két óriási őrtorony áll a két égbenyúló hegyesúcs a háttérben Sikem város két oldalán. Évezredek óta örködnek ott az élet forrása mellett. Elsősorban a fizikai élet forrása, az évezredek hagyományaitól megszentelt Jákob kútja felett. De őrt állanak a természetfeletti élet forrása: a frigyszekrényben őrzött isteni törvény: a Thóra felett is melyet a honfoglaló Józsué e két hegy által bezárt völgy mélyén állított fel, körülvéve a papoktól és levitáktól. A nép pedig a két hegy lejtőjén állott fel: hat törzs az egyik hegyen, hat törzs a másikon. S fölhangzott a Garizim hegyén álló népre a 12 áldás szava azon esetre, ha megtartják az isteni törvényt, az Ebal hegye felé pedig az átok szava, ha megfeledeknek Istenük szent törvényeiről. (Móz. V. 27.) És a nép az áldás szavaira is, az átok szavaira is azt felelte: Ámen, úgy legyen.

De hogy az isteni törvény megtartható legyen, szükséges volt hozzá az Isten ismerete és Isten szent kegyelme. Ezt az Isten-ismeretet itt tanította az Úr Jézus Jákob kútjánál, midőn kijelentette a szamaritán asszonynak: „Lélek az Isten és akik imádják, lélekben és igazságban kell imádniok.” Az isteni törvény megtartásához szükséges kegyelmet is itt ígerte meg Jézus nemcsak az asszonynak, hanem minden jóakarátú embernek, mikor az „*örök életre szökellő vízforrást*” nyitott az asszony lelkében a fizikai élet forrása, a Jákob kútja mellett.

A természetfeletti élet forrásának fakadása a fizikai élet forrásánál részletesen a következőképpen ment végbe:

A Jeruzsálemből Szamarián át Galileába hazatérő Jézus „el-fáradván az útban, azon módon leüle Jákob kútjánál. Az óra (zsidó időszámítás szerint) mintegy hatra járt (a mi időszámításunk szerint déltájban). Odajöve egy asszony Szamariából vizet meríteni.” (Ján. 4, 7.).

S bizonyára más okból is. Mert a közkút, vagy forrás keleten épügy, mint nálunk a piac vagy a korzó, a társadalmi életnek egyik fontos gócpontja. A forrás a község központja, szíve, feje, szája. Ott beszélnek meg az újságokat. Ott gyártják a híreket. Ott boronálják össze a házasságokat.

Minden forrás vagy kút tehát a palesztinai népeletnek egyik természetes központja, a társadalmi élet szíve, ahonnet lüktet

szét az élet vérkeringése. Népünnepélyekre is kiválóan alkalmas központ.

Jézus természetesen nem üres szóbeszéd kedvéért telepedett le a „Jákob kútja”-hoz, hanem mert szomjas volt. Szomjas volt italtra, üdítő vízre, de még inkább szomjúhozta a lelkek üdvét. Elsősorban ezét a szegény szamaritán asszonyét.

Jézus megszólította a szokatlan időben, a dél perzselő hőségében Jákob kútjához közeledő szamaritán nőt: „Adj innom.” A szamaritán asszony valószínűleg a kiejtéséről vagy ruhájáról felismerhette Jézusnak zsidó nemzetiségét, mert megütközve kérdezte: „Hogyan kérhetsz te zsidó létedre éntőlem inni, aki szamaritán asszony vagyok? Mert a zsidók nem érintkeznek szamaritánokkal”. Felelé Jézus és monda neki: „Ha tudnád az Isten ajándékát és hogy ki az, aki neked mondja: „Adj innom”, talán te kérted volna őt és ő *élővizet* adott volna neked.” Erre a válaszra az asszony még jobban elcsodálkozott és monda: „Uram! nincs is mivel merítened. A kút pedig mély; honnét vennél hát *élővizet*?” (Ján. 4, 7—11.)

Ezen kérdés megértéséhez tudnunk kell, hogy a szentföldi lakosok nemcsak a vízmerítő edényt, hanem a vedertartó kötelet is magukkal viszik a kúthoz. Ilyen közhasználati tárgyokban nincsen ott köztulajdon, hanem csak magántulajdon. Jelen esetben pedig a kút csakugyan mély volt: 32 méter még jelenleg is. A vízmerítő edény és kötél kölcsönadása csak még fokozza a víz jótéteményének értékét. Innét van, hogy a vízmerítő korsó vagy veder a biblia szimbolikájában is úgy szerepel gyakran, mint az élet jelképe. Mert az élethez elkerülhetetlenül szükséges víz merítésének és tartásának föltétlenül szükséges eszköze.

A vendégnek is, kit sátorában gyékényre fektet a beduin, feje mellé odateszi éjszakára a vizeskorsót, hogy rögtön húzhasson belőle egy-két kortyot, ha fölébred.

A forró és száraz levegő miatt gyakran megkívánja a szervezet az ivást. Sokat és mohón iszik a keleti ember.

Jákob kútjának vizét Jézus *élőviznek* nevezi a szamaritán asszonnyal egyetemben. Teszi ezt egyrészt az víz üdesége miatt. Mi magunk személyesen megtapasztaltuk Jákob kútja vizének felüdítő frissességét. A kút fölé emelt templom öre, egy szakadár barát húzott föl a kút mélységéből és osztott ki jóképű borralaló ellenében a zarándokoknak. De az *élővíz* elnevezést az ottani nyelvszokásnak megfelelően inkább a *ciszterna vizével ellentétben* használta a szamaritán asszony. Ahol ugyanis forrás nem fakad, vagy szoros értelemben vett kút nem ásható, ott úgy próbálnak magukon segíteni Kelet emberei, hogy mély és tágas üregeket, ciszternákat ásnak. Ezekbe felfogják és összegyűjtik a téli esőzések vizét. Hogy a föld el ne nyelje a cisz-

terna vizét, az üreg falait kikövezik vagy cementezik. Nemcsak a szabadban, hanem még a nagyobb házak alatt is szokás pincszerű ciszternákat építeni. Ennek különféle rekeszeibe összegyűjtik a háztetőkről csöveken át levezetett esővizet. Először a lapos háztetők esővizét olyan ciszternába vezetik be, melynek vizét csak kertöntözésre vagy a barmok itatására akarják felhasználni. Más rekeszbe pedig a már nem poros és piszkos, hanem már némileg megtisztult esővizet gyűjtik össze, hogy aztán ivásra és főzésre használják fel. Ha nagyon hűvös helyen tartják, akkor ez a ciszterna víz is többé-kevésbé üdítő marad hónapokon át.

Az Úr Jézus továbbfűzte az asszony szavait a Jákob kútja *élővizének* üdítő italáról és a maga tanításának és kegyelmeinek természetfeletti üdítő, éltető erejét *az örök életre szökellő vízforrásnak* nevezi. „Mindaz, — úgymond — aki e vízből (Jákob kútjának vizéből) iszik, ismét megszomjazik; aki pedig abból a vízből iszik, amelyet én adok neki, soha többé nem szomjazik mindörökké, hanem a víz, amelyet én adok neki, az örök életre szökellő vízforrás lesz benne.” S mindjárt adott is e vízforrásból az asszonynak. De egyelőre csak kortyonként. Kezdte neki magyarázni az Isten szellemiségét, lélekben és igazságban imádandó voltát, a válogatás nélküli felebaráti szeretet gyakorlását, az ő saját messiási mivoltát, az erkölcsi tisztaság, a hitvesi hűség kötelező erejét. Eleinte azonban még e pár kortyot sem bírta az asszony szegény lelke befogadni. Még e pár természetfeletti korty víz befogadására sem volt berendezve. Monda neki az asszony: „Uram, add nekem azt a vizet, hogy ne szomjazzam s ne járjak ide meríteni.” (Ján. 4, 3—15.)

Szemlátomást félreértette az asszony Jézus szavait. Természetes vízre magyarázta, melynek segítségével ő a távoli vízfordás nehézségeitől megszabadulhat. Látszik ebből is, hogy szamaritán hitű nő létére legfeljebb csak Mózes könyveit ismerte, a prófétákat ellenben nem olvasta és nem ismerte. Ha ismerte volna, tudhatta volna, hogy már Jeremiás prófétánál megvolt az élővíznek jelképes értelme. Jeremiásnál maga Jahve panaszkodik a hitehagyott zsidókra: „Elhagytak engem, *élővíz* kútfejét és maguknak kutakat (ciszternákat) ástak, bomladozó kutakat (ciszternákat), melyek vizet nem tarthatnak.” (Jer. 2, 13.) Az *élővíz* itt jelenti magát Jahvét, illetve az ő hathatós segítségét és kegyelmét, a kutak pedig a bálványisteneket és az ő tehetetlenségüket. Midőn az Isten Szendéikének áldásthozó kiáradását ígéri a prófeta Jákobnak, a víz kiömléséhez hasonlítja: „Vizet öntök ki a szomjúhozóra és folyókat a szárazra. Kiárasztom lelkemet a te ivadékodra és áldásomat sarjadékodra.” (íz. 44, 3.)

A Jákob kútjánál Jézussal beszélgető szamaritán asszony képletes értelemben nemcsak mély és szoros kút volt, hanem még in-

kább poshadt vizű ciszterna volt. A mindent tudó isteni Mester hamarosan erre terelte a beszédet, amidőn monda neki: „Menj, hívd el az uradat és jöjj ide.” Felele az asszony és monda: „Nincs uram.” Mondta neki Jézus: „Jól mondád, hogy nincs urad. Mert *őt* urad volt és akid most van, nem urad; ezt igazán mondtad.” Az asszony bűnbánólag beismerte, hogy eddig sokaknak szolgált tisztátalan ciszterna gyanánt: „Uram, látom, hogy próféta vagy.” (Ján. 4, 16—19.)

De azt az élővizet, vagyis tanítást, melyet erre az Úr Jézustól kapott Isten szellemiségéről, lélekben és igazságban történendő imádásáról, magának Jézusnak messiási mivoltáról, szomjas lélekkel fogadta elméjébe. Ez a kiszáradt, poshadt lélek egyszerre az örök életre szökellő vízforrássá változott át. Nem bírt magával, megtisztult gondolat- és érzésvilágával. Másokkal is minél hamarább közölni akarta megtisztult lelkének szent, üdítő, frissítő, fölséges tartalmát. „Otthagya a vedret és a városba méné, és monda az embereknek: Jertek, lássátok az embert, aki elmondott nekem mindent, amit cselekedtem: Vájjon nem ő-e a Krisztus? Kimenének tehát (a közelfekvő Sichar, vagy mai nevén Aszkar lakói) és hozzája jövének...” A szamaritánusok „kerék őt, hogy maradjon náluk. És ott maradt két napig. És sokkal többen hívének benne az Ő beszédéért. Az asszonynak pedig mondák, hogy már nem a te fecsegésedre hiszünk, hanem, mert mi magunk hallottuk és tudjuk, hogy ez valóban a világ Üdvözítője.” (Ján. 4, 28—30; 40—42.)

Íme, Jákob kútjából merített élővíz a vízhordó asszony közbenjöttével átváltozott lelki élővízzé, „az örök életre szökellő vízforrás”-sá sokak számára.

A szamaritán asszony azért kért Jézustól oly eszenen *élővizet*, hogy ne kelljen oly messziről vizet hordania a községbe, a házába. „Uram, add nekem azt a vizet, hogy ne szomjazzam, s ne járjak ide meríteni.” (Ján. 4, 15.) Azt hiszi szegény, hogy Jézus természetes vízről beszélt. Nem is csekély dolog a vízhordás! A görög amforaszerű, tehát talpnélküli korsót a vállon vagy fejen minden támasz nélkül hordozni s naponként legalább is egyszer, rendszeresen estefelé a kúthoz vagy a forráshoz vinni, ugyancsak kellemetlen és veszélyes foglalkozás lehet. Ha az ember Palesztinában figyelemmel kíséri, mily messze kell menniök szegény fehérnépeknek a kúthoz vagy a forráshoz vízért, a vállukon vagy fejükön bámulatosan egyensúlyozott karcsú víztartóval, akkor érti meg igazán azon franciából fordított magyar közmondás jelentőségét: Addig jár a korsó a kútra míg el nem törik. (Tant va la cruche a l'eaux, qu' a la fin elle se casse.) Jelen esetben Sichar (most el Askar) község (talán Sichem külvárosa, vagy vásártere (Hagen, Lex. Bibl. III. 994.), ahová való volt

a szamaritán asszony, körülbelül ezer lépésnyire fekszik, Sichem pedig félórányira.

A bűnös asszony kívánsága szíve vágya szerint nem teljesedett. De mégis nagy szerencséje volt, hogy Jézussal Jákob kútjánál találkozott. Kireparálta lelkének bűnöktől eltörött korsóját.

Azért a pohár vízért jutalmul, melyet Jákob kútjából adott az asszony, az Üdvözítő az ő sivár, kietlen, sivatagos lelkében az örök életre szökellő vízforrást fakasztott.

A Táborhegyen.

Minden palesztinai zarándoknak szemet szúr az a feltűnést keltő körülmény, hogy azok a szent helyek, melyeken Jézus életének legfontosabb eseményei játszódtak le, majdnem mind a városokon kívül fekszenek. A názáreti szent ház, ahol „az Úr angyala köszönté Szűz Máriát és méhébe fogadá Szentlélektől Szent Fiát”, Názaret legdélibb fekvésű és legutolsó háza volt az örök Ige megtestesülésének idején. Betlehemben még most is a városon kívül fekszik a születési barlangistálló, mert „nem kaptak helyet a szálláson.” Jeruzsálemben pedig, mint már Szent Pál megjegyzi a Zsidókhöz írt levelében (13, 12), „Jézus, hogy vére által a népet megszentelje, a kapun kívül szenvedett.”

Jézus sem fogantatásához, sem születéséhez, sem halálához nem kapott helyet az emberek között. Szemléletes bizonyítékot szolgáltat e szembeszökő tény Szent János állítása mellett, aki mindjárt az evangéliuma elején szomorodott szívvel állapítja meg: „Tulajdonába jöve, de övéi be nem fogadták őt” (Ján. 1,11.). Kortársai nem túrték, hanem száműzték maguk közül.

Legszorosabb értelemben honfitársai, a názáretiek, még abban a faluvégi utolsó házban sem akarták őt megtűrni, ahol „növekedett vala”. (Luk. 4, 16.) „Eltelének mindnyájan dühvel a zsinagógában: és fölkelvén, kiűzék őt a városból és felvivék ama hegy párkányára, amelyen városuk vala építve, hogy letaszítsák.” (Luk. 4, 28—19.)

És pedig akkor követték el ellene ezt a merényletet, amidőn „az Úr lelke elküldötte őt örömhírt vinni a szegényeknek, meggyógyítani a töredelmes szívűeket, szabadulást hirdetni a foglyoknak és látást a vakoknak, szabadon bocsátani a megtörteket, hirdetni az Úr kedves esztendejét”. (Luk. 4, 18—19.)

Az Üdvözítő személyén és életkörülményeiben teljesedett be legnagyobb fokban, amit egy modern nagy író (Foerster) mond az igazán nagy egyéniségekről: „Ez az élet örök színjátéka: Az emberek mindig megpökdösik és kigúnyolják a legfönségesebb lelkeket és

homályosan mégis sejtik, hogy a belőlük áradó világosság és erő nélkül nem tudják élni az életet.”

Az emberek társadalmából való számkivetettségének maga az Üdvözítő is ily panaszos szavakban adott kifejezést: „A rókáknak odúik vannak és az ég madarainak fészkeik: az Emberfiának pedig nincsen hová fejét lehajtsa”. (Máté 8, 20.) Még saját hajléka sem volt. Nyilvános működése alatt vagy tanítványainak és hallgatóinak hajlékaiban, vagy sátrak alatt lakott.

Ezek után szinte magától értetődik, hogy az emberi társadalomtól, a „világtól” távol „külön” „egy magas hegyen” történt Jézussal az a nagy esemény is, melyet Urunk „színeváltozása”-nak szoktak hívni. Mert „elváltozék színében és orcája fénylik vala, mint a nap, ruhái pedig fehérek lőnek, mint a hó”.

Közelgett már az idő, amidőn az apostolok Mesterük megaláztatásának szomorkodó tanúi lesznek a Gecsemáné kertben a vérrel verítékezés megrendítő óráiban. A Mester, mint jó pedagógus, gondoskodni akart arról, hogy akik látni fogják leggyászosabb letöröttségének fekete óráiban, megelőzőleg lássák őt legnagyobb megdicsőülésének napfényes perceiben is. Hogy Benne vetett hitükben meg ne inogjanak és Hozzá való hűségükben meg ne tántorodjanak akkor sem, midőn a Gecsemáné kert sziklái között az egész világ bűneinek sziklatömege a porig alázza őt. Az apostolok lelke akkor még nem volt Jézus lelkének visszfénye. Mert a Szentlélek galambja még nem választotta fészekül lelküket. Az evangélium tavaszának ígésző szépsége még nem ereszkedett le a nem egészen feltörött földek barázdáira.

Az Úr Jézus nagyon jól ismerte apostolainak hangulatát, mely a tüzes lelkesedés és nyugtalankodó hevesség, a rajongásig menő bizalom és kislelkűség között ingadozott.

Bár nagyjában és egészében szegény emberek voltak, tagadhatatlanul sokat kockáztattak, midőn sorsukat, jövőjüket teljesen összekapcsolták az isteni Mesterével. Ők maguk is erősen tudatában voltak Jézusért meghozott áldozataiknak. Valamennyiük nevében Péter önérzetesen hangoztatta Jézus előtt: „íme, mi mindent elhagytunk és követtünk téged: mi lesz tehát velünk?” (Máté 19, 17.)

Bizonyos fokú aggodalommal szemlélték, hogy Mesterük ügye nagyon nehezen megy előre. Kivált azért a földi Messiásországért, melyről a többi zsidókkal együtt ők is oly ragyogó álmokat szöttek, nem történik semmi. A Mester csak nem akar érte működésbe lépni. A körülötte csoportosuló tömegek lelkesedését nemcsak nem akarta ilyen irányban kihasználni, hanem, midőn királlyá akarták tenni, egyenesen kitért a tömeg lelkesedésének útjából (Máté 14, 23; Márk 6, 46; Ján. 8,15). Látszólag nem törődött azzal sem, hogy a csodákra

éhes nép lelkesedésének tüze fokról-fokra kihült irányában, sőt ellentétes fordulatot kezdett venni. Üldözéssé, hajszává kezdett fajulni úgyannyira, hogy a Mester, ámbár vérző szívvel, kénytelen volt jajkiáltásokba kitörni Korozain, Bethsaida és Kafarnaum lakosai fölött (Máté II, 20—24; Luk. 10, 14—75). Másrészt pedig nem egyszer célozgatott arra, hogy készül itthagyni a földet. Bizonyos aggodalom szállta meg az apostolok lelkét: Mi lesz hát a messiási országgal? Ki és hogyan fogja azt megalapítani? Mi lesz továbbfejlődésében Jézusnak szerepe?

Különösen búsította őket csekély számuk. Senki sem szeret odatartozni, ahol kevesen vannak, ha még oly nemes elvet, jó irányt követnek is. Nincs elveikhez elég bizalom, éppen követőiknek kis száma miatt. Kivált ha üldözésekkel és kellemetlenségekkel van összekapcsolva követésük.

Ez az üldözések és kellemetlenségek félelmétől előidézett nyomasztó érzés sokszor erőt vehetett Jézusnak kisded csapatán is. Néha szelíden korholta őket a Mester: „Mit féltetek, ti kicsinyhitűek”. Máskor pedig vigasztalta őket: „Ne félj, te kisded nyáj! mert tetszett a ti Atyátoknak, hogy nektek adja az országot” (Luk. 12. 32).

A „lelkileg fulladozó” apostolokat nemcsak a „belső élet magaslataira küldte az Úr. Hanem egy alkalommal a szó szoros értelemben vett „magaslati táj”-ra, fizikai klimatikus helyre vezette, hogy ott lelki levertségükből kigyógyuljanak. E „magaslati táj” képe még évtizedek múlva is ott rezeg Péter apostol emlékezetének filmjén, öreg korában írt II. levelében is lelkes örömmel ismételteté „az égből jövő szózatot”, melyet „mi hallottunk, úgymond, mikor vele voltunk a szent hegyen”. (Pét. II, 1, 18.)

Az evangélisták is (Máté 67, 1—9; Márk 9, 1—12; Luk. 9, 28—36) valami különlegesen meghatott és ünnepélyes hangnemben emlékeznek meg erről az örvendetes eseményről. „Jézus maga mellé vevé Pétert, Jakabot, és Jánost, ennek testvérét, és fblvívé őket külön egy magas hegyre. És elváltozék színében előttük. És orcája fénylik vala, mint a nap, ruhái pedig fehérek lőnek, mint a hó. És íme megjelenének nekik Mózes és Illés, beszélgetvén vele. Megszólalván pedig Péter, monda Jézusnak: Uram! jó nekünk itt lennünk; ha akarod, csináljunk itt három sátort, neked egyet, Mózesnek egyet és Illésnek egyet. Míg ő szólott, egyszerre fényes felhő árnyékolá be őket. És íme, szózat hallatszék a felhőből, mely monda: Ez az én igen kedves Fiam, kiben nekem kedvem telt; őt hallgassátok. Hallván ezt a tanítványok, arcukra borultak és igen megfélemlének. És hozzájuk méné Jézus és illetvén őket, monda nekik: Keljetek fel és ne féljetek. Fölemelvén pedig szemeket, senkit sem láttak, csak egyedül Jézust. És amint lemenének a hegyről, meghagyá nekik

Jézus, mondván: Senkinek se mondjátok a látomást, míg csak az Emberfia halottaiból föl nem támad”. (Mt. 17, 1—9.)

Az apostolok bizonyára megtartották Jézus tilalmát. De föltámadása után annál többet beszéltek Jézus megdicsőüléséről, melynek hárman: Péter, Jakab és János szerencsés tanúi voltak a „szent hegyen.” Szent Péter lelkes örömmel hirdeti még évtizedek múlva is „az égből jövő szózatot”, melyet „mi hallottunk, úgymond, mikor vele voltunk a szent hegyen”. (Pét. II. 1, 18.)

A Szentírás nem említi meg névszerint a „szent hegyet,” amelyen az Úr színeváltozása történt. Csak annyit jelez róla, hogy kb. 6—8 napi prédikálás után ért oda az Úr apostolaival Fülöp Cezareájából. De az apostoloktól kiinduló ősrégi keresztény hagyomány tanúskodik amellet, hogy a Táborhegyen ment végbe.

Názárettől mintegy három órányira (lőháton) a termékeny Ezdrelon vagy Jezraél síkság közepén emelkedik 532 m magasra, illetve a Földközi tengerhez viszonyítva 602 m magasra ez a csonka kúpalakú hegy, mely az Úr megdicsőülésének piederstáljául, talapatául szolgált.

Soha megdicsőült, fölmagasztalt ember szobrát nem állították ilyen piederstálra, mint aminőre Isten állította az „Ő igen kedves Fiát”. Amennyire kiemelkedett fölséges isteni személye az emberek legnagyobbjainak sorából, annyira fölemelte lábainak lépcsőjét is az Isten az emberektől felmagasztalt nagyok szobrainak piederstál) a fölé. Amint tanainak magasságába csak nagy szellemi erőlködéssel lehet feljutni, megdicsőülésének színterére is csak nagy fizikai megerőltetéssel lehet felérni. Oldalán a felvezető szerpentinutak olyan meredek és göröngyösek, mint a mennyország útjai. De a három kiválasztott apostol mégis serényen rőtta ezen utakat. Hiszen az Úr Jézus kedvéért fáradtak, akinek terhe édes, igája, vagyis szolgálata könnyű. Gloria laboris filia, mondja a latin költő. A dicsőséget fáradsággal kell kiérdemelni. Megkönnyítette fölfelé törekvésüket a sok fa és bokor, melynek mindegyike mintha Isten sátora lett volna. Hiszen az keresett pihenőt árnyékukban, aki őket teremtette. Minden göröngye mintha Isten ökle lett volna, telve termékenyítő erővel. Hiszen annak a Magvetőnek izzadsága öntözte őket, aki adja a magnak és fűszálnak a növekedést, a termésnek az érést.

Minden harmatcsepp, mely a kora hajnalban a bokrokon és köveken csillogott, mintha Isten szépségének és szentségének drágagyöngye és ékköve lett volna. Hiszen annak szemében tükröződött a sok drágagyöngy és gyémánt a domboldalokon, aki rövid idő múltán kiárasztani készült magából isteni fölségének sugárözönét erre a mosolygó környezetre.

Mindenfelé virágok bólogattak a felfelé pihegő Istenember felé. Szívesen vette hódolatukat. Hiszen a virág az emberi lélek után a föld legszebb hódolata Istennek. A virágos kert és rét a föld legharmonikusabb dala a Teremtőnek. A virágok pompája a legszebb oltárdíszül szolgált ezen az ég felé törő hatalmas oltáron is, melyen a megdicsőült Emberfia bemutatta hódolatát a nagy Istennek az egész emberiség képviselőjében.

A Táborhegy tetejéről szinte fele Palesztinát láthatja az ember. Észak-kelet felől tiszta időben odafehérlik az örök hóval fedett Nagy Hermon (2759 m) csúcsa. Valamivel közelebből kékellik a Genezáret tónak bájos tükre. Keletről a Jordán vize csillámlik meg zölddel szegélyezett ezüstszalag módjára. A szemben levő Gelboe és Kis-Hermon hegyek oldalain, illetve lábánál bibliai nevezetességű községek: Naim, Endor, Sunam fekszenek. Az előbbi kettő romokban. Délen a samariai hegyek és a Kármel zárják el a kilátást, nyugat felé pedig a Földközi tengerre is vethet a zárán-dok sóvár tekintetet.

A hegy lábánál egy más tenger: gabonatenger hullámlázik a Jezraél-síkságon, mely termékenységeért ugyancsak megérdemü az „Isten vetése” nevet (Jezraél ezt jelenti). Ez a termékeny síkság egyébként a világtörténelemnek egyik legrégebb és leggyakoribb harctere. Az ősszír-babilon időktől kezdve egészen Napóleon koráig itt játszódtak le nagyrészt azok a véres harcok, melyek Asszír- és Babilonia és Egyiptom között végbementek az Elő-Ázsiát Egyiptommal hídként összekötő Palesztina birtokáért.

Ez a szent hegy látta a többi között a Bírak idejében 10.000 héber győzelmét Barak és Debora vezetése alatt Sisera hadai felett s hallotta Debora diadalénekét, mely az ószövetségi szent költészet gyöngyei közé tartozik (Bír. 4—6.). Látta a szent hegy a zsidók egyik legszentebb királyának, Józiásnak elcsúszó város falai alatt, ahol a Nabukodonozor bábéli király ellen vonuló Nekao egyiptomi fáraót fel akarta tartóztatni. De vesztére.

Magának, a hébernek okozó Nabukodonozornak személyiségét a Tábor hegyével hasonlítja össze Jeremiás próféta azon fenyegető kijelentésében: „Mint a Tábor hegy áll a hegyek között és mint a Kármel a tenger között, úgy jő el”. (Jer. 46, 18.)

Midőn elmerengünk a dicsőséges hegy múltján, néha-néha sasok keringenek a fejünk felett a szépséges kék égboltozat alján. Emlékezetünkbe idézik azt, akinek saslelke e hegyen időzött, mely oltárrá, a fölséges égboltozat pedig templommá változott az ő tiszteletére, mely templomban Isten szava hallatszott: „Ez az én igen kedves Fiam, akiben nekem kedvem telt; őt hallgassátok.”

Mert hát nem emberi találmány az ő evangéliuma, hanem Istentől származik. Annyira természetfeletti az egész hit és erkölcsi tartalma, hogy csak minden emberi gondolkodás fölé emelkedő lelkülettel lehet valamiképpen is megközelíteni. Nem földön csúszómászó vakondoklelkeknek, hanem *elit*-lelkeknek való. A kereszténység természetfelettsége azonban nem jelenti azt, hogy tehát e világnak nem való.

Genezáret tavánál.

Ha Palesztina a nagy Isten szeme (Zsolt, 10, 5—6), akkor a Genezáret tava az ő könnycseppje, melyet örömeiben hullatott a földre.

Ha Kánaán az Isten jegyesi gyűrűje, mellyel eljegyezte magának választott népét, akkor a türkizkékészínű tó drága ékkő rajta.

Ha a Szentföld Isten öve (Jer. 13,1—11), ez a csillogó víztükör értékes csat rajta.

A 21 km hosszú és 9—10 km széles Genezáret tó vagy Tiberiási tenger (Ján. 7, 23), Galileai tenger (Bahr et Tabaryeh), melyet közepén a Jordán vize hasít, Palesztina gyöngye, drágaköve. Csillogó türkizkő az Emberfiának gyönyörködtetésére. Mint afféle drágakő, szépséges keretbe van foglalva. Szelíd hajlású, hallgató hegyek úgy őrzik, mint játékos királyfit a komoly lovagok. Habjai csacsogó kis gyermek módjára csevegnek-csobognak, midőn a parti sziklákba ütődnek, vagy a himbálódzó csónakokat ringatják. Néha azonban álmából felriasztott gyermek módjára sivalkodni is tud ez a játékos királyfi. Mert az egyik őrtálló lovag némelykor börtönörnek érzi magát s komor kedvében végigveri, végigpaszkolja védencét. A tőle nem nagyon messze észak felé emelkedő Hermon hegység havas, jeges lehellete ugyanis le-lecsap a 2759 m magasságból és összekeveredik a Földközi tenger színe alatt 208 m mélységben fekvő tónak subtropikus, forró levegőjével. Ebből a találkozásból olyan ribillió támad, olyan sivalkodás keletkezik, hogy szinte évig csapkodnak a csendes álmából felriasztott tónak hullámai. S jaj annak az embernek, akit akkor haragjában ide-oda dobál. Haragjának egyszer az apostolok is majdnem áldozatul estek. Kétségbeesetten keltegették a csónakjuk mélyén szendergő isteni Mestert: „Uram! szabadíts meg minket, elveszünk! — És monda nekik Jézus: Mit féltek, kicsinyhitűek?! Akkor fölkelvén, parancsola a szeleknek és tengernek és nagy csendesség lőn”. (Máté 8, 24—26.) Úgy tajtézik a haragos tó átlag 45 m mélységet elérő medencéjében, mint a frissen csapolt márciusi sör a korsóban.

Rendesen azonban olyan bájosan mosolyog ezen halban gazdag, édes s azért iható vizű beltenger tükre, mint a játékos gyermek szeme. Égszínkék tükrén mintha rajta maradt volna az Isten Fiának mosolygós tekintete, melyet éveken át élvezett és visszacsillogott. Mert abban áll ennek a tónak örök dicsősége, hogy látta és hallotta, ringatta és hordozta az Isten emberré lett Fiát. Ezen tónak hullámain járt az Üdvözítő anélkül, hogy elmerült volna, mint a példáját követő Péter (Ján. 16, 9.). A természetileg is bájos tónak ez a körülmény biztosítja a világ valamennyi tava fölött az elsőség babériját s vonzó erejét.

Ez a tó volt színhelye és boldog tanúja az evangéliumi csodás halfogásoknak. Az elsőt követte az apostolok elhívása (Máté 4, 18—22; Ján. 1, 35—44.). A másodikból került ki a Mester és az apostolfejedelem templomadója, a stater (= 4 drachma = 4 aranykorona). (Máté 17,23—26.) A harmadik (Ján. 21. fej.) pedig Krisztus Urunk feltámadása után ment végbe. Pétert ekkor tette meg földi helytartójává az ő hármasszeretvállomása után.

Apostolai, a jövődő lélekhalászok is legalább felerészben (Péter, András, a két Jakab, János, Fülöp) azon városokból kerültek ki, melyek Jézus idejében díszes koszorúként övezték a tónak a nyugati partjait.

Játékos királyfit őrző komoly lovagoknak neveztük előbb a Genezáret tavát környező hegyeket. Ezek a lovagok most csakugyan komolyak, majdnem komorak. Elvesztették minden díszüket, ékességüket, díszegyenruhájukat: erdőt, szőlőt letarolt róluk a török gazdálkodás. Ezek a lovagok akkor voltak legékesebbek és legbüszkébbek, amikor köztük időzött és imádkozott a messiási ország Királya. Akkor voltak legdicsőségesebbek, midőn az Úr Jézusnak s udvarának díszkísérésétül szolgálhattak. Akkor díszes, erdőktől és szőlőktől pompázó volt a ruházatuk. Egyik közülök közvetlen, boldog tanúja volt az Istenország megalapításának. Hallotta, midőn az Istenország királya (Máté 5, 6, 7) alkotmányt adott az ő halhatatlan, örökéletű országának, midőn a nevezetes *Hegyi beszéd*-ben vázolta az Istenország polgárainak és tisztviselőinek jogait és kötelességeit, fejtegette az ő új törvényeinek tökéletességeit a mózesi törvények felett, az ő országa polgárait kötelező igazságnak vagyis életszentségnek szabályait, a keresztény életelveket és erkölcsi parancsokat. Boldognak mondotta azokat — mindjárt beszédje elején —, kik ezen új törvények alapján kívánnak polgárai lenni az ő országának, a földinek is, meg a mennyeknek is. Itt hangzott el legegyszerűbben a Miatyánk imája is. A „*Nyolc boldogság hegye*” néven ismeri a világ ennek a világraszóló beszédnek színterét. Azaz hogy sajnos, nem ismeri. Mert ha ismerné, meg tudná mutatni. Már

pedig haboznak a tudósok is, hogy a Kafarnaum (Teli Houm) romjai felett húzódó hegycsúcsok egyikét kell-e a hegyi beszéd színhelyének tartani, vagy azon kettős szarvat mutató hegycsúcson kell-e keresni a nyolc boldogság szöszékét, mely Tiberiás városa fölött vágódik bele éles vonásokkal az ég azúrjába s amelyet éppen alakjáról *Hattini szarvnak*, „Kurun Hattin”-nak neveznek. Kevés pontban oly bizonytalan a hagyomány, mint ezen pontban.

Annyi bizonyos, hogy csak a keresztesek korától azonosítják a Kurun Hattin-t a nyolc boldogság hegyével. Egyesek ide helyezik a kenyérszaporítás egyik csodáját is, melyben 5000 ember jóllakott (Máté 15, 29.). Mások azonban a Genezáret tótól keletre fekvő Haurán hegyvidéken keresik ennek színterét.

Egy másik hegycsúcs, mely a Kurun Hattintól kissé északabbra nyújtogatja hattyúnyakát a tó felett, a betlehem-i gyermekgyilkos ifjúkori szerepléséről nevezetes. Ennek a hegynek magasan fekvő óriási barlangjaiban nagyszámú és veszedelmes rablók tanyáztak. Alulról csak keskeny kecskeösvény vezetett hozzája, amelyen nem volt tanácsos ártó szándékkal felhatolni. Mert a zsványok felülről agyonnyilazhatták vagy kövekkel agyondobálhatták volna a vakmerő vállalkozókat.

A vitéz Heródes, mielőtt Zsidóország királyává lett volna a rómaiak kegyelméből (Kr. e. 37-ben), előbb Galilea helytartója volt II. Hirkán jeruzsálemi fejedelem bizalma folytán. S mint ilyen, szívéen viselte a rablók működése által Galileában megingott közbiztonságot. A „többet ésszel, mint erővel” elve alapján cselled akarta a hírhedt rablófészket kifüstölni. Katonáival hátulról megmászta az arbelai hegycsúcsot. A magasból gerendákra erősített kötelek segítségével a katonák kosarakban leereszkedtek a barlang szájáig. Ott tüzet raktak. Amikor a füsttől fojtogatott rablók feltűnedeztek a barlang szájánál, valósággal páholyban ülve nyilazták le a megrémült menekülőket.

Ezek, a Heródes fortélyáról híres barlangnyílások egészen jól láthatók most is alulról a kocsi-, illetve autóútról. Az út keresztül-megy a Genezár síkságon is, amelytől maga a tó a nevét nyerte. Erről a síkságról azt mondja a Talmud: „Ha van paradicsom a földön, hát a Genezár síkság az.”

Fláviusz József zsidó történetíró is lelkesült szavakkal ünnepli a Genezár síkságot, „mely — írja — úgy természeti tulajdonságainál, mint szépségénél fogva bámulatot kelt. Földjének kövérégenél fogva semmiféle faültetvény nem hiányzik ott. És a földművesek be is ültették az egészet fákkal. Éghajlata, légmérséklete is a legkedvezőbb a különféle fanemekre nézve. A diófák, melyek a hűvös

éghajlatot szeretik, végtelen mennyiségben díszlenek ott. Úgyszintén a pálmafák, melyeket a nyári hőség táplál. Ezek mellett vannak fügefák és olajfák is, amelyeknek a mérsékeltabb levegő való. Azt lehetne mondani, hogy a természet pompája versenyez abban, hogyan egyesítse itt a szélsőségig menő ellentéteket. Mindegyik évszak nemes versenyre kel egymással, hogy melyikük kedvezzen jobban ennek a földnek. Mert a talaj nemcsak megtermi az egymástól legeslegelőtőbb természetű különféle gyümölcsnemeket, hanem ezeket huzamosan is szolgáltatja és pedig pompásakat, hogy úgy mondjuk, fejedelmieket. A szőlőt és a fügét az évnek tíz hónapján keresztül szünet nélkül termi, a többi gyümölcsnemeket pedig aszerint, amint évközben megérnek. Mert az enyhe levegő mellett ezt a földet egy igen bő forrás is öntözi.” (Zsid. háb. III. 18. f.)

Mikor az ember autóval keresztülvágtat ezen a síkságon, megdörzsöli a szemét. Mert azt hiszi, hogy rossz álmot álmodik. Keresi a Fláviusz Józseftől olyan nagy lelkesedéssel megénekelt szépséget és gazdagságot. De nem találja. Hanem talál helyette egy bozotos, nádborította, ingoványos vadont, tele vad virágokkal, a természet bolond gondolataival és kígyókkal, gyíkokkal. Mindenféle hulló és toportyánféreg vette birtokába a hajdani paradicsomot. Jelen esetben a zsidó írónak leírása tűnik fel álomnak. A tényleges állapot ellenben gonosz valóság.

A tőle említett patak most is folydogál, de nem csörgedezik, hanem terpeszkedik és termékenyítés helyett posványosít. *Oued el Amouil*-nek hívják az elhanyagolt síkságon lézengő beduinok. Azon hegyről kígyózik lefelé, melynek tetején *Saphed* városa fekszik igen tekintélyes magasságban. A hittudósok szerint ezen város szolgált például az Úr Jézusnak, mikor a „hegyi beszéd” elején azt mondta: „Nem rejthető el a hegyen fekvő város”. (Máté 5, 14.) Ez a hegyi város tényleg nem tudna elrejtőzni, ha akarna is. Minden felől messzire ellátszik. Jézus gondolata szerint *a hegyen fekvő város* az apostolok és általában egyházi előjárók tanítása és főképpen példája, melyeknek messze el kell látszaniuk, hogy építhessék az Isten országát.

A Genezáreti tónak partjain Jézus idejében sűrű egymásutánban következtek a városok és községek. Ezek közül most már mindössze egyetlen város őrzi a krisztusi idők emlékét: *Tiberiás* (El Tabarye). Keresztelő Szent János gyilkosa, Heródes Antipas fejedelem alapította és nevezte el Tiberius császár tiszteletére Tiberiásnak. Magáról az Úr Jézus életéről azonban, aki missziós működését javarészen e bájos tó partjain töltötte, semmit sem tud beszélni e város. Antipas ugyanis régi temető helyén alapította meg az ő, oszlopcsarnokkal és fényes márványpalotákkal ékes székvarosát.

De csak mindenféle gyanús csöcseléssel, szedett-vedett, gyülevész népséggel tudta benépesíteni.

A törvénytisztelő zsidók messze elkerülték. Mert az alatta rejlő temető, illetve csontok miatt tisztátalannak tartották. Nem akartak tisztátalannokká válni a temetőnek, embercsontoknak törvénytiltotta (Móz. IV. 19, 14—16; 31, 30) érintése által. Jézus, mint a mózesi törvényeknek nagy tisztelője, aki nem felbontani jött a törvényt és a prófétákat, hanem beteljesíteni (Máté 5, 17.), ez okból bizonyára szintén messziről elkerülte a Heródes tobzódásai miatt is hírhedt várost, hogy követőinek is példát adjon az érvényben levő törvények tiszteletére.

De vajjon hogyan kerültek a zsidók ebbe a hajdan hírhedt pogány városba?! Jeruzsálem pusztulása után (Kr. u. 70.) kényszerűségből telepedtek át ide az őseik. Ide költözött a zsidók vallási és nemzeti életét irányító nagy szinédrium is. Ettől kezdve Tiberiás lón a zsidó tudományosság központja. Itt keletkezett a jeruzsálemi-nek nevezett *Talmud*, a zsidó géniusznak ez a nagy terjedelmű lexikonja. Szent Jeromos is egy tiberiási rabbitól vett keleti nyelvészeti és bibliai leckéket. A tiberiási zsidó főiskola néhány híres rabbijának (Maimonides, Jochanán ben Sakkai, Akiba stb.) sírjait még most is mutatják a város határában. Rabbi Akiba sírja mellett van egy régi meleg fürdő is, melynek vize 67° C. Jézusnak híres kortársai: R. Hillel és Schammai tanítványaikkal együtt sokat vitatkoztak azon, szabad-e szombaton e meleg forrás vizében tojást főzni? Az enyhébb felfogású Hillel iskolája azt állította: igen. A szigorúbb Schammai-iskola úgy döntött: nem.

Mert az előbbieket szerint ez a tojásfőzés nem a törvény által tiltott szolgai munka. Hiszen nem az ember rakott tüzet, hanem a természet. Schammaiék pedig szolgai munkának minősítették.

A Genezáret partjának többi városai: talán a legszegényebb köztük *Bethsaida*, András, Péter, Fülöp apostolok szülőhelye (Ján. 1, 43.). Olyan kicsi „város” (*πόλις*) (Máté 11, 20 és 21; Luk. 9, 10; Ján. 1,44.), illetőleg falu” (*Κάμη*) (Márk 8, 23 és 26) volt Bethsaida („a halászat háza”), hogy még a helyét sem lehet teljes bizonyossággal megállapítani. Csak annyi bizonyos róla (Márk 6,45), hogy a Genezáret tó partján feküdt. De azon már évszázadok óta vitatkoznak a tudósok, hogy annak északkeleti partján feküdt-e és azonos-e a Jordán beömlésétől keletre fekvő Bethsaidával, melyet Flavius Josephus szerint (Ant. jud. XVIII, II, 1; Bell. jud. XII, 7, 7) Fülöp negyedes fejedelem, N. Heródes fia, Augusztus császár leányának, Júliának nevére Julias melléknévvel díszített fel s később maga is ott halt meg és oda temetkezett (Ant. jud. XVIII, IV, 6.), vagy pedig a Genezáret tó északnyugati partján (a Jordán beömlésétől pár kilo-

méternyire) keresendő-e. Újabban többnyire az utóbbi helyen tisztelik Szent Péter születéshelyét, mely most Ain Tabigha (Hét forrás) néven ismeretes. A német kat. Palestina-Verein-nek van ott nagyszabású mintagazdasága.

Tulajdonképpen azonban még eddig nem sikerült végérvényesen eldönteni, vajjon két Bethsaida létezett-e Jézus korában, vagy csak egy és pedig csakis a Julius melléknévvel megjelölt Bethsaida.

A két Bethsaida létezésének látszik kedvezni az evangéliumoknak erre vonatkozó látszólagos ellenmondása. Mert Lukács 9. és Márk 8. fejezete a Jordántól keletre fekvő Bethsaidára látszik utalni, Márk 6, 45 pedig a Jordántól nyugatra fekvő Bethsaidára.

A hagyomány egészen a XII. századig csak egy Bethsaidáról tud. És pedig a Fl. Josephustól is említett Bethsaida Juliasnak kedvez. (V. ö. Vigouroux: Dictionnaire de la Bible I. Bethsaida.) Akár két Bethsaida volt, akár csak egy, a végeredmény az, hogy Szent Péter szülőföldje majdnem nyomtalanul eltűnt a föld színéről. Jézus ezt megjövendölte a lakói megrögzöttsége miatt tartott fegybeszédében: „Jaj neked Korozain! jaj neked Bethsaida! mert ha Tirusban és Szidonban történtek volna a csodák, melyek ti bennetek történtek, már régen szörzsákban és hamuban tartottak volna bűnbánatot. De mondom is nektek: Tirusnak és Szidonnak tűrhetőbb dolguk lesz az ítélet napján, mint nektek.” (Máté 11, 22—23.) Annál nagyobb dicséretére válik Péternek és két apostoltársának, hogy eszményi lelkületükkel függetleníteni tudták magukat honfitársaiknak anyagias, földies gondolkozásától és makacs hitetlenségétől. Még ha Isten különös kegyelmét kell is benne dicsőítenünk, akkor is nagy dolognak és érdemnek kell Péternek lelki függetlenségét minősítenünk.

Mennyire elmélázhatott Simon Péter, amidőn — rendesen éjnek idején (Luk. 5, 5; Ján.21, 3) — a csendesen pihenő tó vizébe testvérével, Andrással kivetette félkörben csónakjáról a görögülnek (Máté 13, 17) nevezett nagy vonóhálót. Aztán kövekkel és ólomdarabokkal terhelték meg, hogy a mélybe szálljon fenéig. Midőn az egynegyed, néha félórai körzetben e nagy hálóval bekerített és a félkör mind szűkebbre vonásával a partra vonszolt halakat kiválogatták, vajjon gondolt-e arra, hogy majdan a lelkek világában végzi a halászat munkáját és a sok örömmel, de sok csalódással is egybekötött kiválogatást?!

Péter házassága után otthagya szülőfaluját, Bethsaidát és áttelepedett a másik tóparti városba, *Kafarnaumba*, alkalmasint napa házába, mely ilymódon az ő háza is lőn.

Péterek háza bizony kicsi lehetett. De hát jó emberek kicsi helyen elférnek. Az ottani hegyvidéki építésmód szerint bizonyára

fehér, mészkövekből összerótt, kocka- vagy téglalakú, hogy könnyebben lehessen rá kupolaszerű tetőt vagy esetleg emeletet is építeni. Ha emeletes volt, a földszinten kecskék mekegtek, bárányok bögtek. Ezek az állatok végezték a házikóban a „központi fűtést.” Mellettük tyúkok kotkodácsoltak és kakas kukorékolt a tűzhely körül, mint azt mai napság is lehet tapasztalni szélében-hosszában Palesztina szegényebb házaiban. Ablaknak nevezett kultúrintézmény aligha volt a földszinten. Kémény hasonlóképpen hiányzott, mint általában a palesztinai szegényebb néposztály házaiban. Ajtónak mondható egyetlen nyíláson járt ki-be ember, állat, továbbá a gyér világosság, levegő, füst.

Az emeleten pedig, amelyhez kívülről vezetett talán omladékos kőlépcső, volt az emberek lakása. A vendéget is itt helyezték el. Ha azonban csak földszintes volt Péter háza, úgy festhetett messziről, — Landrieux püspök szellemes megjegyzése szerint — mint fák tövében vagy bokrok alján pislogó varangyos béka.

Egyszerűségük és igénytelenségük dacára „szépek voltak ezek a nedvességtől mállott vakolatú házikók, a frissen mosott ruha fehér lobogóival és a zsenge fűvel, amely földjével felverte a falak tövét, és az asztalokkal, melyeket az öregek aszott keze síkált fényesre és a kemencével, amely szikrát hányt kormos szájából. És szép volt a csöndes tengermelléki falucska. Szép a fekete gyermekek gyűrűje, a piac síkjára merőlegesen tűző nap, a zsákok és kosarak a fészerek homályában és a halszag, amely friss tengeri széllel keverten eláraszotta minden hajnalon. De mindenekfelett szép volt a tó, berill színével tarkított folyékony türkiz tiszta reggeleken, sötétkék pala síkja felhős délutánokon, tejopálmedence jácintsávokkal és foltokkal barátságos alkonyatokon, fehércsíkos remegő árnyék csillagos éjszakákon, ezüstös és ábrándos árnyék holdvilágos éjeken.

Ezen a tavon, amely egy boldog és elveszett tartomány védelmező öblének tűnt, fedezték fel szemeik először a súlyos és szennyes földnél nemesebb víz és a tűznél barátságosabb fény szépségeit. A bárka, a vitorlák négyezőgeivel, ütött-kopott padjaival, büszke és skarlátvörös kormányrúdjával, gyermekkoruk óta kedvesebb volt nekik, mint a másik ház, amely fehérre mázolt és mozdulatlan kocka gyanánt várta őket — a parton. Az unalom és a reménység végtelen órái, amikor a víz villódzását, a hálók rángását, az ég borulását lestek, töltötték meg egyszerű és szegényes életük javarészét.” (Papini, Krisztus tört. 550—551.)

A szegény népnek házában ágy, asztal, szék és gyertyatartó ritka tünemények voltak. A kriptaszerű, csupaszfalú odúk egész be rendezése rendszerint alvásra szolgáló gyékény s pár edény italnak, ételnek őrzésére.

A szegényes házakban a tűzhelyen lobogó láng vagy a belső sötétség miatt gyakran égő mécses pislogott. Az Úr Jézus e barbár viszonyok ismerete alapján mondja, hogy „ha valamely *asszonynak tíz drachmája* lévén, elveszt egy drachmát, nem gyűjt-e világot, nem söpri-e ki házat és nem keresi-e szorgalmasan, míg nem találja?” (Luk. 15, 8.) Nagyon találóan mondja az Úr, hogy nemcsak világosságot kell gyűjtani ezekben a sötét odúkban, ha valamely elveszett értéket meg akarnak találni, hanem alapos, nagy söprést is kell végezni. Mert a tüzelőn, néhány edényen és élelmiszereken, fekvőhelyül szolgáló gyékényen kívül a sok piszok bennük a leggyakoribb berendezési tárgy.

A vesztébe induló lélek értékét méltán hasonlítja az Úr egy drachmához (görög pénzegység = 1 aranykor.) és a megmentéséért folyó aggodalmas szorgoskodást a drachma kereséséhez. Mert Palesztina egyes helyein — persze csak a szegényebb néposztálybeliek — nyakukban vagy arcuk körül koszorúba fűzve magukkal hordják pénzüket. Különösen a leányok viselik így fejükön és nyakukban egész hozományukat: mindenféle arany- és ezüstpénzekből összefűzött koszorút. Ha aztán egyik-másik a fűzéből kiszabadul és elkallódik, napszámra keresheti a piszkos kacatokkal teli, sötét, szurtos lakásban. Világot kell gyűjtania és kisépernie a lakást, hogy megtalálja az elveszett értéket. A veszendőbe induló, bűnbe esett lélekben is világosságot kell gyűjtani a lelkiismeretvizsgálás által és kiséperni a bánat és gyónás seprűjével, akkor lehet csak rábukkanni a veszendőbe ment mérhetetlen értékre, az Istenfiúságra. Ezt akarja tanítani Jézus az iménti példával.

Egyik-másik ilyen emberodú olyan elvadult külsőt mutat kellő gondozás híján, hogy fű nő a tetején. Ezen háztetői fünek sorsát kívánja a zsoltáros az igazakat üldöző és Siont (Jeruzsálemet) ostromló bűnösöknek, mikor azt mondja: „Legyenek, mint a háztetők füve, mely mielőtt kiszaggattatnék, elszárad.” (Zsolt. 128, 6.) A Szentírás szerint a házak, helyesebben vályogkunyhók falából nő ki a *Hysoppus* nevű fű is, melyről Salamon király nagyon szellemesen tudott értekezni a bölcsességének megcsodálására érkezett Sába királynője előtt: „Okosan beszélt, mondja a biblia (Kir. III. 4, 33), a fákról, a cédrustól kezdve, mely a Libanonon van, az *izsópig*, mely a fából jó ki.” Ez a fű szolgált a zsidók áldozatainál *aspersorium* gyanánt. Belemártották az áldozati állat vérébe és meghintették vele a népet. (Móz. III. 14, 4, 6, 49—51, 52; IV. 19, 6. 18. Zsolt. 50, 9; Zsid. 9, 19.) Ugyanily célt szolgál most a mi templomszenteléseinke alkalomával: a szenteltvizet vele hinti szét a püspök. Ennek a gaznak szára néha annyira megerősödik, hogy pálcavastagságú lesz. Ilyen izsóp-pálcára tüzték a Jézus keresztrefeszítésénél közreműködő katonák

azt az ecettel telt szivacsot, melyet szájához emeltek, hogy: „szomjúhozom” kiáltásakor gyötrő szomjúságát enyhítsék. (Ján. 19, 29.)

Minthogy a szentföldi sárkunyhók vékony falaiban alig van valami ellenálló erő, könnyen megesik velük az, amit az Üdvözítő mond: hogy „*a tolvajok kiássák és a bennük összegyűjtött kincseket (vagyis értékeket) ellopják.*” (Máté 6, 19.)

Semmi sem könnyebb, mint ezen vályogfalakat zajtalanul átlyuggatni és gonosz szándékkal behatolni. Éppen azért gondos örködést kíván éjszaka a bennalvóktól. „Ha tudná a családátya, úgymond az Úr Jézus, mely órában fog jönni a tolvaj, bizonyára vigyázna és nem engedné házát megásatni.” (Luk. 12, 39.) Ez a vigyázat azok részéről, kiknek tényleg van valami félteni valójuk, abban nyilvánul meg, hogy belülről deszkákkal vonják be a falakat, hogy a betörők ásója koppanjon rajta és a koppanás zaja felébressze az igazak álmát alvó háznépet. (Landrieux: Aux Pays du Christ 146.)

De még nagyobb veszedelem fenyegeti a rozoga vályogalkotmányokat *a záporoső és árvíz részéről*. Az Úr Jézus szavai szerint: „Mindenkinek, aki az ő igéit hallgatja és tanításait teljesíti is, hasonló lesz a bölcs emberhez, aki a házát kősziklára építette. És szakadt az eső, jött az árvíz, a szelek fúrtak és ama háznak estek, de nem dőlt össze, mert kősziklára volt alapítva. És mindaz, ki ez igéimet hallgatja, de azokat meg nem teszi, hasonlónak lesz a bolond emberhez, ki házát homokra építette. És szakadt az eső, jött az árvíz, a szelek fúttak és ama házra rohantak és összedőlt az és nagy volt annak romlása.” (Máté 7, 24—27.) Lukács (6, 48) még hozzáteszi, hogy „*a homokra fundamentum nélkül* épített ház dől össze ily könnyen az időjárás viszontagságaitól.” Ezt a szóképet is, melyben viszontagságoknak, szenvedéseknek, üldözéseknek és kísértések viharainak ellenállani nem tudó gyöngye lelkek bukását és kárhozatát szemlélteti, a palesztinai szegényes sárkunyhókról festette meg az Üdvözítő.

A palesztinai házak belsejét is, mint mindenütt a világon, ajtóval zárják el a kíváncsi tekintetek elől. De nem mindig. Akárhány ilyen „*Gourbi*” ajtónyílása üresen ásít kifelé-befelé. De ha van is ajtó, — minő primitív szerkezet az! — Rendesen fából való otromba *kulcs* hozza működésbe kívülről a *madzagra erősített reteszt* vagy tolózárt.

Ez a kezdetleges ajtózárási és nyitási mód némi logikai kapcsolatot létesít a „*kulcs*” és „*oldás-kötés*” fogalmak között, melyeknek jelképe alatt Jézus átadta Péternek az egyház fölötti fő uralmat, elsőséget s kivált a bűnbocsátó hatalmat, mondván: „Neked adom a mennyek országa kulcsait. És amiket megkötöndesz a földön, meg lesznek kötve a mennyekben is és amit feloldandasz a földön, fel lesznek oldva a mennyekben is.” (Máté 16, 19.) Hogy a kulcs átadása Szent Péternek az egyházban való elsőségét, törvényhozó

és kormányzó és bírói hatalmát jelenti, azt az első hallomásra megértjük. Mert tudjuk, hogy a régi világban *a ház vagy város kulcsainak átadása a fölötté való kormányhatalom gyakorlását jelentette*. De hogy a kulcs és oldás-kötés fogalmak, melyeknek egymáshoz látszólag semmi közük sincs, amelyek azonban Jézus beszédjében mégis azonos tény: az egyházban való törvényhozás, parancsolás, kormányzás, bíraskodás hatalmának átadását jelentik, hogyan kerülnek egymás mellé, azt csupán a palesztinai ajtószerkezetek fentebbi ismertetése világítja meg. Az ajtó nyitogatása és bezárása, ismétlünk, kulccsal, madzagra erősített retesz segítségével történik. Ez a művelet magyarázza meg az *oldani-megkötni*^{el} héber kifejezést, megtiltás és megengedés, elítélés és felmentés, szóval kormányzó-bírói működés értelmében. Azt akarta mondani az Úr e szóképpel: Péter gyakorolja Krisztus házában, az egyházban az általános és legfőbb kormányhatalmat, a joghatóságot, a tekintélyt, mely lelkiismeretben kötelez. Nem személyi érdem, vagy önhitt hatalomvágy, nem a nép kegye, hanem egyedül és kizárólag Krisztus intézkedése a legfőbb hatalom jogforrása, Krisztus tekintélye annak legfőbb öre. Aki Péter tekintélye ellen vét, Krisztus személyét sérti meg.

Jézusnak Kafarnaumba telepedését röviden így beszéli el az evangéliumi történet: „azután (t. i. a kánai csoda után) leméne Kafarnaumba ő és anyja, atyafiai és *tanítványai*”. (Ján, 2,12.) Emberileg szólva, Kafarnaum volt legalkalmasabb hely missziós központnak. Itt ismerhette meg és jegyezhetette el magának az isteni Völegény a lelkeket a legalkalmasabb módon és eszközökkel.

Mint két tartomány, Heródes Antipas és Heródes Fülöp országai között fekvő határváros, katonai központul és vámhivatalt székhelyéül is szolgált. Mindenféle fajtájú, nyelvű és vallású emberek jöttek-mentek rajta keresztül a Damaszkuszt a Földközi tengerrel összekapcsoló „via maris”-on. Tehát a legnagyobb nyilvánosság és közönség kínálkozott Jézus prédikációinak hallgatására; nagyobb, mint — talán Jeruzsálemet leszámítva — bárhol másutt Palesztinában.

S egzszersmind a legnagyobb szabadság is. Annak a kafarnaumi „királyi ember”-nek, vagyis Heródes szolgálatában álló előkelő udvari embernek jóindulata, akinek fiát Jézus Kánában a távolból meggyógyította, értékes védelmet nyújthatott az Üdvözítőnek esetleges zaklatások ellen az állami hatóságok részéről.

Leghúságesebb tanítványait is helyben vagy a közvetlen környéken toborozhatta a hajókötel-idegzetű, tagbaszakadt, talpig becsületes, türelmes halászok közül. Ezek a halásztulajdonságok pedig elengedhetetlenek az apostolsághoz. Péter már ott lakott

helyben. Hasonlóképpen Kafarnaumba telepedett át bátyja, András is. (Márk i, 29.) Jakab és János a közeli szomszédságban, Bethsaidában kezelték atyjuk hálóit. (Márk 1,19; Luk. 4,10.) Fülöp is Bethsaidából való volt. (Ján. 1, 43.) Mindnyájan viharedzett halászok. Máté is helyben lakott. Mind izig-vérig galileai férfiak.

A mennydörgés fiai (Boanerges): János és Jakab mellett talán Péter volt a legvalódibb, törölmetszett galileai férfiú. Nemcsak sajtáságos nyelvében, melynek keményebb kiejtéséről gecsemánékertbeli szereplésekor rögtön ráismert Kaifás szolganépe, hanem Galilea fia volt jellemében is. A tagbaszakadt, erőteljes külsejű galileai férfiak büszkék és nyílt jelleműek, élénk szelleműek és hősiiesen bátor természetűek voltak. Kitűntek a fáradhatatlan munkakészségben és a függetlenség szeretetében is. Flavius Josephus írja róluk: „A galileaiak ifjúkoruktól fogva harcias természetűek. Se a férfiak félelmet, se a tájak szegénységet nem érznek... Földje kövér és termékeny. A lakosok jól megművelik és semmi terület-részük sem marad parlagon”. (B. J. III. 2.) Lelkületükre jellemző adat, amit galileai Simonról ír: „Egy Simon nevezetű galileai ember (Archelaus letétele idején 9. Kr. u.) pártütéssel lett vádolva, mivel a benszülöttek ellen dörgedelmes beszédeket tartott, ha ezek adót találtak fizetni a császárnak, mert ők *Isten után halandó embereket nem túrnak meg uraikul*”. (B. J. II. 7.)

Szóval a kevert vérű és felfogású galileaiak a hangulatok s egyszersmind a tettek emberei voltak. S éppen ezért mozgékonyabbak, megnyerőbb modorúak, hozzáférhetőbbek és vállalkozóbb természetűek voltak, mint az „atyák hagyományain” nevelkedett, merevebb gondolkodású, kedélytelen és a mózesi törvény szigorú betartásában az idegenektől, a nagyvilágtól elzárkózó júdeai és különösen jeruzsálemi faj zsidók.

A hangulatosság készíti az akaratot az elhatározásra. Legalább is olyan szerepet játszik reá nézve, mint az őszi szél a fák és virágok magvára: széthordja, elhullatja s ilymódon megtermékenyülésre segíti.

Annyi bizonyos, hogy a kedélytelen, halvérű ember nem való apostolnak.

A többi apostolok is az egy Iskarioti Júdás kivételével mind Galilea hevesvérű fiai voltak. Azoknak a zelotáknak honfitársai, akik a messiási ország megvalósításáért erőszaktól, forradalomtól sem riadtak vissza. Az egyik apostolnak (Simon) még mellékneve is *Zelotes* volt. Tehát a zeloták pártjához tartozott, mielőtt Jézushoz csatlakozott. Ennek a pártnak alapítója galileai Júdás, Ezechiás fia volt, aki a Quiriniustól Jézus születése alkalmával végrehajtott népszámlálások miatt kétszer is lázadásra szított a római uralom

ellen. (Fl. Jos. Antt. XVII, X, 5 és Ap. cs. 5, 37.) A rómaiak tüzzel-vassal irtották ezeket a rajongókat. *Varus*, szíriai helytartó 2000-et keresztre feszítettett Judas Galileaus zelotái közül, kik Istene kivül senki mást nem akartak fejüknek és uruknak elismerni. (Fl. J. Antt. XVIII. T. C.) Bósz szabadságszeretetükben néha még a gyiloktól sem riadtak vissza. Azért a sica (= görbe formájú gyilok)-tól sicariusoknak is hívták őket. (Lagrange, *Le Messianisme chez les Juifs*; 1909. 18—9.) Tüzes lelkesedés és nyugtalan heveség jellemezte Jézus apostolait is az Isten országa ügyeért kifejtett buzgalmukban. Gondoljunk csak a Boanerges-re (Mennydörgős fiak), Jakab és János apostolokra, akik tüzet kértek az égből a szamaritánusokra, mert Jézust és tanítványait nem akarták szálásra befogadni.

Azon úttalan út, melyen Jézus és első barátai Kánából Kafarnaum felé haladtak, először magas fensíkon vezetett keresztül. Majd a Kurun el Hattin nevű kétszarvú hegy lábánál elhaladva, leszálltak a Genezáret tavához. A partmenti városok és falvak sorozata után végre a nagyforgalmú határváros, Kafarnaum kapui is megnyíltak az isteni Üdvözítő vezetése alatt álló kis karaván előtt.

Péter társaival együtt, „elhagyván mindenüket, követék Jézust. (Luk. 2, 11.) Áldozatának nagyságát az Úr mindjárt azzal jutalmazta meg, hogy csodálatosan meggyógyította Péter beteg napát, aki „nagy forró lázban szenvedé... Melléje állván, megfeddé a lázt, mire az elhagyá őt. És azonnal fölkelvén, szolgálja nekik”. (Luk. 4, 38—39; V. ö. Máté 8,14—15; Márk i, 29—31.) Az evangélisták egyhangúlag „(Simon) Péter háza”-nak mondják azt a házat, ahol ez a csodálatos gyógyulás történt András, Jakab és János szemeláttára.

A történet zárószavai, hogy Péter napja „szolgálja nekik”, azt is sejtetni engedik, hogy Jézus kafarnaumi tartózkodásai alkalmával Péter vendégszeretetét vette igénybe. Ez is jutalom volt számára. Mert áldozatos lelkületéért lőn Péter háza Jézusnak is ideiglenesen alkalmi otthonává. Talán Péter miatt is volt Kafarnaum Jézusnak oly kedves, hogy missziós működésének központjává választotta. Tény, hogy az evangélisták Kafarnaumot szeretik „az ő (Jézus) városá”-nak nevezni. (Máté 9, 2; Luk. 4, 31; 7, 1; Ján. 5, 12.)

Itt tanított Jézus a tó partján (Márk 2,14) csónakokról (Máté 13, 2; Márk 3, 9; 4, 1), kiváltképpen Péter csónakából. (Luk. 5, 3.) Mert „nagy sokaság követé őt GaÜleából és Júdeából; és Jeruzsálemből és Idumeából, és a Jordánon túlról, és Tirus és Szidon környékéről is nagy sokaság jöve hozzá, hallván, amiket művelt vala”. (Márk 3, 7—8.) „A hajóba szállván, leüle a tengeren, az egész sereg pedig

a tenger szélén, a parton vala”. (Márk 4,1.) Szellő ébredt és hullám csacsogott a part kövein; lágyan ölelgette az oleánder lehajló gallyait és rázta a nádszálakat. Mintha hárfaszó kísérte volna az Üdvözítő beszédjét. A hárfaalakú tó volt az Istenember hárfája. A szelíden himbálódzó hullámok megannyi hárfahúrok voltak, melyeken Isten hárfása eljátszotta az Isten országának örömdalait. Miközben a hullámok magasra emelték Jézus csónakát, az isteni hárfás kiverte az Isten országának örömdalait.

A ferenciek Tall Houm, a régi Kafarnaum területén kiásták egy zsinagóga romjait. Gyönyörű korintusi oszlopfők díszítik. Nagy valószínűség szerint azonos azzal a zsinagógával, melyet a Jézushoz beteg szolgálja meggyógyításáért esengő kafarnaumi százados építtetett. (Máté 10, 15.) Ebben tartotta Jézus az első csodás kenyérszaporítás után híres beszédjét, melyben megígérte az Oltáriszentség alapítását: „Én vagyok az élet kenyere, aki a mennyből szállottam alá” stb. (János 6. fej.)

Ezen zsinagóga-romokon kívül a jézuskorabeli Kafarnaumból semmi nyom nem maradt. Beteljesedett rajta lakóinak konoksága miatt, mellyel Jézus prédikációit hallgatták, az Úr jövendölése: „Te Kafarnaum! vájjon az égig fogsz-e felmagasztalódní? A pokolig fogsz alásüllyedni; mert ha Szodomában történtek volna a csodák, melyek te benned történtek, talán megmaradt volna e mai napig”. (Máté n, 23.). A jövendölés értelme: Azt hiszed, hogy a messiási ország fővárosa leszel? Ellenkezőleg, el fogsz vettetni és pusztulni.

S tényleg elpusztult az a város, mely polgárának vallhatta az Istenembert. Hiszen ott fizetett magáért és Péterért templomadót. (Máté 17, 26.) Elpusztult az a város, amelyben meggyógyította a százados szolgáján kívül (Luk. 7, 2.) Péter anyósát lázából (Márk 1, 29.), a vérfolyásos asszonyt betegségéből (Máté 9, 20), a siketnémát az *effeta* szóval az ő bajából (Márk. 7, 32.), a két vakot, a néma ördögöst (Máté 9, 27) és egy másik megszállottat (Márk 1, 23) s ahol Jairus leányát is feltámasztotta halottaiból. (Máté 18.)

„Tu es Petrus”.

A Genezáret tó és környéke játszotta a legnagyobb szerepet a pápaság megalapításának történetében is.

Szent Lukács írja: „Történt, hogy Jézus a Genezáret tava mellett áll vala. Láta a tó szélén két hajót állani, míg a halászok kiszállottak és mossák vala hálóikat. Bemenvén tehát egyik hajóba, mely Simoné vala, kére őt, hogy vigye kissé beljebb a parttól. És leülvén, tanítá a hajócskából a sereget. Amint pedig megszűnt szólani, monda Simonnak: Evezz a mélyre, és vessétek ki hálóitokat a hal-

fogásra. Feelvén Simon, monda neki: Mester, egész éjjel fáradozván, semmit sem fogtunk. De a te szavadra kivetem a hálót. És miután ezt megtette, a halaknak oly bő sokaságát rekesztették be, hogy szakadoz vala hálójuk. Intenek tehát társaiknak a másik hajóban, hogy jöjjenek segítségükre. És ménének és megtölték mindkét hajócskát, úgyhogy csaknem elmerültenek. Látván ezt Simon Péter, Jézus térdeihez borula, mondván: Menj ki tőlem, mert bűnös ember vagyok, Uram! Mivelhogy félelem fogta el őt és mindazokat, kik vele voltak, a halfogás miatt, melyet csináltak vala; hasonlóképpen Jakabot és Jánost is, Zebedeus fiait, kik Simon társai valának. És monda Jézus Simonnak: Ne félj! ezentúl már embereket fogsz. És kivonván hajóikat a szárazra és elhagyván mindenüket, követék őt!” (Luk. 5, 1—11; V. ö. Máté 4, 18—22; Márk 1, 16—20.)

A 21 km hosszú, 9—12 km széles tó bővelkedett halakban. Halai közül különösen nevezetes a „Cromus Páter familias”, mely fiókáit hetekig hordozza szájában és a „Clarias Macratus” az angolnák fajtájából. *Szent Péter halá-nak* is nevezték. A halak szeszélyes vándorlása miatt egész éjjel hiába lesett-várt rájuk a kis halásztársaság, mint Szent Péter maga is bevallja. Az Úr közbejötté nélkül a reményüket vesztett halászok minden zsákmány nélkül búsan tértek volna vissza szegényes otthonukba. Péter ezt is alázatos lélekkel elismerte.

Hogy miképpen érti az emberhalászatot, nemsokára kinyilatkoztatta az Üdvözítő a Genezáret tótól északra nem messze fekvő Fülöp Cezaréában. Ott ígérte meg Szent Péternek a pápaságot.

A világraszóló nagy eseménynek rövid története a következő:

Az egyszerű nép lelkesedése Jézus iránt határtalan volt. De azért rövidlátásában és anyagias, önző gondolkodása folytán nem tudta benne felismerni a Messiást, még kevésbé Istenfiát. „Látván, nem látták és hallván, nem hallották és nem értették” meg (Máté 13,13), hogy Jézus személyében jelent meg a prófétáktól megjövendölt Messiás, aki a bűnök uralmától fogja megváltani az emberiséget. Ők politikai Messiást vártak, aki a rómaiak rabigájától fogja megszabadítani a zsidó népet. Azért minden lelkesedésük dacára, melyet belőlük Jézus csodái kiváltottak, a legjobb esetben az igazi, a még csak ezután elérkező Messiás előhírnökének voltak hajlandók Jézust elismerni. Az ószövetségi Szentírás (Mai. 4, 5) hibás magyarázata folytán úgy vélték, hogy Illés jelent meg Jézus személyében vagy Jeremiás, vagy más próféta. Vagy talán Ker. János támadt fel Jézus alakjában, mint ezt a nagy bűnbánati szónok gyilkosa, Heródes Antipás vélte örökös rémlátásai folytán.

Jézus több volt, mint János, a komor bűnbánati szónok. Több volt, mint a folyton siránkozó Jeremiás, a vészt és pusztulást hirdető próféta. Sőt több volt a tűz prófétájánál, Illésnél is, akinek a szava

s tűz volt, az imádságának eredménye is az égből leszállt tűz volt. Távozása is e világból lángoló tüzes szekéren történt. Nem kicsinylése volt Jézusnak a nép részéről, midőn ezekhez az ószövetségi nagyokhoz, szentekhez hasonlította Őt. Több nem tellett, nagyobb gondolat nem került ki az egyszerű néptől a földiek legnagyobbjairól, a szentek Legszentebbjéről.

Jézus készült megalapítani országát, az egyházat. Ideje volt tehát, hogy legalább legszűkebb környezete, barátai, apostolai megismerjék és elismerjék igazi kilétét. Hiszen rájuk várt ezen ország, szellemi világbirodalom terjesztése s fönntartása, kormányzása. Az Úr nyílt színvallomásra kényszerítette őket azon meglepő kérdésével: „Kinek tartják az emberek az Emberfiát?” ők pedig mondták: Némelyek Keresztelő Jánosnak, mások Illésnek, mások pedig Jeremiásnak, vagy egynek a próféták közül. Monda nekik Jézus: Hát ti kinek mondotok engem? *Felelvén Simon Péter', mondd: Te vagy a Krisztus, az élő Isten Fia.* Jézus pedig felelvén, monda neki: Boldog vagy Simon, Jónás Fia, mert nem a test és vér nyilatkoztatta ki ezt neked, hanem az én Atyám, ki a mennyekben vagyon. Én is mondom tehát neked, hogy te Kőszikla (Péter) vagy és erre a Kősziklára fogom építeni egyházamat, és a pokol kapui nem vesznek erőt rajta és neked adom a mennyek országa kulcsait. És amit megkötönsz a földön, meg lesz kötve mennyekben is. És amit feloldasz a földön, fel lesz oldva a mennyekben is.” (Máté 16, 13—16; Márk 8, 27—29; Luk. 9, 18—20.)

Fülöp Cezareájában történt ez a világgraszoló esemény a Jordán két forrásának: a Jeor- és Dan-ágnak összefolyásánál.

Az Ó-Szövetségben *Dan* nevet viselt a Libanon lábánál fekvő város, mert a Dan törzsbeliek ravaszsággal ragadták magukhoz a főníciaiak kezéből (Bir. 18 f.). De a pogányok inkább *Paneas* néven emlegették, Pánnak, a pásztorok istenének neve után, akit itt egy barlangban tiszteltek. A pásztoristen barlangjánál jelent meg az igazi Pásztor, hogy nyájának Péter személyében új pásztort adjon. Fülöp, N. Heródesnek fia, Iturea és Trachonitis tartományok negyedes fejedelme adta neki a Cezárea nevet Tibérius császár tiszteletére. Hogy megkülönböztessék a Földközi tenger partján atyja által Dóra és Joppe között a Turris Stratonis helyén épített másik Cezaréától, mely a római uralom alatt Palesztina politikai fővárosává lépett elő, a Fülöptől újjáépített Cezaréát alapítója után Fülöp Cezaréájának nevezték el. Minthogy Palesztinának legészakibb városa volt, mint afféle határvárosban, pogányok és zsidók vegyesen laktak. Jézus ezca vegyes vallású lakosság környezetében bátrabban vethette le magáról a személyét borító titokzatosság leplét és szabadabban nyilatkoztathatta ki magát a Szentlélektől vezetett Péter által Messiásnak, sőt

Isten Fiának, mint azt a tisztán zsidóktól lakott Júdeában tehetné volna. A minden szavára mohón leső írástudók és farizeusok Júdeában a rómaiak beavatkozását ellene provokálták volna minden, még közvetett messiási megnyilatkozása miatt is. A Messiás névnek ugyanis, mivelhogy a zsidók zöme politikai személynek vélte, szabadító nagy királynak várta, szükségképpen forradalmasító hatása volt a tősgyökeres zsidóság között. Állítólagos királyi igényei miatt tehát a rómaiak a zsidók árulkodására csirájában vérbe fojtották volna a lelkeket üdvözíteni akaró Istenországát királyával egyetemben.

A kevésbé elfogult és vak gyűlölettől nem fűtött határszéli vegyes lakosság előtt ellenben nagyobb kockázat nélkül feltehetette Jézus apostolai előtt a kérdést: „Kinek tartják az emberek az Emberfiát?”

Már maga ezen kérdés feltevése önleplezésszámba ment.

Az „Emberfia” kifejezésnek ugyanis hangzásával éppen ellenkező jelentése volt a zsidó közvéleményben. Az „Emberfia” cím a Dániel könyvében és a reátámaszkodó zsidó hagyományokban annyit jelentett, mint a mennyei ember, az Istenországának feje, a Messiás, az Isten Fia, a világ bírása”. (Szekely, A hegyi beszéd 56—7.)

Jézus azért használta majdnem minden alkalommal ezt a zsidóktól is a Messiással, Isten Fiával azonos értelemben vett címet, mert titokzatos, burkolt hangzásánál fogva nem volt oly forradalmat ébresztő hatása a tömegnél, mint lett volna a Messiás, Isten Fia vagy egyéb teljesen világos értelmű címeknek.

Jelen alkalommal ki akarta kényszeríteni a nyílt vallomást, vájjon az apostolok is úgy értik-e az „Emberfia” címet, mint általában a zsidók s vájjon őt tartják-e az „Emberfia” címen várt Messiásnak, Isten Fiának? Mielőtt alapítandó országa fő-főtisztviselőivé tenné meg őket, tisztázni akarta végérvényesen és pedig saját vallomásuk alapján, vájjon felül tudnak-e emelkedni a közönséges emberek gondolkozásán, vagy talán ők is osztják a köznép közönséges álláspontját, mely benne igénytelensége, egyszerű ruházódása és életmódja alapján életszentségeért és buzgalmaért csak Illés, Jeremiás-típusú prófétát, csak Ker. János-szabású szent embert volt hajlandó látni, de nem a Mózesztől megjövendőlt prófétát, akit ők csak királyi fény, pompa és hatalom birtokában tudtak maguknak elképzelni!

Erre vonatkozó kérdése még az előzőnél is ünnepélyesebben szólott: „Hát ti kinek mondotok engem?”

A megdöbbenően ünnepélyes kérdés a lehető legünnepélyesebb természeti környezetben hangzott el. A 30 méter magas sziklafalról lezuhanó szent folyó habjainak titokzatos zúgása adta meg az ünnepélyes aktusnak a harsogó zenekíséretet. A sziklatömb tetején az istenített Augustus temploma fehérlett. A lezuhanó habok a szikla-

falban mély üreget vájtak ki, az ú. n. Pán-barlangot. Erről azt tartotta a nép képzelete, hogy ott van az alvilág bejárata, a pokol (Hades) kapuja.

Vannak, akik úgy vélik, hogy Jézus kézmozdulattal is kísérté Péterhez intézett dicsérő szavait. Rámutatott a sziklatömbre, melyhez hasonlóan Péter is hitének jutalmául hordozni fogja Isten egyházát. Rámutatott a templomra, amelyhez hasonlította a sziklaember (Péter) személyére építendő egyházát. Rámutatott a barlangra, mely Jézus beszédjében a sziklatömbön épülő egyházára reá törő pokol hatalmát jelképezte. Ezekről kölcsönözte volna Jézus azon szóképeket, melyekkel az ember által a földön elérhető legnagyobb méltóságot ígérte meg a hitvalló Péternek, amennyiben földi helyettesévé való kinevezését ígérte meg neki. A kősziklára építendő egyház legfőbb, összetartó tekintélyévé tette meg Pétert, akinek a mennyország kulcsainak jelképes átadásával olyan hatalmat ígért, hogy ténykedései, mivel Jézus földi helytartójától erednek, nemcsak a földön lesznek érvényesek, hanem az égben is.

„Legeltesd az én bárányaimat”.

A Genezáret tavát környező hegyek szelíd lankáin itt is, ott is juhnyájak legelésznek vagy ereszkednek le a tóhoz inni. Így volt ez Jézus korában is. Ilyen környezetben hangzott el azon nevezetes kijelentés Jézus ajkáról, amellyel Szent Pétert az egyház fejévé tette: „Legeltesd az én bárányaimat”. (Ján. 21, 15.)

Valósággal bárányfelhők módjára rajzanak a gondolatok és emlékek ezen istenemberi szózat felidézésekor.

Egy kiváló író szerint: „még az oláh cigányok is érzik a vajda szükségét”. Hát akkor a világraszóló nagy anyaszentegyháznak ne, adott volna látható főt, vezért, pásztort az Üdvözítő, mint a protestánsok állítják, akik Luthernek pápagyűlöletével töltkeznek mai napiglan?! „Töltsön el benneteket Isten a pápa gyűlöletével.” Luthernek ezen „jó” kívánságával szemben Jézusnak szava így hangzott Péter és utódai számára: „Legeltesd juhaimat”. (Ján. 21, 15.) A második csodás halfogás alkalmával történt e világraszóló nagy esemény, amidőn „már harmadszor jelent meg Jézus tanítványainak, mióta föltámadott halottaiból”. (Ján. 21, 14.)

E megjelenés az evangéliumok legbájosabb jeleneteinek egyike. Hallgassuk csak meg Szent János apostolt, hogyan örökíti meg evangéliumában: „Mikor megebédeltek, monda Jézus Simon Péternek: Simon, János fia! jobban szeretsz-e engem ezeknél? Feleie neki: Igen, Uram! te tudod, hogy szeretlek téged. Monda neki: Legeltesd az én bárányaimat. Ismét monda neki: Simon, János fia?

szeretsz-e engem? Felelé neki: Igen, Uram! te tudod, hogy szeretlek téged. Monda neki: Legeltesd az én bárányaimat. Harmadszor monda neki: Simon, János fia! szeretsz-e engem? Elszomorkodék Péter, hogy harmadszor kérdé őt: szeretsz-e engem? és felelé neki: Uram! te mindent tudsz, te tudod, hogy szeretlek téged. Monda neki: Legeltesd az én juhaimat.” (21, 15—17.)

Midőn az Üdvözítő e nevezetes szavakat mondotta, bizonyára a Genezáret tavat környező hegyoldalokról odahallatszott a pásztorok tilinkója vagy dudája, a fehér felhökként legelésző báránykák és juhok csengetyűszava és kolompja, a pásztorok ostorának pattogása, a pásztorokutyák csaholása, amint összeterelgették a gyámoltalan nyáját. Az Üdvözítő mindent tudó és jövőbelátó tekintete előtt e látványra elvonultak azok a mérhetetlen néptömegek, melyek az ő egyházába fognak térni. S e tömegeknek vezérre és vezetésre lesz szükségük. Mivelhogy a mennyei Atya végzése szerint ő maga láthatólag nem maradhat közöttük és nem viselheti gondjukat, gondviselőjükké kívánta tenni Pétert, s az ő utódait, a római pápákat.

A Kaifás udvarában oly gyáván viselkedő Péternek könnyekig elérzékenyítő módon adott alkalmat az Úr, hogy háromszoros tagadását hármassal, alázatos, bűnbánó szeretetvallomással tegye jóvá. Se hármassal szeretetvallomás mindegyikét azzal jutalmazta az Úr, hogy fokozatosan reája bízta jövődő híveinek kormányzását, akik olyan mérhetetlen rajokban vonultak el tekintete előtt, mint az égen milliósámra jelentkező hófehér bárányfelhők. A két első szeretetvallomásra e mérhetetlen számú *híveinek* legfőbb pásztorává tette meg őt: „Legeltesd az én bárányaimat”. Majd midőn Péter könnyeiből meggyőződött arról, hogy szeretete felülmúlja a többi apostolokét, azokat is az ő felügyelete alá helyezte s az apostolok személyében az összes egyházi elöljárók kormányzását is reája bízta: „Legeltesd az én juhaimat”. A bárányok a közönséges híveket, a juhok az egyház elöljáróit jelképezik Jézus beszédében. A pásztorszerep pedig Péter: a pápa elsőségét, primátusát jelenti.

Nekünk szokatlan jelképek. Palesztinában s a bibliában azonban szokásos szóképek. Izrael népét gyakorta nevezik „Isten nyájának a szentírók. Elöljáróikat pedig pásztoroknak.

Többi között Ezekielnél (34, 1) ezeket mondja az Úristen: „Jaj Izrael pásztorainak, kik önmagukat legeltetik vala!”

A zsoltóros az Istent nevezi Izrael pásztorának, akiről azt mondja, hogy az ő igazgatása alatt semminek híjával nem lesz. Mert „a legelés helyére vezetett engem, úgymond, a megújulás vize mellett nevelt engem”. Vagyis minden szükségről gondoskodik. „A te vesszöd és botod vigasztalnak engem”, mondja tovább

a zsoltáros Istenről, mint pásztoráról. A bot és vessző itt a pásztori gondoskodás jelképei. Tehát az isteni gondviselés jelzésére szolgálnak, melyet magán érzett és tapasztalt a zsoltáros. (V. ö. Zsolt. 74, i; 79, 2.) Jeremiás is (31, 10) pásztorhoz hasonlítja Istent, midőn azzal vigasztalja a fogságba hurcolt izraelitákat: „Aki elszélesztette Izraelt, összegyűjti őt és megőrzi, mint nyáját a pásztor”.

A pásztori hivatás nagy tiszteletnek örvendett az Ó-Szövetség folyamán. Jákob pásztorokodással készült nagy hivatására, hogy Isten választott népének ősatyjává legyen. (Móz. I. 29, 7; 33, 15.) Fiai hasonlóképpen pásztorok voltak. Mózes is juhok őrzése közben kapta az égő csipkebokorból Istentől a megbízatást, hogy népének a kiszabadítását megkísérelje az egyiptomi fáraónál. Dávid juhászpásztorból lett királlyá, Amos pedig prófétává. Minthogy ily kiváló férfiak viselték a pásztori tisztet, nem csoda, ha oly dicsőségesnek tartják azt a próféták, hogy az eljövendő Messiást is szeretik pásztornak nevezni. „Mint a pásztor, úgy legelteti Ő nyáját, karjára gyűjti a bárányokat és ölébe fölemeli, az ellőket maga hordozza”, mondja róla Izaiás (40,11.). Ezekielnél is azt ígéri az Úr: „Meggyszabadítom az én nyájamat és nem leszen az többé ragadományul és ítéletet teszek a juh és a juh között. És támasztok nekik egy pásztorot, ki őket legeltesse, az én szolgálmat, Dávidot (akinek személye itt a Messiást jelképezi), ő legelteti majd őket és Ő leszen nekik pásztoruk”. (Ez. 34, 22—23.)

Maga az Úr Jézus is szerette magát pásztornak nevezni: „Én vagyok a jó pásztor. A jó pásztor életét adja a juhokért... Ismerem anyéimet és ismernek engem anyéim; amint ismer engem az Atya, én is ismerem az Atyát; és életemet adom a juhokért”. (Ján. 10, 11, 14—15.) Nehéz dologra vállalkozott az Üdvözítő, midőn a pásztori tisztet vállalta. S nehéz tisztet bízott Péterre, s az ő személyében a római pápákra is, mikor őket hívei főpásztoraivá tette. Az Üdvözítő jelzi a jó pásztorról szóló allegóriájában, *hogy farkasok támadják meg és igyekeznek elragadni, vagy legalább elszélesztetni a juhokat és bárányokat.* (Ján. 10, 12.)

Palesztinában kora tavasztól késő ősziig kint legelnek a juhok a szegényes növényzetű hegyoldalokon. A téli esőzések után beköszöntő tavaszi virágfakadáskor elég jó dolguk van szegény párának néhány héten át. De a szárazság beálltával legfőleg aszott fűszálakon vagy kóron rágódhatnak hónapszámra.

A gyöngé báránykát vagy sebesült juhot vállán hordozó jó pásztor képe gyakori jelenség Palesztinában. Annak a példáját is gyakran láthatni, amit az Úr az utolsó ítéletről mond, hogy elválasztja az embereket egymástól, miként a pásztor elválasztja a bakokat

a juhoktól és a juhokat jobbjára állítja, a bakokat pedig baloldalára (Máté 25, 32—33), s amit a Dies irae-ben énekelünk: „Inter öves locum praesta et a hoedis me sequestra”. Kecskék és juhok serege gyilkolódik egymással egy kis forrás szélén. A merész, nyers, erőszakos kecskék előre megszállják a forrást s felháborító nemtörődomséggel szopogatják annak vizét. Miattuk a juhok nem tudnak odaferkőzni. A pásztor nem a furkós botjával oldja meg a nehéz esetet, hanem fufanggal. Ezzel sokkal többre megy. Eltávozik a pocsoljától s kettőt-hármat füttyent valami utánozhatatlan torokhangon. Ennek varázshatása van a bolondos kecskékre. A füttyszótól felvillanyozva futólépésekben rohan az egész banda és tömörül a pásztor köré. Egyetlen juh sem követi őket. Egy máshangú füttyszóra az előbbinek éppen megfordítottja történik: akkor a juhok sorakoznak köréje. (V. ö. Landrieux i. m. 162.)

De, ha a palesztinai pásztor jól érti ezt az ő mesterségét, az Úr Jézus, ki magát hozzá hasonlítja, még jobban fogja érteni a módját, hogyan válassza külön az ítéletkor a jókat a gonoszoktól: Egyszerű nézése, sőt pusztá tekintete elegendő lesz ahhoz, hogy ki-ki megtalálja a maga helyét.

Innét, a Genezáret tavától indult ki a világtörténelem vizeire az egyház csónakja. Akkor még kicsi volt. Hiszen Jézuson kívül csak tizenkét apostol foglalt benne helyet. De minél messzebbre szállott ki Péter biztoskezü vezetése mellett a történelem óceánjaira, annál jobban megnöttek méretei, kitolódtak falai. Hajóvá és pedig óriási terjedelmű hajóvá növekedett. Egymásután szálltak be egyének és nemzetek, országok és világrészek lakosai. S boldog otthont találtak benne lelküknek. Most már Isten kegyelméből kb. 340 millió lélek lakik ebben a világraszóló hajóban, melynek éppen olyan a természete és rendeltetése, mint minden földi hajóé: két partot köt össze. A földi élet, ez a világ az egyik. Az örökkévalóság a másik part.

Miközben ez az óriáshajó viszi boldog lakóit e világból a túlvilág partjaira, seregestől nyüzsögnek körülötte lármásnépű csónakok, lélekvesztők. önfelű, vakmerő hajósok, inkább kalózkodnak vezetik őket, akik zátonyra viszik vagy a pokol mélységébe rántják magukkal járműveik utasait. Akik ellenben Péter hajóján utaznak, irányt sohasem téveszthetnek. Mert e hajón van Jézus. Látszólag alszik, mint a galileai halászok csónakán (Prohászka). Titokzatos a jelenléte. De azért örökös felette, hogy a „nagy kincsek (hit és lelki műveltség) hordozója örvények fölött és viharok között” ne csak biztosan haladjon előre, hanem „folyton új tengerekre evezzen vállalkozó kedvvel s kifeszített vitorlával. E hajón is vannak küzdő nemzedékek. Meg kell fogniok az evezőt. Szemmel kell

kísérniök minden szélváltozást. Viharok járnak körülöttük is. Küzdve boldogulnak csupán. De erejük csüggedetlenül tart. Mert eleségük soha ki nem fogy. Gondoskodik róluk a láthatatlanul jelenlevő Jézus.” Péter pedig erős kézzel tartja a kormányt.

Jézus mennybemenetele után.

A csodatevő Szt. Péter a főtanács előtt.

Krisztus Urunk mennybemenetele előtt kiadta a parancsot apostolainak: „Elmenvén az egész világon, hirdessétek az evangéliumot minden teremtménynek. Aki hiszen és megkeresztelkedik, üdvözülni fog; aki pedig nem hiszen, elkárhozik. Azokat pedig, akik hisznek, ezen jelek fogják kísérni: Az én nevében ördögöket űznek ki, új nyelveken szólnak, kígyókat vesznek fel és ha valami halálosat isznak, nem árt nekik, a betegekre kezeiket teszik és meggyógyulnak”. (Márk 16, 15—18.)

Az apostolok a Szentlélek leszállása után híven teljesítették Mesterük parancsát. Eleinte ugyan Jézus parancsához híven inkább csak Palesztina határain belül hirdették az evangéliumot. Még a Szent István diakónus megöletését követő viharos években is kb. 12 éven át hősiiesen kitartottak Jeruzsálemben. Híveik szétszóródtak még idegenbe is, „de az apostolok nem”. (Ap. cs. 8, 1.) Majd az I. Heródesz Agrippa királytól támasztott keresztényüldözés kitörésekor (41—42 Kr. u.) átlépték Palesztina szűk határait és az egész világon dicsőségesen meghordozták Jézus keresztjét. „Elmenvén prédikálnak mindenütt, velük együtt munkálkodván az Úr, és a beszédet megerősítvén a kísérő csodajelekkel.” (Márk 16, 20.)

Az apostolok feje természetesen a legbuzgóbb volt a missziós parancs teljesítésében. Minthogy tökéletesen csak az arámi nyelvet bírta, az első években csupán Palesztina vidékeit járta. S olyan csodajelek kísérte működését, hogy „kivitték a betegeket az uccákra s hordályokra és nyoszolyákra rakták őket, hogy mikor Péter jön, legalább az árnyéka érje valamelyiküket s megszabaduljanak betegségeiktől. Sőt Jeruzsálem szomszédos községeinek népsokasága is oda tódult, hozva a betegeket és a tisztátalan szellemektől gyötrötteket, kik mind felgyógyultak”. (Áp. cs. 5, 14—16.)

„Erő áradt ki belőle”, mint Mesteréből „és meggyógyított mindenkit”, vagyis Lukács nyelvezete szerint sokakat. Első gyógyítási csodája volt a sántán született koldus meggyógyítása a jeruzsálemi templomban.

Az Apostolok cselekedeteinek elbeszélése szerint (2, 46) a Szentlélek leszállását követő időkben a jeruzsálemi hívek a külön-

leges keresztény ájtatosságokat magánházakban tartották, „házan-ként végezték a *kenyérsege*st (talán a szentmisét és áldozást), vigadozással és a szív egyszerűségével vették magukhoz az eledelt: dicsérték az Istent”. De emellett „naponként egy szívvel-lélekkel időztek a *templomban*” is. Tehát nem szakítottak egyszerre zsidó hiten visszamaradt honfitársaikkal. Velük együtt] látogatták a jeruzsálemi templomot, a nemzet büszkeségét és velük együtt végezték az ezredéves gyakorlatól megszentelt imákat és énekeket, melyek a próféták és egyéb ószövetségi szentek szívéből sarjadzottak ki. „A nagy szakadás még nem történt meg, a Jézusban hívő zsidó még népének tagja maradt és mint ilyen, amint a zsidóság kiváltságainak és jogainak, épúgy kötelességeinek is részese maradt. Csak midőn a mindent összetartó zárókő eltörött s midőn a nemzeti szentély magasabb beavatkozás folytán elpusztult, csak akkor hullhattak szét ezen nemzeti láncnak karikái. Akkor már a hívővé lett Ábrahámfi egyedül az egyházé lőn, nem tartózkodott tovább népéhez.” (Döllinger, Christenthum u. Kirche 64.)

Elvileg ugyan a mózesi szertartási törvények már Jézus halála-kor meghaltak. De azért a zsidókeresztények egészen Jeruzsálem pusztulásáig betarthatták és végezheték őket, mint nemzeti szokásokat azon feltétel alatt, hogy az üdvösségre szükségeseknek ne tartásák őket.

Amíg a nemzeti szentély romba nem dőlt, a Jeruzsálemben maradt apostolok is nemzeti, hazafias kötelességüknek tartották annak látogatását annál is inkább, mert ott nyílt legjobban alkalmuk a térítésre honfitársaik között.

Ezért nem szabad csodálkoznunk, ha olvassuk az Apostolok cselekedeteinek könyvében (3, 1) azt is, hogy: „Péter és János felmenének a *templomba* a kilencórai imádság idején”. A zsidóknál naponként három hivatalos imaóra volt divatban: reggel, délután és este. A kilencórai ima itt zsidó időszámítás szerint délután három órának felel meg.

„Ekkor egy férfit vittek arra, ki sánta volt születésétől fogva. Ezt naponta odatették a templomnak úgynevezett Ékes kapujához, hogy alamizsnát kérjen a templomba jövőktől.” Némely tudósok ezt az Ékes kaput a külső templomudvar (a pogányok udvarát) az asszonyok udvarától elválasztó ércapuval azonosítják. (Joseph. Ant. XV, 11, 5.) Mások azonban, talán helyesebben a templomteret övező keleti bástya ú. n. Aranykapujával veszik azonosnak, mely még mai napig is létezik. De be van falazva. A templomtér felől két,

boltíves, díszes csarnok vezet a befalazott kapuhoz. Itt igazán jól választotta meg helyét a sánta koldus. Mert, kivált ünnepeken, ezen kapun keresztül valóságos néparadat özönlött ki-be naphosszat. Jézus is ezen kapun keresztül tartotta bevonulását a templomtérré virágvasárnapon.

Ez a szépséges kapu volt Szent Péter első gyógyítási csodájának színhelye. Mikor a sánta koldus „meglátá Pétert és Jánost, amint a templomba készültek bemenni, könyörge, hogy alamizsnát kapjon. Péter Jánossal együtt reátekinte és monda: Nézz ránk. Erre ez reájuk nézett, remélve, hogy kap tőlük valamit. Péter azonban monda: Ezüstöm, aranyom nincs; de amim van, néked adom: a Názáreti jézus Krisztus nevében kelj fel és járj. Azzal megfogá jobb kezénél s felsegíté, mire azonnal erő szállott annak lábába, úgy hogy felszökött, állt és járt-kelt; s beméne velük a templomba, járt-kelt, ugrándozott és dicsérte az Istent. Az egész nép látta, hogy járkál és magasztalja az Istent. S ráismertek, hogy ő az, aki alamizsnáért üldögélt a templom Ékes kapujánál, és elteltek álmélkodással s magukon kívül voltak amiatt, ami vele történt. Mivel pedig fogta János és Pétert, az egész nép csodálkozva hozzájuk futott az ú. n. Salamon-tornácba”. (Ap. cs. 3, 1—11.)

Szent Péter a sánta koldusnak Jézus hatalmával történt gyógyítása után, mint illet, elfoglalta Mesterének hajdani katedróját valamelyik oszlop tövében. A közismert koldus személye akarva, nem akarva, hatalmas közönséget rögtönzött körülötte az előbb leírt mintára. Ez a rögtönzött iskola alkalmat adott Jézus földi helytartójának, hogy elmondja égbe szállott Mesteréről második apologetikus beszédjét.

Ebben a beszédében Szent Péter hármast gondolatot fejtegetett:

1. Az apostolok nem a maguk erejéből állították talpra a sántán született koldust, ők csak eszközei voltak a gyógyítás csodájában annak a Jézusnak, aki Istennek a Fia, s mint ilyen, az élet szerzője. A zsidók megtagadták és megölték. Isten azonban nemcsak fel támasztotta „a szentet és igazat”, hanem csodákkal is megdicsőíti.

2. A zsidók szerepét Jézus megölésében csak tudatlanságukkal lehet enyhíteni, vezéreiket hasonlóképpen. A bűnösségtől azonban nem lehet egészen feloldozni őket, kivált a nagyobb tudású vezérembereiket. Mert Isten prófétáinak jövendöléseiből ráismerhettek volna Jézusban a Messiásra.

3. A Messiásgyilkosság bűnétől csak úgy szabadulhatnak, ha Jézushoz térnek és bűnbánatot tartanak. Megtérésük által nyerhetik vissza lelkük békéjét és megnyugvását. Megtérésük által állíthatják vissza azon jó viszonyt, melyben Isten és ember a bűnbeesés előtt egymással állottak. Ha nem térnek meg, beteljesedik rajtuk Mózes

jövendölése, aki az Isten népéből való kiirtással fenyegette meg azokat, kik az Istentől támasztandó nagy szabadító prófétának megtagadják az engedelmisséget.

A Salamon tornácaiban szónokoló Péter és János körül támadt nagy népcsödületet csakhamar észrevették a templomban elfoglalt papok. Különösen a szaduceusok pártjához tartozó főbb papokat nyugtalanította a népcsödület. Féltek a rómaiak beavatkozásától. A Jézus feltámadásáról szóló apostoli prédikáció, amely a holtak feltámadásának tanát is magába zárta, valósággal felbőszítette ezeket az anyagiassá gondolkodású gazdagokat, akik nem hittek a másvilágban és a testek feltámadásában.

Hogy a politikai és vallási zavarok kitörését megakadályozzák, becsukatták a szónokokat másnapig, mert már esteledett. S estefelé nem lehetett gyűlésre hívni a nagytanács tagjait.

Szent Péter beszédjének hatását jellemzi azon körülmény, hogy szavainak erejétől a hívők száma felszaporodott ötezer férfira.

Másnap az Annás és Kaifás elnöklete alatt gyűlésező főtanács felelősségre vonta Pétert és Jánost, kinek nevében merték meggyógyítani a sánta embert. Ha megvallják, hogy a lázítóként halálba küldött Názáreti Jézus nevében tették, önmaguk ítélték maguk fölött. Mint lázadókkal lehet és kell majd elbánni velük.

Péter, aki valamikor megijedt a szolgálóleány szavától is, most nem gyulladt be a hatalmas főpapok fenyegető tekintetétől sem. Hanem „eltelve a Szentlélekkel”, bátor vallomást tett a Názáreti Jézus Messiásvolta és feltámadása mellett. Meggyőző erővel hangoztatta, hogy egy új világ van épülőben. Ennek szegletköve az a Jézus lesz, akit a zsidók maguktól elvetettek és hogy „más név nem is adatott az embereknek az ég alatt, amelyben üdvözlünk kellene” (Ap. cs. 4,12), mint Jézus neve. Péternek és Jánosnak lelkes szónoklatából megismerték a tanácstagok, hogy ezek az „írástudatlan és tanulatlan emberek” Jézus tanítványai közül valók. A népre való tekintettel, mely lelkesedett az apostolokért, tehetetlen dühükben csak annyit mertek követelni tőlük hosszas tanakodás után az elvakult bírák, hogy „egyáltalán ne beszéljenek és ne tanítsanak Jézus nevében. Péter és János azonban felelének és azt mondák nekik: ítéljetek meg, vájjon igazságos volna-e az Isten színe előtt inkább tirtok hallgatni, mint az Istenre. Mert lehetetlen nekünk, hogy el ne beszéljük, amiket láttunk és hallottunk”. (Ap. cs. 4, 19—20.)

Mínthogy egész Jeruzsálem tanúja volt a sántán született koldus csodálatos meggyógyulásának, a főtanács ezen alkalommal nem mert erősebben eljárni az apostolok ellen. Kemény fenyegetések kíséretében szabadon bocsátotta őket. Ezek pedig a hívők gyülekezetébe mentek s miután elmondották nekik a történeteket, közös és lelkes

imádságban kérték Istentől eljárásuk helyességének megerősítését. „Miután így imádkoztak, megrenge a hely, ahol egybegyűlve voltak: és mindnyájan heteiének Szentlélekkel (vagyis lelki erősséggel) s bízvást hirdették az Isten igéjét”. (Ap. cs. 4, 31.)

A földrengést az ószövetségi szent szerzők példájára (v. ö. Zsolt. 28, 8; 67, 9; Ám. 9, 5; íz. 6, 4; 29,6; Joel 9,16) az apostolok is Isten jelenléte jelének tekintették. Ezért teltek el nagy bátorsággal Isten igéjének hirdetésében.

Mínthogy tovább folytatták „Salamon tornácai”-ban az ige-hirdetést s csodákkal is maguk köré tömörítették a nép nagy tömegét, csakhamar újra összeütközésbe kerültek a legfőbb zsidó egyházi hatóságokkal. Ezúttal erélyesebben jártak el az apostolokkal. „A főpap felserkent s mindnyájan, Idk vele tartanak vala (vagyis a szaduceusok felekezete), eltelének irigységgel, megfogák az apostolokat és a nyilvános tömlöcbe vetek őket. Az Úr angyala azonban éjjel megnyitá a börtön ajtaját s kivezetvén őket, monda: Menjetek, álljatok oda és hirdessétek a népnek a templomban ezen életnek minden igéjét. Ezt hallva, virradatkor bemenének a templomba és tanítottak”. (Ap. cs. 5, 17—21.)

A főpap és akik vele valának, elképedtek, midőn másnap hallották, hogy az apostolok nincsenek a tömlöcben, hanem ismét a templomtéren prédikálnak.

Erőszak nélkül ugyan, de újra a főtanács elé állították őket. A főpap emlékezetükbe idézte a prédikálásra vonatkozó tilalmat. Péter erre még pontosabban körvonalazta a keresztény hívőnek azon álláspontját, hogy: „*inkább kell engedelmeskedni Istennek, mint az embereknek*”. (Ap. cs. 5,29.) Erre a vakmerő válasza a főtanács tagjai „feldühödtek és arra gondoltak, hogy megölik őket”. (5, 33.) A halálos veszedelemből Isten kegyes gondviselésének eszköze gyanánt Gamáüel nevű nagytekintélyű törvénytudós mentette ki őket a világhíressé lett jelszóval, mely az egész egyháztörténelem épületének homlokán díszel: „Hagyjátok magokra ezeket az embereket és engedjétek el őket: Mert *ha ez a terv, vagy mű emberektől vagyon, felbomlik: ha azonban Istentől van, nem ronthatjátok le; nehogy úgy lássék, mintha az Isten ellen is hadakoznátok*”. (Ap. cs. 5, 38—39.)

Szent Péter egyházlátogatásai Palesztinában.

A Szent István diakónus megkövezését követő üldözés lassanként elviharzott. Saul is a keresztényeket „veszett állat”-ként szaglászó gyilkos dühével elrobogott Damaszkusz felé s ott az égből leszálló fényesség sugárzatában az öldöklő farkas báránnyá szelídült. A kedélyek lassanként megnyugodtak Jeruzsálemben. Ideiglenesen „az

egyháznak ekkor egész Júdeában, Galileában és Szamariában békéje vala és gyarapodott az Úr félelmében járva s a Szentlélek vigasztalásával eltelve”. (Ap. cs. 9, 31.)

Az ideiglenes béke verőfényes napjait Szent Péter, aki a legvéresebb üldözések idején is hűen kitartott a jeruzsálemi anyaegyházban, arra használta fel, hogy végig látogatta Júdea népesebb keresztény hitközségeit. Látni óhajtotta, mint csillog újra a hitbeli örömök lámpása, hogy csilingelnek ismét az örömök csengetyűi a Jézus nyomdokaiban járó lelkekben. Látni akarta, az üldözéseknek a lelkek fészkeire leszakadt sziklafalai nem nyomták-e agyon őket.

S úgy tapasztalta, hogy a megmaradt hívó lelkek öröme olyan, mint a gyermek kacagása: mint a megáradt hegyi patakok kristályos csobogása, mint a túláradó életerőtől duzzadó bimbó fakadása, mint a kibontakozó tavasz mosolygása.

Ebbe az általános örvendező lelki hangulatba azonban itt-ott belesüvített a fizikai nyomorúságoknak, a testi szenvedéseknek, betegségeknek vihara. Volt kit vigasztalnia, volt min segítenie a híveivel együttérző apostolnak. Így különösen Liddában és Joppében.

„Történt pedig, beszéli az írás, hogy amikor Péter valamenynyőket felkereste, eljutott a szentekhez, kik Liddában laktak.” (Ap. cs. 9, 23.) Lidda (Lod, Diospolis v. Ludd) a Jeruzsálem és Joppe közti út mentén feküdt egynapi járásnyira a fővárostól, közel Joppéhez. Az itteni keresztény hitközséget alkalmasint Fülöp diakónus alapította Azotusból Cezáreába vezető útján. A hitközségnek egyik buzgó tagja, a görögös nevű Éneás, „nyolc év óta ágyban feküdt, mert inaszakadt volt. Péter így szóla hozzá: Éneás! az Úr Jézus Krisztus meggyógyít téged; kelj föl és vesd meg ágyadat. És azonnal felkele. És látták őt Liddának és Szaronának (vagyis Liddától északra fekvő termékeny síkságnak) lakói mind és megtértek az Úrhoz”. (Ap. cs. 9, 38.)

A Jézus nevének erejével művelt csoda olyannyira felvillanyozta az egész környék lakosságát, hogy mindenfelé hívogatták Pétert. A többi között meghívták Joppe (mai nevén Jaffa) tengerparti városba, melynek nagyon kevert kereskedő és ipartűző lakossága között is gyökeret vert már az evangélium. És pedig nemcsak a szép szavakkal dobálódzó kereszténység, hanem, ami ennél sokkal fontosabb, a szép tettekben megnyilatkozó, felebaráti szeretetet gyakorló hitélet. Ebben a tenger felől nehezen megközelíthető, mert a hullámok alatt alattomosan meghúzódó szirtek által védett, amfiteatrumszerűleg fekvő hegyi városkában „egy nőtanítvány vala, a neve Tabita, ami (görög) fordításban Dorkásnak (magyarul zerge vagy gazella) hangzik”, ő volt az első, általunk ismert *irgalmas nővér*. Nem a címében viselte azt a megtisztelő nevet, hanem a tet-

teiben mutatta: „Ez teljességgel jócselekedetekre és alamizsnálkodásra adta vala magát”. Ebből látszik, hogy volt mit a tejbe aprítania. De jó módú úrnőnek mutatja az a körülmény is, hogy „midőn meghalt, miután megmosták, kiteríték a *felső teremben*”. Tehát emeletes háza volt, ami bizonyos fokú gazdagságra vall.

Péternek a liddai Éneáson művelt csodája futótűzként terjedt el Joppében is. „Mivel Lidda közel van Joppéhoz (15 km) s a tanítványok meghallották, hogy Péter ott van, két férfit küldenek hozzá és kerék: Ne késlekedjél hozzánk jönni.” Talán csak azért hívták meg az egyház csodatevő fejét, hogy vigasztalásában részesülhessenek. De talán azért is, mert titokban remélték, hogy Tabitán megkísérli Jézus nevében azt a nagy csodát, melyet Mesterétől látott Kafarnaumban a zsinagógafőnök halott leányán.

Reménységükben nem is csalatkoztak. „Péter erre útrakelt és elment velük. Midőn megérkeztek, felvezeték őt a felső terembe s az özvegyek mind körülvevék őt, mutogatva a köntösöket és ruhákat, miket Dorkás készített nekik.” Az özvegyek sírása volt a megboldogultnak legnagyobb dicsérete.

Péter ekkora nyomorúság és részvét láttára maga is részvétre indult. Hogy a meghalt úrnő tovább is gyakorolhassa az irgalmasság cselekedeteit nyomorgó embertársain, kipróbálta rajta is azt a csodatevő hatalmat, melyet Mesterétől örökölt. De hogy annál zavartalanabban esedezhessek Jézus csodás kegyelméért, „Péter mindnyájukat kiparancsolá, azután térdre borulva imádkozék, majd a holttesthez fordulva szóla: Tabita, kelj föl! Erre az felnyitá szemét s meglátva Pétert, felült, ő pedig kezét nyújtá neki és felsegíté (a gyöngéledőt). Azután odaszólítá a szenteket (vagyis híveket) és az özvegyeket s bemutatá őt nekik élve. Ennek híre ment egész Joppében és sokan hittek az Úrban.” (Ap. cs. 9, 36—42.)

Dorkáson is beteljesedett az Úr ígérete: „Boldogok az irgalmasok, mert majd ő nekik is irgalmaznak”. (Máté 5, 7.)

Később természetesen újra meghalt ez a jámbor özvegy. Állítólagos sírja a városon kívül egy kis magános dombon még most is akkora tiszteletnek örvend, hogy húsvét utáni IV. vasárnapon ezrével vonulnak ki Jaffa lakói: keresztények és mozlímok egyaránt a sírjához, hogy ott ünnepeljék a jótékony lélek emlékezetét. 1905 május 21-én 10—15.000-re rúgó keresztény és mozlím zárandokolt a Tabita sírjához.

Van azonban a festői fekvésű városnak ennél még nagyobb nevezetessége is Szent Péter ottlétével kapcsolatban.

Azt mondja ugyanis továbbá Szent Péterről az írás, hogy „sok napon át időzött Joppében bizonyos Simon tímárnál”. (Ap. cs. 9, 42.)

Ehhez a házhoz, mely most szegényes mozlím mecset, meredek és keskeny, piszkos sikátorokon át kell felkapaszzkodni a város legmagasabb pontjára, ahonnet a tengerre lehet látni. Péter szokása szerint egyik nap „hat óra tájban” (vagyis déli 12 óra körül) felment a lapos háztetőre imádkozni. „Közben megéhezett és enni akart. Míg készítettek neki, elragadtatás lepte meg. Nyitva látá az eget és egy edény ereszkedik alá, olyan, mint egy nagy lepedő, mely négy sarkánál fogva bocsátkozék le az égből a földre. Mindenféle négy lábú földi csúszómászó és égi madár volt benne. S egy hang szóla hozzá: Kelj fel, Péter, öld és edd! De Péter azt monda: Távoly legyen tőlem, Uram, hiszen sohasem ettem semmi közönségest és tisztátalant. De a hang újból és másodszor is szólt hozzá: Amit az Isten tisztává tett, te ne mondd azt közönségesnek. Ez pedig háromszor történt, azután az edény tüstént felragadtatott az égbe.” (Ap. cs. 10, 9—16.)

„Péter magában tűnődött, mit jelentsen ez a látomás.” Csakhamar megtudta az értelmét. A tisztátalannak mondott állatok a pogányokat jelképezték, akikről eddig Péter azt gondolta, hogy őket nem lehet befogadni az egyházba, holott az Isten őket is az egyházban óhajtja látni. Nem kell félni tőlük, ők is Istennek teremtményei, akiket szintén üdvözíteni akar. De hogyan jött rá erre? Nagy sora van annak. Míg a háztetőn tanakodott, egyszer csak Cezáreából való férfiak dörömböltek Simon tímár házának kapuján s „bekiáltva tudakolták, vajjon Simon, kinek mellékeve Péter, ott van-e szálláson. Péternek pedig azt monda a Lélek: íme, három férfiú keres téged. Kelj fel tehát, eredj le és menj el velük habozás nélkül, mert én küldöttem őket. Péter tehát lement a férfiakhoz, s így szólt: íme, én vagyok, akit kerestek, mi járatban vagytok? Ezek felelék: Kornélius százados, az igaz és istenfélő férfiú, aki mellett az egész zsidónép tanúságot teszen, intést kapott a szent angyaltól, hogy hívasson téged a házába és hallja tetőled az igéket.”

Ez a Kornélius nevű pogány, de vallásos és istenfélő, alamizsnálkodó és imádságos százados, a tengerparti Cezáreában, Palesztinának a római uralom alatt politikai fővárosában állomásozott. Ott kapta egyszer buzgó imádsága közben angyaltól az utasítást, hogy küldjön Péterért s tőle majd magtanulhatja az üdvösség útját-módját. A Kornéliustól küldött férfiakat Péter bevezette előbb vendéglátó gazdája házába s „vendégül látta őket”. Ezek természetesen keleti bőbeszédűséggel elmondották neki küldetésük okát-fokát. Péter előbbi látomásából a Lélek szava és a követek elbeszélése alapján megértette, hogy a pogányoknak ép oly joguk van a Krisztus által hozott üdvösséghez, mint a zsidóknak. Lelki szeme

előtt tehát Joppében hullottak le azok a válaszfalak, melyek eddig pogányok és zsidók között égis magasságig emelkedtek. így értette meg Péter, hogy a szentegyházban egyetlen nagy, szent családdá kell összeolvadnia az egész pogány és zsidó emberiségnek. Mert Isten előtt mindnyájukat egyforma jogok és kötelességek illetik meg. Méltán nevezhetjük tehát joppei látomását világra szóló eseménynek.

Mert a keresztény testvériségnek, az emberiség szolidaritásának és egyenlőségének bölcsője ringott e helyen. Dajkája, vagy ha úgy tetszik, keresztapja volt Szent Péter. Ezt a nagy világeseményt megörökítő szegényes kis mecset csak pár kőhajításnyira fekszik a ferencesek kolostorától és templomától a hegy ormán. A ferencesek templomának főoltárképe az imént elmondott bibliai jelenetet ábrázolja. Maga a templom és kolostorzarándokház várszerűleg koronázza a város középpontját alkotó hegyet. Ez a tornyos épület-tömeg lényegesen hozzátartozik a város képéhez. Ez adja meg Jaffa különleges jellegét.

Szent Péter nem elégedett meg azzal, hogy egyszerűen tudomásul vegye Istennek a pogányokat is üdvözíteni akaró kegyelmes végzését. Hanem „másnap fölkelvén, elindula velük; néhányan (Ap. cs. II, 12 szerint hatan) a joppei testvérek közül elkisérték őt. A rákövetkező napon azután beért Cezáreába. Kornélius pedig várta őket, egybehíván rokonait és bizalmas barátait. És történt, hogy amikor Péter belépett, Kornélius elébe jött s lábaihoz borulva imádta”. Az imádást persze nem kell a szó mai értelmében venni, hanem csak mély hódolatra kell érteni, melyet a régi keletiek földig hajolással, vagy földre borulással fejeztek ki az előkelőségek iránt, akik közé számították Isten követeit is. Kornélius pedig Isten követének tartotta Pétert. Péter azonban nagy alázatosságában tiltakozott a rendkívüli hódolat nyilvánítása ellen. „Fölemelte őt, mondván: Kelj fel, én magam is ember vagyok. Aztán beszélgetve velem, beljebb került és sokakat talált egybegyűlve. Ezeknek monda: Ti tudjátok, mennyire utálja a zsidó férfiú, hogy idegenhez (vagyis a jelenlevőkre való tekintettel mondván: pogányhoz) csatlakozzék vagy közeledjék. De az Isten megmutatta nekem, hogy senki se mondassék közönséges vagy tisztátalan embernek. Azért ellenkezés nélkül eljöttem a meghívásra. Kérem tehát, mi okból hívtatok engem?” (Ap. cs. 10, 1—29.)

Kornélius erre töviről-hegyire elbeszélte, mi módon adta neki tudtul Isten angyala által négy nappal előbb üdvözítő szándékát. S kérte Pétert, világosítsa fel teendői felől.

Péter ezután az Isten pogányokat is üdvözíteni akaró szándékának leszögezése után rövid összefoglalást adott Jézus életéről,

csodáiról és haláláról. Fejtegette föltámadásának jelentőségét, hirdette az eljövendő Jézusnak bírói működését az utolsó ítéletkor! Hangsúlyozta, hogy nemcsak a próféták tesznek Jézusról tanúbizonyságot jövendöléseikkel, hanem az apostolok is mint tetteinek szemtanúi állítják, hogy „mindenki megnyeri a bűnök bocsánatát az ő neve által, aki csak hisz benne”.

Péter beszédje alatt rendkívüli dolog történt: „A Szentlélek leszálla mindazokra, kik az igét hallgaták”. Megisméltódott a pünkösdi csoda. „A körülmételesből való hívek, kik Péterrel jöttek oda (vagyis a zsidókból lett keresztények), elcsodálkoznak vala, hogy a Szentlélek malasztja kiöntetett a pogányokra is, hallják vala ugyanis őket nyelveken beszélni és magasztalni az Istent. Ekkor Péter monda: vájjon megtagadhatja-e valaki a vizet, hogy ezek meg ne kereszteltessenek, akik a Szentleket épúgy elnyerték, mint mi? Elrendelék tehát, hogy kereszteljék meg őket, az Úr Jézus Krisztus nevében. Ekkor megkérek őt, maradjon náluk néhány napig”. (Ap. cs. 10, 44—48.)

Az üdvösség kapuja tehát tágra nyílt a pogányok előtt is. Tágra nyitotta Péter, akinek átadta az Úr „a mennyek országának kulcsait”.

„Az apostolok és a júdeai testvérek meghallották, hogy a pogányok is befogadták az Isten igéjét. Mikor tehát Péter feljött Jeruzsálembe, a körülmételesből valók kikelték ellene és mondák: Bementél a körülmételetlen (vagyis pogány) férfiakhoz és ettél velük”. (Ap. cs. 21, 1—17.) Péter azonban szép sorjában előadta a féltékeny zsidókeresztényeknek a történeteket. S tekintélye eleget adó volt meggyőzésükre: „Mikor ezeket meghallották, megnyugodtak és magasztalták az Istent, mondván: Tehát a pogányoknak is megadta az Isten a bűnbánatot az életre”. (Ap. cs. 11, 18.)

Szent Péter Szamariában.

Az Úr Jézus apostolainak kérdésére a Jeruzsálem elpusztulását megelőző jelek között felemlítette a hamis próféták garázdálkodását is: „Számos hamis próféta támad és sokakat tévedésbe ejt”. (Máté 24, 11.) Theodas (Ap. cs. 5,26), a varázsló Elimas (Ap. cs. 13,8), Hymeneus és Sándor (I. Tim. 1,20) és egyéb, Jeruzsálem pusztulását megelőzően fellépett hamis próféták között, akikhez névtelenül Fl. Josephus még másokat is sorol (Antt. 8, 6, 10; B. J. VI, 5,2),

legszomorúbb hírnévre vergődött Simon Mágus. Tanaival s az ő nevérol elnevezett s főképpen a középkorban dívott *szimónia* bünével szerezte gyászos hírességét. Rejtélyes egyéniségével kénytelen-kelletlen elég sokat foglalkozott századokon át az ó-keresztény irodalom.

A Szentírás Fülöp szerpap szamariai működésével kapcsolatban tesz róla első ízben említést. (Ap. cs. 8,5—24.) „Fülöp Szamaria városába jutott és hirdette nekik Krisztust. Tömegesen és egyetértően figyeltek arra, amiket Fülöp mondott, hallván és látván a jeleket, melyeket cselekedett. Mert a tisztátalan lelkek kimentek hangos kiáltással sokakból, kikben lakoztak és sok inaszakadt és sánta meggyógyult. S lön nagy az öröm abban a városban. Volt azonban a városban egy Simon nevű férfiú, aki azelőtt bűbájosságot üzött és elámította Szamaria népét, azt állítván, hogy ő *valami nagy*”. (Ap. cs. 8, 5—9.) Vagyis ez a szélhámos titkos tudományoknak fitogtatásával kihasználta a Messiást váró egyszerű nép hiszékenységét és kiadta magát Messiásnak, mint azt Theodas, Galileai Júdás és később Bar-Kochba nevű zsidó kalandorok is megcselekedték.

„Mindnyájan, apraja-nagyja hallgattak reá s azt mondák: ő az Isten nagynak nevezett ereje. Hallgatták pedig azért, mert já ideje ámította őket bűbájosságaival. Midőn azonban Fülöpnek hittek, ki hirdette az örömhírt Isten országáról, férfiak és asszonyok megkeresztelkedtek Jézus Krisztus nevében. Sőt Simon maga is hitt s miután megkeresztelkedett, Fülöphöz szegődék. Mikor látá, hogy jelek és igen nagy csodák is történnek, elálmélkodva csodálkozék”. (Ap. cs. 8, 10—13.)

Eddig még rendben lett volna a dolog. Hiszen ha talán nem teljes meggyőződésből keresztelkedett is meg, a Szentlélek kegyelme által még százszázalékos kereszténnyé változhatott. Sok más kortársa is inkább csak a csodák láttára tért meg, de gyenge hitüket kipótolta és megerősítette a Szentléleknek folyton a lelkekben dolgozó kegyelme.

Hogy többi honfitársai is mennyire rászorultak a Szentlélek megerősítő kegyelmére, melyet főképpen a bérmlás szentségében oszt ki, a Szentíró azzal jelzi, hogy a továbbiakban elbeszéli Péter és János apostoloknak utazását Szamariába, az új keresztények hitben való őszinteségének kipuhatolására és a bérmlás szentségének kiszolgáltatására. „Mikor az apostolok — úgymond —, kik Jeruzsálemben voltak, meghallották, hogy Szamaria befogadta az Isten igéjét, elküldték hozzájuk Pétert és Jánost, kik odajövéen, imádkoztak értük, hogy elnyerjék a Szentlelket. Mert az még egyikükre sem szállott le, hanem csak meg valának keresztelve az Úr Jézus

nevében. Ekkor rájuk tevék kezüket s azok elnyerék a Szentlelket”. (Ap. cs. 8, 14—17.) Vagyis megbérmálták őket imádság és kézrátétel által.

Nemcsak a léleknek a hitben való megerősödése követte az apostolok bérmálását. A Szentlélek leszállása szemmel látható külső kegyelmi megnyilvánulásokkal is járt. A bérmálást követő csodák azt a balhitet érlelték meg a ravasz kalandor számító lelkében, hogy az apostolok ténykedése csak a bűbájosságnak magasabb foka titkos erők felhasználásával.

Simont nem a Szentlélek leszállásának közvetlen lelki hatásai érdekelték, hanem a szerinte pénzszerzésre felhasználható csodatevés adománya. Ezt az állítólagosán felfokozott bűbájos erőt szerette volna minden áron megszerezni magának. „Amint pedig Simon látta, hogy a Szentlélek megadatik az apostolok kézrátételére, megkínálta őket pénzzel, mondván: Adjátok meg nekem is ezt a hatalmat, úgy, hogy akire csak ráteszem kezemet, megkapja a Szentlelket.” íme, itt kibújít a szeg a zsákból, akarom mondani Simonnak haszonleső lelkéből. Pénzért akarta megvásárolni a lelki hatalmat, hogy aztán belőle tőkét kovácsoljon magának a meggazdagodásra. Azért kapta az ő nevéből a lelki javak anyagiakkal történt megvásárlásának bűne a *szimónia* elnevezést.

Szent Péter szent felháborodással tiltakozott a szimóniának még a kísérlete ellen is. „Így szólt hozzá: Vesszen a pénzed veled együtt, mivel azt vélted, hogy az Isten ajándékát pénzen lehet megszerezni. Sem részed nincs abban, sem jussod nincs hozzá, mert a szíved nem igaz az Isten előtt”. (Ap. cs. 8,20—21.) Keményen hangzanak Péter szavai, mint a mennydörgés hangjai. Szinte villámokkal dobálózik szent haragjában, midőn Mesterének azon parancsára gondol: „Ingyen kaptátok, ingyen adjátok”. (Máté 10, 8.)

De nem lehet Péter szavait elátkozásnak venni, hanem inkább csak kemény visszautasításként kell értelmezni. Hiszen ha elátkozta volna, nem intette volna Simont a megtérésre. Már pedig vészjóslóan szigorú szavait így folytatta: „Térj meg tehát ezen gonoszságodból s kérd az Istent, hogy szívednek ez a gondolata talán megbocsáttassák”. (22.) Bármily nagy is a varázsló bűne, a megbocsátás lehetősége nyitva áll. Mert nincs oly nagy bűn a világon, melyet Isten a töredelmes bűnbánónak irgalmasan meg ne bocsátana. A „talán” szót csak azért fűzte bele bűnbánatra intő szavaiba, mert joggal kételkedik Simon bűnbánatának és megtérésének őszinteségében. Enélkül pedig nem lehetséges a bűnbocsánat. Belátott a ravasz népámító szívébe. Nem hitt neki, mikor az képmutatóan esdekel: „Könyörögjetez érettem az Úrhoz, hogy semmi sem érjen engem abból, amit mondottatok”. Látta, hogy ez csak

merő szóbeszéd, a bajba jutott rókalélek kibúvója. Jobban ismerte a bűbajos lelkületét, mint ez önmagát. „Azt látom, úgymond neki, hogy a keserűség epéjében és a gonoszság kötelékében leledzel” (Ap. cs. 8, 22—24), azaz javíthatatlanul romlott és veszedelmes ember vagy.

E szavakban ugyanis Mózes V. könyvére (29, 18) történik célzás. Mózes szerint: „a bálványimádó a nép között olyan, mint a gyökér, amelyből epe és keserűség fakad”. A *keserűség epéje* jelenti a szív romlottságát, a *gonoszság köteléke* pedig a bűn uralmát az emberen.

Bisping így írja körül az apostol szavait: úgy ismerlek téged, mint olyan embert, aki sokakat fog erkölcsileg megmérgezni és a bűn, a hitetlenség bilincseihez kovácsolni.

Szent Péter alaposan ismerhette alakoskodó emberét. Zajos és ártalmas múlt állhatott előtte, hogy Szent Péter oly kereken kimondhatta róla az ítéletet: „Szíved nem igaz az Isten előtt”. A veszedelmes múlt ismeretéből méltán következett az apostol „a sátán elsőszülötté”-nek, ahogy antiochiai Szent Ignác Simon Mágust nevezi, ártalmas jövő tevékenykedésére is.

Simon Mágus valóra is váltotta Péter aggodalmát. Szamaria után bebarangolta Szíriát, Föniciát és Rómában is bemutatkozott az ottani zsidóság előtt Messiás-szerepben. Tanítása, mellyel a keresztény hitet homályba akarta borítani, a gnoszticizmus hajnalhasadását jelentette.

Szent Péter csodálatos szabadulása a jeruzsálemi börtönből.

K. u. 37-ben (44-ig) I. Heródes Agrippa, Nagy Heródes unokája, Aristobulos és Berenice fia lett a zsidók királya Cajus Caligula római császár (37—41 Kr. u.) kegyelméből. Az új császár mulatságaiban cimboráját azért jutalmazta királyi méltósággal, mert őmiatta Tiberius császár alatt, akinek halálát óhajtotta barátja javára, hathónapos börtönt szenvedett. Tiberius halálakor (37. márc. 16) császári cimborája nemcsak a börtönből szabadította ki, hanem mindenekelőtt olyan súlyú aranylánccal ajándékozta meg, aminő súlyú vasbilincset hordott barátságuk miatt a tömlöcben. A ráadásul kapott zsidókirályságát nem mindjárt foglalta el, hanem csak 1 ½ évi római mulatozás után 38-ban Kr. u.

A Rómában elpuhultságban nevelkedett kalandor nehezen tudott megvárni mulatozásai és dorbézolásai színterétől. Mert a dorbézolásban nagy mester volt. Már a Cajus Caligulával 36-ban kötött barátsága előtt is viharos múltja volt. Volt már öngyilkosjelölt is. Azután nagybátyjának, Heródes Antipas fejedelemnek

jóvoltából Tiberias városának vásárfelügyelője (Agoranomos), Flacus antiochiai római helytartónak megvesztegetésekben utazó barátja, emiatt világgá kergetett földönfutó, főképpen pedig elsőrangú adósságcsináló.

Ez a zajosmúltú szélhámós, miután elfoglalta Zsidóország trónját, fanatikus alattvalói kedvéért adta a szentet, a mózesi törvények betartásában buzgólkodó jámbor zsidót. A Caligulától kapott aranyláncot hálából felfüggesztette a jeruzsálemi templomban. Hálaáldozatokat mutatott be. Nagyszámú nazi-reusnak áldozati költségeit fedezte. „Szívesen és állandóan Jeruzsálemben lakott és pontosan betartotta a vallási előírásokat. Élete gáncstanul tiszta volt. S egy napot sem mulasztott el a törvényes áldozatok nélkül.” így magasztalja őt Fl. Josephus. (Antt. XIX. 7, 3.)

Hogy azonban ez a nagy vallásos jámborság csak tettetés volt, hogy politikai számításból, alattvalói szeretetének megnyeréseért gyakorolta a mózesi hitet, kiténik abból, hogy ha idegenbe utazott, ott egészen pogányosan élt. (Schürer, Geschichte — V. I. 566.)

Színlelt jámborságával sikerült is népszerűsége vergődnie a zsidók között. Midőn 41-ben a sátoros-ünnepek alatt régi szokás szerint Mózes V. könyvében azt olvasta: „nem tehetsz más nemzetbeli embert királlyá, ki nem atyádfia” (Móz. V. 17,15), tettetett jámborságból könnyekre fakadt. Találva érezte magát a törvény szavaitól. Mert idegen, idumeus-gyökér hajtása volt. A jelenlévő nép azonban rokonszenvből odakiáltotta neki: „Ne búsulj miatta, Agrippa! Te testvérünk vagy... Testvérünk vagy!” (Schürer i. m. 555-, o.)

Miután a Caligulától kapott palesztinai országrészekhez 41-ben Claudiustól megkapta Júdeát és Szamariát is, Júdeának és az egész egyesített Zsidóországnak fővárosában, Jeruzsálemben megkezdte a keresztények üldözését, hogy a farizeus zsidók előtt még nagyobb népszerűsége tegyen szert. Persze nem abban a percben, amikor Jeruzsálem talajára tette a lábát, vagyis 41-ben, hanem valamivel később, 42-ben, amikor már kellően tájékozódott a vallási helyzetről és a zsidók hangulatáról.

Csak Isten őrizte, hogy I. Heródes Agrippa álszenteskedésének áldozatul nem esett a zsenge kereszténység feje, Szent Péter is.

Az Apostolok cselekedeteinek könyve (12 f.) így számol be erről a válságos eseményről: „Heródes király felemelte kezét, hogy lesújtson némelyekre az egyházból. így karddal kivégeztette Jakobot, Jánosnak a bátyját. Mivel pedig látta, hogy ez tetszik

a zsidóknak, továbbment és elfogatta Pétert. Éppen a kovásztalan kenyerek napjai valának (vagyis húsvét volt). Miután őt elfogatta, a tömlöcbe veté s átadá őrizetbe négy-négy vitézből álló négy őrségnek, az lévén a szándéka, hogy húsvét után a nép elé vezeteti (vagyis a nép szeme láttára ítélkezik felette és nyomban kivégezteti).

A tört. hagyomány Kr. u. 42-be helyezi ezt a fontos eseményt. Péter börtöne valószínűleg a templomhegy keleti sarkán épült Antónia várban volt, amelyben a hagyomány szerint Jézust Pilátus halálra ítélte s ahol később (58 körül) Szent Pál is el volt zárva három éjszakán keresztül. (Ap. cs. 22, 24.)

A húsvéti ünnepek azért voltak alkalmasak a keresztények ellen való erélyes fellépésre és arra, hogy Agrippa teljes erővel sújtson le a zsidóktól gyűlölt keresztények fejére, mert erre a nyolc napig tartó ünnepre tömérdek sok fanatikus zsidó sereglett össze a világ minden részéből Jeruzsálembe. S így ország-világ előtt hitvallást tehetett a szemforgató szerencselovag a zsidók előtt hitbuzgóságáról. A gondosság, ahogyan Pétert őriztette, mutatja, minő nagy súlyt helyezett arra, hogy Péter még egyszer ki ne menekülhessen a tömlőből, mint azt már egyszer megcselekedte. (Ap. cs. 5, 18 s köv.) A rendes szokástól eltérőleg nemcsak a jobbkezére rakott bilincs volt egy örkatoná baljához erősítve, hanem megbilincselte balkeze is egy másik ör jobbához. Ezen a két örön kívül még egy harmadik is örködött, bizonyára a *börtöncella* ajtaján kívül, egy negyedik pedig valószínűleg a börtönépület kapuja előtt. Az őrséget az éj folyamán négyszer felváltották. Azért van szó négyszeres őrségről.

Csak a húsvéti ünnepek végén akarta kivégeztetni a királyi kalandor, mert nem akarta az ünnepek nyugalmát és szentségét ilyen izgató és zajos eseménnyel megzavarni.

Az Úr Isten azonban keresztülhúzta a különben pipogya, de most állampolitikai okokból vérontó kegyetlenségre vetemedő király számításait. Míg ugyanis Pétert a börtönben egy héten át őrizték, „az egyház szüntelen könyörög vala Istenhez őérette”.

A hívek eget ostromló imáját meghallgatta Isten és csodás módon kiszabadította az életveszélyben forgó egyházfőt a börtönből. „Mikor Heródes éppen arra készült, hogy elővezeteti, azon az éjszakán (vagyis a tervbevett kivégzés előtt éjjel) Péter két katona között aluszik vala kettős láncsal megbilincselve, az örök az ajtó előtt őrzik vala a tömlöcöt. És íme az Úr anyála melléje állott (vagyis Szent Lukács kedvelt kifejezésmódja értelmében: hirtelen mellette termett) s fény ragyogott fel a hajlékban.

És Péter oldalát megütvén, fölkelte őt s monda: Kelj fel gyorsan. Erre a láncok lehullottak kezéről, övedz fel magadat és vedd

fel saruidat.” Erre a felszólításra az adott okot, hogy Péter zsidó szokás szerint éjjelre levetette övét, mellyel nappal felkötötte hosszú, ingszerű tunikáját, hogy a mozgásban ez a földig érő ruhadarab ne akadályozza. Most pedig mozognia kellett, még pedig a lehető leggyorsabban. Hasonlóképpen letette felsőruháját, vagyis köpenyét is. Azért mondta neki az angyal azt is: „Vedd magadra ruházatot és kövess engem. És követé őt, kifelé menvén s nem tudja vala, hogy valóság, ami az angyal által történik, mert azt véle, hogy jelenést lát. Miután általmentek az első és a második őrségen, a vaskapuhoz jutottak, mely a városba viszen, ez magától megnyílt előttük, s kimenvén, egy uccán végighaladtak: ekkor az angyal hirtelenül eltávozott mellőle. Péter pedig magához térve monda: Most igazán tudom, hogy az Úr elküldötte angyalát és kimentett engem Heródesnek kezéből és mindabból, amire a zsidó nép számított.”

Valószínűleg hajnalfelé, a harmadik őrváltás után történt ez a csodás esemény. Akkor, amidőn a negyedik őrváltásra beállított katonák nyugodtan álmra hajtották fejüket, azon jó hiszemben, hogy ha eddig nem történt semmi baj, ezután sem történhetik semmi nagy dolog a különben is jól megbilincselte fogollyal. Az örök elalvása nélkül természetes módon nem volna érthető, hogy nem vették észre a börtöncellában felragyogó angyali fényességet, nem hallották a bilincsek lehullását, nem vették észre Péter távozását, sőt ami több, nem fedezték fel reggelig jelenlétének hiányát sem.

Midőn Péter odakint a friss levegőn magához tért álomszerű élményéből, első dolga volt, hogy „Máriának, a Márknak is nevezett János anyjának a házához ment, hol sokan voltak egybegyűlve és imádkoztak.” A hagyomány szerint Máriának, Márk evangélista anyjának háza az Olajfák hegyén volt. Tehát kívül a városon, majdnem szemben a templomhegy sarkán épült Antónia-várral. Ez a körülmény is megerősíti, hogy Péter börtöne az Antónia-várban volt. Mert a várból kijövet tényleg csak egy rövid uccán kell végighaladni s már is kívül van az ember a várfalakon. Péternek ez a körülmény kapóra jött. Nem kellett bemennie magába a városba, ahol még ezer veszély fenyegethette volna minden uccasarkon. Hanem néhány rövid lépés után már kint volt a városból az ú. n. Szent István-kapun (vagy másképpen Bab Szidi Mirjam). Midőn így gyorsan életveszélyen kívül jutott, már bátran kopogtathatott azon ház kapuján, amelynek gyakori vendége volt isteni Mesterével együtt.

„Mikor zörgetett a tornác ajtaján, egy Rode (Rhode = rózsa-csokor) nevű szolgáló jött ki hallgatózni.”

Ne csodáljuk, hogy a kapu gondosan zárva volt és hogy a

szolgáló nem nyitotta ki rögtönösen. Hiszen a legádázabb üldözések napjait élték akkor a hívek. Szükségük volt tehát óvatosságra, gondos elzárkózásra, hogy véletlenül rajtuk ne üssenek a zsidók.

S „amint (Rode) megismerte Péter szavát, örömeiben nem nyitotta ki az ajtót, hanem befuta és jelenté, hogy Péter áll az ajtó előtt.” A keresztények annyira el voltak készülve a legrosszabbra, Péternek másnapi kivégeztetésére, hogy csodára alig is mertek gondolni. Azért az örvendező szolgálóra rászóltak: „Elment az eszed? De ő erősítgette, hogy bizony úgy van. Mire azok mondták: Az ő angyala az.” A keresztények kételkedő tusakodása Péter szabadulása ellen a legerősebb bizonyíték megtörténtének csodás jellege mellett. Természetes módon való megszabadulásának még a lehetőségét is kizártnak tartották. Hajlandóbbak voltak azt hinni, hogy Péter őrangyala áll a kapu előtt, mintsem maga az apostol. Péternek magának kellett meggyőznie őket személyes bemutatkozásával. Addig-addig dörömbölt a kapun, míg az örömeiben kaput nyitni elfelejtő szolgáló visszatért és végre kinyitotta előtte. „Meglátták őt és elcsodálkoznak.” Viharos örömkítőrés követte megjelenését. A biztonságáért aggódó „Péter, miután kezével inte, hogy hallgassanak, elbeszélte, mikép hozta ki őt az Úr a tömlöcből.”

A boldog viszontlátás öröme azonban nem tarthatott sokáig. Hiszen az életveszély a szabadulás dacára tovább is fennforgott. Számítani kellett arra, hogy ha reggel a börtönőrök felébrednek s nem találják Pétert, keresni fogják mindenfelé. Vagy maga Heródes Agrippa fogja tűvé tenni érte az egész várost és környékét, hogy újra kézhez kaparintsa a szökevényt.

Nem volt tehát sok vesztegetni való idő. Rövid és izgatott beszámoló után „Péter végül azt monda: Jelentsétek meg ezeket Jakabnak és a testvéreknek. Azután útra kelvén, eltávozott *más helyre*.”

Az itt szóbanforgó Jakab, az ifjabbik, Jézusnak rokona, Jeruzsálemnek első püspöke volt. S mint ilyen, a hagyomány szerint, a sionhegyi Coenaculumban gyülekező kisdéd nyáj élén állott 61 tájban bekövetkezett vértanúhaláláig. Péter szükségesnek tartotta, hogy a helyi püspök az oldalán álló egyháztanács tagjaival (a „testvéred-kel) együtt hitelesen értesüljön az összegyűlt fejének sorsáról.

Jó is volt, hogy Péter még hajnalhasadáskor lerázta lábáról Jeruzsálem porát. Mert, mikor megvirradt, „nem csekély zavarodás támadt a katonák (vagyis börtönőrök között), hogy mi lett Péterrel. Heródes pedig, minekutána elékvánta őt és nem találta, valatta az öröket, azután elvitette őket” (megfenyítés végett).

Az a „*más hely*”, ahová Péter Heródes haragja elől hirtelenében távozott, mint Eusebius, Jeromos és Orosius a hagyomány nyomán állítják, Róma volt.

AZ IRGALMAS SZAMARITÁNUS KOCSMÁJÁBAN

ÍRTA:
KINCS ISTVÁN

Gyerekkori emlékeim virágoskertjében mindig édesen kísértett az irgalmas szamaritánus csodaszép alakja és akkor föl tettem magamban, hogy én is irgalmas szamaritánus leszek. Ha valahol az úton félig agyonvert emberre találok, azt fölteszem a szamaramra és elviszem a legközelebbi vendéglőbe, hogy ott bortöltsenek a sebeibe.

De mindjárt leküzdhetlen nehézségbe ütközött a szép elhatározásom. Szülőfalumban ugyanis csak az iskolában léteztek a tanító úr megállapítása szerint szamarak, amúgy pedig az életben aranyokért sem billegett volna fülét szál csacsi is semerre és annak következtében minden gyönyörű álmom dugába dőlve, egyszerűen foszlánnyá vedlett.

Mikor azonban úgy tizenegy esztendő korom felé az eszem jobban nekiiperedett, mintha tisztább képe alakult volna ki bennem az irgalmas szamaritánusnak. Mert hogy az ő történetében nem annyira a szamar a lényeges, hanem az a szerető jósága, mellyel a kárvaltott szegény embernek segítségére sietett. És annak alapján nem sokára nekem is alkalmam nyílt megmutatnom, hogy az én szívem is csupa irgalmas szeretettel van tele.

A felsőeöri nemesek városában ugyanis egy szép júliusi napon olyan tűzvész ütött ki, melyhez foghatót eleven eöri, magamat is beleértve, még soha nem pipált, mert vagy százhusz épület esett a nagy veszedelemnek rövid három óra lefolyása alatt martalékul. Hogy pedig a rémítő vész színhelyére velem együtt a többi iskolásgyerek is kirukkolt, az természetesen magától értetődik. És láttam a férfiak rohanását, az asszonyok jajveszéklését; hallottam a bölcsőgyerekek sírását, az istállóba szorult marhák bőgését, majd lelkesen köszöntöttem a vidék sűrű falvaiból a fecskendők végtelen sorát, melyek tetején piros és feketesávós sisakkal bátor tűzoltók gubbasztottak.

Szerencsére a lángbaborult házak hosszában az út túlsó oldalán a Pinka folyó csobogott és azt talán ötven fecskendő sem tudta volna kiszopni naphosszat, pedig ahogy magam megolvastam őket, kerek harminchatig vittem föl. Annyi volt tehát az oltószerszám, hogy ember sem akadt elegendő a kiszolgálásukhoz, mert azok többnyire a házak tetején mászkáltak.

És ott lobbant bennem lángra a lelke mélyén régóta szundikáló parázs, hogy segítségére legyek embertársaimnak. Hamarosan kézre kaptam a kezem ügyébe került legelső üres vödöröt, hogy telemerítsem a folyóban és kézreadjam a köröskörül serénykedő tűzoltóknak. De buzgóságom csak rövid ideig tartott, mert gyenge karom hamarosan fölmondta a szolgálatot. Talán ötödiket sem fordultam, mikor egyszerre kiesett a veder elsenyvedt kezemből és én tanácstalanul állottam a lábam előtt üresen rámkarTogató szerszám előtt.

Szerencsére éppen akkor szólított meg egy elkeseredett atyafi, aki egyik kezénél fogva tehenet, a másikkal meg borjút huzigált velem szemközt kötélén:

— Kisöcsém, gyere az Isten szent szerelmére! Tartsd ezt a két állatot addig, míg a többit is kihozom!

Ez a kérelem rögtön lelket öntött belém és én kötélnek állottam, akarom mondani, kézre kaptam a kötelet mindjárt. Biztos voltam benne, hogy az irgalmas szamaritánus hasonlóképpen cselekedett volna. Hanem nagyon furcsán jártam vele. Alig két perc múlva szomorúan kellett megállapítanom, mi a különbség tehén és borjú között. A tehéntől mindeztideig folyvást nagyobb respektusom volt, mint a buta borjútól, mert félttem a szarvától, holott a borjúnak akárhányszor barackot is nyomtam a hátára, mikor egyik-másik hozzám próbált dörgölődni az uccán. Most azonban saját bőrömön tapasztaltam, mekkora tévedésben ringatóztam mindeztideig. A tehén, tetszik tudni, olyan szelíd megadással állott mellettem, mint, teszem, én az édesanyám szoknyája mellett, mikor a pogácsástepsit szokta kihúzni a sütőből. Hanem a borjú! Olyan áldatlan ugra-bugrálást cselekedett meg egy végbe, hogy talán a legtemperamentumosabb táncmester se csinálta volna utána száz pengőért. Földöntött volna szentül, ha a másik oldalon a tehén nem nyújtott volna biztos támaszt. Hanem így is hamarosan a végére jártam minden erőmnek, ha csomó pajtásom segítségemre nem siet az utolsó percben.

Tűznézni jöttek azok is. S alighogy megpillantottam őket, már messziről kiabáltam feléjük:

— Hamar, fiúk! Fogjátok le ezt a kerge állatot!

No és azok sem kérték magukat sokat, hanem abban a pillanatban nekiestek a ficáncoló táncmesternek. Öten voltak: egyiknek a tehén kötelét nyomtam a markába, a másik négy meg a borjút próbálta szelídebb ugrásokra kioktatni. De alig bírtak vele így is, mondhatom. Időközben pedig jómagam egerutat vettem, egyrészt mivel alig bírtam a karomat, másrészt meg én is kíváncsi voltam, miben sántikál a tűzvész voltaképpen?

Csakhogy annak volt eszébe sántikálni: inkább rohant uccáról uccára. Az égő zsarátnak repült a levegőben és sokszor hat házat is

kihagyott, hogy mindenki réműletére éppen a hetedikén rakhasson fészket. Az emberek pedig póznára kötött vizesronggyal védekeztek a háztetőkön ide-odacsúszkálva ellene. Talán azért is hiányzott a munkáskéz csomó fecskendő mellől, úgyhogy akárhány üzemen kívül maradt és a szelepekből csöpögő vízzel mintegy a maga árvaságát siratta.

Mikor véletlenül éppen hasonfajta masinát találtam kerülgetni, amelyik teljesen gazdátlanul egy leégett kis ház előtt rasta-golt, megint valami okos dolog jutott eszembe. Arra gondoltam, vajjon mi lenne, ha összegyűjteném a szertekóborló iskolásgyerekeket és azokkal együtt üzembehelyezném. Az lenne ám a nagy dicsőség ránknézve és másnap talán még az újságba is belekerülnénk: milyen fölséges szerepet vittek az oltás körül még a kisgyerekek is. Ezt a szép eszmét talán úgyis maga az Úristen adta nekem olyan hirtelen, mert az nagyon rávallott az irgalmas szamaritánus elgondolására. És abban a minutában már nyargalvást kerestem a pajtásaimat. Elsőben is a tehénőrzőkre számítottam. Okosabbat, nem tehettem volna, mert szegényeket a táncoló borjú már annyira agyoncsigázta, hogy éppen azon fáradoztak közös erővel, hogy azt a gyeheña jószágot tehenestül egy épen maradt kerítéscölöphöz kössék.

Mikor azután kirukkoltam a gyönyörű tervemmel, igazi lelkesedéssel csatlakoztak mellém s miközben sietve a helyszínére nyargaltunk, minden fiút lefogtunk útközben, hogy jöjjön: támogassa a nagyszerű vállalkozást. Azok pedig jöttek is. Mire az árva fecskendőhöz értünk, számunk már megütötte a harmincat. Igaz, darabig furcsán néztünk egymásra és szinte tanácstalanul állottunk, de mikor kiadtam a jelszót:

— Fiúk, vizet először!

Akkor minden elképzelhető sajtárt, vödört és fazekat fölhalásztak, hogy parancsomat minél előbb teljesíthessék. Rövidesen alaposan megitták az öreg szerszámot, jómagam meg időközben föl-másztam a tetejére s miközben a csillogó vízszórót kezembe fogtam, tájékozni próbáltam magamat, merre is kezdjem az oltást.

A ház előttem már leégett, a teteje leszakadt, de az üszkös gerendák még erősen füstölögték s a gazda az udvaron csüggedt fővel csáklázta a romokat, ha netán valami hasznavehetőt ki tudna onnan még kaparni.

Első gondolatom az volt, hogy ahol füst van, ott ég is, azért leszóltam a fiúknak:

— No, most rajta! Húzzátok!

S ahány hozzáfért a szivattyú hosszú karjához, mind rácsimpaszkodott és húzták, hogy guszpus volt nézni. A vén, kitanult tűzoltók sem csinálhatták volna különben.

Egyszer azután, mikor még rá sem gondoltam, a víz hatalmas sugárban szökött ki a kezemben levő tárcsából és igazán csak kevés híja volt, hogy ijedtemben le nem fordultam a fecskendő tetejéről. Itt volt szóval az ideje, miszerint én is munkába lépjek és megadjam neki az irányt, merre feccsenjen a víz; azért hát nekicéloztam a legelső füstölő gerendának. És fölségesen ment a dolog: a tűzfészek úgy szétporzott egyszerre, mint a legelső szélrohamra a polyva. Mivel azonban a tűzoltóság mégsem volt tanult mesterségem, forgatás közben a vízsugarat akaratom ellenére valahogy a házikó megmaradt ép ablakának találtam eresztetni és abban a pillanatban, ahány üvegtábla csak ott feketéllett kormos képpel előttem, az mind szétmállott keserves csörömpöléssel.

Arra persze rögtön figyelmessé lett a romok között turkáló búsmagyar a mi eredményes munkálkodásunkra és fölemelt vasvillával rontott felénk. Úgy ordított, ahogy a száján csak kifért:

— Alávaló gazemberek!

A fiúk ijedten akarták abbahagyni a szivattyúzást, de én kétségbeesésemben rájuk kiáltottam:

— Húzzátok, a kutyafejét! — Mert biztos voltam benne, ha a többi szaladásra fogja a dolgot, mire én le bírok mászni onnan a magasból, a vasvilla egyik ága szentül az én oldalamnak fut neki.

Hanem a mérges kommandóm használt: a gyerekek gondolat nélkül belefeküdtek a rángatásba és a vízsugár teljes erővel újra megindult. Magam pedig, mivel a szükség törvényt bont, ösztönyszerűleg a veszedelmes ellenfélnek eresztettem neki. Annyit láttam mindössze, hogy a vasvilla kifordult a kezéből, mikor szemközt löttem, sőt nyomban utána az egész ember is fölhömpölyödött.

Akkor aztán rögtön kiadtam az ordrét, hogy:

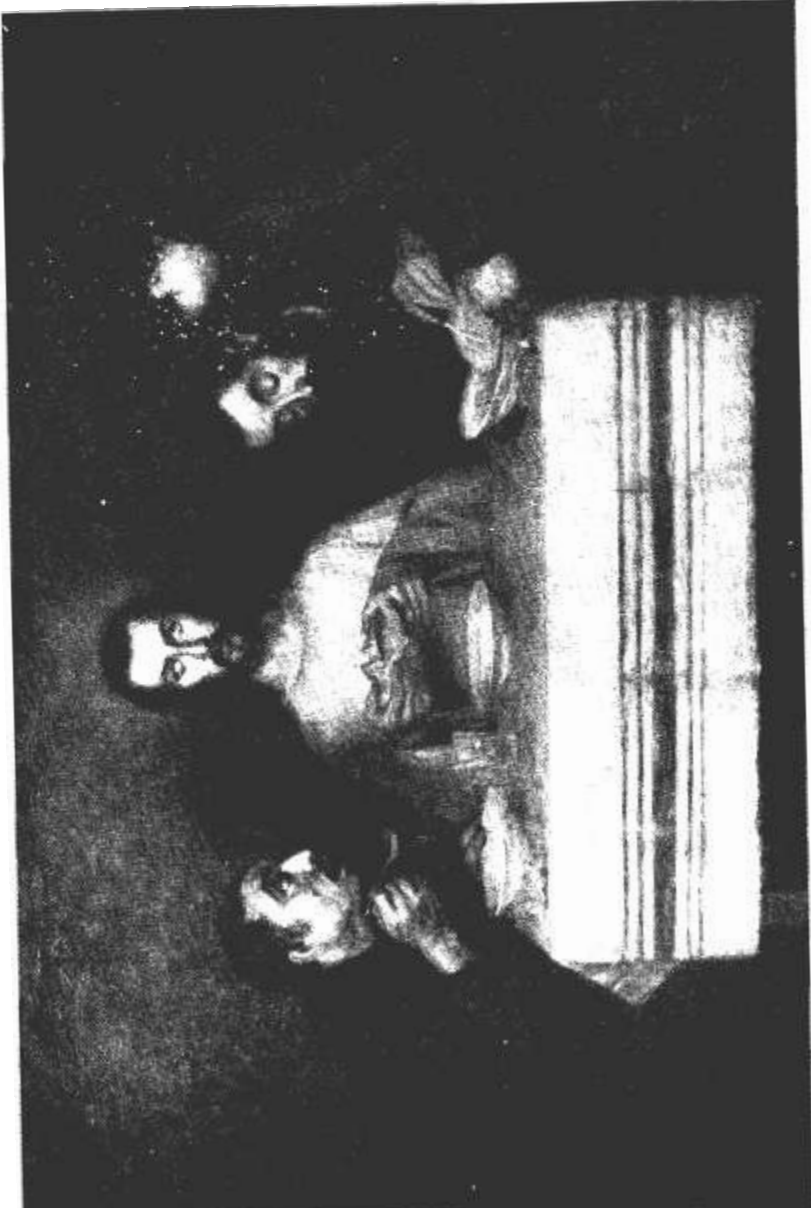
— Fussunk!

A fiúk természetesen mindjárt nekivetették a lábukat s mielőtt még az én veszedelmes ellenfelem föl tudott volna lépni, magam is lemásztam a magasból és uccu! merre tágasabb. Meg sem állottam addig, míg csak kilométer távolságot nem éreztem magam mögött a tűz színhelyétől.

Azt hittem, azzal rendbetettem a dolgot. Pedig dehogy! Másnap folytatása volt az iskolában: valaki beárult a mesternek, a gyerekek mind rámvallottak és én szegény fejemmel hiába próbáltam azzal védekezni, hogy az irgalmas szamaritánust akartam utánozni, a tanító ráfordult:

— Megállj csak, fráter, adok én neked irgalmas szamaritánust mindjárt!

És megvallom, hogy irgalmatlanul elvert. Akkor még nem hozták meg azt a törvényt, tetszik tudni, amelyik az iskolásgyerekek

KENSTOCK KÁROLY: KRISZTUS ÉS AZ EMMÁSI FIJAK

FEJER SÁNDOR: AZ IRGALMAS SZAMARITÁNUS

boldogabbik felét a bot ellen beasszekurálta volna. És az emberek nagy hálátlansága tisztára elvette a kedvemet attól, hogy az irgalmas szamaritánus munkakörével továbbra is kísérletezzek. A gyerek akármibe kezd is, a nagyok lekicsinylik, akárcsak a tinó a malacot és még nagy szerencseszámba megy, ha épen viszi el az irháját, mikor valami véletlenül másképp sül el, mint ahogy akarta. Bezzeg a felnőttek halomszámra vihetik végbe a legnagyobb butaságokat, az ellen senkinek sincs kifogása. Azért csöndben az az elhatározás érlelődött meg bennem, hogy megvárom, mire megnő a bajuszom, akkor majd fütyülök a sok kritikusra és csak azért is irgalmas szamaritánus leszek. Ha úgy fordul, arra talán szamarat is tudok valahonnan szerezni. Kocsma miatt nem fájtszívetet a fejem, mert a mi városunkban vagy negyven helyen mérték bort.

És az az idő csakugyan bekövetkezett körülbelül húsz esztendő múlva.

Jól emlékszem, egyszer újság került a kezembe, amelyikben nem kisebb ember, mint Wolafka Nándor, a debreceni kisprepost lelkes hangon invitálta a búzatermő röghöz kötött szittyákat, hogy:

„Föl magyarok, Palesztinába! Keressük meg az Úr Jézus lábnyomait!”

És mindjárt sorra is szedte a bibliai szép helyeket, ahol azokat meg lehet keresni, mint teszem Debrecenből kiindulva kincses Erdélyen keresztül a román Konstanzába. Ott már tenger simogatja a partokat. Gálya lesz rajta, amely azután vizén fogja vinni furtonfurt a boldog zarándokok százait egyenesen a Dardanellákon keresztül a Libanon cédrusainak árnyékában meghúzódó régi filiszteus kikötőig, Haifáig. Onnan a Karmel hegye csak egy ugrás, Názáret a Tábor hegyével a második ugrás és egymásután sorakoznak a Jordán völgyében lefelé a híres Galilei tenger, amelyikbe az apostolok majdnem belefulladtak a nagy vihar alkalmával, mikor is az Úr egy szavával csendet parancsolván, megmentette őket. Kafarnaum is ott van. Messzebb délre Jerikó következik, melytől a Holttenger megint csak egy ugrás. Jerikótól pedig egyenesen Jeruzsálemig visz az út a Gecsemáné kerten keresztül. Azonközben sivatagot is látni, melynek közepén áll az irgalmas szamaritánus csárdája.

Tovább nem olvastam a fölhívást, mert a csárda beledobbant a szívembe. Valami azt sügta nekem:

— Azt a csárdát meg kellene nézmem.

Gyerekkori szép emlékeim úgy kibuktak egyszerre a lelkem egén, ahogy a telehold szokta kidugni mosolygó, fényes képét az éjszakai felhők sötét nagykendőjéből.

— Istenem, milyen kedves dolog volna liter bort meginni abban a világszerte nekihíresült fogadóban! Bizony no, nem adnám

sokért. Igaz, hogy az a sok akkurátus pontossággal kiszámítva egyezer-háromszáz kemény koronába került volna, de hát fiakkerszekéren talán még annyiából sem futotta volna, eltekintve attól, hogy a fiakerlő nem igen vádolja a vizet; kiváltképpen, ha nagyon mély talál lenni. Így hát kénytelenségből elszántam magamat rá, hogy valahogy csak kiszorítom azt a nagy summát, ha mindjárt a télibundámat is zálogba kellene tenni érte. Tavaszról csicseregtek a madarak és március végét fújták a szelek. Olyan tájban a bundának úgy sincs valami sok becsülete.

Vagy két álló hétig folyvást arról álmodoztam, hogy a Galilei tengeren halászok, vagy a Jordán folyón hajókázok. Hanem ezekbe a szép álmokba nemsokára beleszólt a földrajztudományom is. Mert minek szekerezzek vasúton nyolcszáz kilométernél is többet Konstanzáig, mikor egyszer Vas megyéhez sokkal közelebb találok tengert. A mi derék árpádházi királyaink szereztek akkora darabot belőle, hogy a velencések meg a németek sokszáz esztendeig voltak kénytelenek velünk megverekedni érte, míg csak el nem harácsolták tőlünk és nekünk éppen a farkvége maradt mindössze Fiume mellett. Hanem azért van az is olyan mély, mint az angoloké Dower mellett.

És itt gondoltam valami merészet és nagyot. Hogyha a debreceni zarándokok az oláh kikötőből indulnak, én az ellenkező oldalról vágok neki a messze útnak egymagamba valami velencei gályán, mert ezek már másfélezer esztendő óta járnak emerre a tengert és bizonyosan sokkal jobban ismerik az utat, mint az oláhok, akik csak a legújabb időben kóstoltak bele a hajókázás nemes mester-ségébe.

S mit mondjam tovább? Úgy is lett. Az Adriáról indultam, csak azt kötöttem ki a hajóstársaságnak, hogy Palesztinában akkor tegyenek ki a partra, mikor a debreceniek hozzávetőleg ugyancsak odaérnek. Mindent beígértek és a fizetséget is vagy hétszáz koronával olcsóbban számították. Erre természetesen akárcsak hájjal kengették volna a szívem táját és boldog örömmel indultam neki, mint az árva fecske az Urano hajóval. Egyiptomnak tartottunk egyenesen. Regényesebb utazást el sem lehet képzelni, mert az Urano sok minden szórakozással kedveskedett: Brindisi körül zátonyra futott a szerencsétlen és három napig lógtunk rajta. Nem céлом most útleírást adni, különben el kellene mondanom a mentés részleteit. Itt csak annyit, hogy negyednapra a segítségünkre összefutott egyéb hajók leráncigáltak a homokpartról. Tovább mehettünk, de mivel Port-Saidban pestis volt, nem eresztettek be Jaffába, hanem Beirutba vittek vesztegzárba. Mire nagynehezen onnan is kiszabadultunk, végre megint visszamehettünk a jaffai partra és a hullámzó

tenger támogatása mellett csónakon surrantunk be a szikláktól övezett belső öbölbe, utána pedig nyomban Ázsia földjére léptem.

Itt meg kell állapítanom, ha nem is tanultam volna a katekizmusban, hogy van isteni Gondviselés, a magam esetében erős bizonyítékot találtam rá, mert ha a zátonyon való háromnapos lógással, a vesztegzárral és a hiábavaló beiruti ide-oda való hajókázással vesztettem is valami hét napot, az Úristen volt olyan kegyes, hogy ugyanannyi késést a Wolafka-féle expedícióba is belekombinált, különben valószínűleg hűlt helyét találtam volna az én magyarjaimnak Jeruzsálemben. De hát van isteni Gondviselés, ha egyszer mondom. A debreceniek éppen csak a második ebédjüket ették este hat órakor, mikor én az osztrák-magyar zarándokházba bekopogtattam.

S mivel a bajt mindig az emberek csinálják, nekem is majdnem kijutott belőle, mert a zarándokház vezetője, valami Hassinger nevű tiroli pap nem akart beengedni. Vagy nem állottam egészen a képéhez, vagy a sok strapa után csakugyan afféle vagabundusformám lehetett, hogy nem igen bízott bennem, elég az hozzá, azzal fogadott, mikor a fogadószobában leültem:

— Sajnálom, nincsen hely.

Arra vakarni kezdtem a fülem hátsó frontját s mivel eszembe jutott, hogy valamikor Betlehemben is ezzel a kedves kijelentéssel fogadták a szent jegyespárt, azért belenyugodtam a dologba és ott folytattam:

— Hát akkor legyen szíves, igazgató úr és szerezzen nekem bárhol is lakást, mert én vadidegen vagyok Jeruzsálemben.

Arra a szőkeszakállas direktor kissé ráncbaszedte a homlokát és csöndesen ümmögni kezdett.

— Nos? — tudakoltam tőle — számíthatok jóságos támogatására?

— Hogy gondolja azt? — próbált az igazgató még mindig kényelmesebb állásponton kitartani.

— Tudom is én! — fakadtam most már némi bosszankodással ki — tessék vagy telefonon vagy szolga útján akármi szállodában nekem födelet biztosítani, mert én magyar vagyok és tudtommal ezt a házat magyar és osztrák pénzen tartják fön: ennyit tehát elvárhatok magától, mint államom képviselőjétől. Különben is a csomagokkal addig itt maradok, míg csak további intézkedéseit tudtomra nem adja, igazgató úr.

Újabb ümmögés következett, arra azonban az én türelmem is szakadni kezdett, mert igazán bántott, hogy az irgalmas samaritánus hazájában ennyire elfajzott a keresztény irgalom. Más nótára gyűjtöttem:

— Semmi kifogásom a maga megható vendégszeretete ellen, igazgató úr — keltem föl előtte. — Én távozom innen, csak arra kérem, állítsa ki nekem a bizonylatot, hogy a mai napon a zarándokházban hajlékot kértem és maga elutasított.

— Minek az? — ütötte föl gyanakvó tekintetét rám az emberem.

— Aktára volna szükségem, hogy a maga fölöttes hatóságánál, az osztrák-magyar delegáció legközelebbi ülésén interpelláció tárgyává tétethessem igazgató úrnak velem szemben tanúsított lojális viselkedését.

A derék tiroliba szorulhatott valami a bürokratából, mert ezt a hangot rögtön megértette és mindjárt alább adta a nagy úrhatnomságot:

— Nono, — kezdett szelíden fuvolázni — hiszen találunk még talán itt a házban is szobát magának, mert csakugyan sokan vannak és éppen magyarok.

Ez volt az első értesülésem a Wolafka-karavánról. El lehet képzelni, milyen örömmel kiáltottam föl:

— Én meg éppen azokat keresem.

— Bocsásson meg! — kezdett most már védekezni az igazgató. — Nekem meg az tűnt fel különösnek, hogy magyar létére miért nem jött inkább magával a zarándoklattal?

— Mert az Adria felől sokkal jutányosabban tudtam azt megcsinálni. De hol vannak?

— Ebédelnek. Tessék talán mindjárt közibök jönni! — ajánlotta most már csöpögő szívességgel a házigazda.

Hát persze, hogy mentem. Mikor az ajtón befordultunk, az igazgató németül így mutatott be:

— Auch ein Ungar.

Arra negyvenkét kíváncsi szem meredt rám egyszerre, mert kettőt számítva minden emberre, a negyvenkettőt felével elosztva, nettó huszonegyen voltak összesen, akik Wolafka lelkes felszólítására gyakorlatilag is indulatba jöttek. Megmondtam a nevemet és arra valaki azt vetette oda nekem:

— Maga írja talán azokat a jókedvű novellákat a lapokban? Meg kellett vallanom, hogy én. Arra azután vagy tízen is nyújtották mindjárt felém a kezüket és én alig győztem parolázni velük.

— Ide gyere, öcsém! — húzott le mindjárt maga mellé egy jóképű, köpcös pap, aki a rövid pipáját ki nem engedte a szájából. — Mondd csak, tudsz-e tarokkozni?

— Nálunk az a teológián már külön tantárgy volt — feleltem nevetve.

— Akkor szervusz, drága öcsém, — borult abban a pillanatban nyakamba a szomszédom, aki nem volt más, mint a beregszászi pap:

Szalay. — Téged úgyis maga a jóságos Úristen küldött közibénk, mert rongyosabb bandával még nem utaztam, mint amilyen a mienk. Képzeld el, hárman tudnak csak tarokkozni közülök mindössze, hogy az Isten akárhova tegye őket. Azért téged küldött hozzánk irgalmas szamaritánusnak, hogy megkönyörülj a nagy nyomorúságunkon, mint negyedik. Küldjete hamar egy csomag tarokkért a boltba, mert itt sok a zsidó: valamelyiknek csak lesz.

— Sohse fáradjon vele, bátyámuram — mosolyogtam én —, van nálam tarokk is, meg magyar is. Sokat utazom és gyakran vettem hasznát.

— Ember! — kezdett el velem táncolni az öreg. — Te vagy a legkiválóbb teremtése az Úristennek: a te koponyádat meg kellene aranyozni. Gyerekek, fekete után tarokk lesz kivilágos-kivirradtig!

A szökeszakállas igazgató szemében furcsán foszforeszkált a kíváncsiság az egész komikus jelenet hatása alatt s a végén föltette a kérdést vendégeinek, mert hiszen a magyar beszédből árva szót sem értett:

— Was ist? Was hat er?

És a becsületes zarándokok, mivel nem merték megmondani, hogy a piroskollárés Szalayt a tető alá került tarokk-kompania hozta akkora extázisba, inkább azt magyarázták neki, milyen kiváló atyafi vagyok én és mennyire örülnek az én megérkezésemnek valamennyien. Attól meg az én tekintélyem torony magasra nőtt a német előtt. Odajött hozzám és ismételten is bocsánatot kért tőlem, amiért annyi megokolatlan bizalmatlansággal fogadott. De hát sok itt a visszaélés: sokan használják ki Jeruzsálemben az emberbaráti szeretetet és így tovább.

Megnyugtattam, hogy nem lesz interpelláció a delegációnál és attól fogva valósággal a tenyerén hordott az óvatos ember.

Mondanom sem kell, hogy azon az éjszakán alig aludtunk valamit, mert ki kellett valahogy elégíteni a háromheti utazásban fölgyülemlett tarokkéhséget. Reggelfelé járt az idő, mikor lepihentünk, pedig hat órára már előjártak a kocsik, mert a program volt:

„Föl, Jerikóba!”

És mi valahogyan fölcihelődünk. Lerobogtunk a via Dolorosán a Szent István kapun át a Jozafát völgyébe. A Gecsemáné kert tövében jobbra fordultunk s a Gyehenna mély szakadékanak felső, balperemén a Botrányok hegyének kanyarodott az út. Az Apostolok kútját elhagyva, Betánián keresztül a pusztába szakadtunk és ott szekereztünk vagy négy óra hosszat irgalmatlan napsütésben. Annyi sziklát és követ, amennyit magam körül láttam, csak az Isten haragja dobálhatott le keserűségében az égről, mert a föld azt mind meg nem szülhette. A foglalata meg majd minden tíz lépésre más és

más volt valamennyinek. Itt barna homokbuckák alól nevetett felénk, amott domb hátára szerződött, mint a teve púpja s még tovább kísérteti szakadékok fölött csüngött fehér mészsíklák képében, mintha csak állandóan rémíteni akarná a szegény vándort:

— Vigyázz, mert a nyakadba szakadok rögtön!

Szomorú pátria, mondhatom. Hiszen itt fű meg nem nő. Madár erre talán sose jár. Még kányát sem láttam, bármerre forgattam a nyakamat: pedig az a pusztasírásója: holló takarítja el a szegény tevét és szamarat, amelyik itt az utolsót rúgja nyomasztó terhe alatt.

Kietlen a táj, borzongató a sivárság. Siket csönd állja körül a meghalt élet szomorú ravatalát és a halott mozdulatlansága mintha csak elmúlt, hosszú évszázadokba nyújtózkodnék vissza múmiává aszott tagjaival.

Csak a kocsink robaja szól bele a nagy némaságba.

A lovak persze arabul értenek, azért a kocsis minduntalan „Jellá”-val biztatja őket és néhány ostorcsapást tesz hozzá garnirungnak. Arra azután úgy szedik a lábukat, hogy gurul a kő, tótágast áll a jármű: illeg-billeg hol jobbra, hol balra. Csak kicsit kellene magasabbra emelnie egyik oldalát, akkor a másik pillanatban úgy utaznánk lefelé az út jobboldalán levő szakadékba, mint a pinty. A karfákat valószínűleg még kétezer évvel ezelőtt fűthette el itt valami római katona.

— Jaj, fiam! — szólalt meg mellettem Szalay Sándor, a beregszászi pap — a lelkem kezd már lötyögni ebbe a folytonos kalimpálásba, hogy a lúdvérc essék a rongyos szekerebe! Meglátni rajt mindjárt, hogy nem magyar kovács ragasztotta össze a két végét. Aztán ez az istentelen vidék! Gondolod, öcsém, hogy az Úr Jézus csakugyan erre járt valamikor?

— Hát persze — hagytam én rá erős meggyőződéssel.

— No, én Tamás vagyok benne — tekerte fejét az öreg—, hiszen itt egyéb dolga sem lehetett, minthogy folyvást a kenyeret szaporítsa, ha a tanítványait jól akarta lakatni. Nézd csak, öcskös! Mennyi kopaszság mindenfelé! Itt se volna kedvem borbélynak állani. Ilyen göthös országban? Rini tudnék keservemben.

S ahogy ránézek, hát gurul is már a könny szeméből.

— Baja van talán, bátyámuram? — tudakoltam tőle részvétellel.

— Bajom-e? Kitör belőlem a keserűség. Szegény Jézus!

— Mi van vele?

— Siratom, amiért éppen ezt az istenverte pátriát választotta ki magának földi lakásul. S még a komisz zsidók is hozzá! Agyongyötrik és keresztrefeszítik az akasztófáralalók. Nem jöhetett volna

inkább Magyarországra? Mi legalább megböcsültük és a tenyertünkön hordoztuk volna. Nem igaz talán?

Bennem szorult minden felelet, mert az én lelkemet is édesen keserű szomorúság fogta el, ahogy elnéztem, mint peregnek tovább a jóságos ember igaz, őszinte könnyei. Abban azonban mindenesetre igazat kellett neki adnom, hogy ez a képtelen tájék nem magyar ember szemének való. Megjárta különben a zsidó is, aki valamikor ezen az úton törekedett Jeruzsálem felé. Az Úr maga mondta el a megható históriáját, hogy rablók kezébe esett s ha az irgalmas szamaritánus meg nem könyörül rajta, akkor ugyan alighanem lőttek volna neki.

Mert a vidék olyan is volt, hogy rablók fészkeljenek benne. Baloldalt a hegyek mindjobban nekikapaszkodtak a felhőknek, ha ugyan színét is láttuk volna akár akkorának, mint a tenyerem, aztán egyszerre olyan mélységes szakadékba futottak le a sziklák, hogy azt sem láttuk, mi van a fenekén. A kocsisunk mondta, hogy ez a Gyilkos völgy. Lenn a Karit patak folyik. Amellett húzta meg magát hosszú időn keresztül Illés próféta valamikor régesrégen, mikor Ácháb, Izrael királya megmérgekedett rá azért, amiért ki merte neki hirdetni a három esztendeig tartó nagy szárazságot. Most rablók tanyáznak a völgyben.

— No, akkor Jelláh! — bökte mindjárt oldalba a kocsist az én Szalay barátom és felém fordulva azt magyarázta. — Tudod, öcsém, jó lesz nekünk ezen az útrészen minél hamarabb átvergődünk, mert én, az igazat megvallva, nem igen bízom ebben a klímában.

Arra kis pipáját is kivette a szájából és darabig elhallgatott.

— Odanézz! — hördült föl egyszer csak hirtelen baloldalt mutatva. — Látod azt a veszekedett nagy hegyet? Olyan ripacsos a képe, mint akit háromszor végigszántott a feketehimlő. És ni! Gyalogösvények kanyarognak rajt' a magasba. De ki lesz bolond oda föl-mászni, mikor egyszer kökénybokor sem terem arrafelé? Pedig teremtuccse, kódorog valaki a tetejében. Azt a penicilusát is! Látod? Én embernek nézem. Te, ha lefordul onnan, hát én utána nem mászom ebbe az istentelen szakadékba ... Hogy is hívják? Mit mondott a kocsis? Ja, igen, emlékszem már: Gyilkos völgy. Ügy tátja a száját, mint az éhes sárkány. No, ronda vidék, mondhatom. Szép helyre cipeltek minket, csak aztán jószerivel ki is kászolódjunk belőle. Mert mit gondolsz, öcsém, teremnek errefelé manapság is olyanfajta irgalmas szamaritánusok, akik csupa böcsületből minket is fölszednének, ha netán azok a gyilkosvölgyi haramiák kettőnket is agyonvernének?

Mosolyognom kellett, de az öreg egész komolyan folytatta:

— Te, szólj oda a lovaknak! Kiáltsd a fülükbe, hogy „Jelláh”, mert ezek, tudtommal, csak arabusul értenek.

— Jelláh! — böffentette ki a kocsis és megforgatta ostorát jókedvében, mert ő a pap beregszászi egész beszédéből csak ezt az egy szót tudta kihámozni; hanem abból is szépen kikaparta, mit akar az ő pasasa. A lovak pedig belefeküdtek a hámba és rúgták a sok követ, hogy mifelénk talán a billiárdasztalon sem nyargalnak a golyók különb igyekezettel, mint ahogy azok gurultak. Mi meg csak arra voltunk ügyelettél, hogy biztos helyre dugiszáljuk azonközben a nyelvünket, nehogy véletlen a két fogsorunk közé tévedjen, mert különben aligha le nem futott volna darab belőle a torkunkon.

Így szekereztünk még sokáig, mikor egyszer csak örömmel kiáltottam föl:

— Házat látok az út mellett!

— Kérdezd meg, öcsém a kocsistól, — ajánlotta nekem Szalay — vájjon nem laknak-e rablók abban is?

De a kocsis akkor már hátraszólt: ostorával a ház felé mutatva:

— Ott van a Khán Hadrur!

— Miféle Hadúr? — tudakolta a beregszászi pap.

— Az irgalmas szamaritánus kocsmája — feleltem én, mert az útleírásokból ez a név megragadta a figyelmemet.

— Mi a szös? — csodálkozott az én szomszédom. — Hát az még most is megvan? Kíváncsi volnék igazán rá, mikor adták ki ennek az italméresi engedélyt? És kapni ott valamit?

— Kapni-e? — nevettem én. — Ott esszük meg az ebédet: a legkitűnőbb csárda az egész vidéken.

— Persze — volt a válasz — ha ló nincs, számár is jó.

Az igazat megvallva, nekem sem volt valami nagy bizalmam hozzá, pedig kellemesen csalódtam: bármi igénytelen formája volt is az épületnek, valóságos csodaszámba ment, mi mindent tudott nyújtani itt a természetlen puszta közepén.

Hamar odaértünk és bejártunk a nyitott kapun az udvarra. A kocsis rögtön a lovakat vette gondozás alá, mert szegény párák ugyancsak rászolgáltak valamelyes kapatásra. Mi meg az anyaföldön nyújtózkodni próbáltunk elsöben, hogy újra nekiindítsuk elsenyvedt tagjainkban az alvó életet.

— Jaj nekem! — zsörtölődött az én Szalay barátom — három csigolyámat alighanem kirázta derekamból a jerikói országút! Hanem azért gyerünk be, talán akad ebben a khánban olyan díván is, amelyiken puhább ülés esik.

Beljebb kerültünk s ha kanapé nem is volt a tágas ivóban, kényelmesen elhelyezkedtünk benne s az európai nívót egy hangos grammofón képviselte, melyet két világos burnuszba takart arab

nyagगतott. A gyér szakállukról meg lehetett ismerni a nemzetiségüket. Tőlünk oldalt magas, szikár szemita ült, kinek másfél arasznyi, tömött szakálla csak úgy égett a feketeségtől. Éppen hagymát csomagolt ki a tarsolyából, hogy hozzáfogjon az ebédjéhez.

A kocsmáros alacsony, kerekkepű görög volt. Forgolódott körülöttünk, mint a csík, a szája meg járt, hogy beillett volna nagy-pénteki kereplőnek is. Öt-hat nyelven próbált belénk akaszkodni és még vagy ugyanannyi nyelvből szedegetett elő egyes szavakat. Kínált bort, sört, kávé, limonádét, teát és mit tudom én, még mi-féle szörpöket, melyeknek kivétel nélkül az az egy jó tulajdonságuk volt, hogy langyosan szolgálták föl valamennyit: a jerikói pusztá közepén persze nem gyártanak jeget.

Az ebéd is hamarosan az asztalra került: sült gödölye salátával. És mondhatom, ízletesen készült. Tisztességesen hozzáláttunk és leöntöttük egy palack damaszkuszi erős borral, melyre a beregszászi pap csak annyit jegyzett meg:

— Nálunk sem terem külön odahaza.

Fekete után rágyújtottunk és a csárdás tiszteletteljes hajlongások közepette bevonszolt minket a szomszéd szobába. Ahogy beléptem, bámulat fogott el: valóságos áruház fogadott. Volt ott bicska, handzsár, szőnyeg, beretva, puska, patron, kalap, haik, burnusz, vászon, nyereg, lakat, vasszeg, gyűrű ezüst és aranyból, asszonymak való selyem, gyűszű, topánka, cérna meg a jó Isten tudja, miegymás még azonfölül. A görög pedig olyan raffinált ügyességgel tudta kínálni portékáját, hogy három zsidónak is becsületére vált volna.

Jómagam éppen a képeslevelezőlapok közül válogattam, mikor künn az ivóban hirtelen hangos nesz támadt, mintha verekedés készült volna. A görög abban a pillanatban kirozott és én Szalayval utána.

Hát csakugyan: a két arab támadt neki a feketeszakállasnak. Fölemelt ököllel hadonásztak a zsidó orra előtt s mérgükben csak úgy köpték a sok torokhangot, melyekben az arab nyelv annyira bővelkedik.

A csárdás rögtön közbevetette magát, de miután az arabokkal pár szót váltott, ő maga is nekiesett a feketeszakállasnak és mérges prédikációt tartott neki.

Mi természetesen szót sem értettünk az egész jelenetből, hacsak a gesztusok után ítélve azt nem szűrtük le belőle, hogy itt ajtót mutatnak valakinek.

A feketeszakállas ugyanazt érthette a szavakból is, mert fásult szomorúsággal kezdte átkötni a batyuját s miközben bánatos tekintete pillanatra felém villant, bizonytalan léptekkel kereste az ajtót.

Abban a pillanatban különös érzés költözött szívembe: az volt a benyomásom, hogy ezzel az emberrel igazságtalanság történt.

Fájó, panaszos tekintetéből legalább azt olvastam ki. És eszembe jutott egyúttal, hogy az irgalmas szamaritánus csárdájában vagyunk, hol ahelyett, hogy födelet adnának a fáradt utasnak, inkább most tesznek egyet ki az országútra. Ez a gondolat pedig, mint az éles ekevas szántott bele a szívembe csoroszlyástul.

Fölkeltem és utánamentem az idegennek. Éppen a kapu felé tartott. Hogy elértem, megfogtam a poros hosszú kaftánját.

Kérdőleg emelte rám sötét szemét. S mivel beszédemet úgy sem értette volna meg, kocsinkra mutattam és jelekkel adtam tudtára, hogy azon van még vendégutas számára hely, miért is följánlom azt neki, mert Jerikó még nagyon messze van, addig legalább új erőt gyűjthet magának a további útra.

És láttam, hogy megért engem. Szemébe meleg tekintet gyűlt, majd szelíden mosolyogni kezdett, kéznél fogott s vagy négy-öt lépésnyire tőlünk a csárda és a kökerítés között ásító rejtett nyílásra utalt, ahol félrekötve kis szamár rágicsált valami delikatesszen. Mikor minket észrevett, megmozgatta két hosszú fülét és barátságos nézéssel fordította felénk okos felsőemeletét. A feketeszakállas melléje lépett; szeretettel simogatta végig, majd úgy nézett rám meleg tekintetével, mintha csak azt akarta volna mondani, illetve tudtomra adni:

— Itt az én lovam, idenézz!

Rögtön utána keresztbe tette mellén két kezét és kétszer-háromszor meghajtotta magát előttem. Arabus beszéd volt az, melyet már én is értettem, mert annyit jelent magyarul:

— Allah növecsse meg a szakálladat!

Szép volt, kedves volt ez a jelenet, nem tagadom; de kicsit mégis csak le voltam forrázva: bántott, hogy valahányszor az életben föl akartam csapni irgalmas szamaritánusnak, mindannyiszor kudarcot kellett vallanom vele. Hát nem nekem való ez a mesterség? Ha megtudja a beregszászi öreg barátom, vájjon nem nevet-e ki majd érte?

Mivel pedig a dolgomat elvégeztem s a másik szamaras barátommal úgysem beszélgethettem az én vékony arabus tudományommal, meghajtottam magamat előtte, hogy utána odébb állok; de ő felém nyújtotta kezét és boszorkányos gyorsasággal föloldotta batyuját, abból egy lapos pogácsaforma kenyeret vett elő, azt a közepén kettétörte és az egyik darabot nekem nyújtotta.

Valóságos reflexmozdulattal vettem kézbe s mikor láttam, hogy ő a maga darabjába beleharap, én is utánacsináltam. Abban a pillanatban szemünk találkozott: csillogott az övé, csillogott az enyém is. Azonközben hallgattunk némán; de én úgy éreztem, mintha két lélek egymásbafonódva hangos örömmel kiáltotta volna bele a világba, hogy:

— Testvérek vagyunk.

KARÁCSONY ÜNNEPE BETLEHEMBEN

ÍRTA:

Dr. CSÁRSZKY ISTVÁN

PRELÁTUS KANONOK

1895. évben nov. 21-én kötöttem ki Jaffában, hogy elmenjek Jeruzsálembe s mint az ottani osztrák-magyar zarándokház újonnan nevezett alkormányzója, elfoglaltam állásomat. Csakhamar kezdődött az ádventi idő s így gondolataim karácsony ünnepére s ezzel kapcsolatban *Betlehemre* terelődtek. Nem vártam be karácsony ünnepét, hanem felhasználtam a legközelebbi alkalmat, hogy megnézzem Jézus születése helyét, amely 7 kilométernyire fekszik Jeruzsálemtől délre a hegyek közt. A közlekedést kocsijáratok bonyolították le, hacsak valaki lovagolni nem akart. Én egyelőre a kocsit választottam.

Amint elhagytuk a jaffai kaput, leereszkedtünk *Hinnom* völgyébe, onnét a vasúti állomás felé fordultunk s innét kezdve délfelé haladtunk, keletfelé az út mentén húzódó hegyhát zárta el a kilátást. A földeket ez oldalon vastag porréteg borította, mert az esőzés csak később kezdődött. Nyugatfelé áttekintettük a *Refaim* síkságot s tovább Júdea hegyeit. Amit a természet alkotott, az szép, de szorgalmas emberi munkának nyomát kevésbé lehetett látni.

Nem érdektelen megjegyezni, hogy e kocsit a török kormány 1869-ben építtette, amikor I. Ferenc József királyt várták Jeruzsálembe, aki a szuezi csatorna megnyitása alkalmából a Szentföldre is elzarándokolt. Útközben — hacsak a jövő-menő bennszülöttek nem kötötték le figyelmemet érdekes típusukkal s viseletükkel — emlékezetembe idéztem Betlehem múltját. Felelevenedett előttem *Dávid* emléke, akinek családja e városban lakott, aki e város környékén őrizte s megvédelmezte a reábízott nyáját s aki innét indult Góliát ellen, kinek legyőzése megalapozta királyságát. *Dávid* városa azonban azáltal lett nevezetessé és világhírűvé, hogy ott született „*Dávid fia*”, Krisztus. Ettől az időtől kezdve, különösen a keresztényüldözések megszűntével, Jézus hívei állandóan felkeresték e csendes városkát. S ez virágoztatta fel Betlehemet, amely 600-ban „fényes város” volt. Itt koronázták királlyá *Balduint* (1101), majd püspöki székhely lett (1110), de csak egy időre. A Gondviselés úgy akarta, hogy Betlehem keresztény maradjon a túlnyomólag

mohamedán környezetben. A keresztények ugyanis egy zendülés alkalmával (1834) kikergették a mohamedánokat, sőt három év múlva, ugyancsak egy lázadás letörése céljából Ibrahim pasa feldúlta városnegyedüket. Míg e történeti emlékek foglalkoztattak, felértünk egy magaslatra, amely az útnak legkimagaslóbb pontja. Mindkét oldalon olajfaültetvények. Balfelől egy várszerű épület tűnik fel: *Már Eljász* nevű görög kolostor. Innét kezdve leereszkedik az út s új táj nyílik a kíváncsi utas előtt. Messze, balfelől, a nap fényében kéklük a *Moab-hegység*, amely a *Holttenger* keleti partját alkotja. Közelebb a Júda-sivatag kupolás dombjai emelkednek, még közelebb szőlőkertek terülnek el elhagyott kalibáikkal. Jobbfelől egy dombon *Tantúr* tűnik fel épületeivel. Ezekben egy kórház nyert elhelyezést, melyet a máltai lovagrend tart fenn (akkor) oszták irgalmasok vezetése alatt. Ez lett később kedvenc kiránduló- és üdülőhelyünk az alatt a hat év alatt, melyet a Szentföldön töltöttem.

Elsősorban Betlehem érdekelt, amely e helyről áttekinthető. A város körülbelül 12.000 lakost számlált, s két dombon épült. A fehér, laposfedelű kőházak között néhány újabb épület emelkedik: különböző kolostorok és intézetek. A déü domb tövében egy erődszerű épülettömb vonja magára a figyelmet. Ez rejt magában Jézus születésének helyét. Közel a városhoz kétfelé ágazik az út. A főút, Betlehemet balfelől hagyva, továbbhúzódik Hebron felé, egy mellékút pedig a városba vezet. A szétágazásnál egy kis, kupolás, fehér épület tűnik elénk: *Rachel sírja*. Mellette egyszerű sírok láthatók, egy beduintörzsnek temetkezési helye.

Csakhamar elérjük a várost. A főucca elég szűk. A kocsis folyton figyelmezteti a járókelőket, hogy vigyázzanak az arcukra, a hátukra, a lábukra. Az emberek nyugodtan térnek ki a kocsis elől, vagy a fal mellett meghúzódva engedik továbbhaladni. Első pillanatra látszik, hogy szerény, békés természetű néppel van dolgunk. A férfiak hosszú ruhában keleti nyugalommal lépdelenek az uccán. Az asszonyok és a leányok (fej díszükről lehet őket megismerni) szerényen, de egyenes tartással — mert a terhet fejükön szokták hordani — haladnak és a fiatalabbak szemérmesen lesütik szemüket, ha férfiakkal, különösen kíváncsi idegenekkel, találkoznak. A gyermekek époly elevenek, mint másutt. A betlehemiek szorgalmasan művelik földjeiket, amelyek termékenyebbek, mint a környékbeliek. Innét nyerhette a város a nevét (kenyér városa). Egyes házakban, melyek mellett elhaladtunk, serény munka folyt. A lakosság nagy része ugyanis mindenféle ájtatossági tárgyak készítésével foglalkozik, anyagul használva az olajfát, a gyöngyagylót és az ottani virágot. Ezekkel kiterjedt kereskedést űznek. A város túlsó végén egy nagyobb téren leszálltunk. Éppen vásár volt. Ilyenkor bejönnek a szomszéd-

béli beduinok is, ami a város képét élénkíti. Tevéik ott hevernek sorban egymás mellett, kíváncsian körülnéznek és kérődznek, vagy nyomatékos biztatásra kedvetlenül és nehézkesen felemelkednek, hogy elinduljanak hazafelé.

Itt vagyunk Jézus születési helye előtt. Kívülről csak magas falakat látni. Ezek két templomot és három kolostort zárnak magukba. Az egyik kolostor a ferencrendieké, a másik görög, a harmadik örmény szerzeteseké. Egy alacsony szűk bejárat vezet az egyik templomba. Eredetileg három kapuja volt, de a másik kettőt befalazták, hogy könnyebben lehessen védekezni esetleges támadások ellen. Ma e veszély nem fenyeget.

E kis kapun lépünk be a *Márta-templomba*, melyet Konstantin császár épített a 4. században a születési barlang fölé s amely századok viszontagságaival dacolva lényegében megmaradt. A latin szertartású katolikusok sok küzdelem árán fenntartották, illetve visszaszerezték hozzá való bizonyos jogaikat. A szűk kapun át egy sötét előcsarnokba érünk, innét magába a bazilikába. A templom 57*30 m hosszú és 26'30 m széles. Négy sor márványoszlop öt hajóra osztja. A falakon részben megmaradt régi mozaikdíszítések élénkké teszik a különben üres ősrégi épületet. A templomot, sajnos, nem lehetett egészében áttekinteni, mert a hosszahajókat a kereszthajótól egy fal választotta el, amely jelenleg már le van bontva. Istentisztelet céljaira csak a kereszthajót használják, de csakis a görögök és az örmények. Ennek közepén áll az oltár. Ettől jobbra és balra lépcső vezet a *születést barlangba*. A hagyomány, mely szerint ez a Megváltó születési helye, a 2. századba nyúlik vissza. Lemegyünk. Különös misztikus csend. Néhány, a mennyezetről lelógó lámpás világítja meg a szűk helyet. A talapzat márvány, a falak szőnyegekkel és képekkel vannak díszítve. Egy fülkében, a lépcsőlejárattal mellett, egy kis oltár látható. Alatta egy *ezüst*, márványra erősített *csillagon* olvasható: *Hic de Virgine Maria Jesus Christus natus est.* (Itt Szűz Máriától született Jézus Krisztus.) E felirat fényes bizonyítéka annak, hogy e szent hely is a latinoké volt, mert ma, mint a barlangnak e része is, a görögöké. Megkapó az ellentét e gyér világítású, csendes, szűk barlang és Krisztusnak a pogány sötétséget eloszlató tana, a világot megmozgató és átalakító erkölcsé, a földet úgyszólván átfogó egyháza között. Ezen oltárral majdnem szemben látható a *jászol* márvány utánzata s mögötte egy fülkében a *keleti bölcsék oltára*. A barlang e részének végén mutatják a *Szent Család forrását*. Innét, északi irányban, egy szűk folyosó egy szabálytalan alakú nagyobb barlangba vezet, amely egészben a latinoké. Egy fülkében megjelöli a hagyomány azt a helyet, ahol az *angyal figyelmeztette Szent Józsefet*, hogy meneküljön

Máriával és a gyermekkel Heródes elől. Tovább látható a *betlehemi kisdedek kápolnája* azután cremonai *Eusebius sírja*. Ismét egy kis folyosón bemegyünk egy nagyobb üregbe, ahol *Szent Jeromos* s ezzel szemben *Szent Paula* és leánya, *Eusztochion sírját* mutatják. E szent matróna és leánya Szent Jeromos idejében egy itteni kolostorban éltek Istennek. A barlang utolsó része *Szent Jeromos kápolnája*, a hagyomány szerint az a hely, ahol e tudós egyházatya, miután a palesztinai rabbinusoktól megtanult héberül, latin nyelvre fordította a Szentírást. Ebből a kápolnából lépcső vezet a második templomba: *Szent Katalin templomába*. Ez a ferencrendieké és plébániatemplom. Jelenlegi, bővített és díszesebb alakját 1881-ben nyerte, amit I. Ferenc József királynak 60.000 frankos adománya tett lehetővé.

Ezek a felejthetetlen emlékek még jobban felkeltették kíváncsiságomat, hogyan ünneplik e szent helyen karácsony ünnepét? Közben azonban újból elmentem Betlehembe s érdeklődtem az *istentiszteletek rendje* iránt. A betlehemi barlangban (mint a jeruzsálemi Szentsír templomában) joguk van istentiszteletet tartani a latin szertartású katolikusokon kívül a görög és az örmény nemkatolikus felekezeteknek s az istentiszteletek rendje nemzetközi megállapodás által van szabályozva. A görögök és az örmények naponként egy-egy énekes misét végeznek a szent barlangban és délutánonként incenzálják az egyes szent helyeket. A katolikusok két, esetleg több szent misét mondanak ugyanott s naponként délután keresik fel a szent helyeket. Valahányszor pedig ünnepi vecsernyét tartanak a plébániatemplomban, a pap lemegy a barlangba és incenzálja a szent helyeket. Dacára e megállapított rendnek, sajnálatos sűrűlódások az egyes felekezetek közt el nem kerülhetők, sőt a szakadárok ezeket néha provokálják, hogy a zavarosban halászva, bizonyos jogokat csikarjanak ki maguk számára, ami a török uralom idején itt-ott sikerült is nekik. A katolikus istentisztelet a szent helyeken egyezik az egyház bevett szertartásaival, csak a húsvéti és a karácsonyi ünnepek megünneplésénél találjuk meg régibb szokások nyomait. Ezek a régi misztériumokra vezethetők vissza. Már a 10. és 11. században találkozunk azzal a törekvéssel, hogy a vallási ünnepek dramatikus formát nyerjenek. Itt különösen nevelési szempontok vezették az egyházat. A keresztény ünnepek vallási tartalmát akarta közelebb hozni a hívők lelkéhez, hogy ezáltal ellensúlyozza azt a romboló hatást, melyet egyes pogány írók művei még mindig gyakoroltak a keresztényekre is.

Az ádventi szent idő vége *felé* járt s *türelmetlenül*, vártam karácsony ünnepét, melyre Betlehemben már készültek. A város nagy ünnepét ugyanis egy *kilencnapi ájtatosság* előzi meg ünnepi

áldással. Ezen legtöbbnyire csak a betlehemi hívek szoktak részt venni.

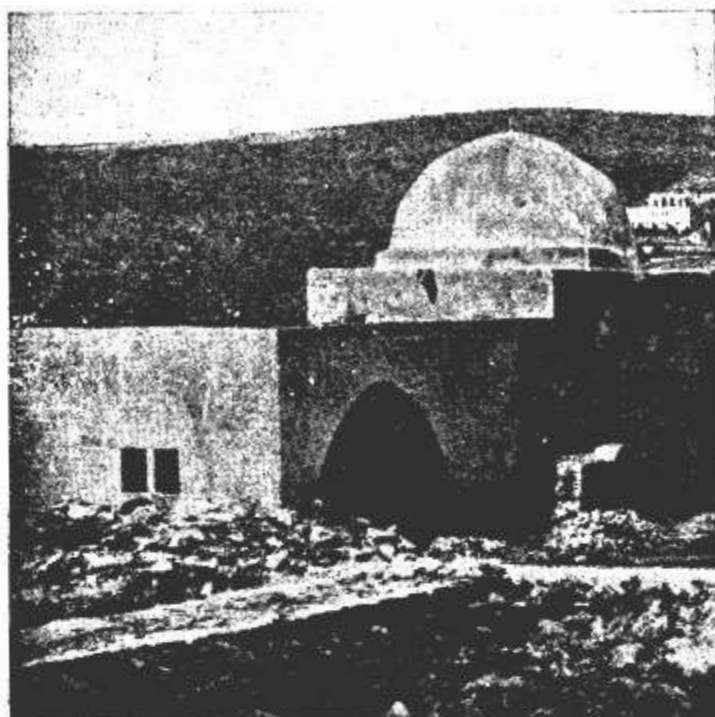
Karácsony előestéjén elmentem Tanturba az irgalmasokhoz, hogy közel legyek Betlehemhez. Mindjárt délután lementünk Rachel sírjához, ahol már lovasok gyülekeztek, hogy fogadják a püspököt. Két óra felé két kocsi közeledett Jeruzsálem felől. Az egyikben a püspök, a másikban kísérete foglalt helyet. A lovasok között ideges mozgolódás támadt. Mikor a püspök megérkezett, kezdődött az úgynevezett „fantázia”, vagyis lovasmutatványok, melyekkel Palesztinában előkelő vendégeket szokás fogadni. Az időjárás enyhe volt, mint nálunk április végén szokott lenni. Legfeljebb eső szokta zavarni az ünnepeket, de téli hideg soha, tehát hó sincs. A „fantázia” végeztével a püspök a lovasok kísérete mellett megindult Betlehem felé. Mi is követtük. Mikor a városhoz közeledtünk, láthattuk, hogy az útmenti laposfedelű házak hemzsegek emberektől, különösen asszonyoktól és gyermekektől. Ilyenkor ugyanis mindenki valami alkalmas helyet keres, hogy láthassa a bevonulást. Mikor a püspök kocsija közeledett, a háztetőkön élénk mozgás támadt. Mindenki lehetőleg a háztető szélén helyezkedett el, hogy jobban lelásson az uccára. A püspök a templom előtti téren szállt ki. Itt már nagy tömeg gyűlt egybe, különösen az idegen zarándokok. A tér közepe szabadon maradt s két sorban török katonaság volt felállítva. Ezek között elrendezve állt a fényes asszisztencia. A püspök felvette főpapi öltönyét, a cappa major-t s a harangok zúgása mellett csakhamar elindult a menet a Konstantin-féle bazilikán keresztül a plébániatemplomba. Mikor a menet odaért, már zúgott az orgona s felhangzott a Te Deum. A néptömeg kísérte a püspököt s lassanként elhelyezkedett a templomban. A püspök után a francia főkonzul, mint a protektorátust gyakorló francia kormány képviselője vonult be.

Erre elkezdődött az *ünnepi vecsernye*, melynek végeztével, szokás szerint, a papság és a püspök *körmenetben vonultak a barlangba*, ahol a püspök incenzálta a szent helyeket. Mikor a templomba visszatértek, a püspök trónusán ülve fogadta a papság és a hívek hódolatát, akiket kézcsókra bocsátott. Mindez körülbelül négy órát vett igénybe. A vecsernye után visszavonul mindenki s a sok, a világ minden tájáról összesereglett zarándok elfoglalja helyét a ferencrendiek zarándokházában, amely össze van építve a kolostorral.

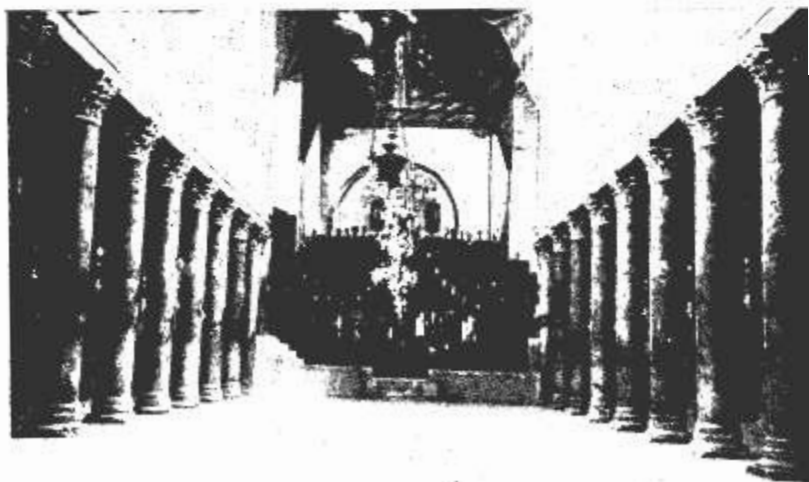
Estefelé kijött az osztrák-magyar konzul. Az akkori szokás szerint ő elnökölt a böjti vacsorán, melyet a zarándokok részére fenntartott nagy étteremben felszolgáltak. Ezzel a ferencrendiek hálájuknak adtak kifejezést nagy jótevőjük I. Ferenc József iránt. Az ebédlőben feltűnő helyen az ő és Erzsébet királyné

képe volt kifüggesztve. Legtöbben lepihentek, mert az éjjeli istentisztelet is nagyon hosszúra nyúlik. Fél tíz óra felé a zárándokok keltegették egymást s elmentek a plébániatemplomba, amely már tele volt hívekkel. A betlehemiekén különösen épültem. Mindenki, aki csak teheti, elmegy a templomba. Az egyik oldalon a férfiak, a másikon a nők foglaltak helyet. Padok vagy székek nem voltak a templomban, csak gyékény szőnyegek. Az asszonyok elhozták kis gyermekeiket is, akiket minduntalan csendre kellett inteni, míg elaludtak. Ez a gyermekszereg Jézus születése ünnepén oly varázst kölcsönöz s magában véve is megható ünnepségné, hogy az ember a keresztény család eszményét mintegy megtestesítve látja maga előtt. E mellett a hívek példás viselkedése és csendes ájtatossága az őszinteség és természetesség jellegét viseli magán.

Tíz órakor érkezett meg a püspök s elkezdődött az előirt *zsoltosma*. A zsoltárok eléneklése is orgonakíséret mellett történik. A zsoltosma egyes leckéit szokás szerint idegen papok éneklik, akik mindenféle nemzethez tartoznak. Nekem is jutott egy. Ebben a szokásban kifejezésre jut az egyház egysége és egyetemessége, melynek alapja Krisztus istenségének és királyságának elismerése. A zsoltosma teljes két óráig tartott, úgy hogy mire befejeződött, éjfél lett. Ekkor kezdődött a *főpapi mise*. Ennek tradicionális zenéje van, melyet minden évben adnak elő karácsony ünnepén s amelyben a gyermekies szent öröm megfelelő módon nyer kifejezést. Mikor a püspök kezdte a Glória-t s a kórus folytatta, gondolataim egyrészt visszashálltak a múltba, amikor, majdnem kétezer évvel ezelőtt, elő zör csendült meg e szent ének angyalok ajkán, másrészt szinte hallottam annak visszhangját ezer és ezer keresztény templomban millió és millió hívő lelkében. A Glória maga fél óráig tartott. Az „incarnatus est... homo factus est” (megtestesült... emberré lett) a Credóban oly hatást tesz e helyen, melyet a lélekben csak csendesen átélni lehet, de szavakkal kifejezni nem. Az Úrfelmutatás csendje azonban a legünnepélyesebb pillanat. Ekkor csak szent sóhajok törnek ki a szívekből, amelyek többet mondanak, mint amennyire a legszebb zene, ének és imádság kifejezni tud. A nagymise után összeállították a *körmenetet*. Elöl ment a papság, legvégén a püspök, utána a francia főkonzul kíséretével, végül a hívők nagy serege. A szakállas papok, fényes egyházi ruhákba öltözve égő gyertyát vittek. A püspök egy Jézus gyermeket vitt karján kis jászolban. A rendet a török katonaság tartotta fenn s fegyverrel kezében tisztelgett a körmenet előtt. A menet a plébániatemplomból a szent barlangba vezető lépcsőn ment le s Jézus születése helyét jelző kis oltárnál állt meg. Itt a diakónus elénekelte a Megváltó

RACHEL SİRJA

KONSTANTIN BAZILIKA

BEDUIN FANTÁZIA

IRGALMAS SZAMARITÁNUS SZÁLLÓJA

A SZENT KERESZT TEMPLOMA

születéséről szóló evangéliumi részt s mikor e szavakhoz ért: „és szüle az ő egyszülött fiát”, átvette a püspöktől a Jézus gyermeket s letette az oltár alá, arra a helyre, amelyen az ezüst csillag van elhelyezve. E szavaknál: „és betakará őt pólyákba és a jászolba fekteté” a diakónus elvitte a Jézus gyermeket a jászol helyére, ahol az az ünnepek alatt meg is maiad. Ez ájtatosság után — az egész éjjeli istentisztelet *öt* Óráig tart — a püspök elmondja a szent barlangban második szeot miséjét. Utána az egyes papok miséznek előzetes jelentkezés sortcőájében. Szentmisék e napon — eltekintve attól az időtől, amikor a gBfcögök és az örmények végzik a barlangban ájtatosságukat — délutáni órákig mondatnak. Egy alkalommal délután %4 órakerült reám a sor. A főünnepen a püspök a plébániatemplomban celebrálja a harmadik szent misét, amely szintén ünnepélyes és elég hosszú. Az összes karácsonyi szertartások rí—12 órát vesznek igénybe. A hívek azonban fáradhatadanok. Mindenén részt akarnak venni, mindent akarnak látni.

Aki ez ünnepegeken részt vehetett, az felejthetetlen emléket visz magával, amely minden karácsonykor megelevenedik s szent, vallásos érzelmek kiapadhatatlan forrásává válik.

BETLEHEMI ÉJFÉL

ÍRTA: GÁSPÁR JENŐ

I.

A betlehemi préternál nagy lakoma volt.

A triclinium mennyezetéről piros és fehér rózsaeső permetezett alá s a virágok illata összekeveredett az ételek, italok, a gőzölgő testek és az arábiai illatszerek illatával. Hatalmas bronzkandelábe-
rekben illatos olaj égett s lámpák imbolygó fénye, amely megülte a márványtermet, a kereveteken dőzsölő arcokat s a falak mellett némán virrasztó isteneket. A zene forrón és érzéki bujasággal hömpölygött a teremben, mint valami hatalmas, piros kígyó s a lakmározók fülébe sziszegte a mámor ígét, ajkukra kicsalta a vágy lihegését és a szívüket gyönyörök aranykapcsával szorította össze, Kint, a nagy, békés égbolton szikráztak a betlehemi csillagok ...

Lycias, a költő, már harmadszor akart felkelni a kerevetről. De nem tudott. A fején félrecsúszott a rózsakoszorú, lantját erőtel-
lenül emelgette a levegőbe és csak annyit tudott mondani:

— Ó, isteni Heléna ...

Heléna, a prétor leánya, fehérén és szikrázva a szépségtől, ragyogott ebben a züllött embertömegben. Szőke hajában piros leandervirágok égtek s balkarján arany- és ezüstkarperecek csörögtek. Az arca undortól volt sápadt. Atyjára nézett, mintha számon akarta volna kérni tőle, hogy miért kényszeríti őt részeg és undok barmok közé. De a prétor holtrészezen ölelgetett egy fekete zsidó rableányt, virágkoszorúja lehullott a fejéről és húsos arcán csak állati indulatok lobogtak. Heléna lehunyta a szemét egy pillanatra, majd oldalt fordult és elnézett a perystilium felé.

Kint, a ciprusok fölött, a nagy, békés égbolton szikráztak a betlehemi csillagok ...

Lycias végre talpraállt. Megvetette lábát a kerevetek között és újra kezdte:

— Ó, isteni Heléna ...

A vendégek részegen üvöltötték fel:

— Halljuk Lycias...

És Lycias a húrok közé kapott. Mintha egy pillanatra visszatért volna józansága, szeme tisztán tüzelt és ajkán dalba szökött a szó:

Ma hallgasson el minden ének,
Mert Róma lánya, mint a hold,
Arany és selyem haja sátra
S szemet a kék égről rabolt.

Ma aludjon el minden csillag,
Mert Róma lánya ékeőbb ...
Virág az arca, ajka kelyhe
Az élet kútja, csókja seb.

Hiába jársz, hiába harcolsz,
Mert Róma lánya többet ér,
Mit napkelettől napnyugtáig
Elöntözünk, a büszke vér.

A költő arca kipirult. A római nő szépségének himnuszát zengte s a többiek megrészegülten kapták fel poharukat és a szépséges Helénára ürítették. És felzengett a mámoros ének...

Ma aludjon el minden csillag,
Mert Róma lánya ékeőbb ...

Heléna undorodva fordította el a fejét. És akkor felsikoltott. Kint a ciprusok fölött, a nagy és békés betlehemi égbolton ragyogó csillag tűnt fel. Az ég megtelt lobogó fényességgel. Elsápadtak a többi csillagok és elsápadtak a terem lámpái. Elhalt az ének és a részeg szájak előtt megállt a pohár. És az egész tobzódó terem nézett ki az ég selymesen kék boltjára. A csillag keletfelől ragyogott fel, aztán megállt Betlehem fölött. Mintha nap kelt volna fel, valami csodálatos, tündöklő nap. Fényesség volt az ég, a föld, kint a kert és bent a terem ... Pedig a hajnal még messze volt...

A homokórák a harmadik vigília utolsóelőtti óráját mutatták, hét nappal januárus kalendája előtt, a város alapításának 753. évében ...

A csillag pedig égett az égen, mint a nap ...

II.

A tompa kábulatból először a házigazda, Qu. Trebonius Asper, a prétor tért magához. Megigazította fején a virágkoszorút, ellökte magától a fekete zsidó leányt és serleget kapott a kezébe.

— Rómaiak! A mai nap, mikor az egész világon, ahol csak Róma győzelmes légiói állnak, megszámlálják a királyok királyának, az isteni Augustusnak alattvalóit, ime az istenek is kedvező előjelt gyűjtanak ki az égen, a római birodalom egén. Mert ne feledjétek: amerre a nap kél, amerre a nap nyugszik, az Róma. Amerre a Boreas süvít s amerről az Africus küldi perzselő hullámaikat, az Róma. És a Nilus partján és a britannok földjén: Róma. És ahol Atlas tartja vállain az eget, s ahol a partusok hegyezik annyira hiába nyilaikat: Róma. És amennyi tengere, hegye, fája, vize, érce van a világnak, az: Róma. És ahol csak halandók élnek: Róma.

— Rómaiak! Ahogy mi az elébb egy pillanatra elámultunk az égen felragyogó csillag tüzén, a világ bármelyik sarkán így csodálják Rómát. Csodálják Rómát és áldják Róma és az egész világ urát, aki ismét a szaturnuszi aranykort hozta az emberiségre, akinek békéje most nyugodt harmóniában tartja a világ nemzeteit. Ebben a percben gondoljunk hódolattal a nagy imperátorra, Jupiter sarjadékára, a Julius-ház nagy ivadékára, a Divus Augustusra és legyünk büszkék arra, hogy rómaiak vagyunk. Háromszoros üdv a császárnak és kiáltuk háromszor: Róma, Róma, Róma ...

Az emberek felugráltak. Az arcok kipirultak. És Lycias újra húrjaiba kapott és a mámor himnusza után felzengett Róma dicsőségétől tobzódó éneke:

A római sas fenn repüljön,
Minden ellene porba düljön.

A Tiberis békésen folyjon,
Minden lázadó meglakoljon.

Amerre nap kél, Róma éljen,
Amerre nyugszik, fénye érjen.

Mindnyájan a nagyság, az erő és a hatalom szent extázisában álltak ott és az istenek szobraira ürítették poharaikat. És akkor, fent a csillagok magasságában énekszó zendült fel. Mintha millió és millió hárfa zengett volna az ég csodálatosan szép burája alatt, egyszerre elhalkult Róma éneke s a vendégek kirohantak a kertbe és néztek fel az ég csillagai felé. És a márványvilla fölött, a virágfüzérés fejek fölött megzendült az angyalok éneke: Glória in excelsis Deo ...

Egyszerre minden megtelt fényességgel, édességgel. Lent, a villa mellett emberek rohantak az éjszakába. A prétor nevetve szól vendégeinek:

—Ez a bűbajos júdeai éjszaka.

A vendégek visszamentek a tricliniumba. Csak Heléna, a prétor leánya maradt ott a perystilium egyik oszlopához dőlve. Finom szárnyak suhogását hallotta és újból megszólalt a láthatatlan hárfák zenéje:

Et pax hominibus bonae voluntatis ...

Zengett az éjszaka. A prétor nevetve szólt:

— Vizionárius éj van ...

De a vendégek nem mertek inni. Csak néztek ki az éjszaka ragyogásába. És ekkor, mintha közvetlenül a villa fölött repült volna el valaki, ezüst harsonák zengtek fel és egy csodálatosan édes hang énekelt:

Christus natus est hodie ...

És ekkor Jupiter Stator szobrának márványtalapzata nagy pengessél végigrepedt. A vendégek sápadtan ugrottak fel. A homokórák éjfél mutattak ...

III.

A villa mellett, amely kint állt a betlehemi dombok között, pásztorok siettek el. Heléna, amint szívéhez szorított kézzel állt az oszlopok közt és hallgatta a titokzatos és érthetetlen éjszaka minden szépséges énekét, hallotta, ahogy újságolták:

— Angyalok szálltak le az égből és ők hozták az örömhírt, hogy megszületett az Úr.

Mások jöttek.

— Nekünk is izent az Isten. Új király született. Megyünk imádni.

— Én csak tejet és vajat tudok neki vinni — mondta az egyik.

— Én sajtot viszek — mondta a másik.

Heléna visszatekintett a triclinium felé. A vendégek részegen horkoltak. Összerázkódott. Lycias lantjára borulva, bután és részegen szuszogott. Apja, a prétor összegubbaszkodva aludt a hideg márványkövön.

Letépte homlokáról a virágot. Mennyivel tisztább és szebb ez az éjszaka, mint minden, ami eddig élte volt. Valami csodálatosan szép és békés hangulat szállta meg a szívét. Az égen ragyogott a csodálatos csillag és szünet nélkül zengett a hárfazene:

Et pax hominibus bonae voluntatis . . .

És lent egyszerű emberek siettek és beszéltek valami egészen csodálatos királyról, akit az Isten küldött. És hallotta, hogy ajándékot visznek neki. És a züllött Róma megcsömörlött lelkű leányának a szíve megdobbant a szünet nélkül zengő betlehemi énekekre. Leszedte karjáról az arany- és ezüstpereceket, kitépte hajából s drágagyöngyöket és lopva kisurrant a villa kertjéből. Kezében vitte az ékszereket, s a többi siető után sietett ő is. Szőke haja aranylott az éjszakában. És ragyogott az égen a csillag és köröskörül zengett az ég az angyalok énekétől, a betlehemi énektől, amely egészen más volt, Ciint az ő eddigi világának énekei...

És fényességtől szikrázott az éjszaka és a nagy, békés égbolton örömet kacagtak a betlehemi csillagok.

MAGYAROK KEGYELETE A SZENTFÖLDÖN

ÍRTA:

PILISMARÓTI BOZÓKY GYULA
VEZÉRKARI EZREDES

Sohasem fogom elfelejteni első szentföldi utamnak azt a gyönyörűséges szeptemberi alkonyát, melynek aranyba sziporkázó ragyogó bíborfényében méltóságteljesen úszott ki hajónk Portsaidból, hogy másnap kora reggel Jaffába érkezzen. A vörös fényben ragyogó napkorong már régen alámerült a csodálatos bizarr színekben csillogó tenger tükrébe, de még mindig ott állottam a hajó hátsó fedélzetén és figyeltem a portsaidi világítótoronynak szabályos rövid időközökben föl villanó, de mindinkább gyengülő fénysugarait, melyek hosszú, egyenes sávokban szaladtak végig a tenger sötét felületén. Valami sajtószerű édes izgalom, elfogódottság vett erőt rajtam, olyasvalami, amit akkor érzünk, mikor életünknek valamilyen nagy és emlékezetes eseménye előtt állunk. Kimondhatatlan nagy boldogsággal töltött el a tudat, hogy néhány óra múlva meglátom azt a drága földet, mely összes színes, szent emlékeivel és misztériumaival már gyermekkorom óta él emlékemben és mely után velem együtt száz és százmilliók sóvárogtak és sóvárognak. Mint a mágnes a vasat, vonzotta szívemet, lelkemet a Szentföld. Legjobban szerettem volna valahogyan belerepülni ebbe a tündérien szép ezüstös holdvilágos éjszakába, hogy mennél előbb elérjem azt az áldott földet.

Még nagyon sokáig állottam ott a hajó orrán és gyönyörködtem, amint belehasít az olvasztott ezüsthöz hasonló tenger fényes tükrébe. A néma, titokzatos csendet csak a hullámok csendes loccsanása törte meg, amint a simán tovasikló hajó lomha testének kitértek.

Ó milyen jól lehetett imádkozni e fönségesen szép éjjelen a nagy, néma csendben ... A Szentföld közelségének tudata varázslatos mély benyomást gyakorolt reám és örömkönnyek csordultak ki szememből, mikor a zsoldárokkal együtt imádkoztam: „Vigadok mikor azt mondják nekem: az Úr házába megyünk. Lábaik tornácaidban állanak Jeruzsálem ...”

A hajnali szürkületben pillantottam meg először az Úr Jézus szent szülőföldjét. Csodálatos szép látvány volt! A nap még nem bújt ki a lilás színben sötétlő júdeai hegyek mögül, de legyező-

formában előtörő aranyos sugárkévei finom aranszegéllyel kerezték a szeszélyes alakú, könnyű reggeli felhőket, melyek mint egy ragyogó glória, lebegtek az áldott föld feletti Néma megihletődöttséggel borultunk térdre a hajó fedélzetén és meghatottan rebegették ajkaink: Ave Terra Sancta!” .. Majd partraszállva, ős zarándokszokás szerint, forró csókkal illettük a legszentebb földet és eddig talán sohasem érzett lelkesedéssel és mély áhítattal zúgott föl ajkainkon a Te Deum Laudamus, a ferencesek ősi templomában.

Szent elfogódottsággal ültünk autóinkba és szemléltük a szent tájakat, melyek elsuhantak mellettünk. Amikor Jeruzsálem falai alá értünk, úgy érzem, mintha szívem a torkomban dobogna, de mélységes meghatódottságunk akkor érte el tetőpontját, mikor nemsokára ott térdeltünk a Szentsír előtt, szent hitünk e drága zálogánál. Sírunk és zokogtunk mindnyájan, mert a Szentsírből kiáradó isteni kegyelem még a legkeményebb szíveket is meglágyította. Az öröm, a boldogság és a hála könnyei voltak azok, melyekkel az Úr Jézus sírját öntöztük, melyről immár közel kétezer év óta a könnyek sohasem száradnak föl. Valahol azt olvastam, hogy a könny a legszentebb bor, mely Isten szőlőjében termett. Továbbfűzöm ezt a mélytartalmú gondolatot, mikor azt mondom, hogy ez az isteni, bor az igaz szívek mélyéből saj tolódik ki a szemre, a lélek tükrére, hogy onnan forró, lágy cseppekben peregjen végig az arcokon. Ezért van az, hogy minden igaz könnyeket hullató szemben az Isten képét lehet látni. A Szentsír előtt hullatott könnyek lemosnak a szívről, lélekről minden gyarló földiességet és csodálatos világsággal nyílnak meg lelki szemeink előtt az örökélet nagyszerű perspektívái. Ezek a könnyek Istennek nagy ajándékai, melyekkel az alázatosszívű zarándokot jutalmazza. Lelkiéletünk termékenyítő májusi esőcseppjei ezek a könnyek, mert a Szentföldön elhullatott minden könnycsepp hitünk, reményünk, szeretetünk drága virágait öntözi, táplálja, erősíti és éltető erőt ad a katolikus öntudat sajnós sokszor igen csenevész palántájának is. Erről tanúskodik annak az egyszerű földműves zarándoktársamnak e sokat, vagy talán mindent kifejező fölkiáltása, mellyel nyakamba borult a Szentsír előtt: „Istenem! milyen nagy boldogság is katolikusnak lenni!” íme! mily hatalmas erővel lobban lángra a katolikus öntudat azon a szent földön, melynek minden röge az Úr Jézus szent emlékét hirdeti. És ha mást nem is találnánk ezen a földön, csupán a Szentsírt, még akkor is érdemes lenne csak ezért a sírért ide a messze földre elzarándokolni, hogy átélhessük azokat a leírhatatlanul boldog perceket, a megérkezés felejthetlen és kegyelmekben gazdag pillanatait, melyek kitörölhetlen mély nyomokat szántanak minden igaz zarándok lelkébe.

Isten kegyelméből már háromszor zarándokoltam végig a Szentföldön, de mindig a Szentsír fogott meg legjobban. Szent megrendüléssel imádkoztam az Olajfák hegyén, a Gecsemáné kertben, a Via Dolorosán és a Golgotán; ismételten végigjártam az apostoli hitvallás és a rózsafüzér titkainak szent helyeit, de végül mégis mindig az Úr Jézus szent sírjához tértem vissza, melynek hideg márványlapjára oly végtelenül jólesett ráhajtani fejemet, melyen kei észtül, miként a kimerült akkumulátor új erőre kap a beléjebocsátott villamosáramtól, újból és újból megtöltekezik a szív és lélek, a csodálatos isteni erőforrásból hittel, reménnyel és forró szeretettel. A többi összes szent helyeken is mélyen belevág a szívbe a helyszínén felolvasott evangéliumnak minden szava, de itt a Szentsírnál valahogyan úgy érezzük magunkat, mintha az örökkévalóság kapujánál állanánk. A villámlás vakító fényével világít bele lelkünkbe a csodálatos nagy igazság, hogy miként Jézus megmondotta vala, föltámadt e sírból, úgy mi is fel fogunk támadni, mert ezt is megmondotta, ismételten hirdette és tanította. Ennek a vigasztaló nagy bizonyosságnak, az Úr Jézus összes tanítása végső nagy céljának szemellátható és érzékelhető szent tanújele ez a sziklasír, melyre hús évszázad zarándokai millió és millióinak hullottak a kegyelet, a hála és az örömmel könnyei. Ezért a Szentsírért ragadtak fegyvert a középkor keresztesvitézei és ontották vérüket az esdretoni rónán és Júdea kopár hegyei között. Csak természetes tehát, hogy a szentföldi zarándok szívét is oly ellenállhatlan erővel vonzza magához a Szentsír, mely kell* hogy féltve őrzött kincse legyen és maradjon minden korok minden népének* nemzetének. De nemcsak a Szentsírt, hanem az egész Szentföldet a legnagyobb hódolat, a legmélyebb tisztelet és a legbensőbb kegyelet melegével kell körülvenni az egész civilizált világnak, mert hiszen a keresztény erkölcsöknek, az evangéliumi krisztusi örök igazságoknak a termőhelye ez a föld, melyek nélkül még a legfejlettebb civilizáció sem állhat fönt, mint azt korunkban oly megdöbbentő módon tapasztaljuk. Az az állam és társadalom, mely kiveti magából mindazt, ami krisztusi és csak az anyagiasság elvének hódol, máris a pusztulásra van ítélve. Ezért mondott csődöt a gögös nyugati kultúra is, mely nemcsak, hogy ölbetett kezekkel nézi a sátán és minden ördögeinek réműletes pusztításait és az emberi méltóság teljes lealacsonyítását, megbecstelem'tését, de az anyagi haszon érdekében még az emberi fenevadaknak borzalmasan véres uralmát is törvényesnek ismeri el, sőt még akkor sem emeli fel tiltakozó szavát, mikor szemeláttára döntenek romokba egy virágzó nagy katolikus ország templomait és vetik a lángok martalékául évszázadok műkincseit. Szüksége van az emberiségnek erre az ős energiaforrásra,

mely a Szentföldből állandóan kisugárzik, hogy minden korok és nemzedékek fiai, újra meg újra megtöltekezzenek az igazi keresztény életet fenntartó csodálatos isteni erővel, mely a társadalom és az emberi boldogság alappilléreit, a hit, remény és szeretet tartó oszlopait semmi körülmények között sem engedi meggyengíteni, vagy éppen összeomlani. Az Úr Jézus szent szülőföldjét szeretnünk és becsülnünk kell, mint ahogyan szeretjük és megbecsüljük hazánkat, szüleink és magunk szülőföldjét, mert a Szentföld mindnyájunknak második szülőföldje, melyen a világ Megváltója érettünk szenvedett és meghalt, hogy lelkünk újjászülethessen a szent kereszttségben. Nem szabad és nem lehet tehát a Szentföldet egyszerűen semleges külfölddé degradálni, mert a legegyszerűbb kötelesség kegyelet és hála is tiltja ezt.

A föld népei és nemzetei ki is veszik részüket a Szentföld megbecsüléséből, mint azt minden Szentföldet járt zarándok léptenyomon tapasztalhatja. Szép templomok, iskolák, árvaházak és más intézmények hirdetik a világ nemzeteinek áldozatkészségét és kegyeletét. Ott van például az amerikai katolikusok pénzén felépült gyönyörű bazilika a Tábor hegyén és a Gecsemáné kert Agónia bazilikája, mely nagy részben szintén ebből a pénzből épült fel; a francia pénzen épült mintaszerű monumentális szaléziánus árvaház az Istenfiúság remek templomával Názáretben, a németek pompás Dormitio bazilikája a szent Sión hegyén, mely nemesvonalú sziluettjével az egész szent városnak jellegzetes ismertetőjele lett. De ki győzné hirtelen felsorolni mindazokat az egyházi, jóléti és kulturális építményeket és intézményeket, melyeket a világ nemzeteinek áldozatkészsége létesített és fenntart a Szentföldön?

Boldogult királyunk, I. Ferenc József is igen nagy jótevője volt a Szentföldnek. Számos alkotás hirdeti nemességét és mélységes tiszteletét a Szentföld iránt. Jeruzsálem szép plébánia-templomát ő építtette, a Názáreti angyali üdvözlés templomának díszes főoltárát is ő emeltette és ugyancsak ő tette lehetővé a Szentsír őreinek, hogy emberségesebb hajlékot nyerhessenek a Szentsír templom kolostorában. Az osztrák-magyar, vagy más néven a „Szentcsalád zarándokház”-ban is van egy-két magyar vonatkozású emlék, de a zarándokház komoly veszedelemben forgott és forog még ma is, ha nem igyekszünk minden eszközzel megakadályozni, annak idegen kézre kerülését.

A tisztán magyar áldozatkészségnek és kegyeletnek azonban, sajnos, csak igen kevés nyomára akadtunk, pedig hát az ős páloskolostor rommaradványai fönt a Tábor hegyén, bizonyítják, hogy volt idő, mikor a magyarok is intenzívebben kapcsolódtak bele a Szentföld iránti érdeklődés és kegyelet kultuszába. Mindössze két magyar

emléket találtunk 1927-ben a Szentföldön, nevezetesen az Olajfák hegyén a Miatyánk templom keresztfolyosóján 42 nyelven van megörökítve ablaknagyságú befalazott majolikaszerű táblákon az Úr imádsága, melyre itt tanította tanítványait Jézus. A magyar nyelvű Miatyánkot boldogult Fraknoi Vilmos püspök kezdeményezésére helyezték el itten, sajnos, két bántó sajtóhibával ékesen. A másik magyar emlék, bár még ennél is egyszerűbb, de mégis sokkal nagyobb benső értéket képvisel, mert egy alázatos, széplelkű, gerinces és acélosakarátú magyar embernek rendíthetlen mély hitét, tettekész energiáját és mélységes forró szeretetét Krisztus iránt sugározza ki még ma is magából az az embermagasságú nehéz tölgyfakereszt, melyet Mérő József bajai lakos, többévi fáradságos gyalogmenetben a vállán vitt le Bajáról Jeruzsálembe. A Gecsemáné kert mellett, Szűz Mária sírja közelében, a Gecsemáné barlangban, melyben az Úr Jézus oly sokat tartózkodott tanítványaival és amelyben őket visszahagyta szenvedésének éjjelén is, őrzik a ferences barátok azt a magyar tölgyfakeresztet, melyet büszkén mutogatnak öt világrész zarándokainak mint a hit, remény és szeretet sokatmondó szép zálogát. Akkoriban az egész Szentföld, pogány és keresztény egyaránt épült ennek az öreg magyar embernek mélységes hitén és alázatosságán, mely erőt adott neki ahhoz, hogy e nehéz keresztet ide hozza és vállán e keresztel kövesse az Úr Jézus szent lábnyomait a Szentföldön.

Már három alkalommal részesültem abban az örömben, hogy a Gecsemáné kert Krisztus olajfáinak tövében termett, illatos színes virágokkal ékesíthettem föl ezt a nekünk magyaroknak különösen kedves keresztet és meghatott lélekkel emlékezhettem meg e széplelkű honfitársamról. Meghatódottan állottuk körül e szerény magyar emléket, mely távol hazánktól oly édes honi melegséget sugárzott bele szívünkbe. Hiába! a vér nem tagadhatja meg önmagát! Valahogyan jólesett látnunk, megölelni, megcsókolni ezt a honi földből idehozott magyar keresztet, mely az önérzetes büszkeség és boldogság melegét is reánk árasztotta. Büszkék voltunk rá, hogy magyar testvérünk emlékét ily nagy kegyelettel őrzik a szentföldi barátok. És mikor fölcsendült az ének s végül a magyar himnusz ajkainkon, megint csak végigperegtek a könnyek az arcokon és úgy éreztük, hogy ismét gazdagabb lett lelkikincstárunk oly javakkal, melyeket a tolvaj nem lophat el, a rozsdá meg nem emészthet. Mindnyájan azzal az óhajjal szívünkben hagytuk el ezt a kedves szentélyt, hogy bárcsak mindnyájan, a honmaradtak is Mérő József hitével tudnának hinni, remélni és szeretni és akadályt nem ismerő önfeláldozással és energiával dolgozni, munkálkodni a régi boldog Regnum Maria-num feltámasztásán.

Talán az isteni Gondviselés intézte úgy a dolgokat, hogy első szentföldi utam alkalmával a Geesemáné barlang szentélyéből egyenesen az Agónia bazilikába menjünk, melynek belső kiképzési munkálatai éppen akkor voltak folyamatban. Szívünk és lelkünk még a Geesemáné barlang mély benyomásaival volt tele, mikor mély megrendüléssel borultunk le arra a sziklakőre, melyre az Úr Jézus véres veritéke hullott az első Nagycsütörtök éjjelén. Az egyszerű magyar tölgyfakeresztből belénk sugárzott szent büszkeség, öröm és tenniakarás vágya nem csekély mértékben járult hozzá a legszilárdabb elhatározáshoz, hogy a világ nemzeteinek ez impozáns hódolatában, melyet ebben a bazilikában éppen bemutatni készülnek, nekünk is részt kell vennünk.

Ugyanis a barátok a világháború után eszközölt ásatások útján megtalálták a Geesemáné kertben Constantin császár 4. században épült bazilikájának alapfalait, mely bazilika már akkor méltó keretekbe foglalta azt a szent sziklát, melyen az Úr Jézus, kereszthalálát megelőző éjjelen, halálfélelmében vérrel veritékezett. A főoltár alapjait is megtalálták, mellyel együtt napfényre került a bekeretezett sziklafelület is, melyen az Úr Jézus imádkozott. Ezek az ásatások nem mentek simán, mert amikor egymásután kerültek elő a föld mélyéből az ősi bazilika szép oszlopfejei, faragott díszei és a bazilika mozaikpadlója, a szakadár görögök igényt támasztottak a szentélyre olymódon, hogy majd amikor a bazilika fölépül, annak használata legyen közös. A ferencesek persze erről hallani sem akartak, mert hiszen már 700 év óta keservesen tapasztalhatták, hogy mit jelent az ilyen közösség.

A görögök a visszautasító válaszra azzal feleltek, hogy megszállották az ásatások színhelyét és aki csak közeledni is merészelt, egyszerűen leütötték. Nem egy szegény ferences barát kiömlő piros vére folyt akkor a Geesemáné kert virágos földjére. Hosszú időn keresztül szünetelt a munka, míg végül is egy ügyes gondolattal sikerült megszabadulni a görögöktől olymódon, hogy a barátok egy teljesen értéktelen oszlopot — mely csak megjelölési célt szolgált, de a görögök azt Júdás oszlopának tartották — átengedtek a szakadár pátriárkának tekintélyes nagy összeg fizetése kíséretében. Ezzel azután helyreállott a béke, úgyhogy a bazilika csakhamar fölépült, melyet mihelyt fedél alá került, a pápa megbízásából Giorgi bíbornok 1924-ben mindjárt föl is szentelt, nehogy e szentemlékü hely hosszú és bizonytalan ideig szentmise-áldozat bemutatása nélkül maradjon. A munkálatok azután lassan tovább folytak, de mikor a barátok látták, hogy önerejükből nem képesek azt befejezni, a világ katolikus népeihez fordultak szeretettel, hogy a fölépült bazilikát fölékesítsék.

Anglia, Francia-, Olasz-, Spanyol- és Németország, Belgium, Kanada, Csile, Brazília, Amerika, Mexikó, Argentína és Ausztrália katolikusai a legnagyobb készséggel vállalták magukra ezt a megtisztelő feladatot és díszes mozaikkal borították a bazilika 12 kupoláját, melyekről az adományozó nemzetek címerei is leragognak. A főoltár előtti hagyományos szent sziklát Ausztrália katolikusai vétették körül díszes rácsozattal. Ilyen módon valóban pregnánsul jut kifejezésre az a nagyszerű és csodálatos egység Krisztus egyházában, mely nem ismer népeket, nemzeteket, világrész- és országhatárokat, hanem csak testvéreket, kik mindnyájan Krisztus gyermekei. A föld népeinek e nagyszerű hódolatába kapcsolódtunk bele, mégpedig oly módon, hogy a világ nemzetei e ritka alkalmú és bensőséges kegyelet megnyilvánulásának az élén a megtépedett, megalázott és ezer sebtől vérző kis csonka Magyarország áll. Sikerként ugyanis kieszközölnünk, hogy a bazilika leghatalmasabb mozaikját, a főoltárnak a vértizzadó Jézust ábrázoló, körülbelül 100 m² nagy képét a mi költségünkön készítsék el. Fölkérésünkre szeretettel és lelkesedéssel állott gróf Zichy Gyula kalocsai érsek vállalkozásunk élére, mely alig pár hónap alatt előteremtette a szerető szívek mélyéből a hozzájárulásként kért 100.000 lírát, sőt a mindennütt megnyilvánult nagy áldozatkészség jóval túl is jegyezte a szükségelt 30.000 pengőt.

Az adományokat kísérő levelek százai tanúsítják, hogy mily mélyen szántott bele a szívekbe, lelkekbe ennek a bensőséges, kegyeletes hódolatnak a gondolata. Valóságos drágagyöngyszemek ezek a följajnlások, melyekből csak néhányat említek itten föl. Egy inasgyerek például egész heti keresetét ajánlotta föl megható sorok kíséretében. Három elemista és két gimnazista tanuló egyhavi összegyűjtött zsebpénzüket küldték be „a szenvedő Jézus szent emlékére”. Egy egyszerű napszámosasszony, közel egy éven át még az ételmet is megvonta szájától és amikor megszámláltuk az újságpapírba csomagolt halom pénzt, az összeg 122 pengőt tett ki. Egy másik szegény asszony pedig zsebkendőjéből bogozott ki 5 pengőt és mikor a nevét kérdeztem, azt felelte: „minek mondjam meg, szenvedő Jézusom úgysis tudja, hogy én is mennyit szenvedek érte”. Egész kis könyvet tenne ki e levelek közlése, melyek ékesen bizonyítanak, hogy a nagy mozaikkép minden egyes követ a legmélyebb hit és a leggyöngédebb kegyelet hordta össze. Az elszakított országrészek és a külföld katolikus magyarjai is megkapó bensőséggel vettek részt ebben a hódolatban. Amerika különböző államaiból is igen szép adományokat kaptunk. Közel egy kilogramm aranyékszer és több kilogramm súlyú ezüstadomány is összegyűlt, melyekből egy remekművű kehely készült, drágakövekkel és zománc-

képekkel díszítve, melyek Jézus szenvedését és a magyar címert ábrázolják. A magyar katolikusoknak ezt az impozáns ajándékát 1929. év őszén egy, a kalocsai érsek vezetése alatt a Szentföldre ment hódoló és bűnbánó nemzeti zarándoklat ajánlotta föl, díszes, pergamentre latin és magyar nyelven írt okmány átnyújtásával Aurelio Marotta akkori szentföldi custos atyának. A följajnló okmány szövege a következő:

„Főtisztelendő Custos Atya!

Az 1927-ben a Szentföldön járt magyar zarándokok lelkét mélyen megkapta az a gondolat, hogy a Gecsemáné kert Agónia bazilikájában, a vértizzadó Jézus emlékének hódoló nemzetek között, szintén helyet kérjen magának. Az egész magyar katolikuság ujjongó örömmel és hálával fogadta a szentföldi Custodiának kitüntető följajnlását, mely lehetővé tette, hogy az Agónia bazilikának hatalmas főoltár mozaikképét a magyar címer díszítse. Mi átéreztuk mindnyájan ennek a kitüntetésnek jelentőségét és nagy értékét és boldogok vagyunk: mert valóban mi — akik a nagy világháborúban országunk kétharmadrészét elvesztettük — szenvedtünk és szenvedünk legtöbbet és így mi, magyarok vagyunk elsősorban ráutalva, hogy bensőséges hittel, megrendült lélekkel imádkozzunk együtt a szenvedő Jézussal: Atyám! múljék el tőlünk a pohár, mindazonáltal ne a mi, hanem a te akaratod teljesebben.

A felállítandó mozaikképnek minden egyes mozaikkövét a rendíthetlen mély hit, remény és szeretet hordta össze nemcsak Csonka-Magyarországból, hanem az Ó- és Újvilágban élő magyar katolikusoktól, úgyhogy ez a kép, nemzetünknek köbefagyaszott bensőséges imádsága és alázatos hódolata, az érettünk oly sokat szenvedett Úr Jézus iránt. Tudjuk, hogy ezek a kövek élni fognak még akkor is, mikor adományozóik már régen porladozni fognak, mert amikor esténként ráborul az éj leple a Gecsemáné kert ezüstös és titokzatosan suttogó olajfáira és az öröklámpás vörös szelíd fénye reszketve törik meg a néma csendben a fényes mozaikköveken, azokat ismét új életre fogja csókolni és így e kövek mindenkor ki fogják sugározni a beléjük sűrített imádságot.

Örömmel és szent áhítattal ajánljuk föl tehát a magyar katolikusok nevében ezt a hódolati mozaikképet, mely mindenkor hirdetni fogja országnak, világnak, hogy Szűz Mária virágos kertjének, a Regnum Marianum hú gyermekeinek hitét és szeretetét a Megváltó Jézus iránt megtörni nem lehet, mert ha most megpróbáltatások is szakadtak reánk, de rendület-

lenül hisszük, hogy el fog jönni a feltámadás és Isten nagyobb dicsőségére és szent egyházunk díszére, ismét a régi fényében fog ragyogni a nagy, a történelmi Regnum Marianum, Szent István apostoli királyunk ősi nagy birodalma. Úgy legyen.

Alulírottak, kik itt megjelentünk a magyar katolikusok és a magyar nemzet nevében, alázatos szívvel zarándokoltuk végig az egész Szentföldet és nevünk aláírásával erősítjük meg a magyar nemzet hódolati képének felajánlását.”

Következnek az aláírások:

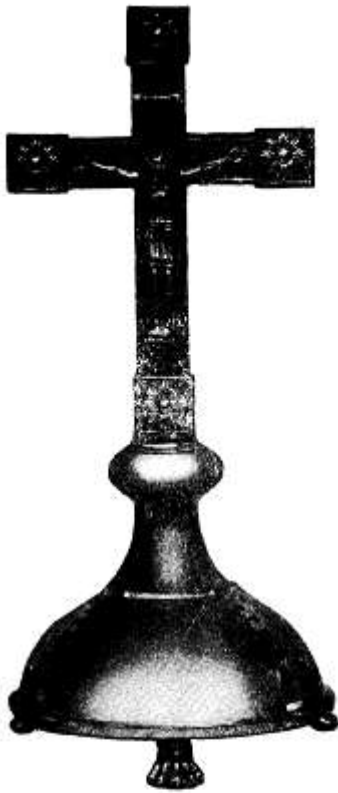
<i>Gróf Zichy Gyula</i>	<i>Dr. Vass Tibor</i>
kalocsai érsek	p. ü. tanácsos
<i>ő kir. fensége Erzsébet főhercegnő</i>	<i>Dr. Avédik Félix</i>
<i>Dr. Csizsárik János</i>	kir. tvsz. bíró
megh. min., püspök	<i>Dr. vitéz Baksay József</i>
<i>Dr. Madarász István</i>	OTI orvos
apát, min. tanácsos	<i>Bárános Mária</i>
<i>Dr. Ágoston Géza</i>	<i>Dzoorák Antal</i>
szkfV. árvaszéki elnök	gyáros
<i>Dr. Mosonyi Dénes</i>	<i>Dworák Antalné</i>
p. prelátus kanonok	<i>Farkas Anna</i>
<i>Pilismaróti Bozóky Gyula</i>	<i>Fáy Árpád</i>
ny. vk. ezredes	tanár
<i>Pilismaróti Bozóky Gyuldné</i>	<i>Dr. Galánthai Fekete</i>
<i>Dr. Rónaszéki Trux Jenő</i>	<i>László</i>
min. tan.	kir. közjegyző
<i>Dr. Feichtinger Mátyás</i>	<i>Dr. Katona Lajosné</i>
sz. sz. bíró	<i>Kalovics Rezső</i>
<i>Dr. Podhorányi József</i>	bencés tanár
prelátus-kanonok	<i>Kossányi Ödönné</i>
<i>Dr. báró Vécsey J. Aurél</i>	tábornok neje
c. kanonok	<i>Dr. Kubinyi Kálmán</i>
<i>özv. Schorsch Ferencné</i>	ügyvéd
udvarhölgy	<i>Somorjai Lukachich</i>
<i>Magyar István</i>	<i>Ferenc</i>
plébános	gyárigazgató
<i>Gáli Antal</i>	<i>Vitéz Német Imre</i>
missziós lelkész	
<i>Dr. Fábrián Gáspár</i>	
építészmérnök	
<i>Dr. Paulovits Sándor</i>	
Szentsír-lovag	

István apát, a főváros nevében dr. Ágoston Géza árvaszéki elnök mondottak magasan szárnyaló beszédet.

Az ünnepség alkalmával még számos oltárterítőt és templomi ruházatot adtunk át. Ő királyi fensége Erzsébet főhercegnő személyesen adta át az ő és nővére Mária orleánsi hercegnő nevében az árpádházi szentek túfestésű képeivel díszített, nehéz aranyhímezésű misemondó-ruhát. Az ünnepség az Agónia bazilikában fejeződött be azzal a főpapi szentmisével, melyet a kalocsai érsek mondott, mely alkalommal az említett misemondó-ruhát és a fölajánlott díszes kelyhet használta.

A halványrózsaszínű júdeai márványból épült bazilika, melyet két szép korinthusi oszlopsor oszt három hajóra, 28 m hosszú, 16 m széles és 18 m magas. Kupolái mozaikjának főmotívuma az összehajló olajágak, melyek az ablakokon beszűrődő tompított sárgás fényben, a holdvilág illúzióját keltik a szemlélőben, amint az egymásba boruló olajfaágakat szelíd fényével megezüstözi. A bazilika híven tükrözi vissza azt a misztikus szomorú hangulatot, melynek központjában a magárahagyott, halálfélelmében vértizzadó Jézust véljük látni, amint a sziklán térdel. A megrázóan kifejező hangulat azonban csak akkor lesz teljes, ha majd elkészül a hatalmas mozaikkép, melyet most csak egy ideiglenes festmény helyettesít. És amikor majd ott fog ragyogni a magyar angyalos címer a bazilika legelőkelőbb helyén, öt világrész zarándokai fogják hírülvinni a világnak, hogy a Gecsemáné kertben a szenvedő Krisztusnak hódoló nemzetek élén, egy megcsontított, vérestestű, sokat szenvedő kis nemzet térdel a Krisztus-vérrel ázott sziklán, mely nemzetet mindenáron sírba akartak dönteni, de ez a nemzet nem akar meghalni, ezért kéri oly rendíthetlen hittel, reménnyel és szeretettel: Atyánk, múltjék el tőlünk a keserű trianoni pohár.*

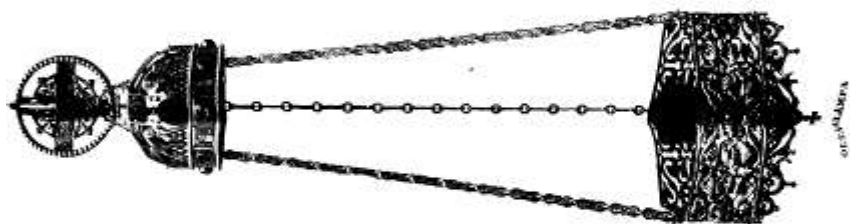
* A Custodia nem akarja elhamarkodni ennek a monumentális mozaikképnek a sorsát; azt akarja, hogy a kép minden tekintetben nemcsak elsőrangú művészi alkotás, hanem erősen kifejező is legyen. Ezért hirdetett nemzetközi pályázatot a kép megtervezésére. A beérkezett pályaművek közül messze kimagaslik magyar művésznünknek, Muzsinszki Nagy Endrének a munkája és jelenleg úgy áll a dolog, hogy művésznünk megbízást kapott arra, hogy egy legutóbb bemutatott munkáját, a Custodia megjegyzései értelmében átdolgozza. Minden reményünk megvan tehát arra, hogy nemcsak a magyar címer fogja díszíteni a nagy képet, hanem hogy a magyar művész kompozíciója fog kivitelre kerülni. Legutóbbi jeruzsálemi tartózkodásunk alkalmával (1931) az új custos kijelentette, hogy még ebben az évben hozzáfognak a kép kivitelezéséhez. Meg kell jegyeznünk még azt, hogy a 100.00 líra hozzájárulásunk csupán egy hányadát teszi ki annak az összegnek, amibe a kép kerül. A bazilika művészi bizottsága egységes terv szerint, a saját ugyanazon mozaikmesterével készítteti el a képet, ki a többi nemzetek kupoláit is kirakta. A bizottság semmi körülmények között sem engedhetné meg azt, hogy miként a Dormitio magyar kápolnájának a mozaikját, úgy ezt is mi magunk készítsük el. Nem lesz éreketlen, sőt felesleges, még azt is megemlíteni, hogy az esetben, ha ezt a mozaikot is mi magunk rakhatnánk ki, a meglevő 35.000 pengővel szemben legalább is 130.000 pengőre lenne szükségünk!

ARANYKEHELY ÉS OLTÁRFELSZERELÉSEK

MAGYAROK, NEMTÁRSKONYV KÁPUSZA, DÖRFFÖRÖKS

ORFÉVÁRKA

A GÖRÖGHÁVE BAZILIKÁBA TÖRVEZETT MIZÁRI, BUDAPESTI KÉP

Az 1929. évi bűnbánó, hódoló és felajánló zarándoklatunk emlékét a budapesti gellérthegyi sziklabarlang falán is megörökítettük a következő szövegű fehér márványtablán:

Hálás szívvel köszönjük drága Szűz Anyánknak,
 hogy a palesztinai zavargások idején minden
 baj nélkül, kegyelmekben felette gazdagon
 vezette végig bűnbánó zarándoklatunkat
 Szent Fiának áldott szülőföldjén.

Gróf Zichy Gyula kalocsai érsek
 vezetésével 1929. év őszén Szentföldön
 járt zarándoklat résztvevői.

A márványtablát a kalocsai érsek áldotta meg 1930. év tavaszán, csaknem az összes zarándokok jelenlétében, ő kir. fensége Erzsébet főhercegnővel az élén. Ugyanezen a napon helyeztük el a külső Ferencváros szükségtemplomába azt a nehéz olajfakeresztet, melyet vállainkon vittünk végig a Via Dolorosán és amelybe az érsek elhelyezte a szent keresztnek azt a kis szilánkját, melyet az akkori nuncius, Orsenigo Cesare adományozott az egyházközségnek. Ez a Jeruzsálemből hozott kereszt lett a kiinduló pontja annak a szép eszmének, hogy az egyházközségnek időközben felépült új templomában egész éven át, minden hó első péntekén keresztúti ájtatosságot tartva, a szent kereszt tiszteletére még jobban kimélyítsék. A keresztút állomásai Jeruzsálemből hozott olajfakeresztekkel vannak megjelölve, melyek a jeruzsálemi állomások ereklyéit foglalják magukban. Az egyházközség agilis és mély hitű elnöke tervbevette még a szent kereszt feltalálási kápolnája hű másának az elkészítését is.

íme! Mennyi áldás fakad egy szentföldi zarándoklat nyomán!
 De még mást is eredményezett ez a bensőséges szép zarándoklat,
 mert miként az 1927. évi utunkon született meg az Agónia bazilika
 főoltárképe megcsináltatásának az eszméje, úgy az 1929. évi zarándoklatunk hozta haza a sionhegyi Dormitio* Magyarok Nagyasszonya

* Szűz Mária elszenderülési helyét már az ősi kegyelet is „Dormitio Mariae” névvel illette és már az első századokban ismételtén díszes nagy bazilikát emeltek e hely fölé, melyeket azonban a századok vihara ismételtén le is tarolt. Legutóbb a keresztiesvitézék építették föl, de a török uralom alatt ismét elpusztult. Szent Ferenc fiai a Szentföldre érkezésük után már a 13. században ismét föl akarták építeni, de a mohamedánok gyűlöletes makacsságán megghiúsult a szándékuk. Meg kellett elégedniük azzal, hogy a romhalmaz közepette titkosan megjelölhették az elszenderülés

kápolnájának bensőséges szép gondolatát. Amikor ugyanis 1929. év őszén könnyes szemmel állottuk körül a sionhegyi Dormitio bazilika alsó kriptatemplomában Szűz Anyánk elszenderülési oltárát és felcsendült ajkunkon a fohász: Boldog Asszony Anyánk, régi nagy Patrónánk..., mély meghatódottságunk a Dormitio derék őreit, a jó beuroni atyákat is magával ragadta, úgyhogy velünk együtt énekeltek ők is. E bensőséges meghitt, ájtatos, kedves hangulatban ajánlotta föl a jó Maurus atya, kit már régebről ismertem, hogy a Szűz Anya oltárát övező hat kápolnafülkék egyikét ékesítsük föl mi magyarok, mert akik ily őszinte szívvel és igaz szeretettel tisztelik Isten Anyját, azoknak állandóan itt kell maradniok, hogy lovagi díszörséget álljanak azon a szent helyen, hol a Boldogságos Szűz szíve utolsót dobbant e földön. Kitörő nagy lelkesedéssel fogadtuk el e megtisztelő följajánlást és nyomban meg is alakítottuk a kalocsai érsek elnöklete alatt a „Sionhegyi Dormitio magyar kápolnabizottságát” és ki is választottuk magunknak az utolsó vacsora terméhez legközelebb eső kápolnafülkét. Azzal a boldog tudattal búcsúztunk el akkor a Dormitio szép szentélyétől, hogy annak egy parányi kis részét már magunkénak mondhattuk. Nem kételkedtünk egy pillanatig sem abban, hogy nemsokára ismét vissza fogunk térni ide arannyal, ezüsttel, márvánnyal és csillogó mozaikkövekkel megakadva, hogy méltó módon fölékesíthessük az első szentföldi magyar oltárt, a Magyarok Nagyasszonyának szentelt kis kápolnafülkét. És úgy is lett, mert már rövid másfél év elmúltával csakugyan ott állottunk ismét Jeruzsálemben Szűz Anyánk sionhegyi kedves szentélyében, hogy fölavassuk a bájos szépségében tündöklő teljesen kész magyar kápolnát.*

1931 április hó 14-én, ismét a kalocsai érsek vezetésével indult útnak az a magyar nemzeti zarándoklat, mely a magyar katolikusoknak ezt a pompás ajándékát fölavatta és átadta.

Április 30-án érkezünk a szent városba Kis-Ázsián, Szírián,

helyét ötös keresztjükkel. Ez a vak gyűlölet üzte ki a barátokat az utolsó vacsora terméből is a 16. században.

1898-ban II. Vilmos német császár keleti útja alkalmával a szultán segítségével megvásárolta a sionhegyi romokat és egy kegyes gesztussal a Német Szentföldi Egyesületnek ajándékozta, kik azután hamarosan fölépítették a Domitio impozáns szép bazilikáját, úgyhogy 1907 karácsony éjjele óta ismét az Úr Jézus uralkodik a kenyér és bor színe alatt Sionnak szent ormán, honnan a hitetlenség több mint három évszázadon át száműzte.

* A magyar kápolna minden része Budapesten készült. A negyedgömbalakú kupola mozaikját, Muzsinszky Nagy Endre festőművész kartonjai után, Zsellér Imre mozaikmester műterme rakta ki. A márványoltárt Kral Gyula budai kőfaragómester faragta, míg az összes ötvösmunkákat Bittner Lajos aranykoszorús ötvösmester készítette, ugyancsak Muzsinszky festőművész tervei szerint. Az oltár triplichon képeinek készítésénél 14 kg ezüst használtatott föl. A kép alakjainak arca ezüstbe foglalt rekeszes zománc.

Galileán és Szamarián keresztül és másnap, május hó első péntekén bűnbánó szívvel járultunk a szentáldozáshoz Jézus szent sírjánál; délután pedig megrendült lélekkel vettünk részt a hivatalos keresztúti ájtatosságon a Via Dolorosán. Május 2-án, szombaton reggel Szűz Máriás selyem nemzeti lobogónk alatt vonultunk föl a szent Sión hegyére, hol nagy ünnepséggel, meleg szeretettel és kitörő örömmel fogadtak minket a Dormitio szentély őrei, a beuroni német bencésatyák apátjukkal az élén. Amikor az apátság kapujához értünk, megszólaltak a szép Dormitio bazilika összes harangjai. Legelőbb az 51 kilós Szűz Mária harangot szentelte föl az érsek, azután levonultunk a kriptatemplomba, hol nyomban kezdetét vette a kápolnafölszentelés hosszas, de mindvégig bensőséges és megható szertartása, melyen a jeruzsálemi pátriárka és custos atya képviselői és a magyar konzul, valamint egy kisebb csoport német zarándok is résztvett.

Az oltárba az árpádházi szentek és Szent Gellért ereklyéit helyezte el az érsek, mely utóbbit Velence pátriárkájától kaptuk.

A fölszentelést nyomban követő érseki szentmise alatt közös szentáldozáshoz járultunk és buzgó imáinkkal ajánlottuk föl honmaradt testvéreink egymillió szentáldozását is hazánk sorsának jobbrafordulásáért. Az érsek lélekbemarkoló szép beszédben méltatta a mai napnak és e szép magyar kápolnának súlyát és jelentőségét.*

A kápolna fölszentelése után a kolostor ünnepi termében gyűltünk össze, mely egy hatalmas, bársonyra hímezett magyar címerrel, magyar és pápai zászlókkal, virágokkal volt földíszítve. A főfalon a következő díszbetűs fölírás tündökölt ékesen: „Isten hozott Mária országának kegyes zarándokai”. A Dormitio apátjának üdvözlő beszédjére a kalocsai érsek mondott mély, gondolatokban gazdag szép beszédet, majd pedig a kápolnát följajnló díszes pergamentokmányt olvastuk föl ünnepélyesen és írtuk alá mindnyájan.

Az ó-román stílusban készített díszes pergament keretén Patrona Hungáriáé és a 12 apostol képe, míg a közepén az angyalos magyar címer látható. A pergament szövege latin és magyar nyelven van írva díszes iniciálékkal. A magyar szöveg a következő:

* A szentmise alatt az érsek azt a remekbe készült n.ooo pengő értékű színarany kelyhet használta, melyet az arany ékszeradományokból öntettünk, illetve készítettünk. A legnemesebb drágakövekkel kirakott és Szent Imre életéből vett négy zománcképpel, valamint a zománcba rakott magyar címerrel ékeskedő kenelylyel a Szent Imre év emlékét óhajtottuk megörökíteni a jeruzsálemi első magyar szentélyben.

„Főtisztelendő Apát Úr! Főtisztelendő Atyák!

Alig másfél évvel ezelőtt, 1929 szeptemberben jártunk utoljára a szent Sión hegyén, mikor igazi szent lelkesedéssel fogadtuk Maurus prioratya ama minket megtisztelő ajánlatát, hogy a Szűz Anyánk elszenderülési oltárát körülövező hat kápolnafülkék egyikét mi magyarok ékesítsük föl. És hogy ez a lelkes örömünk nem csupán föllobbanó szalmaláng volt, bizonyítja az az örvendetes tény, hogy ismét itt állunk Isten kegyelméből Szűz Mária oltára körül, hogy a magyar művészek alkotta munkánkat följajnljuk hazánk patrónájának és átadjuk gondozás végett a főtisztelendő bencés atyáknak, a Dormitio szentély őreinek.

Nyomasztó nehéz gazdasági viszonyok között vállalkoztunk a csaknem lehetetlennek látszó föladatra, melyet Isten kegyelméből mégis sikerült elvégeznünk és most itt ragyog a Magyarok Nagyasszonya kápolnafülke, melyet hitünk, reményünk és szeretetünk minden melegével, aranyba, ezüstbe, csillogó mozaikkövekbe és márványba sűrített buzgó imáinkkal ékesítettünk föl.

Az 1929. évi bűnbánó zarándoklat vezére, gróf zichi és vásónkeői Zichy Gyula kalocsai és bácsi érsek, klasszikus szépségű körlevelének meleg és szeretetteljes szavai lángragyujtották a hit, remény, szeretet és áldozatkészségnek szent tüzét a lelkekben, melynek nyomán megindult az adakozás az egész országban; király és koldus, gazdag és szegény egyaránt hozzájárult a szent és magasztos célhoz. Jó példával járt elől a, hontalanság keserű kenyerén élő-királyi család minden tagja, továbbá ő királyi fenségeik, Mária Dorottya orleánsi hercegnő és Erzsébet kir. hercegnő, kiknek fejedelmi felajánlásai mellé a szegény koldusok fillérei és a középosztály áldozatos adományai sorakoztak. A féltve őrzött családi ékszerdobozok is megnyíltak, hogy a Boldogságos Szűz Mária tiszteletére a legkedvesebb és legdrágább emlékű ékszereket is följajnlják.

Országszerte visszhangra találtak a szívekben az érseki körlevél szép szavai: „Sión hegye napsütésben ragyog és a Dormitio hófehér temploma nélkülünk is fenséges himnuszt zeng Isten Anyjának, mi azonban — Mária országa — nem hiányozhatunk ebből a himnuszból, hiszen mi is tisztelői, testőrei, gyermekei vagyunk és elesett nemzetünk nevében, összetett kezekkel s imádságos szívvel ott akarunk állani, ahol ő átlépett e földi életből az örök hazába s ahol ő majd nekünk is ajtót nyit a boldogság felé.”

Amikor ma hazánk sorsának jobbrafordulásáért könyörgő zarándoklat vezetője, gróf zichi és vásonkeői Zichy Gyula kalocsai és bácsi érsek e kápolnát megáldja, oltárába az árpád-házi szentek és Szent Gellért ereklyéit helyezi, csonka hazánk katolikusainak egymillió szentáldozását és tömérdek sok imát, szentmisét, valamint jócselekedetet ajánl föl hazánk Patrónája útján az ő Szent Fiának, az Úr Jézusnak, hogy könyörüljön elesett nemzetünkön. Elhoztuk magunkkal aranykoszorús meseterünk, Szlezák László harangöntő és neje, Vancsó Annának adományát az 51 kg súlyú kis harangot is, hogy annak érc-hangja mindenkor Szűz Mária dicsőségét hirdesse a szent Sionnak ormán és szálljon vele az égbe minden magyar igaz fohásza:

Boldogasszony anyánk,
Régi nagy patrónánk,
Nagy ínségben lévén,
Így szólít meg hazánk:
Magyarországról, romlott hazánkról
Ne felejtkezzél el szegény magyarokról.

Aláírók:

<i>Gróf Zichy Gyula</i> kalocsai érsek	<i>Lappert Rezső</i> főv. műsz. tan.
<i>Dr. Mosonyi Dénes</i> pápai prel., apátkanonok	<i>Mártonffy Barna</i> földbirtokos
<i>Hász Brokárd</i> karmelita provinciális	<i>Gelat Elias</i> magyar konzul
<i>Btiday János</i> kanonok	<i>Id. Nerfeld Ferenc</i> magánzó
<i>Dr. Báró Vécsey J. Aurél</i> c. kanonok	<i>Dr. Szabados János</i> orvos
<i>Főt. Feichtinger Mátyás</i> igazgató	<i>Szabó József</i> járásbíró
<i>Főt. dr. Lippay Lajos</i> vicerektor	<i>Dworák Norbert</i> gyáros
<i>Kálovics Rezső</i> bencés tanár	<i>Szekuli Pál</i> ny. rend. alt.
<i>Bertha Kálmán</i> minorita	<i>Gróf Draschkovich Ivánné</i> szül.
<i>Láng Ince</i> ciszt, tanár	<i>Pongrác Karola</i> özv. gróf Bolza Péterné szül.
<i>Pilismaróti Bozóky Gyula</i> ny. vk. ezredes	<i>Pongrác</i> <i>Mártonffy Barnáné</i> özv. Stuchlich Ferencné
<i>Dr. rónaszéki Trux Jenő</i> min. tan.	<i>Pávits Illésné</i> <i>Szabó Imréné</i> <i>Kovács Borbála</i> özv. Gyemó Antalné
<i>Bárá Schell Ferenc</i> földbirtokos	

A teljes számban egybegyűlt bencés atyák látható nagy boldogsággal és meghatódottsággal hallgatták az okmány szövegét és mély megindulással vették át a szentély gondozását. A kis magyar harang szava, úgymond, mindig figyelmeztetni fogja őket a Boldogságos Szűz Anyát oly bensőségesen tisztelő Magyarországra, melyért naponta fognak imádkozni. A fényes és barátságos vendéglátás után nehezen búcsúztunk a jó bencés atyáktól, de csak azért, hogy néhány óra múlva ismét visszajöjjünk a mi kedves magyar szentélyünkhöz, mely mindnyájunknak oly nagyon, egyszeriben a szívéhez nőtt. Itt tartottuk meg ugyanis este aznapi májusi ájtatosságunkat. Ó milyen bensőséges, bájos és kedves volt ez a mindennap más és más szent helyen megtartott fohászkodásunk, mely Názáret-től kezdve végigkísért bennünket az egész Szentföldön, Egyiptomon, a tengeren és egész Olaszországon. De még akkor is, mikor utolsó litániánkat tartottuk Szent Antal sírjánál és Triesztben S. Antonio templomában kedves és felejthetlen emlékként zsongott lelkünkben a jeruzsálemi „Magyarok Nagyasszonya kápolnájában” megtartott májusi ájtatosság. Atézertük mindnyájan annak a helynek nagy szentségét, melyre Isten kegyelméből a Szentföld első magyar oltárát fölépíthettük. Sión hegyének minden köve, porszeme és levegőatomja azokról a szent emlékekről beszélt szívünknek, lelkünknek, melyek e helyhez fűződnek. Az utolsó vacsorán itt alapította az Úr Jézus az Oltáriszentséget, a papi rendet és a bűnbánat szentségét és tette a Cenakulumot az első keresztény egyházzá. E helyen hangzott el a szeretet új parancsa és az isteni kijelentés: „Én vagyok az út, igazság és élet”, hallotta Jézus ajkairól megindító főpapi imáját egyházáért, mielőtt elindult véres áldozati útjára. Ez a hely ismételtén látta a feltámadt Jézust és hallotta szavait az első húsvét estéjén: „Béke veletek” és hallotta, amint Szent Tamást oktatta az Úr: „Boldogok, kik nem láttak és mégis hittek”. Itt ígérte meg apostolainak a szent lelket és határozta meg küldetésüket: „Elmenvén az egész világra, hirdessétek az evangéliumot minden teremtménynek” és innét indult el tanítványjaival az Olajfák hegyére, hogy a mennyekbe szálljon. A Sión hegye Jézus mennybemenetele után is még sok-sok szent eseménynek volt a színhelye. Itt élt a Boldogságos Szűz Mária is egy szerény kis házban a szeretet apostolának, Jánosnak védelme alatt, míg eljött a pillanat, melyben utolsó dobant a drága szív és galambelke fölszállott e földről isteni Szent Fiának trónusához, az ágyát körülálló szomorkodó apostolok jelenlétében, kik valami csodálatos belső szózáttól ösztönözve, jöttek össze a világból, hogy elbúcsúzzanak Isten Anyjától.

Ragyogó fényárban úszott Szűz Anyánk elszenderülési oltára, mely e helyet jelöli már közel 2000 év óta és mi mélyen megrendült

szívvel állottuk azt körül. Csak a meghatottságtól és boldogságtól föl-fölcsukló zokogásunk törte meg a Dormitio alsó templomának ünnepélyes, titokzatos mély csendjét. Az oltárt körülvevő és a 12 apostolt jelképező díszes oszlopok között, tekintetünk az ugyancsak fényárban ragyogó kápolnánkra esett, mikor átszellemült áhítattal, dalban fohászkodtunk jó Patrónánkhoz, hogy szegény magyarokról ne feledkezzék meg ... Káprázatos szép színekben csillogó mozaik-kupolánkról biztatóan mosolygott le reánk a jó Szűz Anya, ölében a kis Jézussal, trónja körül Szent Imre, Szent István, Szent László és Szent Erzsébet. A nemes vonalú fehér márvány oltár keretéből ragyogó fényvel csillogott ki a színezüstből vert, arannyal cizellált triptichonkép, mely István és Kleofás első vértanukat, valamint Simon és Thádeus Júdás apostolokat ábrázolja. Az oltártól jobbra és balra, a szentkorona hű másából lecsüngő pompás ötvösművű lámpák aranya csillogott szemünkbe. Mint egy bájos álomkép, ragyogott előttünk a Dormitio kedves szentélye, a fölszentelési ünnepség minden szép és feledhetlen átéléseivel. A boldogság és meghatottság könnyei még ott csillogtak szemünkben, mikor kijöttünk a Dormitio hófehér templomából, mely a lemenő nap bíboraranyában ragyogott és most is fönséges himnuszt zengett Isten anyjának — mint azt a kalocsai érsek pásztorlevelében oly szépen megírta —, de most már nem nélkülünk, hanem velünk együtt zengte és fogja zengeni mindenkor, mert hiszen mától kezdve mi is részesei lettünk ennek a drága szentélynek, melyben elesett nemzetünk nevében összetett kezekkel és imádságos szívvel könyörögtünk hazánk sorsának jobbrafordulásáért azon a szent helyen, hol ő átlépett e földi életből az örök hazába és rendületlenül bízunk benne, hogy hazánk Patrónája meg is hallgatja könyörgésünket. Bízunk benne, hogy megnyitja nekünk is az ajtót az örök boldogság felé, mert ha nekünk el is kell jönnünk a szent Sión hegyéről, de szívünk, lelkünk minden melege, bensőséges buzgó imánk minden fohásza ottmaradt belesűrítve az oltár márványába, ezüstjébe, aranyába, hogy az oltár sepulchrumjában pihenő magyar szentek ereklyéiből kiáradó ősi szent kegyelettel együtt állandóan körülzsongják Szűz Anyánk szép oltárát.

Nehéz szívvel mondtunk búcsút a szép Dormitiónak és amikor nemsokára Jeruzsálemtől is búcsúznunk kellett, a robogó vasúti kocsiból utolsó pillantásunk is a Dormitio szép karcsú tornyára esett és úgy éreztük, hogy egy darabka magyar földet hagytunk vissza a Sión hegyén, hol mindenképpen jó és üdvös szolgálatot teljesítettünk szegény csonka hazánknak is. És amikor elimádkoztuk a búcsúzási zsoltárt:... „Ha elfelejtkezem rólad Jeruzsálem, legyen elfelejtve jobb kezem. Torkomhoz ragadjon nyelvem, ha meg

nem emlékezem rólad, ha nem teszem Jeruzsálemet fővigasságomnak”, mindnyájunk szívében ott lángolt a vágyakozás szent tüze, mielőbb ismét visszatérni ide!

E két szép emlékművel, melyet Jeruzsálemben állítottunk, mi is beléptünk a Szentföldre gyöngéd szeretettel és mélységes kegyelettel ragaszkodó, a Szentföldért lelkesedni, dolgozni akaró és tudó nemzetek sorába. Megmutattuk az utat a jövő generációknak is, melyet követniök kell, ha azt akarják, hogy Szűz Mária virágos kertje, a régi nagy Regnum Marianum ősi fényében ismét helyreálljon. Tapasztalásból és meggyőződésből állítom, hogy az a jóságos Jézus, hogy úgy mondjam, nem fogadja el tőlünk még a legkisebb ajándékot sem ingyen. Bármilyen kis áldozatot is hozunk a Szentföldért, az Úr Jézus gazdagon jutalmaz meg érte, ha látja, hogy azt tiszta önzetlen szívvel tesszük. Bőségesen megjutalmazott már minket e két szép hódolati ajándékért is, mégpedig nemcsak az által, hogy valósággal két kézzel szórta reánk a kegyelmi és lelki kincsek rózsáit, úgy a gyűjtési akció, mint pedig szentföldi zarándoklataink hosszú útjai alatt, hanem még azzal is, hogy öt világrész zarándokainak elismerését és megbecsülését vívtuk ki szegény csonka hazánk iránt. A jó beuroni atyák nagy lelkesedéssel beszéltek nekünk, hogy az idegen zarándokok mily elragadtatással szemlélték remek művészi alkotásunkat és sehogyan sem akarták elhinni, hogy mindez Magyarországon készült. És ha majd nemsokára az Agónia bazilika hatalmas mozaikképe is el fog készülni, az egész világon el fog terjedni a magyar hódolatnak híre, mert annak a négyoldalas kis emléklapnak a fedelét fogja díszíteni a nagy magyar címeres agónia mozaikkép, melyet a barátok nyomdájában 23 nyelven nyomnak a Gecsemáné kert látogatói számára és amelyekbe Krisztus olajfáinak egy-egy levele van beragasztva. Tehát, hogy profán nyelven szóljak, még az annyira kívánatos nemzeti propaganda céljait is hatalmas erővel mozdítja elő már ez a két művünk is! Pedig hát milyen tág tere van még a Szentföldön ezirányú tevékenységünknek! Olyan sok szentemlékü hely van még az Úr Jézus szülőföldjén, hová olyan végtelenül jólesne belleilleszteni a kegyeletes megemlékezés és hódolatnak egy-egy ilyen drága gyöngyszemét. Milyen kedves lenne például megvalósítani Zdravec püspök Őexcellenciájának már néhány évvel ezelőtt fölvetett ama szép tervét, hogy a régi 4. századbéli alapokon a közeljövőben újraépülő Angyali üdvözlés templomának egyik kápolnáját is mi ékesítenénk föl Názáretben. A Nyolcboldogság hegyén is szép lenne valami kis emlékmű. Ha összetartanánk mindnyájan, talán most lehetne ott is egy talpalatnyi földet vásárolni. Ha mást nem, legalább egy szép Jézus-szobrot lehetne odaállítani és kőbe vésni arab nyelven is az Úr-

nak szép hegyibeszédjét. Milyen bájos lenne a Genezáreti tó partján vagy nem messze a parttól, magán a gyönyörű szép víz tükörén is megörökíteni és szemléltetővé tenni az Úr Jézus valamelyik csodáját a sok közül, melyet e vidéken művelt, például a csodálatos halfogást, vagy mikor Péterrel a tengeren jár, a vihart lecsendesíti. Illő lenne a Tábor hegyén is legalább egy emléktáblát elhelyezni a páloskolostor romjainál. Lennének azután lényeges nagy feladatok is a Szentföldön, melyek megoldására azonban a világ összes katolikus népeinek kellene összefogni. Sok szent helyet vissza lehetne most vásárolni a szakadár görögöktől, kik a szovjet uralma óta igen siralmas helyzetben tengődnek. Meg lehetne venni például a Jákob kútját, melynél Jézus a szép példabeszédet tartotta az élet vizéről. Van itt a szakadároknak egy félbenmaradt szép nagy kőtemplomuk is, melyet be kellene fejezni, hogy e kedves, szentemlékű hely méltó módon legyen megjelölve a Garizim és Ebal hegyek között. A mohamedánok is felajánlották újabban megvételre a Cenákulumot és jó pénzért talán a mennybemenetel szentélyét és Szűz Mária sírját is meg lehetne most szerezni. Mindezek megvalósításához azonban a katolikusoknak öntudatosabb és nagyobb ösztetartására lenne szükség. Amikor olyan véleményeket is hallok, hogy: „igen-igen, ez mind nagyon szép dolog, de mikor itthon is oly sok mindenre lenne szükségünk, hát először inkább itthon építsünk templomokat és minden mást, amire szükségünk van”, az Úr Jézus szelíd feddése jut eszembe, amikor a farizeusok fényűzésnek tartották a drága kenetet, melyet a betániai asszony az Úr fejére öntött.

Jézus védelmére kelt az asszonynak és helyeselte a jámbor cselekedetet, melyet az Ő emlékére művelt. Ugyanígy védelmére kell kelnünk a Szentföld iránti kegyelet ápolásának is fenti véleménnyel szemben és pedig nemcsak elvi, hanem tárgyi okokból is, mert például azt a 28.000 pengőt, amibe a Dormitio magyar kápolnája került, sohasem tudtuk volna összehozni, pláne olyan hamar, hogyha ezt például a középrigóci templom vagy kultúrház javára kértük volna. A Szentföld csodálatos ihlete volt az, amelyik megfogta a szíveket és tömeges adakozásra készítette a hívő lelkeket. Indokolatlannak kell tartanunk azt a szükkeblűséget is, mely néhány helyen még csak említést sem mert tenni a készülődő szentföldi hódolatról, nehogy a sok oldalról igénybevettek adakozásai megoszoljanak. Merjük állítani, hogy a Dormitio magyar oltárára följánlott összegben egyetlen fillér sincs olyan, melyet a honi jótékony adakozástól vontak volna el, sőt sok esettel tudnánk bizonyítani, hogy éppen ez a bensőséges szentföldi hódolás szép gondolata indított honiadakozásra olyanokat is, kik addig távoltartották magukat minden katolikus akciótól.

Szeressük tehát a Szentföldet hitünk minden erejével, szívünk minden melegével és igyekezzünk azt visszahódítani a méltatlan kezekből. Új kereszteshadjáratot kell megindítanunk, melyet nem öldöklő fegyverekkel, hanem a szeretet, áldozatkészség és az imádság erejével kell megvívnia 350 millió katolikusnak. És addig is, míg ez megtörténhet, öntsük a szeretet olaját azokra a bántó és fájó sebekre, melyek oly méltatlan keretekbe foglalják az Úr Jézus leg-szentebb emlékét.

Aki csak teheti, zárandokoljon el, legalább egyszer életében, a megváltó Jézus szent szülőföldjére, de ne mint világjáró turista, hanem mint alázatosszívű zárandok induljon ez útra, százpercentes katolikus zárandoklattal. Hiába vannak valakinek milliói, de a Szentföldet igazán meglátni soha sem fogja, ha nem oldott sarukkal, igaz hittel és szeretettel követi Jézus szent lábainak nyomát. Ismételt tapasztalásaim alapján mondhatom, hogy egy jól végzett szentföldi zárandoklat helyes vezetés mellett csodálatos átformáló hatással van a zárandokra. A lélek nemesebbé, szebbé, jobbá, a szív melegebben érzővé, megértőbbé válik, hitünk csodálatosan megerősödik és újjáéledt katolikus öntudatunk végtelen boldogsággal tölti el egész valónkat.

A Szentföld ős evangéliumi légköre leolvasztja a közönyösség jegét a szívről, lélekről, sőt még az észről is és érezzük, hogy lelkünk újjáéled azon a földön, melynek minden porszeme a megváltó Úr Jézus örök igazságait hirdeti. A Szentföld varázsának nagyszerűségét csak az tudja igazán méltányolni, aki már érezte annak csodálatos hatását.

Szentföldi utam alatt ó hányszor forgattam fejemben azt a gondolatot, hogy milyen jó és üdvös lenne, ha valahogyan honfitársaink minél nagyobb tömegeit lehetne végigvezetni a Szentföldön, hogy szent hitünk ősforrásából a sivár és közönyös lelkek is megtöltekezzenek a gazdag és kifogyhatlan kegyelmek gazdag kincseivel, hogy hazatérve azután, egyesült erővel dolgozhatnánk mindnyájan Krisztussal Krisztusért, a Regnum Marianum föl-támadásáért, hogy mihamarabb Krisztus békéje uralkodjon Krisztus országában.

Irta: HEVESI M. ANGELIKA

*A szent város bágyadt morajjal alszik,
De Sión égre tartja homlokát
S merengve várja a bársonyos sötétben
A Dormitio zengő himnusát.
S hogy elhal minden szürke földi zaj,
S a földi színek mécse mind kialszik,
Ezüsthomok szítál a hold öléből,
S a fehér templom éledő kövéből
Ujjongó himnusz szökken ég felé:
És énekel arról, ki itt járt hajdan,
Itt élt a szűz tanítvány oldalán,
Itt illatozott, virágozott a lelke,
Mint futórózsa Isten ablakán,
Itt várt a boldog hazaröppenésre
És szárnyat bontva — hófehér galamb —
Repesve szállott Szent Fia Szívére,
S kicsordult boldog lelke tiszta méze . . .*

Zengett a himnusz, Föld nem figyelt reája,
 De hallgatóztak fénylő csillagok,
 S a szent Királynő égi trónusához
 Vitték az áldást mennyei karok.
 De im, egyszerre, mint roppant galamb
 Repdesni kezd a nagy kupola árnya
 És csendes sírás, könnyörgő imádság,
 Panasz és mégis hála, boldog áldás...
 Új hang tör ki a kupola alól:
 Régen sirt könnyek csengő lágy zenéje,
 Friss bánatok viharos harsonája,
 Remény-szordinós, százados panasz
 És vértanúság hősi fogadása.
 Kemény akkord, fejtörő, buzogányos,
 De vele együtt édes fuvola:
 Halk gyereksírás az Édesanyához.

Sion szent orma dermedten figyel.
 Idegen hang. Ilyet még sose hallott!
 Pedig őrizte Dávid büszke várát,
 S a frigszekrénynek aranyozott sátrát,
 Hol a király szent lanttal énekelt.
 Lázadó ének! Siralom és bánat
 Szövi át a himnusz ujjongó dalát.
 Ki hozta ide az imádság hegyére
 A maga poros, földi bánatát?

Csillagszemek félve reszketnek az égen,
 Tétováz mennyben az angyali sereg...
 De az Istenanya jóságos szeméből
 Egy ragyogó gyöngyszem lassan lepereg.
 Azután lehajlik, vigasztos az arca,
 — Kedves gyermekére anya így tekint —
 S honnan feltört a síró himnusz árja,
 Melyet elrejt a nagy kupola árnya,
 A magyar kápolnát megáldja csendesen.

A SZENTFÖLD AZ IRODALOMBAN

ÍRTA:
RADVÁNYI KÁLMÁN D^r

I. Drámairodalom.

A világtörténelem leginségesebb drámája: Krisztus világot megújító élete s termékeny halála értékes alkotásokra inspirálta a drámaírókat is.

A dráma a cselekvések költészete. Legközelebb áll az emberhez, mert az ember legősibb és legerősebb ösztönét, a cselekvésre való ösztönt, az akaratot elégíti ki.

A földreszállott Isten drámája a problémáknak mérhetetlen tömegét árasztotta bele a drámairodalomba. Jelentőséget adott az Ó-Szövetségnek s a biblia tragikus hőseit, királyait, népvezéreit a drámai szemlélet gyújtópontjába állította. Ráirányult a figyelem Krisztus alakján kívül mindazokra, akik vele bármilyen kapcsolatban voltak. A régi és az új világ összeütközése: az ószövetségi és evangéliumi életfölfogás ellentétei, majd a pogány és a keresztény lélek harcai mind kifejezésre jutnak a drámairodalomban. Még a legújabb, a legmodernebb dráma is talál olyan szempontokat, amelyeket a régi írók nem használtak ki: belehelyezi Krisztus alakját a jelenbe s a szociális problémák zűrzavaros sötétségét az ő fényével próbálja eloszlatni.

A szentföldi vonatkozású drámák kimerítő ismertetésére nem vállalkozhatunk, — nincs rá terünk. Néhány drámatípust mutatunk be olyan művek alapján, amelyeket többé-kevésbé reprezentatív drámáknak nevezhetünk. Nem kritikai méltatást adunk, hanem témák ismertetését; a szívek örvénylő mélységeinek, a Krisztussal való lelki kapcsolatoknak, a megváltás erejének, a Golgota katarzisanak, Betlehem bájának egy-egy költői képét.

Az evangéliumi drámák őse a *liturgikus dráma*: dramatizált szertartás. Színhelye a templom, szereplői a papok. Különösen a karácsonyi, vízkereshti, húsvéti és úrnap *„templomi drámák”* nyertek nagy jelentőséget s alapjai lettek nem egy világirodalmi alkotásnak.

A 13. század elejéről ránkmaradt s a *Halotti beszéd* révén általánosan ismert Pray-kódex is tartalmaz ilyen drámarészletet. Húsvétvasárnap reggel mise alatt a harmadik responzórium után az egész papság a Szentsírhoz vonult. Két angyalnak öltözött diakónus ezzel a kérdéssel fogadta őket:

— Kit kerestek a sírban, Krisztus hívei?

A tömjénvivők, akik a három Máriát képviselték, így feleltek:

— A Názáreti Jézust.

Erre a diakónus ezt mondta:

— Nincs itt, föltámadt. Jertek, nézzétek meg e helyet!

A papok a sírhoz léptek, megnézték, fölemelték a veritéktörlőt s a kórus felé fordulva énekelték: „Az Úr föltámadt sírjából..”

A liturgikus dráma csiráit tehát az oltár mellett találjuk. Hogy a latinul nem tudó nép is megértse a szent misztériumokat, az oltár mellé tettek egy jászolt, a papok pásztoroknak öltözködtek s mikor hallották az angyal híradását, a jászolhoz siettek s imádták a Kisdedet. A függöny egy szőnyeg, ugyanaz, amely húsvétkor a sírt takarja. A napkeleti bölcsek a templom távolabbi fülkéjéből jöttek a jászolhoz s hozták a rúdra erősített csillagot.

Hasonló módon szemléltették a húsvéti eseményeket. A szöveget eleinte énekelték. A szertartás szabályai előírták, hogy a Megváltó hangja lágy, Júdásé érdes, durva legyen.

A liturgikus drámából fejlődött ki a *misztérium-dráma*. Szereplői között mindig több és több a világi s a szigorúan megszabott latin szöveget lassan szabadabb szöveg váltja föl *nemzeti nyelven*. Az egyháztól jóváhagyott részletek közé apokrif elemek is vegyülnek. A színtér a templom udvara, később a hármastagozott misztériumszínpad a pokol, a föld s a mennyország ábrázolásával.

Hevesi S. leír egy ilyen templom mellett álló színpadot: „Az emelvény elég bonyolult díszletet mutat. Van rajta egy feszület, egy sír, egy börtön, a pokol (vagyis egy nyílás, melyből időnként füst tódul elő), a mennyország, Galilea, az emmauszi palota, Pilátus háza, Kaifás háza, Arimatiai József és Nikodémusz széke. A mennyországot egy emeltebb rész jelenti, mely selyemszövetekkel van díszítve és befüggönyözve, úgyhogy a paradicsomban lévő alakok csak a vállukon fölül láthatók. Virágok, fák, gyümölcsök vannak a paradicsomban. A pokol nyílásán vastagon gomolyog ki a füst, néha ördögfejek ütköznek ki belőle. Van a színpadon egy mesterséges kigyó is, végiggyűrűzik a tudás fájának a törzsén.”

Erre a komplikált színpadra rávitték az Ó-Szövetség eseményeit is.

Az előadásokat nagy fényvel, tömérdek fáradsággal, költségeket nem kímélve rendezték óriási tömegek előtt.

Mikor a világiak veszik át a misztérium-dráma továbbfejlesztését, megjelenik a színen a népies komikum néhány érdekes alakja is. Krisztus leszáll a pokol tornácába s a szenvedő lelkek a szatira hangján mondják el földi bűneiket. A népköltészet elemei átszivárognak az evangéliumi játékbá: Szűz Mária és Szent Péter táncra perdül; a szereplők kiélezzik a tréfás ellentéteket. Az egyik dadog, a másik nagyokat hazudik, a harmadik a tudáskosság komikumát szólaltatja meg.

Alszeghy Zsolt megállapítja, hogy nálunk, magyaroknál a misztérium-dráma nem a liturgikus drámából fejlődött ki. Az a társadalmi osztály, amely a papok kezéből átvette a templomi drámát: a polgárság német volt. Pozsonyban s Brassóban voltak ilyen német előadások s ezek hatottak a magyar népies játékok kialakulására is.

Az evangélium alakjai átlépnek nálunk is a népköltészet vadvirágos talajára. A magyar nép ragyogó képzeletének minden aranyát ráönti Betlehemre, idevarázsolja az árvalányhajás pusztára Szűz Máriát, Szent Józsefet, a pásztorokat, a háromkirályokat. S mialatt a misztérium-dráma idegen hatás alatt tovább fejlődik az iskolák és szerzetesházak falai között, a magyar nép megteremti a következő vallásos játéktípusokat: *betlehemes játékok; háromkirályok járása; Balázs-járás; Gergely-járás; Pünkösddőlés; Korbácsolás aprószentekkor; Lucázás.*

Érdemes egy futópillantást vetnünk a magyar nép mély hitének, eleven képzeletének s egészséges humorának eme megnyilatkozásaira.

A magyar elképzelés és megjátszás különbözik minden más nép hasonló játékatól. A hozzánk közelálló németek is a népmesék eszejárását és képzeletét alkalmazták a bibliai s evangéliumi színművekben: de mennyire más a magyar lelkület!

A karácsonyi betlehemes játékok színtere kettős: maga a ház, ahová belépnek s az úgynevezett bábtáncoltató betlehem, templomalakú kis házikó nyitott oldallal s alulról mozgatható bábukkal. A drámai cselekmény nagyjában minden vidéken ugyanaz. A pásztorok egymásután belépnek, elmondják komoly vagy tréfás belépőjüket s lepihennek. Jön a hírhozó angyal. A pásztorok fölbrednek s az Újszülötthöz készülnek. Ajándékot visznek neki. A betlehem gyertyáit meggyújtják, énekelnek s az egyik angyal táncoltatja a bábukat.

A szereplők a magyar föld szülöttei: *pásztorok* kifordított köpönyeggel; *öregapánk*, hosszú kenderszakállal s üstökkel; *fehéringes angyalok*; a vén *Dadó*, a pásztorikomikum képviselője; *cigányvajda*; *szőrös ördög*; lajtorjás *kéményseprő*; *dékán*, csengős persellyel; néha szerepel a *számadó-gazda*, a *kis bojtár*; az *ördög*; az *asszony*. A mozgatható bábuk: a *menyecske*; *dékánné*; *két pásztor*; *barát*; *kéményseprő*.

A pásztorok belépője rendesen tréfás. „Kóbászos jó estét” kívánnak s gyakran célozgatnak a konyhában sistergő serpenyőre s borral telt kulacsra. Mikor fölébreszti őket az angyal, elmondják álmukat: ez ismét csak az ennivaló s vendéglátás körül forog.

Találunk a játékokban mély és értékes gondolatokat is. A zala-megyei pásztorjáték rámutat a betlehemi barlang főséges miszsiójára.

„Most menjete a városon kívül, talán majd ott látjátok Jézust a jászolban. Nem kell neki sem kulcsos vár, sem testgyönyörítő, melegítő ágy, hanem e fölött fürgeteg veri szent orcáját, sűrű csöpp könnyekkel áztatják szalmaágját.”

Jézus nem a kényelem Istene: kemény életre született s a lelket hangsúlyozza, nem az anyagot.

A vízkereszti játékok három királya fehér ingben s gatyában jelenik meg. Gáspár koronaszerű süveget és pirosnyelű, aranyos-hegyű lándzsát, Menyhért ugyanolyan süveget s régi kardot hord. Boldizsár fejére piros és fehér ruhából turbán van csavarva. A kirúgható csillagot Boldizsár kezeli.

A drámai cselekmény egyszerű. A királyok bemutatkoznak s elmondják, mi a céljuk. Színezi a jelenetet néhány magyar típus szerepeltetése. Föllép *Vitéz*, pirossüveges, fehérgatyás, kardos katona; *Káplár, magyar huszár; Heródes* („Én vagyok Heródes, aki háromszázhatfanhat gyereket kincre-koncra vagdaltatott” — mondja), *Szitykes-Szutykos* szolgáló (bort hoz a pincéből), *Hős magyar*.

Példának bemutatunk eredeti tájszólásban egy karácsonyi játékot.

Kiskanizsai betlehemes játék.

(Szereplő személyek: *Angyal*, fehér gyolcsingben, nyitott oldalú *bábtáncoltató betlehemmel*; *első, második, harmadik pásztor*, kifordított ködmönben, botokkal; *Öregapánk*, ugyanúgy, hosszú kenderszakállal és üstökkel; *Bábok* nevei: *menyecske, dékánné*, csengős persellyel, *két pásztor, barát, kéményseprő, ördög*. A kivilágított betlehemben jászol, benne kis Jézus, mellette József, Mária; állatok, falán pedig szentképek láthatók.)

Angyal (belép, a betlehemet leteszi az asztalra s énekel):

Jancsika, Jancsika,
Mé nem gyűsz előbbre?
Tiltok társim köszönésük, köszönésük,
Velék örvendezhessük,

Hogy jobban dicsérhessük.
 Álé, álélujaja!
 Glória, glória, inékszélcis!
 Pásztor léssz, pászor léssz, ugyité,
 É Bötlehem fugyité,
 Jeeruzsálem, szalutátém,
 Glóriáié, kantaté!

Első pászor (belép és mondja):

Íme, én szerencsés követ, Bötlehemből gyüttem,
 Hogy néktek a vért (=várt) Messiást megjelentsem:
 Született Atyánknak égyetlen égy fija,
 Emberi nemzetnek kegyes Megváltója.
 Mást mennyetek a varason kívű*,
 Talán majd ott láttjátok Jézust a jászolban.
 Nem kell néki sem kulcsos vár,
 Sem testgyönyörítő, melegítő ágy,
 Hanem efőlött fürgeteg veri szent orcáját,
 Sűrű csöpp könnyekkel áztattják szép szalmaágyát.
 — Gyűj bé, te pászor!

Második pászor (belép):

Hopp, Istók!
 Jó estét, gazda, lám én is idd vagyok,
 Ugye bizon de dérég gyerek vagyok,
 Mind aki a szappantot megette.
 Úres a tarisznya.
 íme, az első pászor mégjelénésébül
 Megszálom a házukat Isten kégyelmébül.
 Mást megmondom, minemű heere gyüttem
 Én a kis Jeezus elé gyüttem.
 — Gyűj bé, te pászor!

Harmadik pászor (belép):

Süttüdös (= sült tüdös), koppantós, kalácsos estét, gazdái
 Van-é ölögendő sütt kóbász, szalonna?
 De nem ám avval a
 Mérges tormával meghintett haluska,
 Hanem ezeknek a szegén pástoroknak
 Ep pár huszasocska.

Első pászor:

De mennyire kérlek, szerelmes pajtásom,
 Tunnál-é valamid mondanyi arrul a vén csagullér öregapánkrul?

Harmadik pásztor:

Láttom, láttom:

Utánnam hordozta a vén szösz-szakálát,
 Forgatta odakünt az üres kulaccsát. (Kiszól):
 Hozza be, kend, azt a vén tetves szakálát!
 De vigyázzon kend,
 Hogy a szómaszálba el né üsse magát.

Öregapánk (kívülről):

Szerelmes pajtásim, kérlek benneteket:
 Vegyétek elülem azt a szómaszálat,
 Mer ha elesem benne, beleesem a cserzőkádba
 A varga lehúzza a bőromet.

Harmadik pásztor (kiszól):

Bár má léhúsza vóna.
 Gyüön bé kee, vén gyepű!

öregapánk (belép):

Szalonnás jeestét, szerelmes fiaim,
 íme, látom, kegyelmetek jól vikságba vannak,
 De érül a szegén öregapátokrul nem is gondolkottok.
 De miután öreg létemre hajnaatú fogva juhaim után járok,
 Juhaimat mégnýírom, gyaptyúikat csomóba kötözöm.
 Tám azt csak megérdemlem, amit mégészem-iszom.

Harmadik pásztor:

Úgy ám, öreg, ha adnának!

Öregapánk:

Ha, kuruc veszett álat!
 Né csináj az öregbű csúfot,
 Hanem inkább izz (=űzz) odakinn a kutyábú bolondot.
 Az gondolod, hogy jó bor a juhod,
 Csutora az inad?
 Ollant vetek a nyakad csigájjára,
 Hat arasznyi feshk a hátadrul.

Harmadik pásztor:

Hallottuk, hallottuk öregapánk pirongatássát,
 De mar többet nem kívánnuk zúgolódássát.
 Gyüön kee bé, öregapánk,
 Nyujtja gazdánk teli csutoráját,
 Vegyük ajándékát.
 Vessen magára kee, öreg, kérésztét!

öregapánk:
Mit? Perecét?

Harmadik pásztor:
Keresztét.

Öregapánk:
De ha ném tudok.

Harmadik pásztor:
Ügy, ahugyan tud kee.

öregapánk;
Atyának, Szentlélek Istennek nevébe. Ámmen.

Harmadik pásztor:
Hát a fiú hunn maratt?

öregapánk:
Hallgass, hallgass, szerelmes fiam,
Odakinn a szalonnás zsákot tartja.
Ha méghalla, eeszalad,
Nekünk a hele marad.
Mást fekügyeték lé! (Lefekszenek.)

Angyal (énekel):
Glória, glória stb. (Mint a jelenet elején.)

Első pásztor:
Hallod, pajtás! Már a glóriát kajáttják.
öregapánk szakálát még a juhok lérág-gyák!
Mit álmottál, pajtás? (Közben fölkelnek.)

Második pásztor:
Én azt ámottam, szerelmes pajtásom, hogy a házigazdánk lánya
nekem adott vóna éj jó kulacs bort. Hát té, pajtás, mit ámottá?

Első pásztor:
Én azt ámottam, szerelmes pajtásom, hogy a házigazdánk
kóbászokkaa veregette vóna a hátamot. Hát té, pajtás, mit ámottá?

Harmadik pásztor:
Én azt ámottam, szerelmes pajtásom, hogy a házigazdánk éf fo-
rintot adott vóna ajándékba. Hát kee, öregapánk, mit ámodott?

öregapánk:
Én azt ámottam, szerelmes fijaim, hogy annak az eeső pászturnak
éf fenyőfa-gubát visszárú lé köllött vóna nyeeni.

Angyal (énekel):
 Pásztorok, hol vattok?
 Talán mind alusztok?
 Jól tudom, hol vattok.
 Körülem a fényességét lássátok!

(Meggyújtja a betlehem gyertyáit. Ezután következik a *babajáték*. Az angyal két pásztorbábót táncoltat, mialatt a pásztorok szintén táncolva énekelik):

Pásztorok, kellünk föl,
 Hamar indullunk el,
 Bötlehem várossába,
 Rongyos istállócskába.
 Siessünk, né késsünk,
 Hogy még ezen éjjel is ott lehessünk
 S mi Urunknak tisztéletét tehessünk.
 Angyalok hirdetik,
 Messiás születik,
 Idd van jele fényének,
 Szele születésének
 Pajtában, pólában.
 Bé vagyon ő takarva posztócskában,
 Adott gyermek szenved má kis korában.

(*A menyecske táncol a baráttal.*)

Micsoda dolog,
 Hogy az angyal forog
 Előttünk.
 Leszállott gyorsan,
 Énekéi vígan
 Mi nékünk.
 Né féle, e helnek
 Bötlehöm fölgyének lakosi
 Született nektek
 Akit ném vélték, — föld Ura.

(*Az ördög a kéményseprővel veszekszik.*)

Pásztor társim, új hírt mondok,
 Jertek véllem, csudát láttok:
 Egy szép szűz az éccakán
 Fiaskát szült az szénán.
 Ajj, ajj, ajj, ajj:
 Úgy répüllünk, mint az raj.

Város kívül, nem messze, nem messze
 Vagyon éggy istálló.
 Jászolban ott fekszik,

Barmok közt melegszik,
 Mellette szent anyja és az ő jó aptya:
 József és Mária. — Álé-álélúja!

(*Dékánné játszik és rázza a csengetyűt.*)

Nyissa ki azládáját,
 Vegye elé tarsolyát, tarsolyát,
 Né sajnálja hatosságát, hatosságát,
 Foréntos lázsiássát.
 Isten kegyelmébül, víg szeretetébül
 Szeressük a Jeezuskát, Jeezuskát, Józsefet és Mariját.

(A betlehem ajtaja bezárul s a gyertyák elalszanak. Azután az *indulóének* zárja be a betlehemjárást.)

Nosza, tehát, indultunk, indullunk,
 Muzsikával ballaggyunk, ballaggyunk:
 Fogd, te András, dudádat, te is Pali, sípodat,
 Én is furuglállok. (Elmennek.)

(*Dr. Sebestyén Gyula gyűjtése.*)

* *
 *

A magyar nép a húsvéti és úrnapi szertartások drámai földolgozását átengedte a papoknak. A szerzetesházak fejlesztik ki ezt a drámaaváltozatot, de a nép gyermekeit is szerepeltetik.

Czeglédi István elmond egy 17. századbéli esetet, amikor a keresztrefeszített Jézust alakító szereplőt véletlenül csakugyan agyondöfték a lándzsával.

A *ferencrendiek* evangéliumi színjátékai nagy népszerűségnek örvendtek.

Ki kell emelnünk a *jezsuiták* 1668-ból való ünnepmagyarázó misztériumdrámáját: az úrnapi körmenet értelmét bogozza kilenc jelenetben. Elénk állítja a frigyszekrény történetét, a filiszteusok támadását, a frigyszekrény elrablását, Dávid királlyá kenését, vállalkozását a szent ereklye visszaszerzésére. Az epilógus párhuzamot von a frigyszekrény ünnepe és úrnapja között.

Ennél értékesebbek a *minoriták* csíksomlyói misztériumdrámái, amelyeket 1721 és 1774 között adtak elő. A pünkösdi búcsú alkalmával messze vidékről odazarándokoltak a hívők s élvezték az érdekesítő látványosságokat. A drámákat a tanulóifjúság adta elő. Tár-

gyük változatos: Krisztus mindenikben szerepel. Sok legendát, csodatételt, bibliai jelenetet dramatizáltak a minoriták — mégis legértékesebb művük a *passió*. A népies tréfák alkalmazása csak növelte népszerűségüket.

A legköltőibb nyelvű misztériumdrámát Juhász Máté szerzetté 1761-ben. Címe jelzi a tárgyat is: „*A Krisztusnak érettünk való kínszenvedéséről és némely példáiról, melyek előre árnyékozták és jelentették jövődöbéli kínszenvedését és ártatlan halálra menését és megöletését.*” Verses dráma, rímes alexandrinusai könnyedén peregnék. Az Ó-Szövetség egyes jeleneteit naiv elképzeléssel kapcsolja bele Krisztus tragédiájába.

A misztériumjáték legmagasabb fejlődési fokát *Oberammergau-ban* érte el. A bajor Alpok között, a Kofl tövében valóságos bibliai falu alakult ki évszázadok folyamán. Ez a kis falu német földre varázsolta a Krisztus-korabeli Jeruzsálemet lelkületével, szokásaival, embertípusaival együtt. Látogassuk meg ezt az érdekes falut s pillantsunk be sajtáságos életébe.

Oberammergau Münchentől délre, az Ammer folyócska völgyében húzódik meg. Keskeny szoros vezet az Ammer völgybe, a bajor Alpok szívébe. Itt piheg a hegyek ölében Altenau, odébb Unterammergau. Ránk ereszkedik a józanfejű havasok élés levegője s a bozontos völgyek homálya.

A hely föntségébe belejátszik a multak színező, nagyító, lelket nemesítő emléke. Ide mindenki azzal a gondolattal jön, hogy a *passió*-játékok örök miszticizmusában megfürösztli a lelkét.

Az Ammertalnak kétféle levegője van: az egyik az Alpeseké, a másik a Szentföldé.

Oberammergau története is érdekes. Mintha Isten évszázadokon át dolgozott volna annak a talajnak az előkészítésén, amelyen a *passió*-játék bibliai embertípusai megteremnek.

Ez a falu most teljesen a művészetnek él. Itt mindenki művész: szobrász, esztergályos, színész, zeneművész. A huszonkét éve befejezett „Fametszetek művésziskolájá”^{cc}-ra 107.000 békebeli márkát költöttek. 76.714 márkába került az a színház, amelyben télenyáron próbákat tartanak. A munkában megtakarított időt szavalásokkal, ünnepélyekkel, színielőadásokkal töltik el. Egész életük úgy van berendezve, hogy szépek, festőiek legyenek s hogy szolgálni tudják a magasabb eszméket.

Krisztus korát *nem játsszák*, hanem *élik*. Nem szerepeket alakítanak, hanem életüket alakítják bibliai életté s ezt mutatják be az Ammer völgyébe özönlő százezreknek.

Munka közben, az uccán, a mezőn, a mindennapi társalgás prózai óráiban is van a viselkedésükben, magatartásukban, beszéd-

modorukban valami ünnepies. Mintha Krisztus ott élne közöttük s ők tudnák, hogy látja őket. Szép arcukat nemessé teszi az intelligencia.

A különös falu a bajorok s a svábok határvonalán fekszik: a két faj vére ömlött itt össze s egyesültek a kétféle nép képességei.

1332-ben Bajor Lajos „császár” különös kegyben részesítette a kis falucskát: nagy magazint építhettek az Ammer völgyén átvonuló kereskedők számára. S megkapták a szállítás és lóköleszítés jogát és ők lettek a kereskedelmi útvonal őrői. Egyszersmind védték is szükség esetén ezt a fontos katonai és kereskedelmi utat, amely Velencét és Augsburgot az Ammertalon át összekötötte.

A fenyőborította hegyóriások tövében lévő falu lakosai megismerték a nemzetek országútján elvonuló kereskedők révén a nagyvilágot, látókörük kiszélesedett, ismereteik bővültek; híreket hallottak soha nem látott idegen országokról. Ruhák, szokások, erkölcsök tarkasága gomolygott előttük.

Az egyszerű pásztor nép lelke tülemelkedett a Kofl, Pürschling és Hörnle komor dolomittömbjein.

Évszázadok folyamán sokat szenvedett ez a falu. A hadi fölvonulások útjába esett s minden háború megviselte. Elszegényedtek s ekkor a világ országútjának a vámőrei fölcaptak művészeknek.

Megtanulták a fafaragást, az agyagipart magas fokra emelték, megfinomították. S amit alkottak, azt — mint vándorkereskedők — eladták. Képzeletük megszokta a nagy távlatokat, nem riadtak vissza a kalandozásoktól. Apró áruikkal bejárták a nagyvilágot. Madridtól Svédorszáig, Rómától Szentpétervárig mindenütt szívesen látták őket. A 18. század közepén még Dél-Amerikával is volt kereskedelmi összeköttetésük.

Így lett Oberammergau művészfalu.

Az 1633-i pestisjárvány néhány nap alatt 84 embert ragadott el a falu lakosai közül. Ekkor művészi hajlamukhoz illő engesztelést ajánlottak fel Istennek: megfogadták, hogy minden tíz évben előadják a szent passiót és az egész falu átéli a nagyhét hangulatát, ha a „fekete rém”-et elüzi közülük. A pestis megszűnt s Oberammergau megtartotta fogadalmát. 1680-ban áttették a játékot a tízes dátumokra. Azóta a passió évtizedről-évtizedre alakult, fejlődött. A falu arra törekedett, hogy a művészet eszközeivel is fokozza a legfőbb tragédia hatását. A szöveg mindig drámaibb lett s a zene elősegítette egyes lírai részletek érvényesülését.

Közben Európaszerte üldözni kezdték a misztérium-színpadot. A francia parlament végzést hozott ellene, Angliában Erzsébet királynő megtiltotta a biblia színrehozatalát. Maga az egyház se nézte szívesen a népies színészetet, amely a tömeg ízléséhez igazo-

dott s tréfás jelenetekkel, kacagtató intermezzókkal szaturálta a nagyhét szent fájalmát.

De Oberammergau makacs ambícióval védte évszázados szokását s a játékok jogát minden tizedik esztendőben kivívta.

A legutóbbi hetven esztendő a rohamos fejlődés korszaka volt Oberammergauban. A világ figyelme ráirányult e kis falura.

Messzi országok intelligenciája tódul az Ammertalba, hogy megfüröszse lelkét a nagy heti passió hangulatában.

Száz és száz autó surrog az uccákon, fejedelmi hintók és poros parasztkocsik kerülgetik egymást. A különvonatok ezer és ezer embert öntenek ki magukból s a fekete emberfolyam izgatottan hullámszik a hatalmas színház környékén. Minden ház művészi kiállítás: fényképek, fametszetek, szoborművek, apró emléktárgyak kandikálnak elő az idegenek felé.

Van úgy, hogy el se tudják helyezni a sok idegent. Egyesek Ettalban s a szomszédos tanyákon keresnek szállást s igen sokan alszanak a barakkokban, sőt az uccán is. Emlegetik, hogy 1880-ban Alencon hercege (a magyar király sógora) az uccán utazókocsijában volt kénytelen eltölteni egy zivataros éjszakát.

A misztérium-színház nézőterét hat óriási vasgerezd tartja: szélessége negyvenkét méter, magassága huszonhét. Maga a színpad födetlen s kőből épített házak vannak rajta. A negyvenkétméteres előszínpad jobbra-balra uccákba hajlik. Középen van egy tizenhatméteres épület az élőképek és a szobai jelenetek számára.

A shakespearei színpad alap gondolata érvényesül itt is, mint minden igazán művészi színpadon.

A mélyre süllyesztett orkeszter fölött van a tömegek befogadására alkalmas előszínpad s középen a harmadik színpad: a zárt-függönyű épület.

Pilátus és Annás háza mögött valódi, eleven fák lombja susog; a kék égboltozat nem imitáció, nem festett vászon, — igazi felhők fürdenek odafönt a napsugárban s igazi hegyek alkotják a hátteret.

A „színészek” ruháit sem a zsinórpádlás reflektorai teszik széppé: — nehéz selyem, drága gyapjú az mind, igazi ékszerekkel díszítve. A darabban szereplő római katonák páncélja csakugyan páncél s nem ezüstpapírral bevont fa vagy bádog. A kardjuk is valódi, súlyos kard. Tíz évenként 15—20 ezer márkát költenek a ruhák és fölszerelések kiegészítésére és javítására.

Nem utáztat itt semmi: az érzés, a gondolat is színarany, az öröm a lélek derűje, a fájdalom a lélek elborulása. Az arcizmok játéka, a gesztus, a hang zenéje nem színészkedés. Ha az volna, nem jönnének ide nagyműveltségű idegenek a világ túlsó feléről, Ázsiából,

Amerikából, hogy beleolvadjanak a legszentebb művészetbe: az átélt és átszenvedett isteni tragédiába.

Valamikor a templomban adták elő a passiót. Ez a templomi komolyság ma is megvan az oberammergauji játékban. A templom szentsége nem tűr színészkedést: ott csak őszinte megnyilatkozásoknak van helye.

Egyidőben fölmerült a gondolat, nem lehetne-e a Golgota jelenetét, Krisztus halálát drámaibbá tenni. Mennydörgést, villámlást csináltak s mesterséges felhőket bocsájtottak alá a zárt színpad tetejéről. 1890-ben kipróbálták az újítást, de csak a próbáig jutottak el. Érezték, hogy ez a színpadi hatásra való törekvés nem méltó hozzájuk. Elhagyták, bár nagy összeget fektettek a szükséges gépek fölállításába.

Oberammergau nem „játszik”, hanem egykori fogadalmát teljesíti Isten dicsőségére.

Megkapó szeretettel dolgozik az egész falu a játék sikerén. Mondják, hogy öt évig táplálkozik a lelkük a passió emlékeiből s a másik öt évet a következő passiójáték előkészületeivel töltik el.

A kis gyermek, ha nyílik az esze, már szerepet választ magának, erre készül s egész életét az a gondolat irányítja, hogy be tudja majd tölteni hivatását. Más nemzet fia tengerész, technikus, kereskedő akar lenni, — az oberammergauji gyermek jó Krisztus, jó Péter, jó főpap vagy Júdás.

Három évvel a játékok előtt megkezdí a magisztrátus a gyűlésezést. Kiosztják a szerepeket. S ez nem könnyű dolog, mert a szereplők száma megközelíti az ezret. Az egyik előadás szereplői így oszlottak meg: 1 játékvezető, 98 beszélő férfiszerep, 32 katona, 18 mellékszerepes férfi, 14 beszélő asszony, 2 úgynevezett rendező, 25 férfi a kulisszák fölállítására, 1 főpénztáros, 10 pénztáros, 1 fölügyelő, 60 ember a bejáratokhoz, 1 zeneigazgató, 1 helyettes, 1 prolog, 1 kórusvezető, 12 szopránhangú nő, 12 alt, 8 tenorista, 8 basszus, 40 zenész, körülbelül 200 személyből álló "ép₃, 300 gyermekszereplő; tűzoltószemélyzet, a rend fönntartására helyőrség, az egészségügyi szolgálat emberei, ruhatárosok, idegenvezetők, lakásügyek intézői.

A falu 1500 lakosa közül legalább ezer szerepel a passiójátékkal kapcsolatban.

Azt is érdemes megjegyezni, hogy a szent passió esztendejében senki sem kártyázik, senki sem iszik. Akit részegségen kapnak, büntetést fizet.

A színházat újabban bővítették. Több mint négyezer ember fér el a nézőtéren.

Nincs itt taps vagy tetszésnyilvánítás: a négyezer ember szíve összeforr a szereplők szívével. Imádkoznak.

A játék reggel 8-tól este 6-ig tart. Közben 12—2-ig két óra ebédszünet. Kora tavasztól késő őszig hetenként háromszor, szükséghez képest négyszer, ötször játszanak

... Eldördül a nyolc órát jelző három mozsárlövés. Egyszerre megfeszül a négyezer néző idegzete.

Az orchester mélyéből lassan, méltóságosan ömlik szét a nyitány, s a színpad mögött a szereplők a Miatyánk-ot imádkozzák.

Elölép a *Prológ*. Maga a megtettesült méltóság. Drágaköves ruhája végigomlik hatalmas termetén. Mögötte félkört alkot a nyolcvantagú kar: a „Schutzgeist”.
 S egymásután peregnék le a jelenetek, amelyek a bibliából s az evangéliumból ismeretesek ugyan, de itt az eleven élet ereje pezseg bennük.

Az első jelenet Krisztus bevonulása Jeruzsálembe. Körülbelül ötszáz szereplő mozog s vonul föl a hatalmas színpadon. Aztán egymást követik az ószövetségi élőképek s Krisztus életének erőteljes, mozgalmas, drámai erőt sugárzó jelenetei: a főtanács ülése, a betániai búcsúzás, az utolsó jeruzsálemi séta, a zöldcsütörtöki vacsora, Júdás tragédiája, a Gecsemáné kert, Jézus meghurcoltatása, a töviskorona, a megvesszőzés; — a kereszt minden borzalma elvonul a szemünk előtt.

Aki nem látta, el se hiszi e passió csodálatos hatását. Vannak jelenetek, amikor a négyezer néző szeme könnybelábad.

Az evangélium csodálatos szépsége sokhelyt elbűvöl. De az Olajfák hegyének az éjszakája örökké a lelkemben fog élni. Ez a magasságok magassága, az egyedülvalóság szédítő fősége.

Krisztus belép a kertbe és elszorul a szíve. Vele jönnek, akiket szeret: Péter, János meg a többi tanítvány. Számára az egész világ erre a néhány emberre redukálódott. Jeruzsálem alszik, a vüág ritmikusan piheg, csak ellenségeit tartja ébren a gyűlölet.

— Üljetek le itt és vigyázzatok! — mondja.

Aztán fölmege a sziklára s letérdel. Víziói vannak. Mintha az Alpok lelke, a természet is segítene a dekorációban. Ennél a jelenetnél beborul az ég s rejtelmes lesz minden szó, minden mozdulat.

Mindenki alszik Krisztus körül s erőt vesz rajta a félelem. Az Isten remeg, keze izzad s tapadós a láztól, arca sápadt, egész valója izgatott. Fölkiált:

— Atyám, atyám, így kellett megélnem ezt az órát, a sötétség óráját?

Hangja ijedt és keserű: — emberi.

A négyezer néző elfojtott lélegzettel figyel: négyezer szív összedobban. Megérzik s megértik a szenvedés főszenes hivatását.

Valami magnetikus erő van abban, amikor négyezer szív együtt dobog s egy érzéstől izzik. A levegő telítve van a lelkek áramával.

Krisztus fél, remeg a forró láztól. Lejön a szikláról — s kedvesei alszanak: Péter is, akinek a kulcsokat adta, János is, akit a keblén pihentetett az este. Jeruzsálem alszik, a természet merev egykedvűséggel hallgat, az emberi bűnök, gyöngeségek fekete zuhataga ráomlik az ő virrasztó lelkére. Hóhérai közelednek és senki sincs mellette.

— így kellett megélnem a sötétség óráját egyedül?

A legszentebb lélek, a legmelegebb szív szomorú egyedülvalóságának a magassága ez. Mi ehhez Tfépest az Eiffel torony, a Kofl, a San Pietro magassága! Alattunk zsong az egész világtörténelem és isteni távlatok nyílnak a végtelenbe.

Oberammergau tanulsága ez: Krisztus szentté avatta a fájdalmat és megtette a szomorúságot a művészetek édesanyjává.

Tőle születik a szeretet, a megértés, az áldozatos készség, — a *megváltás*.

Oberammergauban a középkori misztériumdráma elérte a fejlődés tetőpontját. A népművészet ölelkezett az öntudatos művészettel s *való életben* virágzott ki, nem utánzatban.

A nagypénteki misztérium titka *a mi élményünk lesz*. S ez a megváltás értelme! Meg kell születnünk a kis Jézussal Betlehemben, az igénytelenség és kemény élet barlangjában; végig kell küzdenünk harcát az igazságért, az életért: — s mert ő az *út*, el kell jutnunk rajta a Kálvária keresztféig. S akkor találjuk meg az *igazságot s életet*, ha a keresztfáról az ő szemével nézzük a világot.

„*Krisztus követése*” a címe Max Mell *új passiójátékának*, amely ezt a gondolatot legnagyobb erővel égeti az ember lelkébe.

Max Mell drámájának a hőse egy középkori várúr, aki a Szentföldön jártában elhatározza, hogy a Golgotát odahaza megépítteti. Jobbágyait így akarja Krisztus számára nevelni.

Odahaza magához rendeli a papot, a bírót, az ispánt s eljűk tárja tervét:

„Hogy Napkeletre, a Szentföldre mentem,
Föltettem én híven, rendítheteden,
Hogy jámborul szolgálva szent hitem,
A Golgotát itthon megépítem,
Úgy mint amott vagyon, a régi mását,
Hogy lássák az Úrnak megkínzását!
És szenvedését, végtelen szerelmét
Hirdesse országunkban ez az emlék!

Bár a várúr tele van nemes szándékkal, csak külsőleg Krisztus híve. Mikor hírül hozzák, hogy a törökdúlásban elvadult, mindenéből kifosztott nép lázong, rabol s egyesek ellene, az épségben maradt vár ura ellen izgatnak, kegyetlen intézkedésre ragadtatja magát. Bitófát állíttat föl a vár mellett: aki nem engedelmeskedik, azt fölakasztatja.

— A lázadók szájára lakatot verek. Most nem vagyok keresztény, de a várúr!

Típusa a világ hatalmasainak s típusa mindazoknak, akik érdekeik brutális védelmét összeegyeztethetőnek tartják keresztény voltukkal.

Miután a lázadás elfojtására kiadja a parancsot, maga köré gyűjti hű jobbágyait s előhozatja a nagy keresztet. Nekik is kihirdeti szándékát:

— Mert nagyon gyarlandók itt a hívek, örökbe hagynám nekik én e mívet. Megépítem ama Kálváriát, hogy látva látnák az Isten fiát. Okuljanak majd rajta, ki a szívet betölti, mivelhogy Ő a Jóság, a Nemesség, s mindenkoron csak őt, Krisztust kövessék. A szeretet lobogjon fönn magasban, hunyjon ki a gyűlölség lángja lassan. Ez léssen az én testamentumom!

Leányait elküldi az agg szobrászhoz, aki a keresztfára szánt Istenembert faragja: siessen művével, hogy a Megváltó alakja minél előbb rákerüljön a puszta fára.

Mialatt a várúr a kápolnában imádkozik, a nyomor lázadói ellepik a kastély udvarát. A pap s az ispán hiába próbálják megfékezni a keserűszívű rongyosokat. Vad lárma, halálordítás, pisztoly csattanás. Az elősiető várurat lefegyverzik, kezeit hátrakötik s leráncigálják a lépcsőn. Agyba-főbe verik.

— Ez várt minket akasztófával?! — vicsorog az egyik.

— Vért fogsz izzadni, disznó! Jaj tenéked! Most megdögölsz! — fenyegeti a másik.

Az asszonyokat összefogdossák s betereleik a pincébe. A férfinepet felkoncolják s megkezdődik a fosztogatás. A szociális bajok undok gennye fölfakad a túlzottan reális jelenetben. Az éhesek „zabálnak”, a hosszú időn át lefojtott kapzsiság mohón nekiesik a vár ruhatárának, fegyvereinek, telt kamráinak. Aminek nem tudják hasznát venni, azt szétrombolják. Az udvar kövére dobják a könyveket, a mandolint, az üvegedényeket. A várúr ingeit, ruháit magukra öltik, csizmáit fölhúzzák.

A pincét feltörik s részegre issza magát a tajtékzó düh és rombolási ösztön. Körülveszik a félholtra vert várurat:

„Mostan dühöngj, kutya! No, süss ide!
Hát fogsz-e rajtunk ítélkezni te?
Vagy megöletsz tán?”

Az őrző rablóbanda megpillantja a falnak támasztott keresztet. Az egyik szolga elkiáltja magát:

— Keresztre kell feszíteni! Haljon iszonytató keresztthalált!

A lázadók közé keveredett kóbor lovag blaszfemiának tartja a keresztrefeszítést. Ez mégse illik.

— Lopj, fosztogass, de légy igaz keresztény — mondja.

A szörnyű ötlet azonban tetszik a tömegnek. A keresztet a bolt-hajtás ívéhez kötik. A várúr megrendülve könyörög:

— Akármit is tehettek vélem eztán, megölhettek, csak itt ne, a keresztfán. Ne káromoljátok gazul az Istent! Itt a testem, a vérem! Kínozzatok, vadul veresetek hát. De mindenkor féljétek a keresztfát! Mert az reátok hullik mennydörögve.

Átszenvedi a krisztusi keresztthalál előzményeit. A jobbágyok arcába pöknek, kicsúfolják, megostorozzák; letépi róla a ruhát. Fölhúzzák a keresztre s odaszögeznek, kötéllel fölerősítik.

— Nem vérzik el hamar, döglődni fog! — mondja az egyik. Ruhájára sorsot vetnek, hogy „úgy legyen, akar a bibliában.” S közben kigúnyolják a Megváltót is.

— Kit váltott meg? — kérdi a lázadó szolga. — Tizenöt évig voltam gályarab, a könnyeimtől a tenger dagadt, de meg nem indult semmiféle hegy. Hol volt a megváltásom? Egyre megy. Beletörődtem. Kenyerem a gond. Vagy tégedet megváltott?

— Öt nyavalyám volt, hét meg az öcsémnek. A Megváltó mégsem kúrálta ki. Gyógyítani se tud. Csak a papok pofáznak.

— Ez a „megváltó”, aki itt lóg, megválthatna bennünket, ha elárulná, hol van elrejtve a pénze. Elfogjuk és eladjuk a leányait, azért kapunk valami pénzt.

A gúnyolódó, lakmározó csőcselék nem veszi észre a császári katonákat, akik megszállják a bejáratot.

A hadnagy tüzet vezényel, a katonák fősorakoznak. Lefegyverzik a rablókat, megmotozzák őket.

A hadnagy megrendülve nézi a keresztben vonagló várurat.

— Irtózatos, istentelen gonosztett! Oldjátok ki csöndesen, fektessétek ide a földre! Orvos, te vedd a gondjaidba, szorgos munkálkodással ápolj. Nézd, még piheg! Mít tettek e dögök! Nem emberek ezek, de ördögök.

Az orvos szörnyűködik:

— Kegyetlenül, gaz módra megkötötték. Embert keresztre vonni! Csupa seb. A tagjai dagadtak, véresek.

Erősítő orvosságot s bort öntenek a szájába. Lassan életre kel. Leányai fogják ápolni, ez a gondolat enyhíti fájdalmát.

Előbújnak a vár cselédei, az ispán, a pap is a rejtekhelyről. Körülveszik elalélt urukat.

Beviszik a szobájába s ott ápolják.

Megérkezik a csapat kapitánya. A hadnagy jelentést tesz neki a történekről. A kapitányt meghatja a várúr tragédiája.

— Nemes főtisztje volt szegény a császárnak. Ezredes. Nándorfehérvárnál harcolt vitézül.

A kapitány a vár udvarán törvényt ül:

— Akasztófára velük, valahány van! Álljanak glédába, hadd lássam őket. Hol a sintér? Az végezzen velük!

A kivégzés előtti pillanatban hosszú fehér ingben megjelenik a folyosón a várúr. Sápadt arccal áll a tömeg fölött. Megtántorodik.

— Mi ez? Mit látok itten én? Irtózatoss!

A kapitány csillapítja:

— Ne félj, nem bántanak. Épp jókor érkezel. Hát lásd magad, most végezik ki a gonosztevőid. Ez lesz az orvosságod, majd erősít. Már itt a hóhér, mind szörnyű halált hal. Az imént, uram, alélt voltál s meg se kérdeztünk. De ha talán nem elég kemény neked ez a halálnem, meg is kínozzuk őket. Hiszen te úgy szenvedtél, mint Krisztus, iszonyúan.

A várúr így felel:

— Úgy van, te monád! Fölfeszítettek a keresztre s most én a keresztről hoztam egy híradást: Krisztus üzenetét.

— Kinek hozod a hírt? — kérdi a kapitány.

— Azoknak, akik megkínoztak s keresztfeszítettek. Megbocsátok nekik. *Hadd lássa meg itten mindenki ezt ma: az irgalom forrása a keresztfá.* Másképp: miért szenvedtem volna fönt?

A várúr valóra váltja Krisztus szavait: Azt is szeresd, ki téged gyűlöl, üldöz. Éppen azért, mert megfeszítették, mindent a Megváltó szemével néz.

A kapitány ellenkezik: ő már kimondta az ítéletet, nem vonhatja vissza. A gonoszoknak bűnhődniök kell.

— Te összevéted a törvényt a hittel! — mondja. — Engem a kötelesség vezet. Esküt tettem a császárnak s az eskü arra kötelez, hogy a gonoszt üldözzem. Te csak menj be szobádba s bízd ránk az igazságszolgáltatást.

A várúr az asztalon lévő fegyverek közül felvesz egy tőrkeést, az egyik megkötözött lázadóhoz lép s elvágja kötelékét. A lázadó ki-rántja kezéből a tört s a várúr szívébe akarja döfni. De a várúr szelíd tekintete megbénítja kezét.

— Ne ártsd magad az én hatáskörömbé! — szól bosszúsan a kapitány. A várúr ránéz s így szól:

— Engem ő küld, az élet és halál parancsnoka, ő jár közöttünk, ő, a szent titok, ki old és köt. Ezeknek a szegény bűnösöknek élet kell, hogy folocsúdjanak; hogy növe nőjön ezután a mag s lelkükben az élő Isten lakozzék. Mit bánt az téged, kötelesség katonája, hogy én megbocsátok? Én győztem immár önmagam fölött, most le fogom győzni ellenségeimet. Én egy órán át a keresztről néztem a földi élet zűrzavarát s most megváltanám az egész világot, ha hatalmamban volna.

Majd szemét égnek emelve folytatja:

„Nem hallgat rám a sok istentelen,
Hallgass reám tehát, én Istenem!
Kereszten függtem, mint Te egykoron,
Dicső példád gyarlón utánozom,
De így akartad, rendelted te bölcsen.
Segíts nekem, hogy a szavad betöltsen.
Ember vagyok, nem megváltó, apostol;
De megmentem majd őket a gonosztól.
Csak jöjjön a bús éjszakába fény,
Mert ők vakok. S én gyöngé, árva lény.
Segíts nekem, csodát, csodát te adj!”

Karjait ég felé tárja, szívéhez kap s meghal. A katonák, az udvar népe, a gonosztevők megrendülve nézik. A pap imára kulcsolja kezét:

„Meghalt. Megjárta a Kálváriát.
Nagyon kemény volt néki a világ
S mi is, kik itten éltünk. Elhanyaglott.
Megkondítom érette a harangot.”

Megérkeznek a várúr leányai, jön a kőfaragómester, hozza a keresztre szánt Krisztus-alakot.

S megtörténik a csoda. Krisztus föltámad a rablókban és a törvény embereiben. A föltámadás csodája megváltja a bűnös és kemény szíveket. A kapitány ellágyul s Istenhez beszél:

— Bocsásd meg a mi bűneinket, ó Uram! Nem lesz ma itt kivégzés, mert „más a törvény és más a bíró. Az Úr világolt az ő lelkében és megszületett íme az Ige ... Már nem fogoly, már nem rab senkise. A kápolnában lesz egy szentmise, meghallgathatja az, aki akarja.”

A zászlós kibontja a zászlót, a katonák fölemelik a ravatalt, a trombiták rivalganak, megindulnak a kápolna felé.

Katonák és rablók, gonoszok és ártatlanok, lovagok és parasztok összeölkezve mennek a halott várúr után.

Max Mell drámájának vannak hibái: a rablóhistóriák túlzott romantikája ott harsog a bosszú tobzódásában; a középkorba a modern szocialista forrongások motívumait keveri; a várúr két leányának a viselkedését nem tudja elfogadtatni velünk: sok benne a fölösleges drámakolonc, a huzavona. Mégis értékelnünk kell benne a téma megrendítő és gondolatébresztő erejét. A megváltás misztériumát közelebb hozza hozzánk s megtanít a nagy igazságra: a megváltás, a csoda a lélekben van.

A *Szókihirdető* fejezi be a darabot:

„Nyugodalmat jóéjszakát tinektek,
És békességet a sajtó szíveknek.
Tibennetek lakozik a Jövendő:
Szeressetek s az Ő országa eljő,
Mert a szívekben vannak a csodák, benn.
— Hát vége a játéknak. Ámen. Ámen.”

* *

A világirodalomban igen sok a Krisztus életét s kinszenvedését bemutató dráma. Ezek különböző értékűek. A nemzetek nagy színházai s a legényegyletek műkedvelő-színpadjai válogathatnak az evangéliumi színjátékok között: van elég. Mindenféle igény megtalálja a kielégítést.

A Krisztus-drámák két nagy csoportját különböztetjük meg. Az egyik csoportba tartoznak azok, amelyek Jézus életét igyekeznek hűen és meghatóan adni. Forrásuk az evangélium s a hívő ember szíve.

A másik drámacsoport Krisztust beleállítja az élet zűrzavarába; a modern viszonyok között szerepelteti. Ez a drámatípus a 17. században keletkezett. Ősei azok a prédikációk, amelyek Krisztussal oltatják meg a szociális problémákat.

A „Názáreti rabbi” tragédiája mintegy szimbóluma lesz a romantikus költészetben a tiszta ember, a tömegeből kiemelkedő lélek tragikus sorsának. A durva élet agyonnyomja a tiszta szív mennyei virágait.

A nemzeti vonatkozások helyet kapnak a Krisztus-drámák mindkét fajtájában.

Két magyar drámát ismertetünk: mindkettő reprezentatív Krisztus-dráma s kitűnő példa arra, mint szövi bele a nép a megváltást saját nemzeti életébe.

Az Úr Jézus minden nemzet megváltója: irányítja a történelmet s megoldja az egyénnek a fajba kapcsolódó problémáit.

Gárdonyi Géza a „Karácsonyi álom” című játékában a magyar nép lelkéből szedte a betlehemi éjszaka bájos adatait. *Voinovich Géza* „Magyar passió”-ja a magyar múlt talajába szúrja le a Golgota keresztjét.

A *Magyar passió* színhelye Kassa. A szerző így vezeti be darabját:

„Kassa városában templom épül Szent Erzsébet királyleány tiszteletére. A városi magisztrátus 1465-öt ír évszámnak a protocolumok alá.

Itt a Nagyhét és a Húsvét. Jámbor szerzetesek, Szent Domonkos szelídlelkű fiai és Szent Ferenc alázatosságú szolgálói a templom előtt készülnek a passióra.

Nézőképpen idegyűlnek a polgárok meg a templom építői s bele is vegyülnek a szent játékba.

A templom is részt vesz benne. A felvidék minden népe építette, mindenféle míves ember, — de a mestere magyar: István mester architektus.

Történt épp a mondott évben, hogy az épülő szentegyház alapjaiban megrendült. István állította helyre, István magyar architektus.

Ez kész példázat nekünk. így ez *magyar passió*.”

Az épülő kassai magyar templom szimbolikus templom a darabban. Az egyik kőfaragó, a szepességi német Jorg izgat a munkások közt:

— Testvér, te tót vagy, én meg cipszer. A mi hátunk fáj belé, de ládd, a templom mégis a magyaroké lesz! Kassa éke, büszkesége, rajta van az országcímer.

András mester megfelel Jorgnak:

— Magyarország ez a föld itt, hát magyar a templom is. A mi földünkön áll, a mi kövünk a fala. A mi eszünk építette: István mester tudománya, Mátyás király aranya. A mi Szent Erzsébetünk áll az oltáron, ölében a csoda-rózsák; körulte a sok magyar szent: István, Imre, László, Margit. Ha fölnézel rá: az oltár egy mennybéli Magyarország.

— Jó, jó — mondja a szepességi Kristóf kőfaragó —, hiszen segítünk. Mi is ebből éldegélünk s minket is csak befogad.

A történelmi Magyarország Isten temploma: egymásra utalt népek közös alkotása.

A templom előtti téren nyers kötömbök, félig kifaragott oszlop-törzsek, oszlopfejek hevernek. A dóm már áll, csak a Mátyástorony van félben. Éppen most illesztik falába az országcímert.

Szombat délután van, a munkát abbahagyják. A barátok a passió-játékot készítik elő: próbát tartanak belőle. A város polgárai: férfiak, asszonyok, gyerekek odatelepszene a kövekre s nézik. Diákok batyuban bibliai ruhákat, süvegeket hoznak; hónuk alatt fáklyák, angyal-szárnyak, egyéb színpadi rekvizitumok.

Páter Gratianus intézkedik: ünnepekre ez a sok szanaszétheverő kő nem maradhat itt.

A templomatya fölsóhajt:

„Hja, egy templom lassan épül,
Ha kész van is, mindig készül.
De azután örök is ám:
Áll, ameddig áll az ország!”

Gratianus elrendezi a szereplőket, a csillaggyújtó angyalok fáklyáikkal ellepik a csonka tornyot. A rendező figyelmezteti a munkásokat:

„Ha nézitek, velünk együtt
Teljetek meg élő hittel.
Okulással, jobbulással.”

A film könnyedségével s gyorsaságával pereg le előttünk Jézus élete. A tömörség és a lebegő könnyűség jellemzik ezt a mélylelkű drámát.

Az óriási színpad különböző pontjain folynak le a rövid jelenetek s mindig odavetítik a fényt, ahol az akció éppen történik.

Az Ó-Szövetség meg-megvillan a néző előtt s aláfesti, elmélyíti a passió egyes részeit. Káin és Ábel áldozata s a testvérgyilkosság: az első halál a darab kiinduló pontja. Ádám és Éva siratják fiukat:

„Jaj, kihalt a szelídebb vér,
Káin bűnös nemzetsége
Népesíti be a földet!”

Az Úr ígéretet tesz, hogy egyszülött fiát leküldi s az megváltja a világot.

Gyorsan peregnek le az angyali üdvözlőnek, a betlehemi pásztorjárasnak, a háromkirályok megérkezésének, Simeonnak, a zsinagógai tanításnak, Keresztelő Szent János szerepének, Jézus hároméves tanításának a jelenetei.

Az *első rész* a Jeruzsálembe való bevonulással záródik. Júdás átveszi a harminc ezüstpénzt s e pillanatban erős roppanás hallatszik a templom épületéről. A toronybéli szerzetesek lefutnak, nagy az ijedelem.

Az országcímer kettérepedt. A magyar templom szilárd falát is a Júdások gazsága repesztette meg.

Előhívják István mestert, a templom építőjét. István szent hittel hirdeti:

„Én mondom: megáll e templom!
Emberek, ne féljetek!”

Gratianus a meghasadt országcímerre mutat s átszellemülten mondja mindnyájunk reményét:

„Fiaim, az Úr hatalmas.
Higgyétek, ha ő akarja:
Ami széttört, összeforr.”

A színjáték *második része* a templom felülvizsgálásával kezdődik.

„Bizony megrendült a templom, boltozatja megrepedt. Hej, de mennyi vést kiállt már s mégis itt áll, újra épül. A széjjelomlott romokból most készül föltámadásra.”

A templom rendbehozása nem megy áldozatok nélkül. Egy polgár tíz fuvar követ ajánl meg, a másik ingyen dolgozik egy hétig, „csak a templom meglegyen”, összefognak s áldoznak örömet, így lesz erős az ország temploma.

A barátok folytatják a szent passió előadását. Alapul szolgál az őszövétségi József drámája. Az utolsó vacsora és a Golgota között történt események vonulnak el szemünk előtt.

Voinovich Géza passiója csakugyan *magyar* passió. Nemcsak a színtér s a kassai templom szimbolikus szerepe teszi azzá. A drámát számtalan szál fűzi össze a magyar történelemmel.

Ezeket a szálakat szeretném előhúzni a cselekmény bonyolalmából.

A kassai polgárok minduntalan szerepet kapnak a játékban. A „tömeg”, a „nép” maga a nézőközönség. Nem *játék* előtte Krisztus élete és szenvedése, hanem szent valóság. Élik azt, amit előadnak.

A; betlehemi pásztorok típusa gubás magyar, akárcsak a betlehemeseké. Gábor angyal énekét a kőfaragók veszik át és zengik tovább. A hegyibeszédet, a boldogság örök himnuszát Jézus a kassai polgárok körében mondja el s azok nyitott szívvel hallgatják. Magához von néhány kassai gyermeket s róluk mondja:

„Legyetek, mint e kisdedek,
övék a mennyek országa.”

S a csodálatosan megszaportított kenyeret magyar parasztok között osztja szét Jézus. A kövér magyar búza az ő ajándéka.

A Jeruzsálembé való bevonulás jelenete színpadi jelenetként kezdődik, de aztán csatlakoznak a kassaiak is: polgárok, munkások. A hóvirágot, a magyar föld fehér leányát lengetik az Üdvözítő felé. S Chrysogonus páter elkiáltja magát:

— Húzzátok meg a harangot a domonkosok templomában!

Egy kassai leány harangvirágot szór az útra:

„Harangvirág, harangozz
Az Úr dicsőségére!”

Krisztus nyomában mindig ott látjuk a „kassai nézők” -et is.

De nemcsak a kassai milió teszi magyarrá ezt a dramatizált evangéliumot. Mintha Magyarország s a mennyország misztikus kapcsolatban volnának.

A háromkirályok jelenete után Gratianus barát kiegészíti a szent szöveget:

„Jött egy negyedik király is
Ezer évnek elmúltával.
Isten-Anyja Máriának
Főljánlá koronáját,
Koronával az országát.”

Intésére a kőfaragók a kis Jézus előtt térdelő bibliai királyok közé állítják Szent István király szobrát is. A kassai nézők énekbe fognak: „Hol vagy István király? ...«

A jeruzsálemi diadalmenet boldogan örvénylik végig az uccákon. A menetből előlép Szent Péter ruhájában Gratianus és nagy szóval hirdeti:

„Folyvást jönnek, egyre jönnek
Követői, mint az árvíz.
Követői seregében
Jár egy szép magyar királyfi:
Szűz Szent Imre hercegünk.
Csatabárdal menny vitéze,
Szent László, a csodatévő.
Erzsébet, a rózsák szentje,
És a zárda szüze, Margit,
Árpádházi liliomszál.”

S a színen csakugyan átvonul Imre herceg, kezében liliommal, Szent László koronásán, Szent Margit apácaköntösben, Szent Erzsébet kötényében rózsákkal. Utánuk a kassai nézők is beállnak a jeruzsálemi menetbe.

Mélyértelmű kapcsolat ez Jeruzsálem és a magyar föld között.

Krisztus sírbatétele után Gratianus páter ismét beleszövi a játékba a magyar multat:

„E szent sírhoz sokan jönnek minden tájáról a földnek. Koldusok, zarándokok, hős keresztes lovagok. Egy mindőjük közt kivál: messze nagy víz partjáról jön Endre, a magyar király.”

A szerzetesek fölállítják a szent keresztet. Eléje borul az egész világ: királyok, katonák, koldusok, gazdagok, köztük a kassai nézők. Az égből angyali ének szűrődik alá.

A játék csodába megy át. A kassai templom fölött megnyílik az ég, az ajtó széttárul s a kőszobrok megelevenednek. A templomból mennyei angyalok jönnek elő, a föltámadást hirdetik a magyaroknak. Utánuk előlépnek a magyar szentek: István, Imre, László, Margit, Erzsébet s letérdelnek a kereszt előtt. Egyik angyal így szól:

„Mi Urunknak kedve telik áhítatos szíveken. Amit leghöbben esengtek, kérjétek és megleszen!”

S a magyar szentek magyar vágyak teljesedését kérik. István így imádkozik:

„Vedd uram, szent oltalmadba az én árva nemzetem. Enhibáiból okuljon, más kegyére ne szoruljon; fondorkodó ellenségén győzelmet hadd vegyen!”

Imre herceg tiszta erkölcsöt, Szent László ép erőt, boldog Margit reménységet kér nemzete számára.

Erzsébet, a szociális bajok megoldásának a szentje így szól:

„A kenyereim rózsákká vált
Az irigy szemek előtt.
Hadd változzanak ma vissza,
Mert sokak az éhezők.”

A magyar passió égre csapódó végső akkordját a magyar építés, a magyar alkotó munka képviselője harsogja bele a magyar jelen zűrzavarába. István mester mondja:

„Álljon örökké e templom,
A magyarok temploma.
Többet semmi földindulás
Meg ne rendítse soha!”

Voinovich Géza kassai magyar passióját Szeged új temploma előtt adták elő a Nemzeti Színház színészei s a szegedi nép. Adja Isten, hogy Kassán is előadhassák!

A magyar nemzet Krisztus nyomain járja a Kálváriát, s a Kálvária gyümölcse a föltámadás.

A magyar nép melegszívű *tanító*-ja, *Gárdonyi Géza* emelte irodalmi színvonalra a népies pásztorjátékot, a betlehemjárást. A betlehemi istállócska misztériumát a naiv nép költészetének a szemüvegén át nézi; rávetíti a magyar nép eredeti képzeletének csodás-fényű reflektorát.

„A betlehemi történetet a tanulatlan léleknek a népi játékokban megszólaló hitével és gondolkozásával, gyermekded fölfogásával, naiv anakronizmusaival, — de kedves frissességével viszi színpadra, úgy, amint *földünkön magyar szűrt öltött*. Az egyszerű lelkek álmába ringat bennünket s azzal az izgalmas, boldog várakozással telünk el mi is, amellyel a Messiás érkeztenek hírére az egyszerű szívek megnyílnak befogadására és hódolatára.” (*Kékylajos*.)

A műköltészet száz és száz karácsonyi játéka közül Gárdonyiét ismertetjük. Ez áll hozzánk legközelebb s igazolja azt a tételt, hogy a műköltészet akkor jár helyes úton, ha a nép gazdag lelki kincstárából merít.

Gárdonyi „betlehemes játéka”-ban a *Beköszöntő* a valóságos pásztorjárás hangulatát viszi a Nemzeti Színház színpadára. Falusi betlehemesek lépnek a függöny előtti térre s kérdezik, mint odahaza szokták: „Szabad-e bötlehemet jární?”

Az egyik pásztor így folytatja a belépőt:

„Mink még erre sohse jártunk. Csak falukon, csak pusztákon hirdettük a Jézuska születését. De, mondok a társaimnak: hátha egyszer mögindulnánk a palotás városokba, csillagunkat meggyűjtanánk a márványos pitarokba? — Jaj, — aszongyák — hova gondolsz? Csak nekünk szép e szent játék, de nem ám az úri népnek.”

A rendező előugrik s riadtan tuszkolja ki a színházból a parasztokat. De Máté bácsi ellenkezik:

— Engödelmet kérök, aszonták nekünk, hogy ebben a házban énekelhetünk. Mert ez a ház közös, mint a templomok, öregapám ebbe száz téglát hozott.

Az igazgató is előjön s egy ötlete támad: miért ne mutathatnák be az úri közönségnek a betlehemes játékot. „A búzavirág nem kerti virág, mégis szereti az egész világ. A dajkaének sem operai és mégis édes olykor hallani.” — „Ez egy sokszázados játék a népnek. Miért ne szólhatna itt is egy napon a furulya a magyar színpadon?”

A színház adja a művészi keretet, a ruhát, a díszletet, a nép a lelkét és szívét önti e keretbe.

„Mi adunk pompát, színpadot, zenét,
Adjátok ti a nép költészetét!” — mondja a direktor.

S a falu pásztorjátéka fölvonul a nemzet első színpadára. A naiv játék mindinkább átalakul magasrendű művészetté.

Bár a szín keleten van, Betlehemben: — mégis érezzük, hogy ez magyar talaj s a szereplők játékán átüt a magyar paraszt egy-egy jellemvonása.

Az első fölvonás a háromkirályok hazájában történik. A népmesék világa ez az ország, tarkítva az arab mesék magyarba oltott motívumaival. Gáspár vendégül látja Menyhértet és Boldizsárt. A királyok öltözete magyaros: amilyennek a magyar nép elgondolja. Baal istennek mutatnak be áldozatot; egy ifjú leányt akar leszúrni a főpap. Mennydörgés, villámlás, a bálvány darabokra törik s megjelenik az égen a csodálatos csillag. A jóskok a Messiás születését olvassák ki a jelekből. A csillagjósolás félig tréfa a magyar fölfogásban: a jós Karakalem alakját és szerepét is a humor derűje ragyogja körül.

Boldizsár, Gárdonyi színpadi beállítása szerint, az ősmagyar haza egyik mondabeli királya. Az ő jósa a vak *Ordas* vörös selyem magyarruhába öltözött sarkantyús igricek dobpergetése kíséretében jósol s jelenti vak szeme vízióját:

„... Pásztornép jön a frissen esett hóban — a király ül egy rongyos istállóban.” (Karácsony fogalma népünkénél a hőséssel kapcsolódik.)

A háromkirály elindul a csillag után.

A második fölvonás színtere egy magyar puszta. A távolban alacsony, kéklő hegyek közt Betlehem látszik. Az előtérben kút, mellette görbe, lombtalan pálmafa. Beszélgetés közben nyáj kolompja, birkabégetés hallatszik. Betlehem a magyar tájba építve!

A szereplők mind magyarok: parasztnép, pásztorok. A kutat szinte kiisszák, annyi nép vonul Betlehem felé.

Az egyik utas iszik a vödörből s kérdezi:

— Messze van még ide a város?

András megtudakolja:

— Melyik? Jeruzsálem, Miskolc vagy Bötlehem? Bötlehembe mennek népösszeírásra. Megjelenik a népszínművek lógósa, a *cigány* is, Csurka személyében. Mindenütt lábatlankodik és beáll szolgálatba a háromkirályokhoz.

A darab minden szava a nép eszejárásának a szüleménye.

Jön Szent József Máriával. Mária számaron ül. Kezében kosarat tart, keblén egy rózsa.

Vizet kérnek ők is. Mária halvány, fáradt. Szeretnének tovább menni, de a puszta magyarjai fölvilágosítják, hogy a városban nem kapnak már szállást.

Az öreg Bertalan és felesége Boris már kiadták a lakásukat s a város melletti istállójukban vetnek maguknak ágyat éjszakára.

Boris asszony gyöngéden fordul a vándorokhoz s megszólítja Máriát:

„Jaj, édös leiköm, hát ilyen télidőben
ilyen állapotban vagy úton-menőben!
Hol kaptok majd szállást, lelköm-liliomom?”

Fölajánlják nekik az istállót. József megrendül, vonakodik, de Mária megnyugszik:

— Amint az Isten akarja, úgy legyen!

Az állapotos asszonyt a nép különös gyöngédséggel veszi körül. Így tesznek Máriával is. Biztatják, fogadják el az egyszerű szállást:

„Van ott, lelköm, széna-szalma bővön,
Mégis csak jobb, mint a hideg, fagyos földön.”

József és Mária elvonulnak, a pásztornép vacsorát „rottyant”, akárcsak a Hortobágyon. Beszélgetnek, tréfálkoznak s elálmosodnak. Közben megérkezik a csillagiós Karakalem s eltréfálnak vele, végül megkergetik. Majd lefekszenek s alszanak.

Gábor főangyal kiterjesztett szárnyakkal káprázatos fényben megjelenik:

„Ébredjetek, pásztorok! örömet jelentek. A Messiás megszületett, gyertek velem, gyertek!”

A harmadik fölvonás színtere a betlehemi istálló, ahogyan a magyar nép a szentképek, festmények és templomi betlehemek alapján elképzeli.

Középen Mária ül szénán, előtte x-lábakon kis jászol. Szent József talpat farag a jászol alá, hogy ringatni lehessen. A háttérben ökör, szamár eszik. A barlang kövein angyalok, kezükben sokféle hangszer. Titokzatos, rózsaszínű fény.

Az újszülött elé vonulnak a különféle társadalmi osztályok képviselői: a háromkirályok, a bölcsek, a pásztorok, a parasztok s a cigány. Ajándékot adnak neki s ajándékot kapnak tőle. András jó levegőt kér, egy juhász szép termést, János egy új subát, Máté egy új dudát, a vén Bertalan még hatvan évet, a cigány hegedűt.

Az ősmagyar világ világtalan táltosa, Ordas térdreborul s így szól Józsefhez, aki neki is ajándékot akar juttatni:

„Boldog vagyok, uram, s bárha világtalan,
Szívemben az új kor égő világa van:
Hallom az ég szavát, mely a földre zendül,
Mégkaptam részemem a dicső örömből”.

Mindenki boldog: a magyar pusztába illesztett Betlehem szent egységben öleli át a keleti bölcseket, a biblia személyeit s a magyar föld gyermekeit.

A drámai keret és fölfogás hozza magával, hogy a kedves karácsonyi játék tele van népies elemmel. Az evangélium vérévé vált a magyar népnek s ezért átéli a karácsony szent misztériumát.

Találkozunk ebben a Betlehemben a magyar falu jellegzetes alakjaival és szokásaival. Szinte halljuk a magyar tornyok kedves harangszavát. András gazda, Pétör gazda, Máté, Jancsi csupa magyar típus.

Van a darabban szerelem is, egy ifjú pár szívének a bimbóba-feslése.

S van népmesei csoda: a vén Bertalan kulcsából iszik a Szent Szűz s ettől fogva a kulacs sohasem ürül ki.

A magyar népköltészet illatos virágaiból fonta Gárdonyi Géza ezt a gyönyörű koszorút s rálehelte a magyar nép vallásos, hű lelkét.

* *

A modern költők Krisztus új alakját bontakoztatják ki az evangéliumból. Izgatja képzeletüket a Megváltó szerepe, próbálnak bepillantani szívébe.

Wilde szerint a legnagyobb titok az ember. Ha a tudomány lemérte az ég csillagait, fölszínre hozta a tenger mélyének a csodáit, ha minden rejtélyét kilesi a természetnek — még mindig hátra van a legnagyobb titok: az ember szíve.

S az embernél is nagyobb és szentebb titok az Istenember, Krisztus. Az ő szívében szédítő mélységek távlatai nyílnak. A művészet legszebb, de egyszersmind legnehezebb föladata Krisztus alakját megrajzolni.

A modern írók egyénítési kísérletei igen tanulságosak.

A Megváltó minden idők számára hozott evangéliumot, jó hírt, üzenetet. Minden idők emberéhez van szava s kezét ott tartja a jelen emberének ütőerén is.

Örök problémánk Krisztus eljövetele. A szociológus, a nemzetgazdász, a történelem bűvára, a költő, az élet zürzavarában eligazodást kereső filozófus hányszor sóhajt föl:

— Ha Krisztus most élne, ha itt járna köztünk az uccán, belépne a gyárak kapuján, leülne mellénk a szalonokban: mit szólna? Meg tudná-e oldani azokat az égető kérdéseket, amelyeknek a malomkövei között őrlődik testünk-lelkünk? Mit szólna a papokhoz, a politikusokhoz, a népvézerekhez, a kalmárokhoz? Kiknek adna igazat? Hallgatnának-e rá?

Yartin „ötödik evangélium”-ában újra megszületik Jézus, ugyanazt tanítja, ugyanúgy cselekszik, mint két ezredévvel ezelőtt s megint halálra ítélik.

Krisztus a világosság: hozzá igazodik mindenki, még a sötétség emberei is.

Ha a valóság, a kegyetlen élet meghazudtolja őt, a költészet mindig igazat ad neki. A modern költők részint Krisztus alakját modernizálják, részint a jelent módosítják, antikizálják az ő alakjához.

Max Kretzer („Das Gesicht Christi”) kitűnő példát ad arra, mint lehet a Megváltót a modern viszonyok közé állítani.

Egy szegény munkást az éhség, a nyomor víziós különccé finomít. Látja maga mellett Krisztust, hallja hangját, szívébe bocsátja lágy szavait s követi fényes alakját mindenüvé.

S megszenved azért, mert Krisztussal együtt jár. Környezete gyűlöli, csúfolja; munkástársai bolondnak tartják, egyletükből kizárják; följebbvalóival túrhetetlen összeütközésekbe keveredik. S mindez azért, mert látja Krisztust, hallja tam'tását és aszerint él. Boldog ember, de magáramarad s boldogságát örültségnek minősítik.

Pedig Krisztus csakugyan itt jár köztünk. A mindennapi élet hályogot növeszt szemünkön, kevesen látják.

Freussen („Hilligenlei”) Názáretet a 20. századba helyezi. Az Új-Testamentum alakjai mint modern emberek bukkannak föl, a mi sorsunkkal a vállukon, a mi tüskéinkkel a szívükben, a mi ügyleteinkkel, művészeti, ipari, kereskedelmi igényeinkkel, küzdelmeinkkel. A szerző bemutatja, milyenné fejlődött Jézus tanítása, akarata. Elénk tárja, mi lett számunkra a megváltás?

Krisztus *ma is él*. S ennek a ma élő Krisztusnak is van életrajza, van befolyása a cselekedetek, gondolatok, érzések születésére, ő az idők fölött áll. Él a szívekben s föltámad azokban, akik az örök életet áhítják.

Merészen szólva, minden embernek megvan a maga Krisztus-problémája és megváltása.

Gerhardt Hauptmann adott hangot ennek a gondolatnak „*Hannele*” című megható és bájos drámájában.

Hannele agyonkínzott, ártatlan kislány. Édesanyja meghalt, részeges mostohaapja üti, veri, erején fölül dolgoztatja.

A kis Hannele szívében mennyország lakik: s ezt a boldog, szép mennyországot ő kivetíti magából, áthelyezi a felhők fölé, ahol édesanyja lakik s várja őt. Eljön érte a halál s átsegíti a szörnyű kapun. Mielőtt elszállna tiszta lelke, találkozik Krisztussal, az ő saját Krisztusával, *akinek az arca a jóságos tanító bácsi arcához hasonlít*. Isten fölruhazza őt, mint a mező liliomát: üveg cipőt húz a lábára, selyemruhát terít vézna testére. Édesanyja elküldi a halált s megmenti őt a kínoktól. Előjönnek a kis iskolatársak s énekelnek. Jézus harangvirágbokrétát ad a kezébe, az a Jézus, aki azt mondta: Bocsássátok

hozzám a gyermekeket. Angyalok üvegkoporsót hoznak s angyalok járnak-kelnek a faluban. Krisztus hozzá lép s megfogja kezét:

— A leányka nem halt meg, csak alszik.

Elvezeti magával az ő országába: a mennyországba, amelyet ezen a földön épített föl szívében a kis Hannele.

Gerhardt Hauptmannról mondja egyik kritikusa, hogy ő a hét-köznapok prófétája. A látható, reális világ burka alatt meglátja a titokzatost, a csodást. A jó, a tiszta ember számára lehull a legnagyobb misztériumokról is a fátyol.

* * *

Foglalkoznunk kell azokkal a bibliai s evangéliumi tárgyú drámákkal is, amelyek lélektani problémákat bogoznak.

Az Ó-Szövetségben s Krisztus földi szerepével kapcsolatban igen sok emberi probléma vetődik fölszínre, amelyeknek a megoldása kimondottan drámai föladat. Gondoljunk a biblia kimagasló alakjaira, akik akár jó, akár rossz irányban nagyot lendítettek a történelem kerekén. Ilyenek: Káin, Mózes, Judit, Sámson, Dávid, Absolon, Noé, Jób, Bölcs Salamon s mások.

Ezeknek a szívébe bátran elültetheti a drámaíró a tragikum magját.

Krisztus környezetéből különösen ezek léptek át az újabb kor színpadjára: Júdás, Mária Magdolna, a samariai asszony, Keresztelő Szent János, Salome, Claudia, János apostol, Péter, Barabás, a két lator, Pilátus, Heródes, Nikodémus, Ahasvérus.

Az emberiség ősapjának, Ádámnak a drámáját többen megírták. Világirodalmi viszonylatban is első helyen áll *Madách Imre* alkotása: *Az ember tragédiája*. Hőse *egyén*, de egyben *típus*: az emberiség hullámzó életét éli. Tulajdonképpen *Lucifer* tragédiája bontakozik ki a történeti jelenetekből: — az *ember* Isten védőszárnyai alatt megnyugszik sorsában. Madách drámáját a magyar nemzet tragédiája (elnyomatás kora) és saját egyéni (családi) tragédiája szülte. Megoldása örök erőforrás számunkra:

„Mondottam, ember, küzdj és bízva bízzál!”

Nem bocsátkozunk bele Madách bibliai keretű drámájának a részletes ismertetésébe. Minden sorát beégette a kegyelet a magyar szívekbe.

Lord Byron: Káin-ja. a meghasonlott, önmagukkal s Istennel elégedetlen emberek őse. Byron az első gyilkosság, az első emberhalál történetét dramatizálja s fölfejt a testvérgyilkosság motívumait. Byron korának a keserű pátosza duzzad a tragédia minden sorában.

Színhely a paradicsomon kívül a száműzetés helye. Ádám és gyermekei lassanként megszokják az új helyzetet, bár a paradicsomi boldogság emléke fáj szívük mélyén. Áldozatot mutatnak be Istennek, de Káin némán, dacosan áll.

— Nincs mit kérnem! — mondja,

Így okolja meg keserű lelkiállapotát:

— Másnak a bűne miatt kell dolgoznom és szenvednem. S mik a kilátásaim? Utódaimra hagyom a halálgyötrelmek átkos örökségét. Szerelmem is átok, mert őse vagyok a szenvedő milliiónak. El a boldogság, amelyet testvéreim s szüleim élveznek, megalázó.

Hiába mondja felesége, hogy mások boldogítása a boldogság, — ő nem hisz az élet szépségében. Kisfiát e szavakkal altatja:

„Aludj, nevetgélj,

Csöppség, utódom e föld birtokában,

Mely ifjú, mint te. Álmodj csak, ne vess csak.

Álom s mosoly ártatlan s jólesik még

Korodban. Nem téptél *te* a gyümölcsből.

Nem bánt mezítlenséged. Kell-e majd

Megbűnhődnöd nem ismert bűnöket,

Mások bűnét?”

Isten ellen azért lázong, mert szülei vétkét neki kell nyögnie. „Ha ők vétkeztek, haljanak meg ők!”

— Miért áldozak Istennek? Verejtékben élek. Azt köszönjem meg, hogy nagy erőfeszítéssel kell kivívnom a vad elemektől a napi kenyeret? Hálás legyek, mert pornak alkotott? Azt színleljem, hogy a kín gyönyör nekem? Ádám bűne miatt legyek alázatos és bűnbánó?

A mások bűne miatt való vezeklés gondolata többször visszatér e drámában.

Legjobban fáj Káinnak a halál tudata. Az elmúlás titkába szeretne bepillantani, hiszen azt se tudja, milyen az: még nem volt eddig emberhalál a földön.

Lucifer, a „lázadók istene” megmutatja neki a teremtés örvénylő távlatait.

— A halált mernéd megnézni? — kérdi Káint.

Hiába könyörög felesége s egyben testvére, Hada, — Káin Lucifer vezetésére bízza magát s „elutazik az úrbe”, mint Madách Ádámja. Megismeri a földön kívüli világokat. Az emberi kín és gyönyör fészke, ez a sárgolyó, messze elmarad mögöttük.

A szerző megismerteti velünk — Lucifer szavain át — a Cuvier-féle elméletet a föld geológiai történetéről, az időnként megismétlődő világkatasztrófákról. Az ember csak egy láncszem az élőlények végtelen sorozatában.

Káin Lucifertől tudja meg, hogy a halál csak relatív pusztulás s van olyan részünk, amely halhatatlan.

Az úr utasai fölkeresik a Hádest, a halál országát. Itt találkoznak mindazokkal a lényekkel, akik Ádám előtt a földön éltek.*

„Magasztos, büszke, szép, erőteli, — de meg nem fejthető alakzatok. Hasonlókat nem láttam még soha — szól az álmétködő Káin. — Mik ezek?”

— A földön éltek — felel Lucifer. — Értelmes, dicső faj volt ez: fölülmúltak téged. S ezek mind kipusztultak. A föld most csak árnyéka a réginek.

Lucifer gonosz fején a geológus álarcával tudományos előadást tart a titkokra szomjazó Káinnak s megrontja hitét s bizalmát Istenben s jövőjében.

„Az átkos almából *egy jó* eredt:
Az *értelem!* ... Alkoss tenszívedben
Külön világot, hol mi sem zavar.”

S az *értelem* Káin tragikumának magva. Ebből nő ki elégedetlensége, boldogtalansága. A szeretet nem talál helyet szívében. Bűnhődése szörnyű: a halál nyugtalanvérű bűvára úgy ismeri meg a halált, hogy önmestvérét megöli.

Egy áldozat bemutatásánál Isten Ábelnek kedvez. Fölindulásában Káin fölkap egy üszkös dorongot s agyonüti Ábelt. Találkozik a halállal, de nem érti meg:

— Ábel, ébredj! Mit fekszel a gyepen? Nincs még este! Mért vagy oly sápadt? öcsém, kérlek, ne tréfálgj!... Az álomhoz hasonló a halál? Az élet nem lehet oly semmiség, hogy ily gyors véget érjen! Mit mondjak neki? öcsém? Azt nem mondhatom, mert a testvér a testvért nem veri.

— Itt a halál! S ki hozta ide? Én, aki nevét is útáalom a halálnak.

Éva zokogva borul jobbik fiára s Káinra mered rémült tekintettel: Ez a halál testet öltött szelleme. S én szültem őt, hogy halállal töltse meg a földet.

Az angyal rásüti Káin homlokára a bélyeget s elüzi őt a rengetegbe. S a sötétlelkű bujdosó elzokogja tragikumát:

„Mindjárt a bűn után fogantatám,
Anyám a kígyón csüngött még s atyám
Az Édent gyászoló. Vagyok, mi lettem.
Az éltet nem kerestem s nem teremtem magam ...”

A tragikus bűnhődés legszörnyűbb mélységét tárják föl e szavak, melyeket feleségéhez intéz:

* Ez csak Byron véleménye. A biblia nem ismer embert Ádám előtt.

„Mit gondolsz, tud rámnézni még a fiam?”

A keserű háborgás és nyugtalanság tragédiáját írta meg Byron a *Káin-ban*. A gögös tudomány s a boldog hit harcol benne egymással s bár a gög az egekig ágaskodik, — a hit és szeretet győz. Káin előtt a kietlen pusztaság tátong, soha sem lesz nyugovása. Ábel békében nyugszik az Úr kebelén.

Byron lírai filozófiája nehézkessé teszi e drámát, amelyben egyébként démonikus erő forrong.

Ismerjünk meg egy szatirikus hangú bibliai vígjátékot is. *Csepreghy Ferenc*, a zseniális mesterlegény, a népszínmű egyik úttörője, mesejátékot írt a vízözönről (*3_iA vízözön*). Nem dicsérjük a darabot, mert több jelenete profanizálja Isten terveit s a vaskos, erősen népies humor nem kíméli évezredek megszentelt hagyományát sem. A féktelen tréfa s a lehangoló keserűség küzd ebben az érdekes darabban: a végén mégis a megbocsájtás humora s derűje vonja az alakok fölé szívárványívét.

A drámai játék tárgya az emberiség romlottsága a vízözön előtt. Noé és családja — a szerző szerint — éppolyan romlott, mint a többi; bennük az erkölcsi lazaság a jó acélvértjébe vonja magát s onnét szaval az úr büntető kezéről.

Csepreghy mitológiai távlatba építette bele meséjét. Realizálja a szőlő (a bor) erejét *Mámor* fejedelemben, a szív jó és rossz tulajdonságait pedig a kis *Szívkirály-ban*. *Mámor* bohém tündércsapata, mint a könnyelmű szívek megtestesült érzésvilága jár-kelel a földön. Köztük van a Szerelem, a Zene, a Dal, a Tánc.

S ezeket akarja eltörölni a föld színéről az Úr. Elküldi Gábor angyalt. De ez is megízleli a szőlő nedvét, mire a Mámor tünderei rabul ejtik s játszanak vele. Elkábul s megfedkeznek küldetéséről, Szívkirálynak ajándékozza azt a gyémántcsillagot, amely a mennyországba való jogát szimbolizálja.

Ez az egyik mozzanat a darabban, amely ellen a vallásos ember lelke tiltakozik. A biblia szent hagyományait nem szabad így profanizálni. Csepreghy tétele itt ez: Még az angyalokat is elkábítja a földi szépség mámora és a dal varázsa.

A középkori misztérium-dráma elfajult típusa jut eszünkbe, amikor a mesterlegények vaskos komikuma profán játékká süllyesztette a szent drámát. Csepreghy itt ilyen szent dolgokkal tréfát űző szellemes mesterlegény.

A bárka elkészül. Noé és családja bevonul oda a vízözön elől. Azonban — s itt a komédia másik tengelye — Noé belopja magával a szőlőt, a fiai, menyei pedig beszöktetik a szeretőiket. Egyik a tyúkretrecben, másik a vadállatok ketrecében rejtőzködik. Sőt a

szőlővel bejön *Mámor* is egész hadával együtt. Gábor angyal fölhaborodik, de nem mer ítékezni, mert maga is botlott.

Nincs más hátra, tolmácsolja az Úr bocsánatát s az égen megjelenik a szivárvány.

A darab vígjátéki tanulsága: a bűnt csak az emberrel együtt lehetne kiirtani. Mint a százlékű hajóba a víz, úgy tódul be a bűn Noé bárkájába s ott is bőven tenyészik.

A darab egyébként költői szépségekkel teljes: alakjai jól megrajzolt típusok, érzésvilága gazdag s lírai részletei kedvesek.

Mózes világtörténelmi szerepét a mi *Madách Imrénk* dramatizálta, ötfelvonásos tragédiája bevilágít a magános népezér szívébe, abba a nagyálmú szívbe, amely közvetlenül kapta Istentől az inspirációt.

„A hatalmas prófétában az eszményekért és népéért rajongó nemzeti hőst mutatta be Madách, — a héroszt, aki honfitársait megszabadítja a rabságból s elvezeti egy boldogabb haza határai felé.” (*Pintér Jenő.*)

A „Mózes”-ben is kutathatjuk a hazai viszonyok, a magyar bukások s célratörések s a magyar remények visszhangját, akárcsak *Az ember tragédiája* Ádámjának meg-megújuló erőfeszítéseiben.

Ebben a tragédiában több költőiség van, mint Madách egyéb műveiben.

A zsidó nemzet asszonyhősének, *Judit-nak* a drámáját többen is megírták.

Külön kiemeljük *Betulus* földolgozását, annál is inkább, mert ez a 16. századbeli német író egész sereg bibliai tárgyú drámát írt. („Éva”, „Heródes”, „Zsuzsanna”, „Weisheit Salamon's” stb.) Érdekes még a francia származású *Madame de Girardin* (19. század) s a 16. századbeli *Greff* Judit-tragédiája.

Mindezeknél értékesebb *Hebbel* (19. század) „Judit”-ja. Mesebeli horoszkópot ad a kezünkbe s ezen át nézünk a történelmi és mondai múlt színes világába. Megcsodáljuk Holofernest, ezt a tűzből és vasból született acélembert: acél, de a történelem s a költő kardnak kovácsolta, amely örökké szívekben forog.

Elvonulnak szemünk előtt a bibliai múlt szolga-emberei: a hangyák Holofernes tigrisei világában. Látunk egy éhező, agyongyötört népet, Jehova örök törvényeinek a hordozóját, az égi megnyilatkozások szenvedő orgánumát, amely tudattalanul fölötte áll a nyers hatalmaknak; de már elfeledte, ki tanította meg őt arra, hogy az eget nézze s ne féljen attól, aki széttiporhatja.

Föllép előttünk Judit, Manasses „szűz özvegye” s betölti heroikus nemzetmentő hivatását: megöli Holofernest.

Hebbel Juditja a sötétekintetű Jehova áldozataként áll a

tehetetlenül jajgató nép között, ő a mechanikus végzet eszköze. Mi megy végbe a lelkében, míg sorsának adózik: ez Hebbel tragédiájában a probléma. Judit nem lehet férjének asszonya, mert nászéjjelén egy fekete kéz megragadja és a kísérteties rémület iszonyával megdermeszti. Juditot visszafojtott szerelem emészti, álmodóvá, hisztérikussá teszi. Nem érti a végzetet, míg az ostrom alatt, a szorongattatás napjaiban víziós lelke bele nem lát Jehova terveibe. Neki azért kellett érintetlennek, szépnek maradnia, hogy Holofernest megigézhesse s megölhesse.

A zsidó nép szabadulása az ő átká lesz. Holofernes szerelme megöli benne a nőt. Az Úr az ő feláldozása árán menti meg Izrael népét: — ez a dráma magja.

A drámairodalomban szereplő ótestamentumi témák még ezek: *Ábrahám* történetét földolgozták többek közt Jákob Frey (16. század), Haberer, Hroswitha; *Absolonét* Murer; *Ádám és Éva-drémát* írt Ewald; *Babilon ostromát* Murer, *Jób* történetét Hermann Hölty dolgozta föl. *Saulról* is ő írt drámát, azonkívül Fischer, Bulthaupt, Dellegrazie. *Jeruzsálem pusztulása* kedvelt tárgya volt a borzalmakat szerető romantikának. Két földolgozását említjük: Stegmayerét és Katona Józsefét.

A Bánk bán szerzője egész sereg romantikus drámát írt vagy dolgozott át s ezek közül kettő szentföldi tárgyú: „Jolánta, a jeruzsálemi királynő” és „Jeruzsálem pusztulása”. A keleties érzékséget, kegyetlenséget élesen rajzolt jellemekben állítja elénk. Forrásul Josephus Flavius zsidó történetíró művét használta.

Eszter története különösen foglalkoztatta a régebbi írókat. Kiemeljük Grillparzer és Racine idevágó drámáját. *Zsuzsanna* és a vének esete egyenesen költők számára történt meg. Lindau és Rebhuhn darbjait emeljük ki. *Jeremiásról* Wolfhart, *Salamon királyról* Pfund, *Nebukadnezárról* Stipitz; *Rebekáról* Calagius írt drámát. Az értékesebb művek közé tartozik *Klopstock* „Salamon”-ja. *Tóbiás-drámát* Ackermann János írt (1536).

A 16. és 17. században a biblia volt az irodalom forrása. A biblia hatása alatt átalakult az európai népek irodalma: a líra átvette a zsoltárok stílusát s képzettökéjét; az epika a bibliai eseményeket dolgozta föl, hasonlóképpen a dráma is. A szentföldi vonatkozású drámai művek nagy része ebben az időben keletkezett.

* *

Az irodalom esztétikája sokat foglalkozott azzal a kérdéssel, hogy Krisztus lehet-e drámai hős? Tragédia-e a Golgotán lefolyt világmentő áldozat?

ESZTERGOMI BÁBTÁNCOLTATÓ BETLEHEM

KESZTHELYI HÁROM KIRÁLYOK

A SZENTHEGYEK TITKA

A tragikum egyik meghatározása sem vonatkoztatható a megváltás tenyérére, noha a mindennapi életben gyakran beszélnek a keresztrefeszített Isten-ember tragédiájáról.

Krisztus nem lehet *emberi tragikai sors* hordozója: nem követhet el tragikai vétséget, mert tökéletes, ő a Mennyei Atya akaratának a megvalósítója; szenvedése nem bűnhődés, hanem nekünk szánt ajándék, bilincseink széttörése, szent célok megmutatása, a gazdag, a termékeny fájdalom fölavatása.

A drámaíró Krisztus alakját csak az evangéliumok alapján rajzolhatja meg: egyéni fölfogásnak, módosításnak nincs helye. Jézus a színpadon sem mondhat mást, mint amit a valóságban mondott. A költői fantázia különböző színű fénykévéket vetíthet rá, de az alak ugyanaz marad. A kétezeréves arcon a legnagyobb lángész se változtathat; Krisztus hangja, szavai, tekintete, gesztusai beleégtek az emberiség szívébe és agyába.

Eppen ezért az igazán nagy költők nem Krisztust teszik a dráma főhősévé, hanem azoknak egyikét, akik érintkeztek vele. A Megváltót emberi szívek prizmáján át látjuk, érezzük erejét, szépségét.

A Krisztus-drámák jó részében Krisztus nem is lép a színre, de hatalma, befolyása irányítja a cselekmény minden fordulatát.

Az evangéliumi tárgyú lélektani drámáknak se szeri, se száma. A legjobbak közül ismertetünk néhányat.

Rostand Edmond: „A szamariai asszony” című poétikus drámájában Krisztus alakját annyi finomsággal, gyöngédséggel s egyszerűsmind olyan alakító erővel rajzolja meg, hogy — terünkhöz képest — hosszabban kell vele foglalkoznunk.

Rostand drámai hátterül Júdea és Szamaria közötti ellentétet veszi. Sichem lakói fanatikus gyűlölettel acsarkodnak Jeruzsálem és Róma ellen, különösen gyűlölik azokat a zsidókat, akik jóban vannak a rómaiakkal és „megadják a császárnak, ami a császáré”. Garizim hegyén imádják az Istent, s azt hiszik, övék a tiszta zsidó hit. A zsidók viszont bálványimádóknak tartják őket.

A zsidó gög és a szamariai düh éles szócsatában csap össze mindjárt a dráma elején Jákob kútjánál. Jézus tanítványaival a kútnál sopánkodó és Messiást váró szamariaiak felé közeledik.

Az „öngyilkos nép” fiai habzó szájjal szitkozódnak:

„Nézd, zsidók! Menjünk! Utálat!”

S mikor Jézus megkérdezi őket, ez-e Sichem, feleletre se méltatják.

A sichemi kereskedő még pénzért sem ad élelmet az apostoloknak.

S Péter, András, Jakab sem maradnak átokkal adósok:

„Átok, dögvész e tájra! Meddő legyen itt a nő, a férfi gyöngé.
Városotokból kő kövön ne maradjon. Százféle szomj, meg éhség
kínja rátok ...”

A tanítványok zsidó lelkületre valló átkozódását Jézus e szavakkal szakítja félbe:

— Az Úr áldása rajtad, Szamaria!

S a Megváltó elindul meghódítani a gyűlölet városát; eszközül egy bűnös asszonyt választ, akit saját polgártársai is kizárnak a tisztességes emberek közösségéből.

Jézus egyedül marad a kútnál s odajön Photine, a samariai feslett nő. Gondtalan vidámsággal énekel. Jézus megjegyzi róla:

„A lelke könnyed, mint virágkosár.”

A Megváltó figyeli őt s hallgatja szerelmi dalait. Majd inni kér tőle.

Photine meglepődik:

— De hiszen te zsidó vagy s a zsidók utálnak minket! Neked — a törvény így szabja zordonan — e tiszta víz neked tisztátalan.

Hosszú párbeszéd folyamán Krisztus elárulja, hogy ő a Messiás s hogy ismeri az asszony bűnös titkait. De azt is érezteti, hogy megbocsátja a bűnöket.

Photine zavarában szerelmi dalainak magasztaló frázisaival hódol Jézusnak:

„Kerestelek, szerelmem, hajnal óta ...”

Majd észbe kap s térdre hull. Jézus mosolyog:

— E hódolat kedves volt, elfogadom. Szerelmi dalod imává tisztult.

Az asszony kitarja szívét s mikor a Mester *élővizet* ígér neki, megérti ez élővíz titkát:

„Ó, én szomjaztam régtől, szüntelen.
S mindig ily élővízre, erre vágytam.
S csalt annyi forrás, vitt száz útra vágyam.
Ó, hányszor hittem igaz szerelemben
S minél vonzóbban, hívebben szerettem:
Annál árvábban epedt el szívem.
Új forrás hírét hallván, íziben
Korsómmal útra hányszor keltem én!
Vitem szüntelen
Vágyam korsóját a keserves-édes
Kéjek s kínok mindig-egy kútfejéhez.”

S most, íme, Jézus megmutatja neki az élet tiszta kútját.

„Buzogj, szent forrás, szeretetnek árja!
Szökkenj magasra, tiszta hit sugara.
Élővizeddel öntözd lelkemet!”

Megkínálja Jézust friss vízzel, de az elhárítja magától:

— Csak üdvödre s nem vízre szomjazom. A lelkek hite az én italom.

Photine hazasiet s a városban hirdetni kezdi a Messiás eljövételét. Eleinte gúnyosan hallgatják, majd mindinkább elkömlölni kezdenek. A város piacán a vásári zűrzavarból ki-ki csendül Photine Krisztust magasztaló himnusza. A gúnyolódók szemeláttára leterdél az ucca porába: „Mellemet verve, térdre hullok. Jézus megbocsátott, ti is bocsássatok meg nekem. Higgyetek Neki, aki szereti azokat, akiket senki se szeret. Ó, ti szamaritánusok, akiket lenéz mindenki; te jogfosztott, árva nép, ti koldusai e világnak, jertek Krisztushoz, Krisztus a tiétek, a szenvedőké, a nyomorultaké.”

A samariai pap a törvény és tudás nevében kételkedik Photine szavaiban:

— De hiszen Krisztus győztes hősként jelenik meg köztünk.

— Ez fáradt, szomjas vándor: az ő szemében nem a törvény a fontos, hanem a hit s a szeretet — felel Photine s ihletett szavai lázbahozzák a várost.

A lelkesült tömeg virágokat lengetve s dalolva vonul Jézushoz, aki Dávid kútjánál pihen.

Tanítványai kissé távolabb csoportosulnak s elégedetlen megjegyzéseket tesznek: mért állt szóba Mesterük azzal a kéteshírű nővel? Mit keres e kútnál? Kit tanít itt? Ha már meg akarja nyerni maga számára e várost, ne egy ilyen asszonyt szólítson meg.

S Photine megjelenik a színen: lelkendezve, szétzilált hajjal, fölvirágozva vezeti a népet:

— Itt vagyok s hozom az egész várost. Ez a te diadalod, Uram! S Jézus megismerkedik Sichem lakosaival, tanítja őket. Beszél nekik a mindent átfogó nagy szeretetről, magához vonja a gyermekeket s megsimogatja göndör hajukat. „Nem enged pajkos gyermekekre medvét, mint Elizeus, a próféta tette.”
Végül megtanítja új híveit a Miatyánkra.

„Hivalgás nélkül imádkozzatok. Nem kell sirám, ne bújjon hangotok. Fejet földön nem kell görgetnetek... Hunyjátok le szempillátokat és hogyha magatokba szálltatok, csak egyszerűen így imádkozzatok: „Mi atyánk ...”

Rostand drámájának a Krisztusa csupa jóság s isteni bölcsesség:

a szeretet és megbocsátás Istene. Jelenléte mindenkit megtisztít és fölemel.

A darab különös értéke a korrajzban rejlik. Nem a történelem távlatából nézi Krisztus alakját, hanem a kortársak szemével, akik alig láttak benne valakit. Csak a mélylelkű emberek sejtették, ki ő. A római százados mosolyog rajta, ártalmatlan álmodozónak tartja:

„A názareti vándorló? Ismerem. Nem zavar az vizet! Emlékeztek rá? Az ács fia, az a szöke!”

Maga Krisztus így panaszkodik hazájára:

„Názáret! Mit ért, hogy szóltam hozzád? Megbotránkoztál: Ni, az ács fia! Enyéim ott mind ellenfeleim...”

Az asszonyok szíve közelebb áll Jézushoz, a szeretet forrásához, mint a törvény és kard embereinek szíve. A női szív puhább talaj a nagy Magvető számára. Ezt a jelenséget a költők kihasználták. A költészet legszebb virágait Szűz Mária alakjára fonja: a három Mária szerepét elmélyíti.

„Az asszonyok mindig ott vannak a Golgotán a keresztfá alatt” — írja Tormay Cecilé. Nincs Kálvária asszonyok nélkül s az asszonyi szív tört visel.

A Krisztus fölött ítélkező Pilátus felesége: *Claudia Proklé* előbb és tisztábban fölismeri az igazságot, mint férje. Jézus szemében meglátja Isten országát, amely értékesebb a római birodalom vasszerkezeténél.

Környei Paula: „Claudia” című drámája Pilátus tapogatózó ingadozását s felesége ébredező s mindig erősebb hitét mesteri módon állítja szembe. Pilátus a földi hatalom és a fényűző élet rabja, Claudia már égi kincseket gyűjt s fölismeri a keresztfá fontos hivatását. Víziója van s ezt elmondja:

„Én láttam azt a fát — százezrek álmát —
 Királyok homlokán gyémántból égni,
 Koldusok lettek érte fejedelmek
 S fejedelmekké lettek koldusok.
 Oltárokon a kereszt jele lángolt —
 Templomok tornyán arany jel gyanánt
 Támadt föl minden kornak, minden népnek.
 S ez így tartott, amíg állt a világ;
 S midőn lángokban pusztult, hamvadott el,
 A kereszt újra megjelent az égen.”

Claudia elhagyja a világot s tagja lesz a fiatal egyház antióchiai csoportjának. Jelentkezik Péternél s hitvallást tesz Krisztus mellett. Vezekel férje gyöngeségéért:

„Krisztusom, adj nékem szenvedést, mely rágjon, tépjen; én elviselem boldogan. Adj megaláztatást, szegénységet; add gúnypalástod, megostorozásod; add töviskoronád, nehéz kereszted; add szomjúságod, elhagyatottságod; add keserű, sötét halálad: s én elviselem boldogan.”

A *Magdolna-drámák* közül kettőt említünk meg: Gárdonyi Gézáét és Maeterlinck-ét.

Gárdonyi kis drámájának a tárgya: mint eszmél rá Magdolna Krisztusra, Szintér: annak a Poklos Simonnak a háza, akit Jézus meggyógyított. Az asztalon s a terem oszlopain virágfüzérék. Földigérő selyemkárpitok között ül Pilátus és Simon többi vendége: két farizeus, Saul s egy római leány.

Pilátus mámoros jókedvvel nézi a leányok táncát, de hiányzik neki Magdolna tánca. Üzen érte, hozzák be. Magdolna kedvetlen, szomorú; de azért büszkén mutatja nyakában lógó pénzfüzereit: ma lett teljes, éppen száz arany.

Számonkérik tőle, mért ilyen rosszkedvű:

— Láttam a prófétát tegnap. Szépen beszélt. Oly édesen, oly lelket nyugtatóan. A sokaság rezgő füvekként állt a közéje szállt fényes hold körül. Balzsamcsepp minden szó az ajakán. Minden mondása úgy kísér azóta, mint valami bűvös melódia... Azóta nincs íze a bornak.

Pénzt adnak neki, föllángol a vére s kacéran táncolni kezd.

Dar-Tiwa indiai kereskedő egy korsó illatos olajat ajánl megvételre Pilátusnak. Császári kincs: száz aranyat kér érte.

Pilátus kikergeti a kereskedőt, de Magdolna hirtelen szeszélyből megveszi az olajat. Leoldja nyakdíszét s a száz aranyat, szerelmei, táncái díját átadja Dar-Tiwának.

— Elviszem Rómába s a császárnénak ajándékozom.

Pilátus felesége váratlanul belép. Nagy zavar és szégyenkezés a tivornyázók között.

— Ki ez a nő? — kérdi a helytartóné s Magdolnára mutat.

— Cseléd itten a házban — szól Pilátus s elpirul.

A helytartó felesége mély megvetéssel mondja:

— Csak nem állsz véle szóba? Rongy! Förtellem!

Magdolna egyedül marad s így töpreng:

— Cseléd? Hát ilyen keze, ilyen haja, ilyen illatszere van egy cselédnek? Rongy vagyok? Mért nem is vágtam a szemébe bátran: az én nevem Boldogság, Szerelem... Förtellem vagyok? Igaz. Kimondta ez az asszony azt a szót, amely magános éjeken fbizúg lelkem mélységeiből. Ki szól bennem, amikor ezt mondja: förtellem vagy? Azt daloltam: Éljen az élet! Hát ez az élet? ... Ó, förtellem... pokolsár, szennymocsár! Dehát *merre van az út kifelé?* Hol van

a kéz, amely kivon belőle? Nincs út semerre. Ha már benne vagyok a mocsárban, nincs kivezető út innét?

Kint népmorajlás, hozsanna-kiáltás. S egy hang prédikáló erővel zengi:

— Én vagyok az út... az igazság... az élet!

Krisztus vonul el a ház előtt s megadja a feleletet Magdolna önemésztő tépelődésére. Íme, Krisztus a kivezető út, az élet igazi útja.

Az evangéliumból tudjuk, hogy Magdolna az illatos olajat Jézus lábaira öntötte.

Maeterlinck „Mária Magdolná”-ja egyike azoknak a Krisztus-drámáknak, amelyekben Krisztus nem is lép a színpadra, mégis ő vezeti a cselekmény menetét.

A nagy belga-francia író finom művészettel megéreztetni a mindent átható Istent Jézus alakjában. Csak a hangját halljuk, de ez elég; s a hangját se mindig közvetlenül hallatja ez az isteni erő, hanem mások ajkán szólal meg. A római világ stoikus bölcselőinek s légionáriusainak a céltalan, lélektelen beszédei közben kicsendül időnként Krisztus élő bölcsessége. A római Silenus házából halljuk először az új tanítást: Boldogok a lelkiszegények ...

Az Isten jelen van s mi érezzük, hogy a szereplő személyek szavai, tettei, elhatározásai a háttérben élő láthatatlan istenség befolyásától függenek. A krisztusi ihlet delejessége megtölti a levegőt s az érző, finom lelkek iránytűje feléje fordul. Látjuk az inaszakadtat, a bélpoklosokat, a sántákat, a vakokat, akik bizonyosságot tesznek erejéről és szeretetéről. S látjuk Nikodémust, Arimatiai Józsefet, Lázárt, akit a sírból hívott elő.

Találkozunk Mária Magdolnával, akit Krisztus mentett meg a szebb, magasabbrendű élet számára. Megtisztította, megújította ezt a bűnös asszonyt s elültette puha szívébe az örökkévalóság virágainak a magvait. Magdolna jobban megérti Mesterét, mint tanítványai közül bármelyik. Nagy és áldozatos szeretet lakik benne, s a szeretet szeme mélyen lát.

Mikor Krisztust elfogják, Mária Magdolna meg akarja menteni életét. Fölkeresi Pilátus tribunusát, Verust: — ennek a kezében van a Mester élete. Verus valamikor kedvese volt Magdolnának s még most is szereti a ragyogó szépségű asszonyt.

Magdolna kétségbeesett könyörgése, szépségének a varázsa segíthetne Krisztus helyzetén. Verus hajlandó kiszabadítani a Názáretit, ha Magdolna az övé lesz.

S most kezdődik a darabban a drámai feszültség. Verusnak éreznie kell, hogy Magdolna nem a régi többé: egy világ választja el tőle. „Riválisa” van, a Názáreti elvette tőle szerelmese szívét.

Magdolna szörnyű kétségben hánykodik: veszni engedje az Üdvözítőt, vagy rombolja össze azt a mennyországot, amelyet Krisztus épített föl az ő bűnös lelkében? Nem akkor öli-e meg Jézust, ha odadobja magát a római kéjencnek? Hiszen Krisztus őbenne, az ő lelkében és lelke tisztaságában él!

A lázongó tömeg ordítózása közben isteni távlatok nyílnak meg a bűnös asszony szeme előtt. Megéri Krisztust, a halált, az örök életet s az ihlet szent hevében elküldi Verust: „Menj el!”

Magdolna győzött s általa győzött Krisztus, akit most már meg fognak ölni.

A Megváltó Mária Magdolna háza előtt viszi keresztjét a Golgotára: benéz és tekintete találkozik az asszony tekintetével.

A kritika megállapítása szerint Maeterlinck „Mária Magdolna”-ja a legnagyobb Krisztus-dráma. Tele van lélekzetelfojtó feszültséggel s rávilágít a bennünk élő Megváltó alakjára.

Keresztelő Szent János szintén kedvelt alakja az irodalomnak: 6 az úttörő, a tapogatózó, az előhírnök s lélekrajza nem kis föladat. A róla szóló drámák közül főlemlítjük *Manuel Hansen Rodoljfen* művét (16. század), továbbá *Wilde*: „Salomé”-jét és *Sudermann* nagyjértékű darabját („Keresztelő János”).

Néhány érdekes jellemvonást kiemelek *Sudermann Keresztelő Jánosának* jellegzetes arcából. A költő problémája ez: mit tudott Krisztusról az előhírnök; mit tanított, hogyan nézett a jövőbe s milyen kapcsolatban állott a Messiással?

Szembeszökő tulajdonsága a zordon fenség: a pusztában lakik, kerüli a boldogok nyomdokait s kegyetlen még a szenvedőkkel szemben is. Szemét a jövő ködébe fúrja.

„Vasvesszővel akartam pásztorotok lenni” — mondja a darab végén.

Az erkölcs szigorú őrét Heródes erkölcstelensége beszólítja a városba. Meghallja, hogy a bűnös fejedelem bátyjának a megszökött feleségét s annak leányát, Salomé magához vette. Heródiás a szent templomba akar menni s nyilvánosan áldozni akar, akárcsak a tisztességes asszonyok.

János elhatározza, hogy lehetetlenné teszi a csúf nászt.

A „papok és farizeusok ellensége” teveszörruhájában ott áll a piacon és prédikál: lángok lövellnek ki szájából, lázítja a népet Heródes ellen s ostorozza a lanyha hitűeket:

— Ti viperafajzat, jaj tinéktek, ha ő eljövend. Szórolapátja már kezében van ... Kisöpri háza tájkát. A tiszta búzát csüreibe gyűjti, de örök tűzbe veti a hitvány ocsút...

— De hiszen mi követjük a törvényt mindenekben! — szól közbe Amasai írástudó. János fölemeli hangját:

— Nem a törvényt gyűlölöm én, hanem titeket, mert súlyosan nehezedik kezetek e népre. Tisztátalanok vagytok!

— Én tisztátalan? — kiált föl Amasai. — Egy olyan férfi, aki reggeltől estig egyebet se tesz, mint a törvényt teljesíti? Aki többször végzi el a szent mosakodást, mint háromszor, aki szombatnapon úgy ül, mint... egy sírkő, aki egy áldást mond a kenyérré és kettőt a sóra ... az tisztátalan?

János haragszik azokra, akik a törvény betűinek a sáncai mögött bujálkodnak, csalnak, hazudnak és lopnak. Salome megpillantja Jánost és megszereti.

— Anyám, nézd azt az embert! Ez állt a nagy téren, a kapu előtt is, mindenütt, amerre mentünk. Ez lázította a népet,, Nézd, villámok lövellnek a szeméből.

Keresi a vele való találkozást. Nyílik is rá alkalma, mert anyja, Heródiás a palotába hivatja Jánost, hogy megnyerje magának a félelmetes ellenfelet.

— Te vad férfi, — mondja Salome — szemednek gyűlöletes villámától nem félek én, annak tüze nem emészt föl engem. Más tüzet akarok én gyújtani benned, édeset és szenvedőt, mint álmaim... János értelmetlenül bámul.

— Ki játszik itt velem? — kérdi. — Te bájos leánya vagy Jeruzsálemnek, siratni foglak.

Heródiás hiába akarja János fölháborodását lefegyverezni. Ígér neki kincset, hatalmat, — az nem enged:

— Meg akarsz-e venni engem? És ismered vájjon tennen értékedet is? Másfél mérték gabna sok volna érted, mert rima a te neved s homlokodra vagy írva, hogy „házasságtörő”.

Heródes is tárgyal Jánossal, de nem ér cél. Elfogatni egyelőre mégsem meri, mert az egész nép a próféta mögött áll, készen a lázadásra. Csak mikor a nép elpártol Jánostól, akkor veti börtönbe.

Másik jellegzetes jellemvonása Sudermann Keresztelő Jánosának a tapogatózó bizonytalanság: keveset tud arról a Messiásról, akinek az eljövételét hirdeti. Téves adatai vannak róla. Ezt mondja:

„Eljön. Mint a seregek ura, arany vérttel fődve, kivont pallossal feje fölött, úgy fog eljönni, hogy megmentse az Úrnak választott népét. Ellenségeit eltapostatja lovának patkóival és ujjongva fogják őt köszönteni Jeruzsálem gyermekei. Így fog eljönni!”

Az egyik koldusasszony közbeszól:

— Ez a Messiás nem kell nekem. Mert aranyos vérttel övezetten annyian jöttek már és annyiszor vontak pallost, hogy Izrael vérzik immáron, mint az áldozat-barom. És ne legyen ő király. Nem. Mert ha királyok jönnek, — a királyokhoz jönnek azok. Mihozzánk

szegényekhez még nem jött egy sem ... Eredj, idegen, ne fossz meg engem az én kis reményemtől. Eredj ... hamis próféta vagy!

János maga is kételkedik önmagában: vájjon olyanak hirdeti-e Krisztust, aminő lesz. A dráma szövetének legérdekesebb fonala: mint talál rá Keresztelő János a valódi Messiásra.

Az első adatot egy galilei zsidótól hallja az uccán:

— A törvénynél és áldozatnál előbbrevaló a *szereket*.

Jánost megrendítik ezek a szavak. Innét kezdve olyanok után kutat, akik beszéltek Krisztussal.

A templom kapuja előtt a zarándokok között csakugyan talál néhány galilei embert. Sudermann megrázó realizmussal adja tudunkra, mint néztek Jézusra kortársai s mennyire nem tudták, ki ő.

— A názáreti Jézust kérdezed? — szól az egyik galilei. — Az apját jól ismerem. Tisztességes ácsmester. Jámbor, istenfélő. Bizony, kívánatos volna, ha egy kis örömét találná fiában.

János: Beszélj róla többet!

Első galilei: Egy barátomnak csinált egy ágyat...

János: A fiáról beszélj!

Első galilei: Úgy, a fiáról... De hát mit mondhassunk róla?

Második galilei: Az ám ... Mit mondhassunk róla?

János: Láttad őt?

Első galilei: A hajómról többször is. Hiszen mindig ott jár-
kel a parton. És olyankor mindig nagy csoportosulás van.

Második galilei: Az ám. S azt beszélik, csodákat is tesz. Hát hiszen meglehet. Ámbár ... (együgyűen mosolyog.)

Első galilei: Hogy betegeket gyógyít, az nem baj; hanem a baj az, hogy szombaton cselekszi. Nem jó dolog ez, nem jó dolog. Aztán a barátaival ugyancsak meg van verve. Komoly ember nem áll véle szóba. De hogyan is legyen bizalma az embernek olyanhoz, aki vámszedőkkel és bűnösökkel ül egy asztalhoz?

János: S mit tanít?

Első galilei: Hogy mit tanít? Hát Uram Isten, mindenféle bolondságot. Teszem azt, hogy szeressük ellenségeinket. S áldjuk meg azokat, akik átkoznak bennünket és imádkozzunk azokért, akik üldöznek. Meg egyéb bolond dolgokat.

János hiába faggatja tovább Krisztus falubelijeit, azok nem érnek rá:

— Itt a reggeli imádság ideje, hagyjuk ezeket a bolondságokat. Imádkozzunk inkább! — mondják.

De Jánosnak ez elég. Megtudja az új élet titkát, a kimerít-

hetetlen szeretet törvényét. S megtudja azt is, hogy Jézus a szegényekhez jött s számukra hozta az evangéliumot.

S mikor az uccán a föllázított tömeg azt várja, hogy János a templomba vonuló Heródesre és Heródiásra rádobja az első követ s megkövezzék a bűnös uralkodót: — a Keresztelő kezéből kiesik a kő. Lehajtja fejét s így szól:

— Annak a nevében, aki engem arra készít, hogy téged szereselek ...

Heródes elfogatja s megkérdezi:

— Az Eljövendő nevében cselekedtél, amikor nem vetted rám a követ? Ha az ő nevében cselekedted, akkor nem zavarja többé éjszakáimat a te zsidó királyod.

Jánostól elfordulnak a tanítványai.

— A te munkádnak a harag munkájának kellett volna lennie és te tépelődést és gyengeséget teremtettél abból — mondják neki. — Elvetted tőlünk a törvényt és mit adtál helyébe?

De János már boldog. Nem fáj néki a halál sem, amelyet Salome őrvjögő szerelme eszel ki számára. Már tudja, kinek az eljövételét hirdette:

„Trónon ül hófehér ruhában a béke fejedelme. És *szeretet* az ő fegyverének a neve és csatakiáltása az irgalmasság.”

Sudermann drámája mint korrajz is értékes. Sokkal értékesebb, mint Wilde „Salome”-ja, amelynek inkább lírai értékei vannak.

Wildenél Salome exotikus, mondhatnánk perverz szerelme van előtérben. Heródes szerelmes felesége leányába s ez az „undok szerelem” kergeti bele Salomé-t abba a természetellenes lelkiállapotba, amelyben János lefejeztetésének a szörnyű gondolata megszületik.

Keresztelő János (a darab szerint Jochánán), egy ciszternaszerű börtönből szórja átkait a bűnös fejedelmi családra. Heródes fél a prófétától s azzal a tisztelettel néz rá, amellyel az önmardosó bűnös lelkiismeret nézi az erkölcsi tisztaságot.

János haragja elsősorban a házasságtörő asszonyt, Heródiást ostromozza:

— Hol van a nő, aki elhagyta férjét? Hívjátok elő bűnös nyoszolyájáról, véres fertőjéből, hogy meghallja a szavát annak, aki egyengeti az Úr ösvényeit?

Salomé-t megbűvöli János emberfölötti nagysága, villámokat szóró tekintete:

— A szeme a szemek legrettenetesebbike. Olyan, mintha szíriai szőnyegbe fáklyával fekete lyukakat égettek volna. Olyan, mint a sötét barlang, hol a sárkányok tanyáznak; mint a fekete tó, amit a futó holdfény fodroz.

Salome szerelmet vall Jánosnak. Ez fölháborodik:

— Bujaság lánya, csak egy valaki van, aki még megmenthet. Ott ring egy sajkán a galilei tavon és tanítványaihoz beszél. Térdelj le a tó partjára s hívd. Mindenkihez elmegy, aki őt hívja.

Salomét vérig sértik János szavai s Heródiás is ingerli. A hírhedt tánc jutalmául Keresztelő János fejét kéri ezüst tálon. Heródes ellenkezik:

— Félek tőle. Ha megölöm, bajt hoz rám. Isten küldötte ezt az embert, szent férfiú, Isten rettenetes szavakat adott az ajkára.

Heródiás bosszúja tovább tüzezi Salomét:

— Jól tetted, hogy Jochanán fejét kérted. Szégyennel és gyalázzal illetett ez az ember. Olyasmiket mondott rólam, amiket el nem lehet mondani.

Heródes kénytelen engedni. János fejét ezüst tálon átadják Saloméának, akin erőt vesz a perverz szerelem örjögése. Csókolja, marja, tépi a véres fejet:

— Te voltál az egyetlen férfi, akit szerettem. Ah, Jochanán, te csak Istent láttad: rám se néztél. Pedig ha rám néztél volna, megszeretted volna. Tüzet öntöttéi ereimbe ...

Heródes megundorodik Salométól és agyonütteti.

Krisztus ennek a darabnak a háttérben is szerepel. János az ő nevében ítélkezik a bűn fölött. S Heródesnek jelentést tesznek Jézus tetteiről, tanításáról. Heródes megijed, mikor meghallja, hogy Krisztus föltámasztja a halottakat.

— Megtiltom, hogy ezt tegye. Meg kell keresni ezt az embert! Mondjátok meg neki, hogy megtiltom a halottak fölébresztését. Ám változtassa a vizet borrá, ám gyógyítson vakokat, de a halottakat hagyja. Rettenetes volna, ha a holtak visszatérnének!

Wilde „Salome”-ját az angol közönség a legújabb időkig nem engedte színrehozni. Egzaltált, különös, természetellenes lélek szülötte ez a darab. Nem is a hazája számára írta Wilde, hanem a franciáknak franciául. Csak később fordították le a szerző anyanyelvére.

Az Új-Szövetség talaján termett drámák tömegéből még néhányat megemlítünk.

A tanítványok közül *János* szerepét Erdős Renée dramatizálta. Erdős Renée darabja szintén a Urában fürdik: alig látjuk a dráma vasszerkezetét.

János és Magdolna megtisztult szerelméről szól ez a drámai költemény. János az isteni szerelem szimbóluma, Magdolna a földi szerelemé, amely amannak a tüzében megtisztul. A Szentírás nem tud arról, hogy János apostol és Magdolna valamikor jegyesek voltak. Erdős Renée fölteszi ezt s erre a föltevésre építi drámája széteső szerkezetét.

A magyar színpadon hosszantartó sikert aratott *Várady Antal* „*Iskariót*” című tragédiája. Ennek a drámának is Magdolna szerepe a tárgya. Iskariót és Magdolna szerették egymást, de Iskariót a Messiás követője lett, a leány pedig bánatában bűnös életre adta magát. A szerző elének tárja Júdás áruló szerepének a motívumait, szörnyű csalódását s Ahasvérrel való kapcsolatát is.

A *Messiásról* írtak drámát: H. Gumpfenberg („*Der Messiás*”); P. Jánosi; Genfichen; Fényes G.; egy 13. századbéli ismeretlen német író; Georg Pfundt. A *kafarnaumi százados* történetét Winterfeld dolgozta föl; *Heródest* vette főhősének Hebbel, a már ismeretett „*Judit*” szerzője; továbbá a német Wahlmann; a *kánai menyegzőről* Rebhuhn írt drámát.

Legújabbban az *amerikai* H. Campbell-Duncan és R. A. Lennon írtak egy sajátos íolfogású Krisztus-drámát *Pilátus*” címen. Ez a mű is azok közé tartozik, amelyekben a tulajdonképpeni főszereplő, a Megváltó nem lép színre.

Az *amerikai* evangéliumi dráma a „*Frakkos Hamlet*” mintájára modern nyelven s modern észjárással beszélgeti hőseit. Pilátus úgy áll előttünk, mint a katonai hatalomra támaszkodó militarista politikus; a római császári trónra vágyik s szertelen nagyravágyásának alárendeli leánya szívét is. Politikai házasságra akarja őt kényszeríteni.

Krisztus — zsidó és római szemüvegen át nézve — úgy áll előttünk, mint forradalmár.

A darabban szerepet játszik Pilátus feleségének, Claudia Proclának az álma is, amelyet a papok Krisztus rovására fejtenek meg. Procla az ablakból nézi a kálváriára vonuló menetet.

Föltűnik az ablakon át a kereszt, amint a Megváltó viszi: de maga Krisztus nem látható.

íme, Amerika is kitermeli a bibliai drámát, természetesen a maga módja szerint: nagy technikai fölkészültséggel, fényes díszletekkel, — sok dollárral. Egyelőre a newyorki kísérleti színház mutatta be a darabot. A rendezők még kutatják a nagy, *amerikai* méretű siker titkát.

* *
* *

Krisztus élete örök e földön is. Az ő születése, életének a küzdelmei, halála, föltámadása megismétlődik minden évben, minden nap, minden órában. Vannak ma is pásztorok és bölcsek, akik bölcsője elé térdelnek; vannak ma is ellenségei, akik keresztre feszítik s akik bámész tekintettel nézik a kereszten függő áldozatot.

Krisztus azonban győz, mint győzött Maeterlinck Magdolnájának a szívében.

A szív pogány vágyainak s a tisztultabb élet szent erőinek a küzdelmét legnagyobb erővel *Ibsen* mutatta be hatalmas drámájában, melynek címe: „*A császár és a Galileus*”.

Juliánus császár, az apostata, harcot hirdet Krisztus ellen. Vissza akarja állítani a derűs pogány vallás uralmát. A „sötét, szigorú Jézus” helyébe teszi Bacchust, a mámor istenét.

„Visszahelyezem — úgymond — őseinknek tiszteletreméltó isteneit az ő régi jogukba. A régi templomok emelkedjenek föl ismét! Apollónak, Fortunának ismét áldozni fogunk.”

„Meg kell törnöm a Galilei hatalmát! El veletek, ti utálatos keresztények! Beárnyékoljátok az örömet, elsötétítitek a napot emésztő halálba vágyástokkal. Fuvolások, asszonyok, kezdjétek el a dalt: dicsőítsetek az életet, a fényt, a boldogságot!

Juliánus császár Dionysos istennek öltözve vonul végig a város uccáin. A menet élén fuvolások haladnak; zenéjük ütemére részeg emberek táncot járnak, egy részük faunnak, mások szatíroknak vannak öltözve. Juliánus a táncoló, ugráló tömeg közepén vállán párducbőrtakaróval, fején szőlőlomb-koszorúval számaron lovagol. Kezében folgallyazott botot tart, melynek felső végéhez fenyőtoboz van kötve. Kifestett, félig meztelen nők és ifjak, táncosok, komédiások veszik körül.

A császár léhűtő barátai, a haszonleső gerinctelenek hangos szóval dicsérik az új szokásokat.

A komoly polgárok azonban kényelmetlenül érzik magukat. Az egyik fölkiált:

— Nézzétek, a császár ringyók és csepűrágók között!

Mindenki érzi, hogy az egyszer eltemetett ókort nem lehet többé feltámasztani. A pogány görög istentisztelet üres komédia, mert hiányzik belőle a meggyőződés, az őszinte hit és áhítat.

Maga a császár így tűnődik e nevetségbe fulladt fölvonulás után:

— Volt ebben szépség? Hol voltak a fehérszakállú vénék? Hol voltak a fehérszalagos tiszta szüzek, akik szelíd taglejtésükkel még a tánc gyönyörében is illedelmesek maradtak? Pfuj! Hol maradt a szépség? A császár nem tudja megparancsolni neki: támadjon új életre úgy, hogy valóban föl is támadjon? Pfuj, micsoda büzhödt bujaság! Micsoda arcok voltak ott a menetben! Testi és lelki fekélyek ... A názáreti Jézus lakomához ült a bűnösökkel s a vámosokkal... Milyen örvény van e kettő között!

A pogány vallás elvesztette mélységét és szépségét; de azért a filozófus császár kétségbeesetten erőlködik, küzd Jézus ellen.

Juliánus harca szálnalmas szélmalomharc. Tehetetlen azzal az erővel szemben, amelyet Krisztus az ő híveinek a szívébe oltott. A megkínzott Kyrillos szemébevágja a császárnak:

— Valóban, császár, mikor hóhéraid azt hitték, hogy én ott függök fájdmakban a börtön mennyezete alatt, akkor én Üdvözítőm karjaiban feküdtem boldogan; és mikor hóhéraid szíjat vágta bőrömből, az Úr gyógyító kezével megsimogatta sebeimet, elvette a töviskoszorút és fejemre tette az élet koronáját... Tudd meg, hogy az én táplálékom Jézus Krisztus, engem nem tudsz éheztetni!

Az aposztata saját hálójában vergődik. Kénytelen elismerni, hogy Jézus nem halt meg:

— Ő itt él a földön; hiába hiszik a zsidók s a rómaiak, hogy megölték őt. Itt él az emberek dacos lelkében. Ott él abban az ellenszegülésben, amellyel kigúnyolnak minden látható hatalmat.

Mikor a keleti harctéren egyik tábornoka följánlja „életét és véréét”, Juliánus keserűen felkiált:

— Az élet és vér nem elég! Aki uralkodni akar, kell, hogy uralkodni tudjon az akaratok fölött, az emberek lelkén. S éppen ebben áll fölöttem az á názáreti Jézus. Még a lemondás és a magány is hatalom lesz az ő világában. „Az én országom nem ezen a földön van” — mondta. A szívekben, a lelkekben van az ő országa s ennek nincsenek határai.

Juliánus tragikuma, hogy lassanként rájön egész élete hiábavalóságára. Megérti Macrina szavainak kegyetlen igazságát:

„Nem ott él-e Krisztus a te gyűlöletedben éppen úgy, mint ott él a mi szeretetünkben?”

Mégis csak a Galileinek van igaza, mert ő az élet fölött is rendelkezik, így feddi filozófus barátait Juliánus:

— Ti azt mondjátok, hogy Sokrates, Pláton és Diogenes követői vagytok. De van-e csak egy is köztetek, aki Platónért örömet a halálba menne? Vájjon te, Kytron, levágtatnád-e füledet vagy kezedet Diogenesért? Bizonytal nem! S a Galilei hívei mindezt megteszik az ő mesterükért.

„Az ács fia, a Galilei mint a szeretet királya ott lakik a meleg emberi szívekben.”

Juliánus aposztata kétségbeesett fölkiáltása az egész emberiség szállóigéje lett: „Győztél Galilei!”

Az *igazi passió* most is folyik. Krisztus hófehér alakja megy előttünk s mi nyomában járunk a Kálvárián.

Hisszük, hogy követni fogjuk őt a föltámadásban is.

II. Elbeszélő irodalom.

A szentföldi vonatkozású legendák, regények, novellák, Jézus-életrajzok mérhetetlen tömegéből néhányat bemutatunk annak illusztrálására, hogy a biblia s az evangélium élő forrásaiból minden kor írói merítettek.

A paradicsomi élet, a bűnbeesés mint elbeszélés-téma már a 2. század irodalmában jelentkezik.

A Szentírás mellett az apokrif iratok egész tömege ihleti a költöket s működésbe hozza a jámbor fantáziát.

A Krisztus utáni első évszázadok forrásai a „Gesta Pilati”, „Descensus Christi”, „Diégészisz” s Mózes Apokalipszisei.

Az *Ádám és Éva legendája* mélyértelmű kapcsolatot keres az Ádám sírja fölé ültetett fa s a belőle faragott keresztfá között. Át-hidalja a legenda a bűnbeesés s a megváltás ténye közötti szakadékot.

Látjuk az első haldoklást a földön. Ádám halálos ágya mellé csoportosulnak a fiai és leányai s gyötrődésében, haláltusájában megismerik a siralomvölgy nyomorúságait. Megható az első özvegy s irama:

— Én uram, Ádám, add énnékem a te fájdalmaidnak felét, mert az én bűröm miatt szenvedsz!

Az Ó-Szövetség eseményeit megtaláljuk a népköltészetben s a műköltészetben egyaránt. Az utóbbi szívesen vesz át motívumokat az előbbitől.

A bibliai epika a 16. században virágzik. A biblia a legfontosabb könyv e korban, teljesen átalakítja az európai nemzetek irodalmát. A zsoltárok lebegő stílusát, metaforák örét, hasonlatait, frazeológiáját, sötét hangulatát átveszi a líra; s az elbeszélőköltészet egészen új műfajt teremt a biblia alapján, az úgynevezett *bibliai eposzt*.

Elvonulnak előttünk a zsidó történelem mozgalmas eseményei, érdekesítő epizódjai.

Nálunk magyaroknál különös jelentőséget kap a zsidó tárgyú epika. Íróink igen gyakran vonnak párhuzamot a zsidó nép s a magyar nemzet sorsa között: a magyar politikai események előképei gyanánt tekintik a zsidó történelem egy-egy tragikus fordulatát.

A tö.ök-német malomkő között őrlődő magyarok a Makka-beusok hősiességével, Eleázár állhatatosságával biztatják, lelkesítik egymást. Kiválogatják a közepes tehetségű, de a nemzet szenvedéseitől ihletett költők azokat az ószövetségi eseményeket, amelyekben a magyar sors tragikumának az analógiáját megtalálják.

Melius Péter írja 1566-ban:

„A magyarok egymást eszik, ölik, vágják, maga kétfelől az az

két oroszlán és farkas is mindenfelől szaggatja őket; de mégis egymást eszik. Isten ostora esik tirajtatok a sok bűnért, pártolásért, királyválogatásért, *mint az zsidókon.*”

Judit asszony históriáját többek között Tinódi Lantos Sebestyén is földolgozta. Igen sok földolgozásban megkapjuk Ruth hűségének, Eszternek, Nabukadnezárnak, Zsuzsannának, Dánielnek, Oseásnak a történetét, Jeruzsálem pusztulását, a vízözönt, Mózes világ-történelmi szerepét, Jób örök emberi történetét.

Ez a biblia-kultusz átnyúlik a 17. századba s megtermékenyíti nemcsak a jámbor, hanem a profán irodalmat is.

A világirodalom nagy mesterei azóta is igyekeznek rekonstruálni a zsidó világot, amely egyik alapja civilizációnknak.

A zsidó népköltészet adataiból *Lafcadio Hearn* írt olyan „Talmud mesék”-et, amelyek az ószövetségi zsidó lelkületet, világnézetet hűen visszatükröztetik.

Az üzleti fölfogás — mint a földi boldogulás alapja — megtalálható a zsidó vallásban s költészetben egyaránt.

A „Rabba legendája” bemutat egy alomfejtőt, aki „boldogságot vagy szerencsétlenséget jövendölt nekik aszerint, hogy megfizették-e vagy sem”. Minél több pénzt adtak neki, annál jobb értelmet adott az álomnak s az álom az ő akarata szerint teljeseedett, mert varázsló volt.

E mesékben minduntalan találkozunk ilyen kifejezésekkel: „Nagyszerű üzleteket tudott kötni”. „Ennyit és ennyit adott neki, hogy célt érjen.”

Nagy szerepe van az *átoknak*; a költői igazságszolgáltatás átkok beteljesedéseként jelentkezik.

Egy Titusról szóló mese kifakad:

„Hogy változnának fülei ajtópántokká és forognának rajta a Gyehenna vasrácsos kapui!”

S az átkok teljesezése szörnyű. A rút, a förtelmes tán egyik költészetben sem nyert annyira létjogosultságot, mint a zsidóban. Az emberek testét férgek rágják; Isten tüzes tekintetétől meggyulladnak a vetések; a bűnöst fekélyek lepik el s megrothad; egy samaritánus „orrából és füleiből férgek bújnak elő”; a halottak csontjai előjönnek a földből; a rabbi ránéz a bűnösre s lobogó láng emészti meg azt; Titus orrlyukán át egy szúnyog bújik agyvelejébe, rágni kezdi. A mese szerzője különös örömmel részletezi a császár hét évig tartó szörnyű gyötrődését.

Igen jellemző kifejezés:

„Neked elég fizetés az, hogy szenvedni látod ellenségedet.”

Van e mesékben néhány szimpatikus vonás is. Ilyen a családi élet szentsége és tisztasága. „Eszter választásában olvassuk: „Aki

nem nősül meg, miután betöltötte a huszadik életévét, mindennap vétkezik Isten ellen.”

A házasságot a született gyermek szentesíti.

Az asszony átkozottnak hiszi magát, ha nincs gyermeke.

„Nem csupán anyai örömökre vágyódnak, — mondja Horváth C. — mindegyikben él a magasztos remény, hogy tőle születik a Messiás. Ezért sóvárognak magzat után. Soha költészet fajt és asszonyi hivatást mélyebben és magasztosabban össze nem kapcsolt, mint az ősi zsidó irodalom tette.”

Sámson alakjában a zsidó ártatlan erő eleven szobrát faragták ki; egybeforr a talapzattal, a zsidó fajjal, amelyen áll s amelybe léte gyökereit ereszti.

— Az én atyám és anyám: Izrael — mondja *Lázár J. „Sámson”-ja*. — Izraelnek azt üzenem, hogy ha meghaltam, abból a fából, mely síromon a szívemből kinő, faragjon dárdát.

Benne testesül meg a szabadító, a Messiás zsidó-fogalma: nemzeti erő, amely széttépi az idegen láncot. A szorongattatott zsidó nép Sámson erejéről ábrándozik évszázadokon át: hátha még-egyszer megrázhatná a „multság házának” az oszlopait.

A hószakállú Mánoah szétharsogja a világ négy tája felé:

— Sámson nem halt meg: él Izrael lelkében!

Az ószövetségi témák közül legtöbbet kísért az irodalomban Szodoma és Gomorra: a sóbálvánnyá változott asszony.

Az erkölcsi romlottság, mint költői témák talaja, mindig izgatta az írókat.

Szodoma pusztulását film-anyagnak is használják. Vajda L. filmregénye keretnek alkalmazza a régi történetet s a modern élet züllöttségét rajzolja.

Közelebb állanak hozzánk azok a szépirodalmi művek, amelyek az Új-Szövetség termékeny talajából virágoztak elő.

A katolikus középkor irodalma szinte kizárólag szentföldi vonatkozású.

A Mária-kultusz számtalan legendát, elbeszélést termelt. Ezeknek a gyűjteményét a 15. századbeli *Discipulus* (igazi nevén Herolt János) állította össze: „Speculum exemplorum” és „Promptuarium de miraculis Beatae Mariae Virginis” címen. A mi Temesvári Pelbártunk is gyakran merített e forrásból, s vele együtt a középkor valamennyi költője.

Közkézen forogtak Beauvaisi Vince, Caesarius, Guilelmus Lugdunensis idevágó művei, s nemcsak Németországban, hanem nálunk is megtermékenyítették a költészet égi virágokat termő talaját. A *Legenda Aurea*, s az *Acta Sanctorum* legendái a legismertebbek.

Szűz Mária alakjának a változásait, a korok művészi és lelki igényeihez való simulását nyomon kísérhetjük e művek alapján.

Szűz Mária a régi legendákban egyszerű, alázatos apácahoz hasonlít; idők folyamán a nép képzelete, a költők alakító ereje valóságos királynévá szépítette s magasztosította a Szent Szüzet.

Az evangélium gyér adatait, homályos utalásait a jámbor regények és novellák mozgalmas eseményekké elevenítik.

Megismerjük belőlük Mária szüleinek, Szent Joakimnak és Szent Annának a csodálatos történetét, Mária születését, nevelkedését: mint tanulta meg már kisleánykorában a szövést s leánytársait minden munkában fölülmúlta.

A szeplőtelen fogantatás legszebb földolgozását Jacobus a Voragine s az „Evangélium de Nativitate Mariae” című mű adja. Mária halálának költői leírását a mi Érdy-kódexünkben is olvashatjuk. A mennyországba való átköltözést a ragyogó fantázia reflektora világítja meg. Jézus várja édesanyját: „Jövel én szeretöm, én választottam; *jövel* én szépségem s én galambom!”

S a Boldogságos Szűz felel neki: „Ó, én édes Istenem, kész az én lelkem, kész az én szívem. Ímé, ez napságtól fogva boldognak mondanak engemet minden nemzetek.”

A Szent Szűz alakjához fűződő csodák — mint őserdő — fonják át a középkor lelkivilágát.

Egy szerzetes szerette volna látni Szűz Mária szépségét. Előre tudta, hogy aki a Szüzet meglátja, megvakul. Mikor a Szűz megjelent neki, csak félszemmel nézett rá. Csakugyan félszemére megvakult a barát. Azonban az égi szépség annyira hatalmába ejtette, hogy újra látni akarta Máriát s a másik szemét is föláldozta.

Jézus életét, tanítását, halálát, föltámadását számtalan változatban hallgatták s olvasták a kolostorok lakói s a prédikációk közönsége. A középkori ember közvetlenebb kapcsolatban volt a mennyek országával, mint a reneszánsz iskoláján átment újkori ember. Az evangélium alakjai az ő számára nem hordoznak szívükben megoldandó problémákat s ezért irodalmi alkotásai szorosan simulnak a szent hagyományokhoz s iratokhoz.

Vannak témák, amelyeket egyik évszázad átad a másiknak: az irodalom örök vándorai ezek. Ilyen a *Grál-monda*. Minthogy még legújabbban is fölbukkannak a Grál-motívumok, kitérünk rá. II. Bajor Lajos, a „remetekirály” 1869-ben az alpesi tavak fölött megépíttette a modern Grál-várat. S barátja, Wagner Richárd tizenhárom évvel később megírta legmesteribb operáját, a Grál-vonatkozású „Parsival”-t. S hiába gúnyolódott Nietzsche:

„Íme, Wagner hirtelen tehetetlenül és összetörten térdre-roskadt a krisztusi kereszt előtt.”

Wagner hitet tett a szent Grál mellett s hálát adott Istennek, hogy nagy művét megalkothatta.

A Grál-motívum legtisztább formában *Robert de Boron* elbeszélő költeményében jelentkezik 1215-ben („*Romanz de Testüire dou Graal*”). A Grál nála az a szent edény, amelyből Krisztus urunk az utolsó vacsorát elköltötte és amelyben vérét fölfogták. Igen sok költemény s egy „Nagy Parsival-regény” keletkezett később a szent edény kalandjairól, vándorlásairól.

Újabban kimutatták, hogy a Grál-szertartás eredetileg egy pogány titkos társaság avatási szertartása volt. Ezek szerint a pogány keretet keresztény tartalommal töltötte meg a lovagi költészet. A leghíresebb földolgozások szerzői: R. de Boron; Chrestien de Troyes; Wolfram von Eschenbach és Albrecht von Scharfenberg.

Jaques Boulenger modern földolgozása (1923-ban jelent meg) nyolckötetes regény formájában egyesítette a Grál köré csoportosuló nagy mondaanyagot. Az első kötet tartalmazza az utolsó vacsora („első asztalkör”) emlékére Artus király által alapított harmadik asztalkört, melynek a tagjait *kerek asztal lovagjainak* szokták nevezni.

A regény szerint Arimatiai József fogta föl a Grál-edényben a Megváltó vérét. Ő alapította a „második asztalkör”-t, amelyben az Üdvözítő helye üresen maradt.

Arimatiai József utódai őrzik a szent edényt, melynek födelét nem emeli le senki büntetlenül. Mordrain belenéz az edénybe s egy angyal megvakítja.

„Csak egyetlen egy ember láthatja a Grál tartalmát: Jézus Krisztus szűz lovagja, aki által a földi lovagságból mennyei lovagság lesz.”

Arimatiai József utódai az úgynevezett halászkirályok. Az utolsó halászkirály szűz leányától születik Galaad, a világ legjobb vitéze, ő vet véget a kalandos időknek s *lelki palotát* épít a szent Grál számára.

Innét kezdve a Grál-kutatás azonos az Isten-kereséssel.

A magyar irodalmat *Nagy Gyula* ajándékozta meg egy Grál-éposszal. A különböző Grál-történetekből egységes nyelven, egységes versformában állította össze érdekes művét. „Az előttem fekvő tengernyi anyagból a keresztény nemzeti eszmény szolgálatára válogattam össze a legjavát” — mondja.

Nagy Gyula, a Grál-irodalom legalaposabb magyar ismerője, kijelenti, hogy a jelen embere is lehet Grál-lovag. „Én magam is Grál-kereső vagyok: nem is foglalkoztam volna a Grállal három évtizeden át, ha nem találtam volna meg benne a keresztény lovag-eszményt, a „több élet” forrását, az elfátyolozott Eucharistiát.”

A Grál-legenda s a keresztesháborúk belső kapcsolatára is

rámutatunk. A *szent vér* tüze ihlette a Szentföldért, Krisztus sírjáért küzdő lovagokat. Krisztus misztikus, életet adó vérenek a mondái éppen a kereszteshadjáratok idején érték el virágzásuk legmagasabb fokát.

A keresztetek kalandjait a szent cél megneemesítette: s így megneemesítve jutottak be a világirodalomba.

Még a kalandorok, fékevesztett lovagok szívét is megtisztította a Szentföld légköre.

A megváltás színhelyének átalakító, tisztító erejét megragadó módon rajzolja *Lagerlöf Zelma*: „A szent gyertyalángében.

Hőse Raniero firenzei lovag. Erős, durva ember, szinte ránőtt testére a páncéling. Verekedő, duhaj s ezért felesége is otthagyja. A lovagvilág érdekessége s vallásossága sajátosságosan keveredik benne. Az apátsági templomban a Madonna-kép előtt fogadalmat tesz, hogy legszebb és legértékesebb zsákmányát mindannyiszor följajánlja a Szent Szűznek. Sokat harcol, kalandokra jár s fogadalmát megtartja.

Ranierot bántja, hogy felesége nem bírja ki a vele való életet. Egy kereszteshaddal Jeruzsálem visszafoglalására indul. Bouillon Gottfrieddel együtt elsőnek mássza meg a falakat s irányítja a meghódított város kifosztását.

Fosztogatás és öldöklés után a keresztésvitézek kezükben viaszgyertyával a Szentsírhoz vonulnak. Ott Gottfried engedelmével Raniero gyűjthatta meg elsőnek gyertyáját a szent lángon, amely Krisztus sírján ég.

Ez a lovag legszebb „zsákmánya”, legnagyobb jutalma.

A lakomán az egyik vitéz incselkedik vele:

— Ezúttal nem küldheted el legértékesebb zsákmányodat Firenzébe a Madonnának. Legértékesebb zsákmányod a szent láng, amelyet gyertyáddal fölfogtál a Szentsíron.

A lovagok nevetnek s Ranierot belehajszolják a hősködésbe.

— Esküszöm, hogy elviszem Firenzébe ezt a lángot!

S másnap hajnalban el is indul Raniero. Páncéljára sűrűke zarándokcsuhát húz, nyergére két hosszú, viaszgyertyákkal teli zsákot akaszt s kezében a szent lánggal megkezdí különös zarándokútját.

Útközben igen sok baj éri. Kénytelen háttal ülni a lóra s testével védeni a gyertyát a vágatás légvonatától.

Rablók támadják meg s mert a lángot félti, nem harcol velük. Elveszik mindenét, csak egy gebét adnak neki jó lóva helyett.

A láng lassanként átalakítja Ranierot. Mindig csak a gyertyát nézi, azért él, azért tűri az út veszedelmeit.

Az emberek úgy bánnak vele, mint a bolondokkal szokás. De

ő egymásután égeti végig a rengeteg gyertyát, csakhogy a lángot hazavihesse, viharon, hófúvason keresztül, legyőzve az emberek rosszindulatát.

— Ez a kis láng megköveteli, hogy neki szenteljem minden gondolatomat. Nem gondolhatok szerelemre, s nem vehetek részt dárídón. A láng lehet csak minden gondom.

Gyakran kérnek tőle lángot a hosszú úton. Egy asszony könyörög:

— Elaludt a tüzem, gyermekeim éheznek. Adj tüzet, hogy befűthessek a kemencébe s kenyeret süthessenek nekik.

Osztogatja a lángot, amelynek csak szelídség és emberszeretet lehet a neve.

Húsvét volt, mikor végigvonult Firenze uccáin s a Madonna oltárán meggyújtotta a szent lánggal a gyertyákat.

Raniero megváltozott: szelíd, bölcs, boldog emberré nevéké őt a láng. Innét kezdve Raniero emléke adott erőt a firenzeieknek az áldozatkésziségre, a kitartásra, a szenvedésre.

„Az bizonyos, hogy megmérhetetlen az erkölcsi és szellemi érték, amelyet a Jeruzsálemből hozott világosságnak az emberiség köszönhet.”

E szavakkal végződik Lagerlöf Zelma mélyértelmű elbeszélése. Szándékosan emeltük ki ezt a szimbolikus értelmű művet a kereszteslovagokkal foglalkozó regények, eposzok és novellák tömegéből.

Ezért a szent tüzért harcoltak *Torquato Tasso* éposz-hősei, ettől a lángtól fogtak tüzet *Sietikievicz* kereszteslovagjai s mindazok, akik a Szentföldet a költészet eleven forrásának használták.

A keresztesháborúkról szóló regények között tiszteletreméltó helyet foglal el *R. Berde Mária* „Romuald és Andriána”^{ic} című széphistóriája. A rajongó RemetePeters a dicső Godofred úr lába nyomán megindul a Szentsírért való harcra Frigyes császár; véle van fia s a bíbornokok serege, rengeteg zarándok. Frigyes meg van győződve, hogy az eddigi vállalkozások azért nem sikerültek, mert a keresztet íollevők nem szívbéli töredelemből, hanem adósságaiktól, szegénységtől menekülve, kalandért, kincsszomjából s más földi gondolatokért indultak útnak.

A mindvégig érdekes regény hű képet ad a középkori viszonyokról; a felvonuló seregek fölszereléséről, anyagi és szellemi poggyászárról. Ámuló szemmel nézzük a keresztesekkel együtt az akkori Magyarországot, Béla király országát. A regény nem utolsó értéke a magyar középkor életrekeltése. Frigyes seregéhez magyar csapatok is csatlakoznak.

Amíg magyar földön vonul a had, bőven ellátja őket a szittya vendégszeretet. Bezzeg a Balkánon utoléri a kereszteseket az inség.

Éhség, szomjúság, alattomos rablótámadások, hamis útra tévesztések, gyalogrobotolás volt a kenyerük.

A könyv jórésze azokat a fádalmakat, akadályokat festi, amelyek az ilyen hadjárat sikerét megnehezítik.

Az idegen viszonyok közé keveredett félművelt katonák lélekrajza s a várostromokkal, síkföldi harcokkal együttjáró romantikus kalandok egyként érdeklik az olvasót.

Az országos események előterében egy ideális lelkű lovag szerelmi története áll.

A szent kereszt visszaszerzésének a regényét írta meg *Péter Dörfler*: „Bie Schmach des Kreuzes” címen. Ennek a monumentális történeti regénynek Heraklius a főhőse.

Heraklius császár főfeladatának tekinti, hogy a Jeruzsálem elfoglalásakor elrablott szent keresztet a perzsák földjén fölkeresse. Perzsia ellen indított hadjárata csupa romantikus kaland. Átvonul a tűzimádók vidékein, Kolchis városán, a varázslók hazáján; az Ararát hegyét is útbaejti. Ninive, Babilon megelevenedik előttünk, miközben nyomon kísérjük „a szent kereszt argonautáit”.

Heraklius célt ér, a szent keresztet diadalmenetben viszi Bizáncba. De félreérti a kereszt hivatását: nem a béke aranykorát biztosítja ez, hanem a termékeny szenvedést. Heraklius nem érti a Golgota filozófiáját.

Dörfler regénye 1928-ban jelent meg s nagy nyeresége a modern német irodalomnak. Ezzé teszi lélekrajzoló s korfestő művészete, hatalmas koncepciója, mély és tiszta alapeszméje.

Mint érdekességet megemlítjük a spanyol *Camoéns*: „Luziádák” című világhírű művét, amely a mi Szent Imrénkről meglepő adatokat tartalmaz. Camoéns szerint Szent Imre felesége akasztíliai VI. Alfonz leánya volt. *S a magyar ifjúság mintaképe, Imre herceg harcolt a Szentföldön is*. Onnét visszatérvén, csakhamar meghalt. Erről a magyar legenda nem tud.

A Krisztussal foglalkozó elbeszélő-irodalom — épúgy, mint a dráma — kétféle művészi fogást alkalmaz. Egyrészt rekonstruálják a Jézus korabeli zsidó-római világot s a Megváltó szerepét, alakját állítják az események központjába. Másrészt Krisztust áthozzák a jelenbe s modern viszonyok közé helyezik: mit tenne, mit mondana most, meg tudná-e oldani szociális bajaink gordiumi csomóját.

Az írók egy része boncolókéssel megy neki a négy evangéliumnak s kezük alól élettelenül kerül ki az életet sugárzó szöveg.

A történelmi kritika nevében, bizonyos hideg pózban állnak Jézus elé s így akarják megérteni Öt, a legnagyobb titkot.

Az úgynevezett józan Jézus-életrajzok közül irodalmi színvonalon áll *Renan-nak*, a hitehagyott papnak a könyve. Renan filo-

zófus és filológus egy személyben, szépirodalmi művet ad, de kritikája visszataszító. Dilettáns ott, ahol a szívek szomjúságát kellene kielégíteni.

Művészi alkotás, szépirodalmi munka az intelligencia prófétájának, *Prohászka Ottokár-nak* „Elmélkedések az Evangéliumról” c. könyve. Nemcsak lírai, főképpen ódái szépségeit kell kiemelnünk: a nagy költőkre jellemző intuícióval közelíti meg Krisztus korát s Krisztus szívét. Kidomborodnak előttünk az evangélium alakjai, színt és életet ad nekik a valódi életfilozófia nagy művésze.

„Ezt a könyvet azért bocsátom útjára, hogy a lelkeket a krisztusi élet kifejlesztésében segítsen. E könyv segítségére akar lenni a lelkeknek, hogy a krisztusi élet tartalmába *ők maguk* hatolhassanak be szívvel, kedéllyel s kifeszített, fehér szárnyakon ráereszkedhesenek azokra a mélységekre, amelyeket lét és élet, természet és kegyelem nyit” — mondja.

Nem kritizálja, nem magyarázza, hanem nézi, élvezi Krisztust, az emberré lett Isten fölséges szépségét, lelkének mélységét, szellemének őseréjét, jellemének bubáját. Jézus kezébe hajtja le fejét és átadja neki szívét.

Az *élet* Krisztusát állítja elének Prohászka.

„Gondolatokat emberek is közöltek; Sokrates, Plató, Plotinus gondolkodó fejek voltak, de életet nem adtak a világnak. Árnyékok voltak, fényes árnyékok, de nem volt vérük, sem édes tejük.”

Krisztus az élet mestere.

E könyv érdekessége s egyben értéke, hogy az *evangéliumot beleszővi az olvasó lelkébe*. Szavakba rögzíti azt a hatást, amelyet a hívó s gondolkozó lélekben kivált Jézus élete. Kettős életet varázsol elének: Krisztus életét s az evangélium által megtisztított modern ember életét.

Összefüggő, regényes életrajzot ad Jézusról *Giovanni Papini*. Nagyhatású könyve a szó szoros értelmében véve rekonstruál: jóindulatú fantáziával kitölti az evangélium hézagait, háttérrel fest Krisztus szavaihoz és tetteihez. S közben a 20. század emberének s lelkébe is bevilágít Krisztust vizsgáló fáklyájával.

Papini megmondja, mit akart ezzel az életrajzzal:

„Nem volt még kor, amely annyira eltávolodott volna Krisztustól, mint a mai: s mégis ez a kor szorul rá leginkább. Nincs olyan könyv, amely a modern ember lelki éhségét e téren kielégítené.”

Papini közelebbhozza a ma emberéhez az ősrégi evangéliumot. A ma embere nem dogmatikai tételekre vágyik, hanem lelki táplálékra.

Olyan könyvet írt Papini, amely az *örökké élő*, tehát a jelenben is ható, tetteinket irányító Jézust állítja elének. Laikus írt laikusok-

nak; művész írt művészeti élményeket áhító közönségnek. Elsősorban a hitetlen, de megközelíthető lelkekre számít. Finom ecsetje lenyűgözi a szemlélőt: de időnként korbácsot ragad és ostorozza mindazokat a bűnöket, amelyek Isten országának a megvalósulását késleltetik.

Hogy megismerjük Papini írói módszerét, hatásának a titkát, lássunk közelebről néhány jellemző részletet.

Az első fejezet az *istállóról* szól. Bemutatja a *valódi* istállót, amely különbözik az édeskés fantázia gipsz-istállótól; a művészek által megszépített s oltárra helyezett tiszta és takaros istállótól. A naiv keresztény képzelet fényűzése meghamisította a betlehemi istállót, amely durva, bűdös és nyirkos volt. A világ legmocskosabb helyisége a szegény országok szegény népének az istállója. Mindezt a szerző megdöbbenő realizmussal rajzolja meg; aztán hozzáteszi:

„Nem véletlenül született Jézus istállóban. Nem roppant nagy istálló-e a világ, amelyben az emberek falnak és rondítanak? Nem változtatják talán a legszebb, a legtisztább, legistenibb dolgokat, valami pokoli alchimia révén, ürülékké? Aztán végignyújtóznak a trágyahegyeken s ezt úgy nevezik, hogy: „az élet élvezése”.

S ebbe az istállóba jönnek hódolni a *lélek* elé a pásztorok s a mágusok. Az oktan állat, a nép s a tudomány leborul a jászol előtt: beiktatják Jézust jogaiba. Képet kapunk az egykorú pásztoréletről, Kelet állami és filozófiai rendszeréről s megértjük a három káldeai mágus szerepét s küldetését.

Ugyancsak a történeti regényíró fölkészültségével tágitja ki a hátteret Heródes alakja mögött is.

A regényes életrajz egyik legszebb fejezete a názareti asztalos-műhelyt mutatja be.

Jézus mesterember volt: szegénynek született. Keze munkájával kereste kenyerét. Izzadt, kérges, szerszámot forgató kezek voltak azok, amelyek megáldották az együgyűeket, meggyógyították a belpoklosokat; amelyek megnyitották a vakok szemét, s föltámasztották a halottakat.

Az ácsmesterség a legrégebb és legszentebb mesterségek egyike: a földműves, a kőműves, a kovács s az asztalos a legvallásosabb mesteremberek. Minden más mesterség elfajzik: a harcos zsvánnyá, a tengerész kalózzá, a kereskedő kalandorrá lehet. A négy ős-mester anyaggal dolgozik s ezt formálja át embertársai hasznára.

Papini idillikus képet fest az asztalos Jézusról, akit a mesterség megtanított arra, hogy élni annyit tesz, mint halott és haszontalan dolgokat élő és hasznos dolgokká formálni. Valamint rücskös, görcsös olajfatönkből ágyat farag az ember a gyerekeknek, úgy lehet

a mennyek országának egy-egy polgárát faragni a piszkos pénzváltóból és a züllött cédaleányból.

Elvonul előttünk Jézus életének minden mozzanata: bekapcsolódása a mindennapi életbe; az Ó-Szövetség előképeibe s a megépítendő szebb jövőbe. Mély értelmet ad Keresztelő János szerepének, a pusztának, a hegyibeszédnek, a Miatyánknak.

„A Miatyánkban nem találsz meg a keleti imádságok émelítő hízelkedését, a magasztalások dagályosságát; sem a zsoltáros panaszos, siránkozó esdeklését, átkozódását, jajveszékeltetését. Itt egyetlen magasztalás az *Atya* szó. Ettől az Atyától nem kér az ember mást, csak egy kis kenyeret, amit készek vagyunk munka árán is megszerezni; ezenfelül kérjük tőle ugyanazt a bocsánatot, amelyet mi is megadunk ellenségeinknek; végül hathatós támogatást, hogy legyűrjük a bűnt, mindnyájunk közös ellenségét.”

Papini könyve nem tanulmány, hanem belső élmény szülötte. Egy sokat vergődött ember érkezése Krisztushoz, s érkezése szívéhez a gondolathoz, hogy Krisztus örökké — tehát most is — él.

A Kálvárián Papini szerint most is ott függ a Megváltó s keresztje alatt ott vannak a gúnyolódók, a nevetők, az érzéketlenek.

„Itt vannak ime, összezsúfolva a Koponyák hegyén: nézd meg jól őket! Ismerjük őket, testvérei azoknak, akikkel az uccán minden nap találkozunk. Itt vannak a csipás, mirigyos írástudók; itt vannak a falánkok, akik mások koplalása árán nyereszkeskednek; itt vannak a kereszt alatt a pénzemberek, a bujálkodók, a száraz törvénytudók, az erőszakos gazemberek, üvöltöző csavargók.

S az aljas, tolvaj emberiség a kereszten függő ártatlanságot gúnyolja.”

Papini gyönyörű imával fejezi be könyvét:

„Itt élsz közöttünk, Krisztusom, a földön, mely a tiéd s a miénk; ezen a földön, az élők földjén élsz az élőkkel... Most meg kell mutatkoznod. Szükségünk van rád, csak tereád, senki másra ... Várunk téged. És minden szeretet, amit ki tudunk facsarni kiégett szívünkéből, érted ég ...”

A magyar irodalomban *Balassa Imre*: „Krisztus”-át állíthatjuk Papini műve mellé, bár Balassa nem suhogtatja az erkölcsbíró szeges ostorát és nem kapcsolja be Jézus életét tendenciózusan a jelenbe. Regényt ad a Megváltóról, tele elevenséggel és színnel. Nagyjában az evangéliumokból összeállított Jézus-életrajzot követi, de a regényíró, a költő minden szabadságával él.

Visszaviszi az olvasót Augusztus korába, s kiépíti előtte a Szentföld akkori mindennapi életének minden mozzanatát. Gyakran szinte elfeledkezünk az evangélium megszokott, számtalanszor hallott szavairól s benne élünk a regény világában.

Az evangélium egyes adatait fejezetekké szélesíti, alakokat, jellemeket teremt, párbeszédet sző s cselekményt bonyolít.

Szembeállítja a zsidó s a római világnézetet s ezt az ellentétet drámai összeütközések talajává teszi. (L. „A prokurátor unatkozik” című fejezetet!)

Jézus úgy járja a falvak és városok uccáit, mint szelíd vándor. Földigérő, varratlan köntöse szaggatott, tetézve az út porától. Útjában meg-megáll a szegényes viskók küszöbén. A szegény emberek házába be-betér, leül közéjük, beszélget velük az ő nyelvükön. Eszik a szegények kenyereiből s hirdeti nekik az új tanítást.

A regény legszebb fejezete a hegyibeszédet önti cselekménybe. Mi is ott bandukolunk a fölfelé törtető Jézus alakja után s megfigyeljük hallgatóságát. Látjuk a szurtos vargát, a keménykezű tagbaszakadt kovácsot; a barnatestű halászt; a félmeztelen pásztort; az ács mestert, öreg néni kapaszkodik fölfelé lihegve. A csapat végén el-elmaradozva sántikál mankóra támaszkodva egy ifjú. Katonák is mennek vele, gazdag parasztok is. Négy núbiai rabszolga gyaloghintóban cipel egy ürínt.

Mindenki magával hozza lelkületét, igényeit, múltját, reményeit.

S a hegyoldalon ülő, guggoló, álló emberek szeme a Mesterre tapad. Belátunk a szívükbe s tanúi vagyunk a csodálatos átalakulásnak, amit Krisztus szavai előidéznek.

Sorsok gomolyognak előttünk, életek finom szövete szövődik. Halljuk az emberek megjegyzéseit, látjuk a hitetlen vagy rosszaló fejcsóválást. A szegények sírnak örömükben.

„Azok a koldusok, rongyosok, púposok, nyomorékok, akiknek vézna testét alig fődik el rongyaik; a kiéhezettek, a vakok, a némák, a nyavalyatörősök, akik eddig csak hátul mertek a Mester után kullogni; a hajléktalanok, akik a szemétdombon turkálva keresik a csontokat: most egymásra néznek eszelős boldogsággal. Babonás áhítattal kúsznak előbbre, bátorságra kapnak. Egy komoly ráncosképű férfi hangosan felsír és elfödi tenyerével ősz fejét. Ki tudja, mi jutott az eszébe, mekkora háborúságot szenvedhetett igazságáért egykor! És most a Mester azt ígéri neki, hogy övé lesz a mennyeknek országa...”

Az a festettarcú néember, aki nem mert együttmenni a többiekkel, mert a tisztességes asszonyok leköpdösték, most boldog mosollyal néz a Mesterre; szeme ártatlan kékséggel ragyog, mint a gyermek szeme...

Nyomon kísérjük Jézus szavainak a hatását a legkülönbözőbb emberek lelkében.

S a regény minden fejezete Krisztus kortársainak a szívét

nyitogatja. Beljük látunk és általuk megismerjük önmagunkat, önön szívünk szomjúságát a Megváltó ihletése után.

Balassa „Krisztus”-a kitűnő történeti regény s tele van lélekboncoló és jellemrajzoló erővel, lírai szépséggel.

Fölemlítjük *Lázár István* „Jézus” című regényét is. Bár nem olyan értékes, mint Balassa műve, ebben is találunk néhány gyöngyszemet. Lázár különös kedvvel rajzolja a miliőt, a római és a zsidó légkört.

A Krisztusról szóló eposzok közül legnagyobb hatású Klopstock műve, a klasszikus magaslaton álló *Messiás*. A vallásos eposz teljes apparátusával dolgozik a nagy német költő. A megváltás főséges tényét a mennyország, az örökkévalóság, a halhatatlan szellemek, jó és gonosz hatalmak világába emeli föl. Az eposzi főség, az eposzi méretek súlya alatt szinte összezsugorodik a parányi ember.

A cselekmény kiindulópontja az emberi nem megváltására kötött frigy-eskü megújítása az Atya és Fiú között.

Jézus érzi az áldozat világmegváltó szépségét:

„Istenatyám, a frigy s üdv napjai már közelednek,
Egy főségesb mű napjai, mint a teremtés
Műve volt.”

Eszébejut a teremtés napja: együtt nézték a megszületett világot: az Atya, a Fiú s a Szentlélek. Akkor megsajnálta a bűnbessett embert s a Fiú elhatározta, hogy megváltja őt. „Az emberi szívben légyen az istenkép újrateemtve.”

A megváltás az eposz alapeszméje szerint *az ember újrateemtése*.

Az immár testté lett Ige leborul a hegyen s imádkozik: „Istent csak Isten békíthet ki... Kelj föl, rettenetes Bírő! Szabad akaratomból szenvedni akarok ... Esküszöm neked, Isten az Isten előtt, hogy megváltom az emberiséget.”

S az Atya megesküszik, hogy elengedi a bűnt.

Míg az Atya és Fiú beszélgetett, a mindenségen szent félelem ömlött el. Mintha megállt volna a világ köre: csend volt. De a pokolörvény lelkei kétségbeesést jajgattak vissza. A gonosz lelkek ereje íme, megtörik a Golgotán. „A gonoszok rémítően zúgva, dörögve trónjukról az örök mélység fenekére zuhantak s rettenetes szirtek szakadoztak bögvé utánuk.”

Gábor arkangyal, mint az események gördülésének az eszköze, leszáll a „föld oltárához”, míg a többi angyal s az „atyák lelkei” a napba költöznek s onnét nézik a megváltást. Ádám könyörög, hogy ő is tanúja lehessen a Golgota áldozatának.

Ilyen főséges expozíció után rohamosan követik egymást az események: szörnyű küzdelem folyik a Sátán s az Úr seregei között.

Résztesz az emberért folytatott küzelemben az egész világmindenség. Majd a földre terelődik a figyelmünk s elvonulnak szemünk előtt a páratlan költői erővel megrajzolt jelenetek: a Gecsemáné kert; a papok gyűlése Kaifás elnökte alatt; Júdás szerepe; Jézus látogatása a Kálvárián, ahol megáldja az áldozat helyét; Pilátus ítékezése; a kereszthalál. Az eposz minden jelenetében szerepelnek a mennyország s a pokol hatalmai, az Ó-Szövetség alakjai.

Klopstocknak szemére vetették, hogy hőset, a Messiást Istennek rajzolja: mint *ember*, méltóbb tárgy lehetett volna az eposznak.

A földönkűszó kritika tévedett: Klopstock „Messiás”-a tökéletes vallásos eposz; a hívő lelkek örök vigasza s erősítő tápláléka.

A Jézusról szóló epikai költemények közül néhány mondatban ismertetünk olyat is, amely az *Antikrisztus-t* szerepelteti.

Szerviczky M. „Jézus” című eposza nem a világirodalomban híressé vált eposzok sémája szerint készült. Inkább azt mondhatnánk, hogy Jézus életének verses elbeszélésekbe fölaprózott megjelenítése. Két részből áll a terjedelmes költemény. Az első rész Jézus életét adja: a Megváltó születésének mennybéli előzményeivel, advent miszticizmusával kezdődik; sorra veszi az evangélium jeleneteit, a szereplő személyeket egyéníti; korrajzszerű háttérrel ad s lélektanilag is igyekszik beállítani a költői fantáziával kibővített és színezett Szentírás-fejezeteket. Az I. rész a megváltás művének a beteljesedésével, Péter csodatetteivel végződik.

Az eposz második része *Antikrisztus* történetét tartalmazza a magánjövendölések és az evangélium célzásai alapján. Fölhasználta a szerző az Antikrisztusról szóló mondákat. Elmondja származását, lezülleszt, szövetkezését a sáttánnal, aki látszólagos csodákra teszi képessé. A zsidók messiásának adja ki magát, álprófétái elárasztják a földet. A szörnyű keresztényüldözés véres drámái, Antikrisztus művei elvonulnak szemünk előtt. Beleolvasztja a szerző az eposzba Ahasvérusnak, a bolygó zsidónak a mondáját is úgy, amint azt a középkori krónikák megőrizték.

Három és félévi uralom után megdül Antikrisztus hatalma, negyvenöt nap után pedig elkövetkezik a világ vége.

Szerviczky eposzának a II. része érdekes, színes. Az I. részben megbénítja képzeletét a Szentíráshoz való ragaszkodás kényszere.

Az *Antikrisztus csodái* című Lagerlöf-regény szociális problémákat boncol. A regény szerint a szocializmus Krisztus arcát utánozza, de nem igazi Krisztus-arcot, hanem bálványképet állít a vergődő emberiség szemé elé. Ennek a bálványképnek a homlokán a következő szavak égnek: „Az én országom *csak* e világból való”; — tehát meghazudtolja Jézus szavait.

Lagerlöf Zelma regénye nagy hatást tett: olvasói és kritikussai két táborra oszlottak. Egyesek vádolták, hogy a kor mozgató eszméit lábbal tapossa s meggyalázza. Pedig a „varmlandí nagy meseszöví” csak annyit mond: fogjon kezét a szocializmus a „nem e világból való birodalomnak”, Jézus országának a törvényeivel s akkor megoldja a gazdasági élet nagy problémáit.

Az „Antikrisztus csodái” Jézus igazságait a jelen talajába ülteti el; azok közé a művek közé tartozik, amelyek Krisztus Urunkat áthelyezik a modern ember zűrzavaros világába.

Hasonló lelkület hozta létre *Blaska Mária* bájos gyermeklegendáit, amelyekben a kis Jézuska együtt él a mi gyermekeinkkel, szívükbe csókolja a jót, elkergeti tőlük az incselkedő gonoszt. A názáreti szent gyermek ott ül a homokban, Pistikének, Juliskának segít várat építeni, babaágyat megvetni. Ha beteg a kis Irmike, leül az ágya szélére s elúzi tőle a láz szellemét.

A Szentföldről nemzeti talajba átültetett evangélium a legtermékenyebb: gyönyörű virágokat hoz létre; s e virágok méhében édes gyümölcs titka lakik.

Minden nép lefoglalta magának a kis Jézus alakját. A fehéringes kisedet ott jár a magyar falu házai között; ellátogat az orosz hómezők muzsikjaihoz; misztikus bárkán járja az óceán szigetait; letelepszik Afrika vad népei közé s mindenütt teljesíti szent hivatását.

Talán egy irodalom se adott melegebb fészket a világjáró kis Jézusnak, mint a flandriai.

Félix Timmermanns írta meg a holland nép képzeletében és szívében élő Megváltó történetét. Könyvének a címe: „A Gyermekek Jézus Flandriában”.

A regény fordítója, Harsányi Lajos, ezt mondja róla:

„Ez a könyv bájos naivsággal Flandriába, a mai időkbe helyezi a kereszténység isteni alapítójának születése körüli eseményeket, ahogyan azokat az egyszerű flamand nép elképzele. Van valami Ujde-szerű ezekben a kis rajzokban anélkül, hogy szereplőikről a természetfölöttiség glóriája hiányoznék.”

Mária flamand leány. Epedve vágyódik gyermek után, mintha érezné, hogy Isten őt választja ki a Megváltó anyjául. Egy alkalommal vecsernyére menet megjelenik néki az angyal a hírrel: „A Szentlélek száll tereád és a Magasságbelinek ereje beárnýékoz téged”.

A kis faluban föltűnést kelt Mária állapota. A plébános magához hívatja Józsefet, Mária jegyesét. Megbeszéli véle a dolgot. „Hogy egy olyan igaz ember, mint te, áldott állapotban lévő menyasszonyát futkosni engedí, ez nem fér a fejembe.”

József védi a leányt: „Mária fehérebb a hónál, tisztább mint a nap”.

A plébános gyanakvó hűvösséggel kezeli a dolgot.

Timmermanns meglepő művészettel rajzolja a falu, a plébános, a zavarban lévő József ács és a boldog Szűz lelkiállapotát.

József már-már meg akar szökni a faluból, de az álomjelenés visszatartja.

Mária és József menyegzője hamisítatlan flamand esküvő és lakodalom. A legkisebb apróság sem kerüli el a szerző reálisan látó szemét: a székgonдозó sovány asszony, a gyertyákat meggyújtó nyújtózkodó ministránsgyerek, az orgonabillenttyűket simogató vén Zakariás, a padokban várakozva ülő emberek, a párosával föl-vonuló nászmenet a valóság hatását teszi.

„Flandriában — mondja a regény — akkor egy gonosz király uralkodott. Idegen volt az országban s Heródesnek hívták. A szíve „még a tintánál is feketébb volt; kiszipolyozta és elnyomta a népet.”

Heródes népszámlálást rendel. Józseféknek Betlehemben kell jelentkezniök. Mária igen fél, mert közeledik az ő órája. Éppen december 25-én írják őket össze. Nagy hófúvásban utaznak, csak a szegények segítenek rajtuk. Sok kaland és szenvedés után egy molnár házában pihennek meg. A mechelni kályha melege s egy pohárka jó konyak visszaadja erejüket. A molnár kölcsönzi szamarát s így idejében megérkeznek a népektől nyüzsgő Betlehembe.

Ez a városka valamikor nagy volt, de a pusztító spanyol és francia háborúk jelentéktelen helyé változtatták.

Az összeíró hivatalnok előtt nagy korsó sör áll. Mikor megtudja, hogy József és Mária királyi családból származnak, igen udvarias lesz, mert borraivalóra számít.

Nem kapnak sehol szállást. Az egyik vendéglőből utálatos dolgokat kiabálnak a viselős Mária felé.

A plébánoshoz is bekopogtatnak, de a hórihorgas ember nagy füstöt fúj hollandi pipájából s barátságosan elutasítja őket. (Később, mikor megtudja, hogy a Megváltó szülei kopogtattak nála, igen röstelkedik. „Mégis csak be kellett volna őket engednem! Milyen nagy dicsőség volna ez most házamba!”)

A városon kívül egy istállóban megszületik Jézus. A flandriai kis Jézus születésének, az első karácsony éj szakának a leírása a világirodalom legszebb fejezetei közé tartozik.

Mesteri kézre vall a havas éjszakában virrasztó s kártyázó pásztorok alakjának a megrajzolása.

Megjelenik az üstökös. A csoda éjszakája tele van ámuló, reménykedő áhítattal. Egy vak pásztor hegedülget, ő nem látja a csodákat. Mégis az ő hegedűjének a hangjaiból olvad szét a tájon az angyalok muzsikája.

Az istállóban történt dolgok hűen simulnak a valósághoz.

Mária vajúdása, József izgalma, futkosása, sürgölődése csupa realitás.

Mikor megvan a gyermek, Mária ujjong:

— Ó, József! József! Elolvadok a boldogságtól, mert itt van az én testem és vérem, kire Isten kiöntötte fényét. Én vagyok a kapu, melyen át Isten a világra jött!

A pásztorok beóvakodnak az ajtón. A férfiak leveszik kalapjukat, mint a templomban. Átadják ajándékukat; József alig győzi átvenni a sok tojást, vaját, zsírt, sonkát; a kendőket, almákat, rézkorsókban a tejet.

Az asszonyok dicsérik az újszülöttet: Ó, milyen szép gyermek!

Mikor a gyermek sír, a fiatal anya nyugtalankodik, már betegségre is gondol és mindenféle csicsigató szóval akarja elhallgattatni.

A vak hegedűs zokog: mindenki adhatott az újszülöttnak valamit, de neki semmije sincs. Legalább muzsikál neki.

„Mintha az angyaloktól lopta volna a hangokat. A síró gyermek elhallgatott s a jámbor parasztféjek elteltek a dal tisztaságától.”

Országos szenzációként hat a három napkeleti király pompás fölvonulása. A népmese cifraságát és gazdagságát aggatja e jelenetre a naiv képzelet. A királyok egymásután hódolnak. Gáspár keveset beszélt, mert „ő csak keveset tudott flamandul.”

Megtaláljuk a regényben Heródes kegyetlen gyermekgyilkolását, a menekülést Egyiptomba s a Názáretbe való visszatérést, hasonló népies földolgozásban.

Timmermanns regénye közelviszi a flamand néphez Betlehem misztériumát. A Szentföld termékenyítő értékeit beleszővi hazája népének a szívébe. Bebizonyítja, hogy Jézus minden időben s minden országban megszületik, csak szemünk legyen a látásra, fülünk legyen a hallásra.

A szentföldi vonatkozású szépirodalom határtalan mezején csak tallózásra vagyunk utalva.

Minden író igyekszik saját élményévé tenni a megváltás tényét. Magukba szívják Krisztus lelkét s kutatják azoknak az életét, akik közvetlen kapcsolatban álltak az élet Mesterével.

Az egyéni hódolat megható példája Gárdonyi Géának a legendáskönyve, amelyet *Arany, tömjén, mirha* címen adtak közre. Az előszó rávilágít a szerző szándékára:

„Az én aranyom nem a hegyek bányáiból való;
Az én tömjénem nem Arábia illatfáin termett;
Az én mirhám nem testi sebeket enyhít.
De csak oda viszem, ahova a Napkeleti Három.”

A legendák gyöngyfűzérét a „Hét ajándék” vezeti be. A Paradicsomból kiűzött emberpárt megszánják az angyalok s ajándékaikkal elviselhetővé teszik a siralomvölgyét. A hét ajándék: a *remény*; a *tűz*, amely melegséget és fényt ad a kietlen vadonban; a *gabona*, amely értelmet és célt ad a verejtékező munkába; a *művészet*, amely megszépíti a világot; a *gyermek* arcának a kedvessége, szemének a varázsa, angyali ártatlansága; a *dal*, amely a gyermekét ringató anya ajkán született; végül az *álmom*, amely visszaadja nekünk, ami örökre elveszett.

A kötet értékesebb novellái: A szamaritánus álma Matuzsálemről, aki az irigység s önzés páncéljában járja a világot; Mária kincse: az ékszereknél szebb lilium; Dizmász, a lator.

„Az ismeretlen ország” mélyértelmű evangéliumi példázat azok vigasztalására, akik félnek a haláltól. Gárdonyi szívesen alkalmazza evangéliumi novelláiban is kedvenc fölfogását a lélek születés előtti életéről.

Egy hatalmas király vasbányákba küldte le szolgálait. Azok idő múltán elfeledték a felső világot, ahonnét küldettek s dolgoztak az alsó világban, a sötét bányában. Egyszer aztán visszahívta az úr azokat, akik már eleget dolgoztak. Íme, így élünk és dolgozunk mi e földi világ bányájában s Isten majd visszahív bennünket és megjutalmaz.

Példabeszédben bontja ki előttünk a világ legnagyobb kincsének, a *szívnek* az értékét.

„A vérbizonyosság”-ban Péter a tömlöctartóval vitáz Jézusról. Péter ezeket mondja:

— Meghalok Érte, mint ahogy százak és ezrek vérükkel bizonyítják Krisztus igazát. Gondolod, hogy egy kedves senkiért százak és ezrek készek a vérpadra lépni csak azért, mert ő szépen tanított? Gondolod, hogy meghalnék érte, ha nem volna igaz ember? Gondolod, hogy meghalnék érte, mert kedves ember? Egy álmodozóért? Egy kétséges teóriáért? Olyan bolond embernek tartasz te engem? ...

Trajánus idejében egy ifjú végigjárta a szent szónokok kedvéért a kereszténység fészkeit. Szebbnél szebb prédikációkat hall, de a legszebbet Jánostól, az efezusiak agg szónokától hallja. János csak ezt prédikálja: „Fiacskáim, szeressétek egymást”.

S az ifjú megérti, hogy ez a legszebb prédikáció.

Ilyenfajta „aranyat, tömjént és mirhát” visz Gárdonyi a betlehemi jászol elé.

Míg Gárdonyi Krisztus ajkára adott parabolákat költ, *Rubenscu* A „Krisztuslegendái”-ban az evangélium egy-egy adatát, Jézus életének egy-egy mozzanatát szélesíti novellává. A szerzőt János evangélista megjegyzése bátorítja föl szent elbeszélések szövésére:

„Van azonban sok egyéb is, amit Jézus cselekedett”. (Ján. 21, 25.)
A hívőt bántja az evangélium szűkszavúsága s elindul a gyér adatok nyomán a képzelet színes, mozgalmas világába.

Íme, néhány Rubenescu-téma:

A csecsemő Júdás szörnyű nyavalyában szenved. Anyja elviszi Józsefékhez s a kis Jézus kinyújtja bölcsőjéből kacsóját és megsimogatja leendő árulóját. Meggyógyul a beteg Júdás.

A templomi bemutatás napján egy vak koldus többet lát Jézusból, mint az épszeműek. Fölkiált József és Mária felé:

— Ti hozzátok az arany lámpást, amely belül is megvilágít engem.

Az Egyiptomba menekülő Szent Család elalszik. Máriát szörnyű vízió gyötri: látja a heródesi kegyetlenség apró áldozatait.

A kis Jézus jóságáról, emberszeretetéről a legendák egész sorát fűzi gyöngyfüzérre a szerző.

Két kisgyerek játszik a réten: Jézus és Júdás. Kertet ültetnek.

— Készen van a kert, de nem él — szól Júdás.

Jézus rálehel a betűzdelt kőrökre s eleven lesz a kert. Júdás kezében minden élettelen marad.

Keresztelő Jánost megkísérli Heródiás.

— Az én szavam népek sorsát intézi. Koronás főekkel játszom, mint a gyermek a kavicsal. Hatalmasabb vagyok mindenkinél, de ha akarod, megalázkodom előtted.

János felel:

— Porszem vagy te, a saját indulataid rabszolgája...

Mária Magdolna rájön, hogy százszorta boldogabb nála a rabszolga édesanya, aki gyermeke arcát nézheti. S megérti, hogy a szépségnél értékesebb a jóság, mert a jóság sohase hervad el.

Mikor Jézus a Miatyánkot mondatról-mondatra megalkotta, Júdás kitárt karral előrehajolt. Keresztalakú árnyéka Jézus lábai előtt sötétlett. A Mester szomorúan ránézett s akkor fogalmazta meg az imának ezt a mondatát: „És bocsásd meg nekünk a mi vétkeinket, miképpen mi is megbocsájtunk az ellenünk vétőknek ...”

Rubenescu legendái csakugyan kiegészítik az evangéliumot: a szent szöveg fundamentumára építi könnyed meséit.

Nagy irodalma van Jézus környezetének is. Erről az irodalomról csak összefoglaló ismertetést adhatunk s néhány könyvcímet.

Gondlach „Júdás és Nikodémus” címen nemcsak e két evangéliumi alak lélekrajzát adja, hanem képet ad arról a társadalomról is, amelyben Jézus élt. A különböző társadalmi osztályok képviselőiben világnézetek összeütközését mutatja be. Érezzük annak a földhözragadt zsidó lelkületnek a rettenetes súlyát, erőtbénító

hatalmát, amely Jézus útjában állt, mikor a szívek meghódítására elindult. Egy öreg zsidó mondja a regényben: „Ha majd az ezüst harsonákat hallom, melyeknek szavára Róma légiói futásnak erednek; ha majd az elesettek halálhörgése tölti be a levegőt, akkor elhiszem, hogy itt a Messiás.”

Jézus szinte elvész a mindennapi gondokkal küzdő, szűkeszű s anyagiassá váló nyárspolgárok nyüzsgő tömegében.

„Egyszer-kétszer meghallgatták, aztán ment ki-ki a mindennapi dolga után.”

Gondlach főproblémája nem Jézus, hanem Júdás: hogyan lesz a rajongó idealistából áruló? Nem kis föladata vállalkozott az író, amikor Júdás lélektani átalakulásának apró mozzanatait cselekménnyé alakította át.

Pilátus-tól a német *Féder-er* írt nagyszabású regényt; *Szűz Máriáról* Blaskó Mária „Édesanyám” címen.

Dedek-Crescens Lajos Mária-legendái nem a Szentföldön elültetett virágok: magyar talaj érlelte őket erőteljessé és szépekké. Magyar emberek életproblémáit segít megoldani a Segítő Szűz Anya.

A középkorba építi bele meséjét *Babits Mihály* is: „Karácsonyi Madonnája” titokzatos erővel felruházott, karácsony éjszakáján megelenedő templomi kép.

Tolstoj Leó orosz stílusú Jézusa a modern város uccáit járó rongyokba öltözött jóság és szelídség, aki a szeretet s áldozat magvait szórja a szívek termékeny talajába.

Milton „Elveszett paradicsom”-át eléggé ismeri a művelt közönség.

* •*

A művészet jobban megérti Krisztust, mint a boncolókéssel dolgozó, gyanakvó tudomány. Az őszinte irodalom meglátja benne az élet Mesterét, a szívek gyógyítóját, az erkölcsi világrend megújítóját. Klopstock igazsága világít a szentföldi vonatkozású szép-irodalom óriási területén: A Messiás azért jött, hogy újratemtse az embert. Ez az „újratemtés” csak az erkölcsi jellem megtisztítása lehet.

B. Allo egy tanulmányában kimutatja, hogy Jézusról csak az adhat igazi képet, aki mindenekelőtt erkölcsi jellemét rajzolja meg. Jellemének alapvonása a *szeretet*.

A Golgotán függő Megváltó lába elé letette a maga koszorúit, virágait a teológia, a világi tudomány, a politika: de talán nem utolsók azok a virágok sem, amelyekkel a szépirodalom övezi körül Krisztus töviskoszorús fejét.

SZENTFÖLDI HEGYEK MISZTIKÁJA

(SZENT PÁ LÉS SZENT TANÍTÓK NYOMÁN)

ÍRTA:

P. OSLAY OSVALD

FERENCES TARTOMÁNYFŐNÖK

Misztika a legmélyebb kegyelmi normatív tudomány s a legfenségesebb művészet.

A valláséletet, azaz a keresztény tökéletességet, e helyen, művészeti oldaláról nézem.

A valláséleti művészetnek szükséges alapelvei: *Isten, Eszme és a Lélek*. Előfeltételei: arány, részarány, összhang, rend, világosság, cselekvés és célszerűség. Misztikus tehát akkor az ember — szoros értelemben —, ha művészi énje éli, centrálisán, rendkívüli módon élvezi az Istent, illetőleg rendkívüli módon, boldogan szenvedti őt. „*Deum páti*” a természetfeletti rendben, a rendkívüli misztika.

Isten első, főparancsolatában előírta a misztikusi élményeket, mondván: *Szeresd a te Uradat Istenedet teljes elmédből, teljes szívedből, egész lelkedből és minden erődből!* Aki a főparancsolatot megvalósítja, az már misztikus, de nem rendkívüli értelemben.

Mi az élet?

Az élet az Istenből eredő és Istenbe folyó s állandóan tökéletesedő folyamat. E folyamat irányai: a hosszúság és szélesség; a mélység és magasság. „Hogy az összes szentekkel együtt felfoghassuk, mi a hosszúság és szélesség, mélység és magasság.” (Efez. III. 17.) A bölcsélet is teljes mélységgel állítja, hogy tevékenységét a lélek az ontológiai és logikai (az élet vízszintese), továbbá az etikai és ideológiai (az élet merőlegese) dimenziókban fejti ki.

Az élet minél messzebb folyik a nevezett dimenziókban, annál inkább megközelíti az Istent; de akkor a megközelített Isten annál intímebben folyik bele kegyelmileg, valóságilag az én-be, aki végre az Atya teljességével beteljesedik (Efez. III. 19), realizálván Isten eszméjét önmagában a lélek.

Az élet vízszintese,

1. Fundamentális különbséget teszünk mérhetetlen nagy objektív világ és a kielégíthetetlen mély szubjektív én között. Ezek úgy

viszonylanak egymáshoz, mint az óceánok vize, mint a terek étere és az ezeket játszva elnyelni akaró értelmi, érzelmi és akaratú őr-mértékek: az örökké szomjas én-ek. Csak meg kell nyitni a szemek, fülek, orrok, ajkak s pórusok zsilipjeit az előttünk mozgó, feszülő nagy világunknak s ez föltartóztatlanul belénkszakad, lelkünkbe szalad minden tulajdonságával együtt. Értelmünkben azután kigyulladnak a világ ellenképei: színben, fényben, térben, időben, hangban, illatban, zamatban és kellemben. így nyer új, magasabb elhelyezkedést az objektív *fizikum* a szubjektív értelmi *képzetben* s *érzetben*. Ámde a fizikum csak egynegyede a külső, nagy mindenségnek. Tehát a magasabb, értelmi képei is csak negyed-része az ismereti összességnek.

2. A világ fizikuma mögött rejtőzködve elhúzódik az azokfeletti valóság: a *metafizikum*. Idetartoznak az összes láthatatlan, de tapasztalható s bebizonyítható erők s válfajai, anyagatómok s rokonsági energiájuk, a lelkek, a szellemek és a Végtelen. A metafizikum is vágatva rohan a titkos mérhetetlen rokonába, a lélekbe. De mivel ott az érzésekben és színképekben nem fér el a metafizikum, azért egymásra néz az objektív és a szubjektív metafizikum és felismerik egymást szellemisségükben; mosolyuk, örömük a szín és formafeletti érzelemdús *fogalomban* fejeződnek be. Ez a valóságnak másod-dik negyede a külső és a belső világban.

A metafizikai birodalomban Isten már a lélekben van mint ismeret és fogalom.

3. A fizikum és a metafizikum mögött áll a *revelátum*. Ez a Vég-telennek velünk közölt világa, amelyben az Ó- és az Új-Szövetségben részesültünk erőinken kívül. A lelkek szomjúhozzák, Isten pedig nyújtotta magát. Ebből gyulladtak ki a *hitnek* örök perspektíváiba világító fényei. Tehát az élet vízszintes vonalának harmadik negyede a kinyilatkoztatott objektív valók és az értelemben lobogó /ví-fények. Több nincsen az élet vízszintesén. De ez teljesen elég, hogy az értelemben ragyogjon fényesen s legyen láthatóvá a külső hit s tárgy világa.

Az élet merőlegese.

A kinyilatkoztatott birodalom által Isten összes viszonyaival már a lélekben van kegyelmileg. Purificatio mentis.

1. Nem elég a fának koronahosszúsága, szélessége; nem elég a lélek életének ontológiai hosszúsága s logikai szélessége, mert a fának, a léleknek mélységbe is, magasságba is kell törnie, ha teljes életté akar fejlődni! A külső való hármass birodalmának lelkünkbe való beszakadása, az igaznak igazsággá való emelkedése csak *anyagfelvétel* —

introsusceptio — a bensőbb életre. A felvett, a felfogott igazság-anyagot lelkünkbe bele kell oltanunk, én-ünkbe *beleélnünk*, úgyhogy az éni dinamikának uralma alatt, természetünké, lényünké legyen. Az *érzelme*k hivatása a felvett igazságoknak: képzeteknek, fogalmaknak, hittételeknek megmelengetése, centrális tevékenységével a *tudatba* való bekerekítése, mialatt a szív élvez: örül és gyönyörködik... Baj egyedül ott van, hogy a legtöbb ember szíve igen szűkszájú, amiért beélése csak hét szűk esztendejű!

Ámde milyen távolság van az igaz és igazság között, legalább olyan — érzéseink szerint nagyobb — távolságnak kell lennie a tisztán felfogott *logikai igazság* és *lélektani igazság* — igazságos — között,

2. Lényegesen más a szív mélysége annál az embernél, aki csak képzeteket, más, aki fogalmakat s más, aki hitigazságokat olvaszt egyéniségébe. Ezek szerint uralkodó érzelemmé válik az egyikben az *önzőség*, a másokban az egyetemes *önzetlenség*, a harmadikban a hitből származó *hősiesség*, sőt a rendkívüli kegyelmekből folyó szenvedőleges *önmegsemmisülés*. Ezek azok az Énekek énekéből és misztikusok irataiból közismert leépítések, pincék, amelyekben az altruisztikusok, heroikusok és misztikusok élnek.

Aki önző, abban az *erkölcsi* értékeknek csak egynegyede; aki önzetlen, abban kétnegyede; aki áldozatos, abban háromnegyede; végre, aki önmegsemmisülő (eximanicíós), abban az erkölcsi értékek teljessége van meg. Ez az élet mélységvonalán van.

Beoltásokkal Isten már *lélektanilag* is a lélekben van; élményünk van róla, érezzük, szeretjük őt... Puriificatio cordis.

3. Az ember, miután elméjében az igazságok fonséges koronájába borult — purificatio mentis — s miután szíve centrális tevékenységével a szeretetben meggyökereződött és megalapozódott — puriificatio cordis — nagyon szeretné tudni és érezni pozícióját a térben és az időben, hogy döntsön legjobb tudásával *életcélja* fölött és hogy azután ahhoz szabja egész életét! Legfontosabb a világban: pozíciónk és irányunk! Az ember sok és nehéz szellemi munkája révén, a világnézetek közül (anyagelvi, mindenistenelvi, kételvi, hitelvi) a legbiztosabbat: a kételvit, hitelvit — helyezi tudatába, amellyel fölemelkedhetik a véges való fölé s hozzásimulhat a Végokhoz, hogy megnyugodjék benne békében.

De a lélek világnézete már nemcsak *nézet* és *érzet*, de valóságos *szemlélet*. Az abszolút értékekkel meggazdagodott és igazságok beoltásával megmélyült individuum (magától értetődik, hogy ez a jóakarató törekvéssel vált lehetségessé) minden színét és fényét, terét és időhullámát, énekét és illatát kisugároztatja, kiárasztja: szívén, elméjén, kegyelmén keresztül a nagy mindenség látható, lát-

hatatlan és kinyilatkoztatott valójára (fizikum, metafizikum és revelátum). Aki lelki kiáradásának fényében nézi, élvezi a világot, az már *szemlélődő* lélek (contemplatio acquisita). És aki passzív fényeit sugározta, szemlélődik, az a rendkívüli misztikus (contemplatio passiva).

E kiélések, kiszakadások, melyek a lélek mélyéből törnek elő, tipikusan hétfélék, az élet relatív és abszolút értékei szerint: *élvezetiek, hasznosságiak, tisztelet-dicsőségek*, továbbá: *tudományiak, erkölcsiek, művésziek és vallásiak*. Az első három relatív-, az utóbbi négy abszolútértékű lelki kiáradás. E kategorikus hét irányban fejlődnek be az emberiség *életcéljai*, életirányai! Egyben ez a lelki tevékenységi kiáradás, amely az élet magassági vonalát képezi. A magassági vonal a valláséletben négyes *színtáját* mutat, amelyekről az isteni eszmék szállnak lelkünkbe. E színtájak Isten hegyei a Szentföldön: Sinai hegy, Boldogság hegy, Kálvária hegy s Tábor hegy. A valláséleti kiáradásokban Isten a lélekben már *életcél, eszme és eszmény* ... Purificatio voluntatis.

Valláséleti kapcsolódásaink.

Szolgai, gyermeki, baráti s j egyesi kapcsolatok.

Nagyon sok vonatkozás, kapocs, viszony létezik a dolgok és dolgok között!... A kapcsok rendjében legerősebb az ok és okozat közötti kapocs! Ez olyan erős, hogy ott, ahol fennáll, még a jó Isten mindenhatósága sem tudja megszüntetni, — hisz a Teremtő hozta létre...

A megtörténtet meg nem törtéنتé még Isten sem teheti.

Ok és okozat közötti viszony fennáll az alkotó és alkotmánya között, az író és irománya között; minden festő és festménye között; minden építő és építménye között; minden szülő és szülőtte között... s vége a Teremtő és teremtménye között.

Nem lehet tehát megszüntetni a viszonyt, kapcsolatot a szülőanya és gyermeke között... nem lehet megszüntetni Isten és teremtménye között... Tehát örökre fennáll az oksági viszony Isten és Ember között... Akár tagadja vagy akár elismeri valaki azt, akár nem ... akár elismerem önmagamban az Isten anyajegyeit, akár nem, azok bennem vannak, bennem maradnak!... *Okos és bölcs dolog tehát elismerni isteni származásunkat s azt fenntartani mindig, mindenütt s minden körülmények között...*

Most az a kérdés merül fel: hogyan s milyen kapcsolatokkal kapcsolódhatik az ember a teremtő Istenbe, hogy oksági viszonyát, függését bölcsen fenntarthassa? Azaz a végtelen nagy Óceán (Isten) s a véges óceáncsepp hogyan kapcsolódhatnak szorosan egymásba?

A felelet erre az, hogy a kapcsolható kapcsok hatfélék: ebből három esik a természetes s három a természetfeletti rendben élő ember részére.

1. A természetes rendben (kegyelemnélküli állapotban).

a) *őszinte gondolatokkal* kapcsolódunk a teremtő Istenbe. Mert az az ember, aki őszinte gondolataival felemelkedik a teremtő Úristen tulajdonságaihoz (jóságához, igazságához, szeretetéhez, szentségéhez, végtelenségéhez, mérhetetlenségéhez, fényéhez) s őt tisztelettel, hódolattal, hálaival elismeri Urának, Atyjának vallja, az gondolati, elmebeli kapcsokkal kapcsolódik az Istenbe... Ez az elme felemelkedése az Istenhez! Ilyen elmebeli felemelkedés a zsolozsma, a prédikáció, a lelki olvasmány stb. Természetes, hogy az a legtöbb, ha a *lélek elmereflektorát Istenre fordítva tartja* . . .

b) *őszinte vágyakkal*. Az az ember, aki őszinte kívánságokkal, vágyakkal, epedésekkel, törekvésekkel, célkitűzésekkel, komoly elhatározásokkal igyekszik belejutni, beleérni a nagy boldog Istenbe, az is bekapcsolódott az Istenbe. Fenntartja születési, rokonsági viszonyát a teremtő Istennel! *A lélek virágaival, illatával Te Deumozik, Magnifikátozik jóságos Teremtőjének!*

c) *őszinte szeretetének hevével* kapcsolódik az az ember, aki szíve hőjét Isten felé sugározta, Istenét őszinte szívmelegével átítatni próbálja. Az ilyen kedvesen emelkedik teremtő Isten-Atyjához és azon az úton van, amelyen egyedül megvalósítható az Isten főparancsa: „Szeressed a te Uradat Istenedet egész elmédből, egész szívedből, teljes lelkedből s összes erőidből”.

2. A természetfeletti rendben (kegyelmes állapotban).

a) *Kinyilatkoztatott Istenhittel* az kapcsolódik az imádandó Háromságba, akinek a lelke tele van a „Hiszekegy” igazságaival s ezekkel vonatkozik az Isten-Atyához, Jézus-Fivérhez s a Szentlélek-Vigasztalóhoz!...

b) *Kinyilatkoztatott Istenreménnyel* az kapcsolódik a Szentháromságba, akinek a lelkében sok-sok *erény* s érdem van, mert *üres kézben nincsen istenreménység!*

c) *Kinyilatkoztatott Istenszeretettel* csak a „tisztaszívűek” olvadnak bele a megváltásban utánunk járó szerető Istenbe!... A „tisztá” istenszeretetnek örök eszménye Jézus Szentséges Szíve. Ahogy ő egy az Atyával, úgy nekünk is egyeknek kell lennünk övele!...

Íme három selyemszál s három gyöngyfüzérkapocs, amelyekkel a boldog Istenbe, az örök Óceánba kapcsolódhatunk s vele megalapozhatjuk azt az *istentiszteletet, istenhódolatot, istenhálát, isten-*

imádatot, istenfüggést; melynek vallás a neve. Ez az istentisztelet benső, ha csak bensőnkben létezik, külső istentisztelet, ha külsőleg is kifejezésre juttatjuk a szent bensőt. Mindkettőre kötelez minket a Teremtő s teremtmény közötti viszonyunk! Ne szégyeljük megvallani őt külsőleg sem! Mert aki megvallja Jézusát az emberek előtt, úgy megvallja Jézus is az illetőt az Atya előtt! ..

Ha ezek után a *tökéletesség* szempontjából vizsgáljuk a külső és a benső istentiszteletet, istenkapcsolódást, akkor négyféle *tartóságot*, négyféle *állandóságot*, négyféle *állapotot* mutat a lelki füződésünk.

Tehát vallási kapcsolódásunk lehet:

- a) *szolgai* (önző, Sinai hegyen);
- b) *gyermeki* (önzetlen, Boldogság hegyen);
- c) *baráti* (hősi, Kálvária hegyen) s
- d) *jegyési* (misztikus, Tábor hegyen).

1. *Szolgai istenkapcsolódás*, istentisztelet olyan egymásfölötti kettős síkot mutat, aminőben itt a földön az *úr és szolga él*. A szolga lent, az önző síkban él, aki egyedül a maga kicsi életét tartja szem előtt. Csak kötelességet lát maga körül, melyeket nem teljesítené, ha nem kellene féltennie állását. Urára és sorsára irigykedik, örökkön panaszkodik. Szakasztott ilyen az *istenszolga*. Teremtő Urával szemben örökkön panaszkodik Isten tíz parancsolatára s az Anyaszentegyház öt parancsára. Súlyosnak találja a katolikus vallást s benne csak kötelességet lát. Ha nem féltené bőrét a pokol tüzétől, úgy minden istenkapcsolódást a sárga földhöz váгна!... A valláséletnek ez az első magassági szintája!

2. *A gyermeki istenkapcsolódás, istentisztelet, istenimádás* olyan egységes síkot mutat, mint aminőben itt a földön a *jó gyermek és az édesatya él*. Az édesatya ugyanazon síkon áll, a térben távolabb a jó gyermek! A jó gyermek kipirult arccal, kiterjesztett karokkal fut, iramodik édesatyja felé... Utólélni akarja! Elve, érzése mindenben követi az atyát! Nem haszonlesésből teszi, hanem önzetlenül, mert ezt így kívánja az édes gyermek kötelessége. Felelős a család jó hírnevéért!... Szakasztott ilyen az *istengyermek* fehér Mesterével szemben: kipirult arccal, kiterjesztett karokkal fut, iramodik fehér Jézusa karjaiba, ahol megsúgja neki, hogy a boldogság-hegyi erényekben követni akarja, mert azt kötelességének tartja. Nem haszonlesésből, hanem szeretetből, gyermeki ragaszkodásból akarja tenni. *Önzetlenül!* Magáért a szép erényekért. A valláséletnek ez a második magassági kegyelmes szintája.

3. *A baráti istenkapcsolódás, istentisztelet* olyan egységes síkot mutat, mint aminőben itt a földön a *jóbarátok* élnek. A jóbarátok egymás mellett vannak, vállat vállhoz vetik, egy lelkük, egy céljuk,

egy tervük van, mely őket az életben s halálban az Örökkévalóságban összeforrasztja. Ráteszik céljuk megvalósítására mindenüket; életüket is!... Szakasztott ilyen a *Krisztus-barát!* Célja, mint Krisztusnak, dicsőséget aratni Istennek s megmenteni a bűnösöket! Erre teszik rá erejüket, életüket. A cél érdekében a Kálvária hegyen az érdes köveken haladnak s viszik másokért a keresztet... A valláséletnek ez a harmadik magassági, hősi szintája.

4. A *jegy esi istenkapcsolódás, istenbeolvadás* olyan egységes síkot mutat, mint aminőben itt a földön a *jegy es-szívek* élnek. A jegyesek is egymás mellett vannak, de hol az egyik, hol a másik kölcsönösen egymás lábainál kuporognak, s megindult szerelmes szívvel nyögdecselik egymásnak: nekem nincs önakaratom, tégy velem, amit akarsz ... Ha szeretsz, jó, ha gyűlölsz, az is jó; ha föl-emelsz, jó, ha eltaszítasz, az is jó ... Nekem minden jó, csak melletted maradhassak, s mindig szerethesselek ... Teljes a reáhagyatkozás! Szakasztott ilyen a *Jézus-jegy es...* Teljes reáhagyatkozással esz-közévé lenni Jézusnak. Jézus-jegy esnek minden jó, csak Jézusnak élhessen! Jézus-jegy es örömmel szenved még pokoli tüzet is, csak öröm származzék ebből Jézusnak ... Ezt azért érzik, mert *sok titkos istenmegtapasztalásuk van* (istenközellét, elragadtatás, látomás, megjelenés, megszállás...), amit misztikus életnek nevezünk. Nekik színarany az életük, hiszen a táborhegyi színváltozásban volt, van részük. A valláséletnek ez az utolsó, negyedik magassági szintája; ezután a földön már nincsen magasabb lelki atmoszféra.

Amint a szolgálai, gyermeki, baráti s jegyesi viszonyok lehetségesek ember és ember, a személy és személy, a lélek és lélek között, épúgy valós, lehetséges a viszony az ember és Isten, a Végtelen lélek és a véges lélek, a Végtelen személy és a véges személy között! Ezért a Szentírásban a Teremtő: szolgálainak, gyermekeinek, barátainak s jegyeseinek nevezi ember teremtményeit. Lásd Énekek énekének jegyeseit, a rendkívüli misztikusokat.

Aszkétika és misztika.

Lelkek a tökéletesedésben, négyféle állapotokban, szintájaikon: a szent hegyeken negatív fejezéseknek és pozitív izmosodnak. Ezért a katolikus vallásélet mindig kétirányú *erőfeszítést* fejt ki. Ez a kétirányúság *ellentétes!* S ez az ellentéteség a legnagyobb nehézség a valláséletben. Érti ezt mindenki önmagában, aki vallásilag él...

A vallásélet külső oldalán van a *világ*, a *test* és az *egyen érvényesülési szertelensége*: ezeket a vallásos én-nek önmagától el kell dobnia, annak hátat fordítania, azt leszoritania; viszonylagos értékűnek

ismernie, tőle elválnia, elszakadnia; sőt teljesen megvetnie. . .
Erre a leszorításra tanít az aszkétika.

A vallásélet benső oldalán pedig áll *az Isten, a lélek és az egyén tehetetlenségének megismerése* (alázatosság), amit a vallásos én-nek önmagába teljesen be kell zárnia, átkarolnia, megölelnie, fölemelnie; örökélet-értékűnek ismernie, vele véglegesen egyesülnie, egybeforrnia; sőt isteniesen fölmagasztosulnia. *Az örökértékek eme fölkarolására tanít a misztika, a rejtélyes vallásélet.*

A buzgó léleknek úgy az aszkétikát, mint a misztikát egész életén keresztül kell gyakorolnia, ha tényleg Istennek tetsző életet akar élni és a jó Isten első és főparancsolatát csak részben is megvalósítani.

Rendkívüli misztika.

Életünknek, illetőleg a lélek életének negyedik, *legszedületesebb* magaslata a táborhegyi élet. A Táborhegyen van a vallási életünknek rendkívüli összefoglalátja, a földi életnek a lehető legmagasabb betetőzése. A vallási életnek eme befejező részével, a „Rendkívüli Misztika” foglalkozik, amelynek szentírási alapjait Szent Máté evangéliumának 17. fejezetében találjuk. Ez szórói-szóra így hangzik:

„Hat nap múlva Jézus maga mellé vevé Pétert és Jakabot és Jánost, ennek testvérét, és fölvivé őket külön egy magas hegyre. És elváltozék színében előttük. És orcája fénylik vala, mint a nap, ruhái pedig fehérék lőnek, mint a hó. És íme megjelenek nekik Mózes és Illés, beszélgetvén vele. Megszólalván pedig Péter, monda Jézusnak: Uram! jó nekünk itt lennünk; ha akarod, csináljunk itt három sátort, neked egyet, Mózesnek egyet és Illésnek egyet. Míg ő szólott, egyszerre fényes felhő árnyékolá be őket. És íme szózat hallatszék a felhőből, mely monda: Ez az én igen kedves Fiam, kiben nekem kedvem telt; őt hallgassátok. Hallván ezt a tanítványok, arcukra borultak és igen megfélemlének. És hozzájuk méné Jézus és illetvén őket, monda nekik: keljetek föl és ne féljetek. Fölemelvén pedig szemeiket, senkit sem láttak, csak egyedül Jézust. És amint lemenének a hegyről, meghagyd nekik Jézus, mondván: Senkinek se mondjátok e látomást, mígcsak az Emberfia halottaiból fel nem támad.” (Szent Máté 17. 1—10.)

Mindjárt a Tábor hegy lábánál, illetőleg a Kálvária hegy tetején az a kérdés merül fel, vajjon minden ember számára megnyílik-e a Tábor hegyre vezető ajtó, vagy csak a legkiváltságosabbaknak van ez föltartva a földi élet végső, negyedik hegye s annak gyönyörűsége?

E kérdésre olyan feleletnek kell jönnie, amely méltó az Atya-Isten igazságosságához, jóságosságához, irgalmasságához és szentségéhez! Mert a végtelen tökéletes Isten nem lehet *részrehajló* és

nem személyválogató, lévén ő édes mindnyájunknak *végtelen szereti!* Atyja! Tehát a felvetett kérdésre végleges felelet csak így szólhat: *Isten-Atyánk részéről a Táborhegyre vezető minden ember számára nyitva áll! . . . Amde azon az égi fényes ajtón igen kevesen haladnak át, mert az emberek javarésze, egész életükben, odáig fel nem ér.*

Isten-Atyánk öszentsége részéről megtett mindent, hogy minden embert a Tábor hegyre is felsegítsen.

1. *Teremtett olyan természetet* bennünk, amely szakadatlanul, állandóan s folytonosan: természetszerűen, ösztönszerűen, hajlamszerűen, célszerűen s rendszeresen *igényli, szomjúhozza, vágyja* az igazabbat, a jobbat, a tökéletesebbet és a szentebbet. Ezért mondja olyan találóan Halasi Sándor, a legyőzhetetlen ferences egyházi tudós: *„Az emberi akaratban benne van a veleszületett természetes vágy a legfőbb jóra”. „Ez a vágy pedig nem azért adatott, hogy délibáb után tehetetlen futássá legyen”* (Duns Scotus). Mert ha már minden por és fűszál, minden fa és virág, minden pete s tojás természetszerűen célszerűen s rendszeresen a *teljesbe, az egészbe, a tökéletesbe* tör és fut és *célját el is éri*, akkor az ember, az eszes lény, az örökéletre teremtett akaratunk, Isten örök szándékából sehogy sem ütközhetik a táborhegyi bezárt ajtóba. Tehát Teremtő Atyánk nyitva hagyta a táborhegyi ajtót mindnyájunk számára!...

2. Továbbá örökszomjas, nemes természetünket *túláradóan feljobbította* kegyes irgalmú *Üdvözítőnk és Megváltónk!* Kaptunk Tőle végtelen segítséget:

- a) a *cselekvő kegyelemben* (istenablak a lelkiismeretben),
- b) a *megszentelő kegyelemben* (a hét szentség felvétele által),
- c) a *Szentlélek hét ajándékában* (az elküldött isteni Személy által) s
- d) az *ingyenes kegyelmekben* (a kegyelmes karizmákban), de kaptuk az Úr Jézustól a tökéletes vallási élet *örök példaképét* és kaptunk olyan *tanítást* az újszövetségi Szentírásban, amely soha el nem múlik. Az ég és föld elmúlnak, de Jézus igéi soha el nem múlnak ... Ezen igék parancsolják: *„Legyetek tökéletesek, mint a ti mennyei Atyátok tökéletes.” „Istenek vagytok ti és a Fölségesnek fiai...”*

3. Végre a túláradón följobbított természetünket *megszenteli* az elküldött Vigasztalónk, kinek fölmérhetetlen a megszentelése az *anyaszentegyházban* és az egyes *lelkek egész életében!* Ezeket a Szentlélek Úristen egyszerűen Isten templomává, lantjává avatja, s arra képesíti, hogy villámgyorsan a táborhegyi illatos égi rózsává legyenek s a táborhegyi fényben, mint Péter, megszédüljenek.

A három pontból világosan látható, hogy az imálandó Szentháromság isteni Személyek kegyesen azon fáradoznak, hogy mindnyájan a táborhegyi ajtón bejuthassunk.

Ámde a valóságban *igen kevesen* jutnak fel a Táborra! A Szentháromság irgalmasan *kinálja az ingyenes kegyelmeket*, a kitüntető karizmákat nekünk: földi gyermekeinek, mi legtöbben azonban nem értjük azt, amiről Jézus beszélt hat hónappal a halála előtt, midőn kiment három tanítványával a Tábor hegyre. Íme azt is idehozom: „*Attól fogva kezdé Jézus tanítványainak jelezni, hogy neki Jeruzsálembé kellé mennie és sokat szenvednie a vénektől és írástudóktól és papi fejedelmektől és megöletni és harmadnapra föltámadni*”.(Szent Máté 16. 21—22.)

„*Akkor mondd Jézus tanítványainak: Ha valaki utánam akar jönni, tagadja meg magát, vegye fel keresztyét és kövessen engem. Mert aki meg akarja menteni életét, el fogja azt veszíteni; aki elveszti életét énérétem, meg fogja azt találni. Pedig mit használ az embernek, ha az egész világot megnyeri is, lelkének pedig kárát vallja? Vagy mit adhat az ember cserébe lelkéért? Mert az Emberfia el fog jönni Atyja dicsőségében az ő angyalaival és akkor majd megfizet mindenkinek cselekedete szerint.*” (Szent Máté 16. 24—27.)

Szent Máté evangéliuma 16. fejezetének vége tehát *életet, kálváriás életet* kíván azoktól, akik természetükben alkalmasak arra, hogy a táborhegyi nyitott ajtón tovább, feljebb menjenek, amiről Szent Máté evangéliuma 17. fejezetének elején ír... Igaz, hogy a tizenkét tanítvány közül is csak hárman mehettek a Mesterrel a fényes hegyre és ezek ugyanazok voltak, akik a Gecsemáné kertben a vértizzadó Jézushoz egészen közel voltak. (Szent Máté 26.37—40.)

Kedves Olvasóim, az itt felsorolt igazságokban tisztán lássák, hogy milyen kegyes és irgalmas a jó Isten egyetemes akarata minden emberrel szemben és azt is tisztán lássák, hogy mirajtunk, tökéletlenségünkön múlik, ha egyszer sem ízelhetjük meg egész életünkben a rendkívüli misztikus életet...

Itt azonban hangsúllyal kell megjegyezni, az isteni *szent kivételezéseket*, mely abban áll, hogy a jó Isten a *szent egyetemes élet-törvényétől* egyes gondviselésszerű személyeknél eltekint és a legrendkívülibb kegyekben részesíti azokat. A Boldogságos Szűz szep-lőtlenül fogantatott, így a *szent fogantatásban* már a táborhegyi magaslatok fölé helyeztetett; vagy Keresztelő Szent János már édesanyja szíve alatt az eredendő büntől megtisztult; vagy vannak szentek, akiket az Úr kegye gyermekkorban a Táborra tett... Ezek azonban az Úr legeslegrendkívülibb kivételei és ingyen kegyelmei.

Végső igazságként tudnunk kell, hogy a jó Isten *rendszeres akaratával* minden ember részére nyitva tartja a táborhegyi kaput és *rendkívüli* kegyként a gondviselésszerű szenteket pedig *szent hegyeket* átugorva helyezi a Tábor magaslataira... Aki tehát nem jut be a táborhegyi rendkívüli misztikus levegőbe, az önmagában

keresse az okokat, melyek legtöbbszörre abban vannak, hogy a lélek nem bírja természetszerűen a *kálváriai hősiességet, alázatot és Istenre hagyatottságot!!!*

Rendkívüli misztikai istenszeretet.

A *cselekvő kegyelem* megtapasztalható a lelkiismeret helyeslő szavában, hangjában, illetőleg nyugtatásában, mardosásában... (Sinai hegy).

A *megszentelő kegyelem* megtapasztalható a hitnek fénye által, a reménynek erősségében és az istenszeretnek melegében... (Boldogság hegy).

A *Szentlélek Úr Isten* hét ajándéka megtapasztalható abban a bátor és hős valláséletben, melyet mindenütt s mindenkor jellemzi az istenféltség, a jámborság, az erősség, a jótanács, a bölcsesség, az értelem és a tudomány ... (Kálvária hegy).

Az *ingyenes kegyelmek és karizmák* megtapasztalhatók az istenszeretnek rendkívüliségében, vagy más szóval: a vallási jegyességben ... (Tábor hegy).

A vallási jegyesség az a legerősebb kapcsolat, amely egyáltalán lehetséges az ember és Isten között. Ettől igen-igen messze elmaradnak a Krisztus-barátság, az Isten-gyermekség, az Isten-szolgátság! A vallási jegyességben épügy, mint minden egyéb jegyességben a két személy a legintimebben olvadnak egyé. Két test, két lélek, két személy nemcsak teljes egységbe lépnek, hanem egyik személy a másikat úgy megszereti, hogy saját *egyéni akarataról* a másik javára lemond mindenkorra — visszavonhatatlanul! Kölcsönösen egymásnak lábaihoz hullnak, önrendelkezésről lemondanak azzal az érzéssel, hogy kölcsönösen a másik rendelkezék élete jelenje és jövője fölött... Ezek a *tökéletes rabok! Isten rabjai...*

Hogy ez a rabság megtörténhessék a két személyben, egy rendkívüli előzménynek kellett megelőznie az akaratnélküli összeolvadást. A rendkívüli előzmény a szíveknek egy nem várt pillanatban történő kigyulladás, megdobbanása, lángbaborulása, ami heves, lázas izgalomba hozza a két személyt. Az izgalmas, heves, lázas személy azután nem képes többé parancsolni önmagának, hanem odadobja magát a megszeretettnek lábai mellé, elé, mondván: már most tégy velem, amit akarsz: jót vagy rosszat, az már nekem mindegy!...

A szíveknek eme szenvedelmes kigyulladását *istenszerelemnek* nevezzük ... Az istenszerelmeseket egy napon nem lehet említeni a nem szerelmesekkel! A szerelmes más lélek és más élet... Nem

az eszével gondolkodik, nem az akaratával akar, hanem a szerelmével gondolkodik is, akar is ...

A szerelmesek szívét *megsebezte* a szerelmes szeme, vagy szava, vagy szépsége ... stb. A szerelmes *rabságába* kerül szerelmesének s úgy bánik vele, mint labdával a gyermek. A szerelmes *elolvad* szerelmesének szerelmétől... megszédül tőle ... Szerelmes tehetetlenségét érzi szerelmében, ezért önmagával szemben mély gyűlöltre gerjed...

1. *Megsebesítő istenszeretet* (I. ég). Ha a kálváriahegyi lelkek teljesen megértek, azaz a fehér szalonjukban élő s uralkodó Jézus Szívébe temetkeztek el, véglegesen a gondviselő Istenre hagyatkoztak, akkor meglepetésszerűen szokott jönni az égi Jegyes s övéit Szíve sugaraival megsebzí úgy, hogy az isteni sebnek láza többé le nem fog esni életükben soha-soha! Szívük nagyot dobban, szerelmük öröktüze kigyullad, arcuk kipirult, lélekzetük megszorult, megmélyült, hőmérsékletük pár fokkal följebb ugrott, hangulatuk, kedélyük megélénkült, közérzetük boldog s úgy érzik, hogy szerelmesekké lettek az Úr Jézusban ...

A táborhegyiek megsebeztetése igen különböző módon szokott történni. Szent Ferencet megsebezte Alvernán az égi Cherub; Szent Klárát, Szent Paskált az Oltáriszentség, Szent Teréziát a megjelent pici Jézus, Alacoque Margitot a megjelent Szentséges Szívű Jézus ...

Az isteni szeretettől megsebzett szívűek benseje az I. mennyország, melynek mézédességét, szerelmi hevességét, boldogságát nem is tudják elmondani, de nem is akarják ... Tűzük többé nem alszik el... Égnek, de soha el nem égnek ... Égő csipkebokrok ... Megmelegített vasak ők, de amelyek melegüket nem vesztik el sohasem...

Ámde Jézus a megsebesített szívű jegyeseit az égi dicsőségben önmaga mellett óhajtja látni, ép azért a lehető legnagyobb megpróbáltatásoknak teszi ki őket. Mert szerelmével meggazdagodtak, azért elvárja tőlük, hogy a boldogsághegyi *erényektől* s a kálváriái *áldozatoktól* sohasse vonják ki magukat, sőt újabb küzdelmeket bocsát rájuk azért, hogy bizonyos ideig dédelgetvén, balkarján tartotta őket, szerelmesen babusgatta lelküket...

a) Magukra hagyja őket s elvonul tőlük messze...;

b) megengedi, hogy ismerőseik félreismerjék s az emberek megvessék ...;

c) megengedi a sátánnak a felettük való uralmat is ...

Borzalmas a Jézus-jegyeseknek az az idő, míg távol van Jézus...

2. *Megkötöző istenszeretet* (II. ég). Miután a szerelmes jegyesek kiállották a lelki szárazságokat, a hármass próbát: az emberek megvetéseit, a sátán borzalmas bántalmak, amellet az erények és áldozat-

tok gyakorlása és szent imagyakorlatok által sok-sok érdemet szereztek, Jézus őket a lelkük első mennyországából a második mennyországba emeli: megnyitja nekik szívüket s bepillantást ad *elméjüknek* az égi titkoknak megismerésére. Különösen három lefátyolozott igazságot ismertet meg velük:

- a) a *lélek szellemiségét, örök értékét* (lesznek léleklátók),
- b) a *kegyelem vakító ragyogását* s
- c) az *égi dicsőség örök fölségét* (a mennyben az angyalokat s a szenteket).

Számtalan az a lehetőség és mód, amellyel tudomásukra hozza Jézus övéinek a nevezett örök értékeket, tudniillik a *lélek, a kegyelem és a dicsőség égiségét*. Elragadtatás által, hallomás által, kinyilatkoztatás és a megjelenések ezerfélesége által (raptus, auditio, visio, revelatio, apparitio).

Midőn a szerelmes jegyesek elméje megtelik a látott és megismert égi értékekkel, akkor azok *bilincsbe lesznek verve, gúzsba kötve* s örök kötelékkel örökre *megkötöződnek*, nem tudnak már mást *gondolni, másról elmélkedni, másról szemlélődni*, csak a kinyilatkoztatott igazságokról... *Ez a megkötöző istenszeretet!* Elméjük ragyogó nappá változik, nem járnak már sötétségben! Minden kérdésre bölcsen tudnak megfelelni s mindenkinek isteni tanácsot adni... Lelkük már nemcsak meleg vas, de izzó vas.

3. *Megolvasztó istenszeretet* (III. ég). Miután a szerelmes jegyes szíve megsebesített lázban ég, miután a szerelmes jegyes elméje megkötözött az égi titkokon elmélkedik, szemlélődik s mindkettőben: szívében, elméjében nagy fejlődést mutat, akkor a jegyes kegye fölemeli őt a harmadik égbe, ahol Szent Pál apostol lelke járt. íme: *„ha dicsekedni kell (nem hasznos ugyan), de áttérek a látomásokra és az Úr kinyilatkoztatásaira. Ismerek egy embert Krisztusban, ki tizennégy évvel ezelőtt — testben-e, nem tudom, vagy testen kívül, nem tudom, Isten tudja — elragadtatott a harmadik égig; és tudom, hogy ugyanez az ember — testben-e vagy testen kívül, nem tudom, Isten tudja — elragadtatott a paradicsomba és titkos ígéket hallott, melyeket embernek nem szabad kimondania. Az ilyesmivel dicsekszem, önmagammal pedig semmit sem dicsekszem, csak erőtlenségemmel. Pedig, ha dicsekedni akarnék is, nem lennék okatlan, hiszen igazságot mondanék; de tartózkodom ettől, hogy valaki többre ne becstüljön engem annál, amit bennem lát, vagy amit tőlem hall”*. (Szent Pál Kor. II. XII. 1—6.)

A harmadik égbe való emeltetés a legkritább kegyek közé tartozik. Vannak egyházi tanítók, akik tanítják, hogy az Istent az égben egyedül Szent Pál apostol pillantotta meg, halandó lelke dacára.

Más egyházatyák meg úgy vélekednek, hogy más nagy szenteknek is megadatott az istenszemléleti kiváltság ... Legtöbbször az egyházi szent íróknak úgy vélekedik, hogy az Úr Jézus lelkén keresztül szemlélhetik az imádandó Szentháromságot...

Bármint is legyen a harmadik *égből* való elragadtatással az igazság, az bizonyos, hogy általa az emberi *akarat*, az emberi *én* szinte szétolvad... Ahogy a vas izzó állapotból átmegy olvadás, folyós állapotba, úgy az emberi belső is egészen megszédül, szétesik, elolvad, betegesen elernyed s nem tud már mást mondani, mint Szent Pállal, hogy „*szem nem látta, fül nem hallotta ...*” csak azt, hogy „*/eloszlani, /eloszlani akarok, s meghalni, s lenni Krisztussal...*” Csak azt, hogy „*élek, de már nem én, hanem él bennem Krisztus! ...*” Minden egyéniség, minden egyéni akarat felolvad bennük s csak az Isten él egyesegyedül az én-ükben ... Az értelmet, az akaratot, a szívet elfoglalta bennük az Úr!!!... Ezek csak mondhatják igazán: *egész szívvel, egész lélekkel szeretem az Istent.*

4. *Megsemmisítő istenszeretet.* A megsebesített, a megkötözött, a megolvadt érzelmű, szerelmű jegyes bensejében örökké sóhajtozik: „*Mit adhatok az Úrnak mindazért, amit ő nekem nyújtott?*” s mindennap jobban és jobban belátja, hogy az merő semmiség, amit ő érte művelt az egész életen át, akkor valami engesztelhetetlen haragra, megvetésre gyullad önmagával szemben ... A III. égből ledobja magát képzeletben a föld pora alá, a föld hitványságai mögé, a száraz gallyak s szirmok közé stb. stb. s úgy érzi, hogy tán még a pokolban is jobbak vannak nálánál... Öngyűlöletre támad egész benseje, gyűlölni kezdi lelkét azért, mert nem képes jobban, mélyebben, igazabban, szebben, szentebbül szeretni a Jegyest!... Ez az önmegsemmisítő istenszeretet!!! Ennél tovább semmi sincsen, ami tetszőbb volna az égnek ... Ezek egyszerre *borzalmasan megvetnek és szerelmesen szeretnek ... Emberiségüket gyengeségeivel megvetik, Jegyesüket szeretik!... A l á z ó d n a k és i s t e n ü l n e k ...*

Végre itt jön a megsemmisítő szeretetben a misztika szédületes csúcса: a *Szentháromság megszállása*. Maga az imádandó Szentháromság foglalja el helyét a lélekben s ennek tehetségeit a végtelenségig kinyújtja...

- a) *Az akaratot csodatevéssel látja el a mindenható, kegyes Atya...*
- b) *az értelmet a jövő szemlélettel s a messzelátással gazdagítja a Fiú . . . s*
- c) *a szívet a szentléleki szeretettel, békével nagyobbítja a Vigasztaló Isten . . .*

Az így kegyesen kinyújtott lélek örök ideáljai pedig ezekben befejeződnek:

i. a) Semmit sem tudni; b) semmit sem akarni; c) semmit se érezni; d) semmit se élni önmagának, csak a Jegyest. Docta ignoratia Keresztelő Szent Jánosnál.

2. a) Egész elméből; b) egész lélekből; c) egész szívből; d) egész erőből szeretni a Jegyest. Mi ez? Főparancs.

3. a) Minden ima; b) minden munka; c) minden erény; d) minden áldozat egyedül a Jegyesért. Boldogság hegy sarkalatos erénye.

4. a) az egész természetes rendből; b) az egész szellemi rendből; c) az egész természetfeletti rendből; d) az egész örökkévalóságból mindent a Jegyesnek.

5. a) Közömbösülni mindennel szemben; b) mindent elhagyni; c) mindennek meghalni; d) áldozatosan odaadódni a Jegyesnek. Teljes szent indifferentizmus.

6. a) Boldogan szenvedni; b) boldogan meghalni; c) boldogan megsemmisülni; d) boldogan még a pokolba is lemenni, hogy kiszabaduljon onnét minden lélek, hogy dicsérjék a Jegyest.

7. a) Az értelmükben csillagmilliárd vibráljon; b) 2.z akaratukban virágliget ontsa illatát; c) izzék és forrjék szívében a szeretet; d) az én-ben pedig egy gyönyörű oltárt emelni a Jegyesnek.

Míg az elsőfokú táborhegyi istenszeretetű lélek a saját szívébe tér, ott megtalálja fényes egét;

míg a másodfokú táborhegyi istenszeretetű lélek az angyalok és szentek egébe tér, ott találja gyönyörét;

míg a harmadfokú táborhegyi istenszeretetű lélek Isten fény-óceánjába tér, ott találja meg felolvadását;

addig a negyedfokú istenszeretetű lélek önmaga alá száll s Krisztus mélységes alázatában osztozkodik, s ebben találja meg minden megnyugvását. Az Úr Jézus elhagyta az eget és égi Atyját s lejött a földre *alázatosság nyolcszoros lépcsőjén*, úgy az önmegsemmisítő istenszeretetűek is elhagyják az eget, az Atyát, Krisztust s alázkodásukban mögéje teszik önmagukat mindenkinek s keresik az emberben az *elveszett lelket*, az *elveszett bárányt*. Útjaikon végigvégighullatják könnyeiket, mert „*az emberek nem szeretik az Istent, a Jegyest*” így siránkozott Assisi Szent Ferenc is.

Amint az olvasztott vas vagy érc kiutat keres, hogy azon át a mélyebb részekre törjön, ott a mélységben minden üreget, gödröt, medret betöltsön, önmagára vévén az Úr formáját, úgy az Isten fényóceánjában feloldódott lélek is a mélység felé keres kiutat, hogy abban eltemetkezzen, fölvegye annak alázatos formáját. Rohannak minden égit elrejtteni s szürke külső formában élni-élni sokáig a bűnösök lelkében fölkeltendő Krisztusért!

Ezekben a lelkekben „*az Atya teljessége beteljesedett*” s így ők képesek a Szentléleknek *dicsőséget* adni az *Anyaszentegyházban* s

Jézus lelkében minden időben s minden nemzedéken át.. . Mert ezek már elérték halhatatlanságukat (minden tettük örökértékű) és szenvedhetetlenségüket (minden szenvedésük már gyönyörre vált).

Az önmegsemmisítő istenszeretetűek olyan *fák* a Tábor hegy tetején, melyeknek virágba s gyümölcsbe borult a koronájuk, de gyökerei olyan mélyre hatoltak, hogy a földgömb utolsó porszemecskéje alá is nyúlnak! A mennyei Atya eme táborhegyi fáknak is mondja: *is az én szerelmes fiaim, kikben nekem kedvem telik, őket hallgassátok! ...”*

Tehát a Tábor hegy tetején ünnepnapot ül a virágot s gyümölcsöt hozó istenszeretet és az önmegsemmisítő alázat: a *rendkívüli misztika!!!*

Az élet művészi befejezése.

A nagyobb szobrászati műtelepeken, műhelyekben a sokféle nemes kőanyagon kívül sok ott a gép, amelyekkel fűrészelik, emelik és dobják, csiszolják és recézik az óriási kőtömböket a vezető művész eszméi szerint. A technikai eszközökön kívül a műtelepeken sok a munkás, az inas, akik a kőtömbök durványait távolítják el, mielőtt a kifaragandó kőtömb a művésztársak, segédek kezei közé kerül, hogy arra rá legyen öntve a modell szépsége. A szobrokon az utolsó simításokat, karakterizálásokat azonban rendszeresen e vezető művész szokta reáönteni. A kőtömbökön tehát, amelyekből műremek dolgok kerülnek elő, dolgoznak a gépek, az inasok, a segédművészek és végre maga az eszmetermelő művész. Csak ilyen előzmények után juthat a művészi alkotmány a közterek méltó alapjaira, vagy templomok szent oltáira.

A véges nagy világ az Istenművésznek a megmérhetetlen kiterjedésű műterme, melyben az ember — a lélek — anyag kerül művészi kifaragások alá. Mert az Alkotó mindenáron ki óhajtja alakítani, fönségben fölragyogtatni a bennünk levő Istenországot, Krisztus-arcot. Ezen dolgoznak az isteni műtermekben, *a)* fizikai törvények óriási fűrészzei, az életet hajtó, emelő, dobó, továbbá csiszoló és ráncoló és végre foghúzó és sűrítő gépei (ezek szoktak lenni legtöbbször a konverzió fölébresztői); *b)* az egyenességnek, a jellemnek és a becsületességnek fáradhatatlan munkásai s a valláséletnek inasai, aminők a kultúra, a társadalom, az iskola és a család; *c)* különösen a Szentírásból élő felekezetek, de főképpen a kat. egyház, melynek fölszentelt papjai igazi művésztársai az Isten-művésznek, mert az örök ideált: Jézus Krisztust csodálatos eredménnyel viszik át a vallásos emberek külső és benső életmegnyilvánulásai s végre *d)* jön maga az Isten-művész, hogy teljesen megszüpítse és meg-

ragyogtassa az embert, a föld királyát, mielőbb őt a magaslatra, az oltárra, az égbe helyezné.

Meg is jelent maga az Isten-művész az Ó-Szövetségben a Sinai hegyen a lelkek legborzalmasabb földi fölkorbácsolásával, hogy a gyönyörbe, pénzbe és hamis önzésbe merült lelkekből eredményesen fölhozhassa az igazi természetet. Óriási természeti erőkkel dolgozott az Úr, hogy megfélemlítse a bűnöst és *sub specie veri* úgy simítsa életüket, hogy azok *igazságos, okos, mértékletes és erős életelehűekké* legyenek a tízparancsolat alapján ... Megjelent fehéren a szelíd és alázatos Mester a Boldogság hegyen, hogy kegyelmével tovább ontsa a sinaihegyi igaz lelkeket *sub specié boni* erényesekké, jókká tevén őket, úgyhogy már őket a természetfölötti sarkalatos erények jellemezzék: a *vallásosság, a jóságosság, a szelídség és alázatosság*, de mindig a nyolc boldogság alapjain. Megjelent továbbá véresen nagycsütörtök éjjelén és nagypénteken a Megváltó Isten mint áldozati Bárány a szirtes Kálvária hegyen *sub specie pulchri*, hogy tökéletessé tegye a bűnösökért magukat följajnló apostoli személyeket, az állandó evangéliumi tanácsok megtartásával: *engedelmességgel, tisztasággal, szegénységgel és vértanúi áldozatossággal*. Végre megjelent az imáandó Három-Isteniszemély a Táborhegyen: fényben, szózatban s Istenember személyben *sub specie absoluti* (sancti), hogy befejezze az emberanyagon az utolsó, a fönséges simításokat „megszállásával” és egybeolvadása által, hogy *istenföltés, jótanács, jámborság és lelki-erősség* táborhegyi sarkalatos erényekben, a rendkívüli misztikái szeretetben fejeződjenek be az örökéletre teremtett földi lények ...

Ó misztikus isteni Hegyek és Magaslatok, melyeken maga a végtelen Isten-művész dolgozott alkotása befejezésén. Minek mondjalak és minek nevezzelek t teke!/? Ti vagytok a földnek legdrágább négyeshalma, amelyeken keresztül misztikusan folyik az Istenből fakadt és Istenbe szakadó életfolyam; ti vagytok a legszentebb helyek és fészkek, ahová minden idők legszebb lelkei ellenállhatatlan erővel vonzódnak; ti vagytok a lélek aranyhajójának állomásai, ahol örök gyöngyökkel lesznek megrakva az örökrévbe törtető hajók; ti vagytok a mustárfák, ahol a múlt, a jelen és a jövő fáradt lelkei egyesegyedül pihenőt találnak; ti vagytok az evangéliumi gyöngy, garas és kincshalmok, amelyekért mindenről lemondanak a lelkek; ti vagytok Loyolai Szent Ignác „négy hetébe” foglalt szellemfények, melyek orientálják az emberiséget; ti vagytok minden fények, színek, hangok és dalok, zamatok és kellemek maximái. Ó szent hegyek, ti vagytok az isteni fönségeknek arányai és részarányai, összhangja és rendje, fénye és célja, nemkülönben az örök mozgalmasság! Ti vagytok a tapasztalati istenismeretnek, istentudománynak egyetemei és akadémiai! Istenem, hogysis mondjam, minek nevezzelek, minek mond-

jalak ti isteni műtermek, amelyekben az istenmosoly mosolyog, az istenszeretet illatozik, az istenpincék ásódnak, amelyekben az égi bor megmérhetetlen hordókban van fölhalmozva, amikből aki iszik, Szent Terézia VII. szalonjába merül; Keresztelő Szent Jánossal az égi szerelem páros énekét énekli; az Énekek énekének orkeszterét élvezi és Istenét, az egyetlen *Egyet* olvasztóan erezi.

Haragszom önmagámra, hogy testi agyam, anyagtollam gyengén fogott itt, hol Isten és Jézus oly titkos-bőségesen árasztja kegyelmeit!...

Parce, parce mihi Domine!

KRISZTUS TEGNAP, MA, HOLNAP ÉS MINDÖRÖKKÉ

ÍRTA:
RÖCK GYULA

Édenben.

Kezdetben teremté Isten a mennyet és a földet s annak gyönyörűsége, Éden közepette, legszebb remekét, *az embert*. Mily tökéletes remekműnek kellett az embernek lenni, ha ő volt a teremtés végcélja, ha ő volt az Isten képmása, ha a paradicsomot az ő boldogítására teremté az Úr. S mily isteni szeretetnek kellett őt öveznie, ha az Úr hat isteni napon keresztül dolgozott, alkotott ő érte — az emberért.

S hat nap után aztán, mint az írás mondja, vévé az Úr Isten az embert és helyezé Éden kertjébe, hogy művelné és őrizné azt... és megtiltá, — mondván a kert minden fájáról ehetsz, de a jó és gonosz tudás fájának gyümölcséből ne egyél, mert amely napon arról eszel, *halálnak halálával halsz meg*.

Majd szívébe téve *a hitet* világító szövétnekül, elindította az Éden virányos útjain. És az ember ment... ment... — hite vitorlától vive — a sejtelmek útján Isten felé.

Ment-ment az élet vizei felett,
Vitte az égi tűz, a lelkiület.
Nem volt előtte csak fény s glória,
S egy tiszta mesgye, az Isten nyoma.
Körötte élet, boldogság fakadt,
Harmóniával koronázva azt.

De nagy útja elején, elé lépett a kígyó, a hazugság atyja és cserét kínált neki, mondván büszke göggel: *Nem haltok meg halálnak halálával, ha arról áfáról esztek, sőt! megnyílnak szemeitek és olyanok lesztek, mint az istenek, jónak-gonosznak tudói. . .*

S a hithez szokott ember könnyen ráállt a cserére, hisz nem ismerte a hamisságot, mert csak az égiekkel érintkezett, akik között igazság lakozik — és hitt. *Hitt az igazság helyett a hazugságnak, Isten helyett a Sátánnak* és elkövette az első nagy, örökre kiható bűnt, a hitetlenséget, hogy nem az Isten szavának híve, mintegy önként zárva el magától az élet forrását s az élet fája helyett a halál, illetve a tudás fájáról szakította le az első gyümölcsöt, . . . S ezzel

megtörtént a végtelenül gyászos, tragikus csere: életért halált, mennyért földet cserélt.

S a gyászos csere után a hazugság atyja kicserélve az ember hitét a tudvággal, vezetni kezdte, mondván:

Jöjj, jöjj csak ember, megtanítalak
 Egész világot, az erő s anyag
 Ismeretére. Tudós leszel!
 S nem fogsz törődni az égivel
 A testi élvezek virányain.
 — Ez lesz az utad, nézd mily sima!
 Nincs tilalom rajt s nem lesz soha,
 Amíg velem jössz, — s Éden helyett
 Majd másik Édent építetek neked
 Kőből,... erősét,... melyben kényelem,
 Élv, testi jólét bőséggel leszen,
 S tudom, ígérem, elvetitek
 Mindazt, mi lelki, hogyha a test
 Magára ébred vágyaival.

És azóta millió lélek keresi hamis úton a paradicsomot...
 álmaikban üzik, kergetik a boldogságot, melynek egyszer jogos
 birtokosai voltak, ahová őzüket a végtelen szeretet csupán játszani
 helyezte be, ahol oly teljes volt a harmónia, hogy az Úr anyala
 is eljárt közéjük . . .

S ezen fájdalmasan szomorú úton elindult az ember a tudás
 útján ésszel — szív nélkül... és ment-ment többezeréves útján
 a Sátánnal, mialatt lassan elcserélte hitét a tudással, poézisét a reali-
 tással, sejtelmeit tapasztalással, reményét a lemondással, álmait a
 felébredéssel és egyedül maradt küzdelmei között árván ...

S amíg bűnnel terhelt gyászos útján bandukolt a bogáncsot
 termő kietlen föld százados lépcsőzetein, addig ette a mező fűvét,
 az erdő vadját és itta a vért egész a Golgotáig, ahol beteljesedett a
 véres áldozat. És ezalatt mindegyre lejjebb, mindegyre messzebb
 tért Istentől, Édentől... lassan megismerve a tudást, megtudta,
 hogy a Sátán hazudott, hogy Isten nélkül mily nehéz az élet, Édenen
 túl mily kopár a föld, a bűnnek mily súlyos a bűnhődése s hogy
 amit megismerhetőnek hitt, a világ s annak minden tartozéka meg-
 ismerhetetlen, hogy tudása minden fokán túl csak a tudatlanság éje
 sötétlik körötte s ha mégis el akar igazodni az ismeretlenségek sötét
 káoszában, akkor — hiába minden okoskodása és tudása — hinnie
 kell. Hinnie, akár pozitív, akár negatív formában. S megértette hogy

Hiába törsz a hitnél tovább,
 Talány marad az ég, föld, világ,
 Mert a hiten túl minden hiába,
 Beljebb jutunk csak az éjszakába.

S mialatt az ember urat cserélt, vészjelként dördült bele a mindenség nagy szimfóniájába egy hamis akkord, a bűn és az Éden kertjéből a keservek mezőire riadtan menekülő ember mindegyre megszűnik, mindegyre távolabb ment, — eközben Éden elvadult és bárányok helyett farkasokkal lett tele a világ s a megromlott ember Isten képmása helyett állatává torzult...

S azóta mint űzött lélek, bolyongva bujdosik a siralom völgyében. Nincs vele az Élet ura, nem szól már hozzá . . . Nem szólítja, hol vagy Ádám? ... Nem járnak hozzá már az angyalok, hanem helyettük a bűnre kísértő Sátántól vonszolva megy árván, egyedül a vigasztalan kételkedések és a reménytelen lemondások szakadécai között a halálnak halála, a kárhozat felé ... Megy-megy és

Alatta örvény, fölötte átok,
 Isten helyett a tapasztalások,
 A könny tanítja, keserv és bánat,
 Nagy bűnhődése, hogy hitt a csábnak.
 — Kétség előtte, mögötte bú,
 Szomorú arcán örök ború ...

A Szentföldön.

Isten, aki végtelen szeretetből végtelen boldogságra teremtette az embert, nehéz útján látszólag magárahagyva, verejtékkel keresette véle kenyerét, hogy így csalódva a világba vetett reményeiben, Éden után vágyjon vissza.

Magárahagyta, de titkon látta, nézte, figyelte az ember nagy küzdelmeit s aztán, hogy el ne ernyedjen az élet kietlen útjain, alá küldte szent Fiát, hogy újjá, erőssé, tisztává, *terve szerintivé teremtse a megromlott embert s az elvadult Édent a — világot.*

S az Úr jött. Közeledő fényét eleve látta a világ jövőjét figyelő Szibilla s belerikoltott a pogányság reménytelen életébe:

A jelenen túl, messze, odébb,
 Új ember jön ... jön ... nem látni még ...
 Körötte fényár . . . nyomán a nép ...
 S gyógyítja, köti ezrek sebét...
 S az istenek is ijedten állnak ...
 Az alvilágban félnek az árnyak ...

S ő egyre jön ... jön ... fegyvere nincsen . . .
 S amíg hódolva imádja minden,
 Jelen, jövő, múlt, rabszolga, úr,
 Addig ő csendben, némán vonul
 Isteni útján célja felé,
 S látom, a jövő, látom, övé!

Imádni fogják szerte, mindenütt. . .
 — Éjfél van! ... Hajnal... Hallgass, halld, hogy üt
 Az örökóra! . . . Új nap virradt,
 Értsd meg világ ím jós szavamat,
 Halld meg, mit mondnak ma a jelek:
 — Hajnal dereng az egész föld felett...
 S epedve várja a Béke urát
 Minden ... az ember ... nemzet... faj ... világ . . .
 S jön! — Jön, közég. Nézd! Júdea felett,
 Hirdeti jöttét az angyalsereg!

És megjelent a világban szegényen és rangtalanul a minta —
az ács fia . . .

Leszállt az Élet Ura, hogy újjáteremtse az embert és világát...
 Nem akart mást, csak azt, hogy *az Isten-fiúságra hivatott embert megmentse az ördög rabszolgaságából és megállítva a hazugság és örök halál útján, elindítsa a keskeny ösvényen az örök élet felé és a világgá romlott Édent visszaállítsa.*

S nem sokat kért mindezért, csak azt, hogy *az örök életből az örök halálba csalo ördög helyett Neki higgyünk.* Neki, az Élet urának, hogy ezáltal Isten fiaivá lehessünk. „Higgyetek nekem, mert én alázatos szívű vagyok. Én meggyőztem a világot.. . Kövessetek engem.”

Nem sokat kért, de végtelent ígért: örök életet.

S hogy visszaszerezhesse, „*mintául*” állt az eltévedt ember elé, ki nem tudta, hogy hol és miként kezdje útját visszafelé és sóvárgott az útmutató után. S Ő belevilágítva a zsidóság alkonyába és a pogányság örök éjszakáiba, utat nyitva, irányt mutat az ég felé . . .

Mintául állt, a lélek mintájául, mert *Isten más lelket akart, olyant, aki kiszabadítva önmagát a világ rang- és pénzvágából, hiúságából és testiségéből, megállhasson Előtte lelkiével.*

Mintát állt, utat mutatott s útjelzőjére ezen örökérvényű ígéket illesztette: Én vagyok az út, az igazság és az élet.

S ettől a perctől nem reménytelen többé az ember sorsa, mert tudja, hogy *atyja, ki a mennyekben van, várja, visszavárja őt;* tudja, hogy hazája nem e világ, hanem a menny, ahol az Úr várja a benne bízókat, helyet készítve nekik.

S a Minta megmutatta a Szentföld három nagy, égbemeredő csúcsán a lélek szerepét, az élet útját. A *Kísértés hegyén*, a *Tábor hegyén* és a *Golgotán*. A negyediken pedig, az *Olajfák hegyén* az ember végső célját tárta elénk, a mennybemenetelt.

Az elsón, a *Kísértés hegyén* győzött a Sátán felett, aki a világ minden országát és gazdagságát elé tárva, kínálta neki, a világ hatványozása, a világ lelkének követése, a Sátán imádása fejében.

S mialatt ő egyedül állt a hegycsúcson:
Lent, lent a mélyben, lábai alatt
Egész világon aranyborjúkat
Imádva tombolt a bódult tömeg,
S azt, azt, akit várt, nem ismerte meg . . .

S az Úr végignézve a világ minden csábján, elutasította, mondván: Távozz tőlem Sátán! — Távozz! Mert nem értesz te az Isten dolgaihoz, hanem csak az emberekéihez: politikához . . . hazudozáshoz . . . bűnözéshez . . .

A másodikon, a *Tábor hegyén* az Isten megdicsőítette a Minta győzedelmes lelkét azzal a dicsőséggel, amellyel bírt a világ fundamentumának megvetetése előtt.

S azóta minden, minden, mi ragyog,
— Itt nyerte azt, ha színt, ha dallamot,
Mi fényt sugárzón ecset s tollon át,
Ragyogja bé a sötét éjszakát
Kétezred óta ...

A *Golgotán* aztán befejezte művét: meghalt, hogy feltámadjon meggyőzni a világot s új vért, új hitet, új életet ömlesztani a világ erkölcsi vérkeringésébe, megváltani a test béklyóitól a lelket, a világ rabszolgaságából az embert.

S amíg Ő a világ elé tűzte az égi út csúcspontján királyságának békejelét, a vérrel permetezett szent keresztet, addig a császár embere az Isten népének, a zsidók királyának proklamálta az egész világ előtt, s azóta

Vérrel pecsételt királyi címer,
Égen és földön isteni dísz jel,
S a Golgota e szent perctől kezdve
Egész világnak tengelye, lelke ...

Olajfák hegyéről az égbe szállt. Elfoglalta helyét az Atya Isten jobbján. Átvette a jogart, a gyenge nádszálat, hogy párezer év alatt meghódítva a jobbak lelkét, érvényt szerezzen örök törvényének:

Szeresd a te Uradat, Istenedet mindenek felett és felebarátodat, mint önmagadat/

S a *négy* hegycsúc az emberi élet négy nagy életfordulójának előképe volt.

Kettőt már átélt és ma a Golgota előtt áll, halálra ítélt, de — feltámadásra várón.

Az *elsőt*, a Sátán kísértéseit átélte a pogányszázadokban, mikor a hitéért mindent kínáló Sátánnak visszautasította lélekejtő, lélekrontó ajánlatait és a világiakat elutasítva, szegényen, lemondások, nélkülözések, megalázások és üldözések között állt a katakombák hitével a kísértés hegyén.

A *másodikat*, a táborhegyi megdicsőülést átélte a középkorban, amikor a szentek és rendalapítók imáinak teljében megdicsőülten, színeváltozottnan világítva ragyogott az eget kereső jobbak szolgálatára.

S azóta? ... Azóta éli a kínszenvedéseit s hátra van még a Golgota ... A *harmadik*.

De már ott áll a tövében, hallgatva a kereszt távolból hangzó ácsolásait, mialatt már-már indul végzete útján föl, föl a föltámadás, a mennybemenetel felé ... A *negyedikre*.

Az új korban,

S az Úr terve sikerült, megváltása hatott, megváltoztatta a világot.

Előtte más volt ember, kor, lélek,
Utána minden más útra lépett,
Előtte más volt hit, szeretet...
S utána minden testvéri lett...

Előtte minden más volt, az évszám, az életcél, a szív.

Minden nemzet máshonnan számlálta az évet, minden nép más bálványokat imádot, minden kor más világlelket: más kultúrát művelt s az emberek mint szétszórt juhok barangoltak az élet nagy pusztaságain céltalanul ...

Más volt a szív is és annak lelke, a szeretet. Volt szeretet, de csak olyan földi, érzéki szeretet, mely az önszeretet skáláján játszotta önző akkordjait, mialatt körötte közöny tanyázott, góg burjánzott, vadság tombolt, melynek posványáiban megveté nemes a rabszolgát, a zsidó a gojt, brahmin a páriát, gazdag a szegényt, ember az embert. ..

Mértékük volt a rang, származás, vagyon és az Isten ismeretére tanító bölcsesség helyett a világiak hiú ismerete: a tudás. Minden,

de minden, ami az emberen kívül való, csak az nem, ami maga az ember, ami maga az igaz érték, a lélek. Ez nem talált helyet, ez nem talált mértékegységre köztük.

S az Úr ezeket, ezeket a pogány mértékegységeket értéktelenítette el, mondván a rangra: aki közületek nagy akar lenni, az legyen a ti szolgátok; a származásra: Ábrahám fiainak mondjátok magatokat? Az Úr a kövekből is támaszthat fiaikat Ábrahámnak; a pénzre, vagyóra: mit ér, ha az egész világot megnyered, de a lelkednek kárát vallod; végül a tudásra: ha csak annyi a ti tudásotok, mint az írástudók és farizeusok tudása, akkor semmiképpen sem mehettek be az Isten országába!

S ezen elértéktelenített, mennyei jussra nem jogosító mértékegységek helyett *felállította a maga egységét, a szegénységet, szelíd-séget, tisztaságot*. S ennek ígéri a mennyet, a földet és az Isten megláthatását. Ezeknek, akik Ő előtte kimaradtak a világ mértékegységeiből, mindmáig. Ezeknek, akiket nem fogadott be a világ, mert nem e világból valók ...

S mikor ezekkel *eltörölte az Ur a testi embert, egyben meg is teremtette a maga új embermintáját, a lelki embert* s útnak engedvén, mondván: azt cselekedjétek embertársaitokkal, amit akartok, hogy azok is tiveletek cselekedjenek.

S azóta zökkent, fordult a világ,
Már-már legyőzte a lélek a sárt
Már-már az ember más útra lépett...
S gazdát cserélt a szív és a lélek.

Új irányt vett föl pályáján a föld a — magasságok felé ... s az ember a világ széles útjáról a keskeny útra tért.

Megkezdődött az újjáteremtés, az ember irányválttatása, visszafordulás az Isten felé, hogy amint a hamisság nagy forduló-pontja minden jónak, szépnek, nemesnek pusztulását hozta, úgy most az igazság birodalmának a megalapításával elkezdődjön újra mindeneknek jóvá, széppé, nemessé alakítása, hogy amint Édenben fordulóponthozott volt, hogy Isten helyett a Sátánnak híve, elvesztették Édent, úgy most az, hogy a Sátán helyett Istennek híve, visszanyerjék azt s kezdetét vegye Isten új országa, mert beteljesült az idő és új korszak, új évek kezdődtek ... az Úr országa alapításának 1 ... 2 ... 3 ... 1931. esztendeje ...

S azóta minden más.

Egyetemessé lett a szeretet elve, s kitárt isteni szívébe rangon, fajon és vagyonon túl befogadta mindazokat, akik igazságszomjjal, szerető szívvel jöttek, kik magukat hozták, magukat kínálták neki.

S azóta más lett az évszám, más lett az életcél, más lett a vallás lelke is, mert azóta nincs számba se vehető goj, megölhető rab-szolga, állatszámba vett pária, hanem csak egy fogalom, egy mérték: az ember.

Az utolsó időkben.

Csak még a világ s annak berendezése az állam, nem lett más, nem hódolt még Krisztusnak. Most ezeken a sor . . .

Előbb Édent teremtette az Úr s belehelyezte az embert. Most az embert formálja előbb újjá és aztán az aklot, a világot: Édent.

A társadalom még nem keresztény, a világ még nem hódolt meg, mert sem a pap, sem a hívő nem tudta megakadályozni *a gőg és önzés nevelő két eszköznek, a rangnak és a pénznek túlnövéseit.*

Tehát még csak e társadalmi akadályokat kell eltörölni, hogy az újjáformált, újjászületett ember, a keresztény lélek lelkéhez méltó keresztény világban, Édenben, a boldogság földjén lakhasson újra.

Még csak a világ szerve nem keresztény, még csak ez falazza szét gőgig fajzott ranggal és a könyörtelenségig mételyező vagyonnal a krisztusi testvériséget, az embert az embertől. . .

Még csak itt, ennek százféle pogány politikájában nem jutott vezérelvé, hogy: *egy a ti mesteretek, a Krisztus és ti mindnyájan testvérek vagytok . . .*

Még csak ez — a világ! — nem tudott meghajolni az Úr ama parancsa előtt, hogy szeresd felebarátodat, mint önmagadat.

Még csak ez áll útjában az Úr országának. De ennek a ledöntésére már nem az egyház a hivatott, melynek kétezer éven áti kérését, szavát és parancsát nem hallgatta meg a világ; sem a morál, melyet a jogrenddel játszott ki az érdek hatalma, *hanem az, aki felépítette, az Antikrisztus, az a régi kígyó.*

S most ez az idő jön. Már látszik, hogy

Az Antikrisztus ideje eljött,
S távoli harcok mennydörgései,
Vad káromlások, istentagadás,
Nyomor és ínség növekvő zaja
Jelzi közelgő diadalait...

S a másik Krisztus, a Szent s Igazi,
Mindegyre némább, nincs mit mondani. .,
— Nagyobb a lárma, mint a csend szava
S a tagadástól alig látni a
Szent, glóriától dicsőült fejét.

— Borult az égbolt, a vizek felett
 Átláthatatlan sűrű köd lebeg.
 — Köröttünk árnyak, tévtanok, elvek,
 S mérgezik, sebzik egyre a lelket, —
 S ácsolja már a bűn a keresztet...

És ha ledöntötte Antikrisztus így saját maga építette országát, helyébe az új kort, *az Isten országát, nem 6, hanem az Úr* fogja meghozni. Antikrisztusé az akadályok lerombolása, Krisztusé az új világ felépítése.

Amaz csak arra van, hogy bemutassa, milyenné lesz az a kor és ember, amely a Sátánnak hisz. Csak arra való, hogy kiábrándítsa az embert a mulandóság két legnagyobb mezejtőjéből, a rangból és a pénzből.

De

Ha majdan szégyen lesz a rang s vagyon,
 S megtörik minden kísértés azon,
 Amit az Úr írt elének egykoron:
 A szereteten és alázaton,
 Akkor jön Éden, boldogság, élet,
 S szóhoz kerül majd végre a lélek.

Már bontják a pogány államok merev bástyáit a pogányok, önmaguknak kell lebontaniok a maguk építette, az Isten tervén és eszközein kívül szervezett bástyáikat, a gögből és önzésből épült világukat. Mert még Krisztusnak útját állja a kétezer év alatt át nem keresztelkedett világ minden államrendje.

Most ezek felett fog ítélni az Úr. Most *ezeket akarja mássá, kereszténnyé tenni, hogy végre mindeneket megújítva, újjáteremtve, új eget és új földet adjon nekünk — amelyben igazság lakozik;*

amelybe mindazok, akik befogadtatnak, higgyenek őbenne, hogy Isten fiaivá lehessenek;

hogy egy akol és egy pásztor: új Éden és új ember: testvériség legyen a földön.

S most ez az idő jön. Ezt hozza, ezt sürgeti a világ, ezt műveli a tudomány, ezt szántja alá a politika, mert ezt kívánja az erkölcs, az igazság és minden-minden, — az Isten országát.

S az új idők hajnala, az új jövő régi Krisztusa jön a közel jövő horizontján, akin már szinte látni, hogy

Isteni fényár közepett ragyog,
 Szívéből égi, örök szólamok,
 Szeretet csendül s ajkain át
 Hit, vigasz árad, s keze csak áld ...

Virrad. Virrad a nagy nap, a leszámolás napja, melyben összedül minden, ami nem Istentől való, amit a Sátán épített, állam, tudomány, társadalom, s megmarad, amit ő teremtett:

Vallás és erkölcs, hit és szeretet,
Mert azt, mi más, azt nem illeti meg
Az örök élet; — időt, kort rája,
S hantolja bé a múlandósága ...

S akkor az ember majd elkezd újra ott, ahol elhagyta Ádám, hogy az ördög helyett Istennek híve elinduljon az örök élet útján — *Krisztussal Isten felé:*

Oda, oda, hol megleli, mit
ösztonszerűleg kíván a szív,
Oda, ahol majd eléri újra,
Amért az Isten életre hívta,
Oda, oda, hol meglátja, kit,
Bár láthatatlan, keresve hitt:
A Názáreti Jézust.

Ő VOLT

ÍRTA:
TORMAY CECILE*

A nagy orosz mocsarak felől repülő, fehér fõrgeteget hajtott a szél a határmenti városra. Az õrvénylõ hóban meleg emberi hajlékok kitaszított fénycsíkba dergett re-

megve az ablakok előtt. A házak alján kísértetiesen követték egymást a behavazott uccalámpák. Fõllobbanó, eltûnõ apró fénypontok. Mintha viaszgyertyás körmenet kanyargott volna lefelé a hegyoldalra. A holtra fagyott folyó vén hídján két kicsiny lángsor szaladt át. A toronyóra tompán ütött. És ekkor egyszerre, mintha láthatatlan kezek tüzet csiholtak volna egy óriási fekete falon, lefutó ragyogások támadtak az éjszaka sötétjében: a templom csúcsíves ablakai élni kezdtek a zimankó alatt...

Az emberek elbújtak, még kutya sem ugatott. Csak túl a sorompón, kinn az országúton vergõdött a hóviharban egy magányos szekér a városvégi kocsmá felé.

A kocsmá ivójában már sokan voltak. A nedves venyige füstölt, az ázott darócruhák gõzölögtek a pálinkaszagú melegben. A hosszú asztal körül fáradtan, szótlanul ittak az emberek.

Fuvarosok, munkások, züllött diákok, csavargók. Az egyetlen széken egy katonaviselt ember ült. A kemence mellett a megolvadt, havas lábnyomok között vörõshajú asszony feküdt a padlón. Félig nyitott szemmel, fájdalmas arckifejezéssel aludt. Szétterített szoknyáján két gyerek vinnyogott.

A kocsmáros idõnként bedugta a fejét a sõtés felõl és egy darab szénnel számokat írt a falra, ott, ahol még tartott a vakolat.

A fuvarosok pálinkát akartak.

Valaki leesett a lócáról. Mikor a földre ért, fölébredt és káromkodott. Megdörzsölte a térdét, aztán lehúzta a csizmáját, a lámpa felé emelte és hunyorogva átnézett lyukas talpán.

A diákok nevetni kezdtek. Az ember haragosan meredt rájuk. A félszemén tejfehér hályog volt, egészen olyan, mint a lovak szemén, az arca vörõs és fényes volt a fagyástól.

Most már mindenki nevetett. A kocsmáros véletlenül rálépett a földõnkúszó gyereknek a kezére. A gyerek visított. A vörõshajú asszony felült és szitkozódva hívta az Istent.

* „Viaszfigurák” c. mûtõl. Singer és Wolfner Irod. Intézet engedélyével.

— Hiába hívod, úgy se jön!
 — Bezzeg nem jön, — dörmögte a félszemű ember — nálam se járt soha.

— Nálam se...

— Az Isten is olyan, mint a pénz... csak az urakhoz megy.

Egy hórihorgas borzas diák fölsóhajtott:

— Hogy van pénz a világon, azt még csak elhiszem, de hogy Isten volna, azt már igazán ...

Az apró, szurtos ablakok alól fuldokló köhögés hallatszott és egy csavargóformájú tüdővésztes ember hirtelen felkönyökölt a lócán. A szeme sajtóságon égett, kiálló pofacsontján tüzelt a feszes bőr. Rekedten rivallt a diákra:

— Se pénz, se Isten, se urak, se semmi!... Mindennek vége legyen!

A kemence irányából aggodalmas hang emelkedett:

— De hát mi lesz, ha semmi se lesz?

— Hát semmi! Az a legegyszerűbb ...

A félszemű közelebbcsúszott a tüdővésztes csavargóhoz.

— Honnan kerülsz ide, testvér?

— Az asztal alól — dörmögte a katonaviselt.

A fuvarosok nyitott szájjal röhögtek.

A tüdővésztes ember sebes, bizalmatlan pillantással nézett körül, aztán olyan halkán felelt, hogy csak a közelülők hallhatták:

— Szibériából? ... — ismételte ijedten a félszemű és hirtelen odébbhúzódott.

A diákok összenéztek. A borzas diáknak krétafehér lett az arca.

— Te is megszóktél?

Az orosz nem felelt, csak köhögött fuldokolva, rettentően és a köhögése úgy hangzott, mintha a mellében vásznat hasogattak volna.

— Sokan voltatok odaát? — kérdezte a diák elgondolkozva.

— Sokan ...

— Hát ők hol maradtak?

Az orosz lehorgasztotta a fejét és fásultan faragni kezdte az asztal deszkáját.

A félszemű nyugtalan lett. Többször egymásután az ajtóra nézett.

A katonaviselt oldalbalökte:

— Tán vársz valakit?

— Csendőrt vár! — a diák szava beleveszett a rekedt munkás-hangok zsvijába. Az asztal végén ordítózni kezdtek a részeg fuvarosok.

— Se Isten, se cár, se urak, se semmi!...

BOEMM RITA: JÉZUS MÁRIA ÉS MÁRTÁNÁL

ROTTMANN MOZART JEZUS A TEMPLOMBAN

A lármázó emberek egymást tüzelték, egyik-másik már ököllel verte az asztalt. A poharak csörrenve, mereven ugráltak. A kocsmáros fenyegetőzött.

— A katonaviselt megint oldalbalökte a félszeműt:

— Csak ordítani tudtok! Ha most bejönne ide a cár, úgy állnál előtte, mint a beteg kutya. A csendőr előtt is úgy állnál, az urak előtt is.

— Nem állnék föl senki előtt! — a félszemű dühösen rázta a csizmáját a levegőben és a hangja sűrű lett, mint a sár.

— Nem állnék fel az Istennek se, a cárnak se! A csizmámat vágnám a fejéhez, hadd lássa, milyen rongyos.

— Fogd be a szád! — rivallt rá a katonaviselt.

— Te fogd be a szád! — kiáltozták a munkások ellenségesen. — Te se a cárnak, csak a ruhájának állnál fel.

— Hiszen a ruha a cár! — üvöltötte a borzas diák. — A csendőr is csak ruha, az urak is csak ruhák!

A félszemű csúfolódva vigyorgott a katonaviselt emberre.

— Jönne be ide a cárod egy rongyos daróckaftánban, tudom Istenem, hogy nem állnál föl előtte, pedig három évig görnyedtél a kabátja előtt...

Az orosz szárazon köhögött.

— Minden csak ruha a *világon*, csak a ruha mondja, hogy ki kicsoda, mondja annak, aki elhiszi... — Egy pillanatra lopva, elégedetten feltekintett, aztán mintha megfizették volna érte, figyelmesen faragta tovább az asztal deszkáját.

A katonaviselt nem mert többet szólni. A munkások lázba-jöttek.

— Nem tiszteljük senki ruháját!

— Nem tisztelünk semmit!

— Csak a pálinkát...

— Az éhséget!

— Azt se, amíg lopni lehet!

— Ülve maradunk a csendőr előtt is, még a cár előtt is!

A félszemű tenyerével csapkodta a padlót:

— Nincs olyan hatalom, amelyik felparancsolna engem innen...
Nincs olyan ...

A kocsmá felett ebben a pillanatban nyugalmas, érces szárny-csapással suhant át valami az éjszakán. A falban megrezzent az apró ablakok üvege .. Odakint tompán zúgott át a hóviharon a templomi harangok éjféli szava.

— Karácsony van. Krisztus a földre jött — mondotta a vörös-hajú asszony a szegletben és keresztet vetett.

Az emberek erőltetetten nevetni kezdtek, de a durva, idéetlen

arcok gyűlölködő izgalma, mintha felengedett volna. Bárgyú visszagondolás kifejezése tükröződött az ittas szemekben.

Ők is meghallották a harangzúgást. öregek, férfiak, munkások, csavargók, mindannyian elmúlt karácsonyjéjelekre emlékeztek. Behavazott templomok, éjféli misék, térdeplő népek, megszentelt gyertyák ...

— Nem állunk föl... — dadogta egy hang halkán, csökönyösen.

— Nem állunk föl... — hörögte a többi fojtottan, akadozva, mintha a harangzúgás szorította volna össze a torkukat.

És ekkor váratlanul, szelíden, lassan kinyílt a kocsma ajtaja. A harangzúgás hirtelen hangosabb lett. Fenségesen tódult a külső nagy sötétből a kocsmaszobába.

Odabent hirtelen csend támadt.

A hóiharban rongyos daróckaftánban egy koldus állt a küszöbön. Az arca halvány és szenvedő volt, sötét haja nedvesen csapzódott a vállára. Nagy, fénylő szeme, mely nem parancsolt és nem tiltott, a végtelenség magányos szomorúságával nézett az emberekre. És a füstös, zsúfolt csapszékben egyszerre fölálltak valamennyien.

A jövevény lassan, biztosan haladt át a kocsmaszobán, úgy, mint aki ismeri a járást a szegények között. Rongyos barna kolduskaftánjának bő ujja eltakarta mellén összekulcsolt két kezét. Lépte nem vert zajt a megilletődött csendben, mégis haladt; mozdulata nem látszott, mégis mintha köntösének suhanása szelíden megsimogatta volna az elfehéredett arcokat.

Mindenki ránézett és ... senki se tudta, hogyan történt, — egyszerre nem volt ott többé ...

Az emberek egy pillanatig még dermedten állva maradtak. Értelmetlen, zsibbadt kifejezéssel fordultak össze a tekintetek.

— De hát miért álltunk föl?

— Ő volt — mondotta az asszony halkán.

MAGYAR CSERKÉSZEK A SZENTFÖLDÖN

ÍRTA:

D^R. MATTYASOVSZKY KASSIÁN
O. S. B. REÁLGIMNÁZIUMI IGAZGATÓ

Nem tudományos leírás akar ez lenni. Megírták ezt már mások. Nem a zarándoklás ájtosságait akarom ismertetni. Egyszerűen csak azokat az élményeket szándékozom rajzolni, melyeket cserkész, magyar cserkész élt végig, míg Palesztinát járta ...

Éjfél nem volt messze, midőn a Szuezi csatornán átkeltünk Egyiptomból Palesztinába. Cserkészek tanulhattak leleményességet attól az embertől, aki tudott úgy ahogy magyarul is, de ott várta már a kairói vonatot a perronon és amint megszimatolta, hogy egy többtagú társaság utazik, azonnal mellénk szegődött és, mondhatom, mindenben lelkiismeretesen útbaigazított. Átvitt a vámon, az útlevélvizsgálaton stb. De azután, mikor mi már benn voltunk az elkantari vonaton s ő meg csak a kerítésen kívül maradhatott (így is még hozta nekünk a jó vizet s adogatta át a kerítésen sorba kulacsainkat), őszintén megmondta, hogy hát bizony ezért a szolgálatért igen szívesen fogadna el valamit. Ez utóbbit már a cserkész elengedte volna. De mi méltányoltuk fáradságait és szegénységünkhöz mérten cserkészbecsülettel honoráltuk segítségét. Ez az ember ebből élt!

A vonaton ugyan nem igen akadt sok hely, de azért az egész sivatagot végigaludtuk s már csak az egykori Kánaán földjén ébredtünk fel. Magyar szempontból nézve a vidéket, csodálkoztunk, hogy itt egykoron oly szőlőfürtök is teremtek, melyeket két ember is alig bírt elcipelni. A sivatag után azonban valóban termékeny földek következtek. Majd jött az angol repülőállomás, majd átszállás és cammogás a „gyors”-vonaton Jeruzsálem felé.

A fogadás, mint máshol is: nagyszerű. Ott vártak az állomáson: a magyar konzul, a palesztinai cserkészkiküldöttek, a magyar zarándokház alkormányzója. Autó vitt bennünket a modern városon át a régi város damaszkuszi kapujáig. Itt a konzullal s a többi kísérőnkkel együtt leszálltunk az autóról s most már gyalog iparkodtunk a mi cserkészfelszerelésünkkel hátunkon és kezünkben a damaszkuszi kapun át. Velünk szemben arabok, zsidók, ősi öltözetben, tevék, szamarak, öszvérek megrakodva egy úton, minden gyalogjáró nélkül,

foglalták el a befelé vezető utat. Átjutva a kapun, benn találtuk magunkat az ősi Jeruzsálemben. Hát mi már hozzá voltunk szokva az uccai élethez, hiszen tíz napot töltöttünk csak Kairóban, de ott mégis szélesek voltak az uccák és a sok mindennek, ami ott az uccán történt, volt elég helye is. De itt? Minduntalan beleütköztünk egy teve oldalába vagy egy öszvér terhes rakományába, melyet hátán cipelt, majd gyermekek jöttek csoportban, majd férfiak, asszonyok, arab és zsidó módra, de voltak elegáns európaiak is gyalogosan. Olyan összevisszaság, hogy talán még az Aranyszarv hídján sem lehet ilyet látni! S ebben a sokaságban és sokféleségben akadt ismerősünk. Nem tudtuk miért, de már messziről mosolyra, kedves üdvözlésre derült az arca. Csak mikor közelünkbe ért, tudtuk, minek örült: felemelte a kezét és cserkészmódra üdvözölt. Messze, több ezer kilométerre hazánktól, ismerős, barát állott előttünk. Soha sem láttuk, soha sem beszéltünk vele, mégis ismerős volt, mégis üdvözölt, mert testvér volt: cserkész volt. Soha nem éreztem annyira a cserkészlet nagy erejét és világtörténelmi jelentőségét, mint itt: a távol Keleten! Nem tekintve időt, helyet, távolságot, nem tekintve háborút és háborús (nem béke!) szerződéseket, nem tekintve katonaságot és hadikészülődéseket, nem tekintve semmit, csak egyet érte és látva: *ez is ugyanazt a tíz törvényt vallja és tartja, ez itt nekem testvérem: Üdvözöl a „cserkész”!* ...

Az osztrák-magyar zarándokház, a mi szállásunk, a Keresztút mentén épült. Itt ment el mellette az Úr! Itt hordozta a nehéz keresztet! Valahányszor kiléptünk a zarándokházból, mindannyiszor ez jutott eszünkbe. Pedig volt, ami elvonja gondolatainkat tőle! Az uccai élet, a lárma, az uccán ülő s idejüket kártyával, szórakozással, teázással, kávézással rabló benszülöttek! És mégis! Csodálatos, nem őket láttuk, hanem az értünk szenvedő Krisztust. Mentünk mi is ezen az úton. Pénteken délután három órakor. Akkor, amikor ő is erre ment. Mentünk Pilátus házához, mentünk az uccán, találkoztunk Veronikával, Cirenei Simonnal, Máriával, az édesanyjával, láttuk a kegyetlen gúnyolódó tömeget, hallottuk a kiáltásokat, melyekkel ösztökélték, hogy keljen fel: újra vinni a véres keresztet. Elérkeztünk a Kálvária hegyére. Felmentünk a templomban lévő lépcsőkön, imádkoztunk, elmékedtünk a kereszt tövénél s odacsúszunk a Szentsír kőlapjához, hogy könnyeinkkel, csókjainkkal illessük a Szentsírt, melyben ő feküdt. Nem törődött velünk senki! Hiszen Jeruzsálemben minden az uccán történik, még az imádság is. Az arab leteríti imaszőnyegét s Mekka felé fordul és letérdel és kiterjesztett kezekkel imádkozik. Nem akadályozza őt ebben senki! A zsidó megmosakszik, odamegy a régi templom falához és hangosan sír, hangosan imádkozik. Rendőrök őrzik,

angol katonák védik a kíváncsiak ellen. Krisztus útját járók is szabadon mehetnek. Nem kell engedély hozzá! Talán megnézik őket a tevehajcsárok, az Öszvéröszökélők, talán beleütöknék kecske-, bárányvezetőkbe, pásztorokba, talán kénytelenek hallani kereskedők és pénzváltók hangos kínálásait, de más nem zavarhatja őket semmi. Mennek az úton, melyen kétezer év előtt ő ment: a Megváltó, az Üdvözítő. És a cserkész ment ezen az úton. Megtanulta, már tudja, hogy az élet útja nehéz. Tudja, mily erőfeszítésbe kerül, hogy embe-
rebb ember legyen, érzi, hogy ily út vezethet csak az igazság felé. S a magyar cserkész az igazságot keresi. Az igazságot s ha nehéz az igazság útja, nem törődik vele, hanem törtet felfelé, mindig előre s mindig előre, hogy emberiségében kitermelje az emberebb ember mellett a magyarabb magyart is! Hol találna ehhez egy magyar cserkész jobb talajt, mint ott, hol nem a magyar igazságot, hanem az örök igazságot feszítették keresztre!

Élmény! Ennél nem volt nagyobb élmény egész utunkon!

Egy ízben meglátogatott otthonunkban, az osztrák-magyar zarándokházban egy Budapestről ideszakadt idealista zsidó. Dicsekedett, hogy gyermekei már nem tudnak más nyelven, csak héberül s nem is akarja, hogy másképpen megtanuljanak, mivel ők azért jöttek ide, hogy pionírjai legyenek az eljövendő nagy és hatalmas Zsidóországnak. Mily lelkesen tudott erről beszélni. Mondta, hogy a cserkészet is meg akarja alakítani a zsidók közt, mert — mondja — az itteni cserkészek nem igazi cserkészek: az arabokkal való összetűzéseik alkalmával mindig az arabok mellé állnak! Hát e földön tehetnek-e mást az igazságot kereső emberek?

Az angol nevelésügyi megbízott, *H. G. Bozmán*, Palesztina kultuszminisztere, aki egyúttal Palesztina első cserkésze is, tiszteletünkre ünnepélyt és uzsonnát rendezett. Az uccán találkoztunk vele először. Messziről üdvözölt s mentette magát, hogy nem tudott ott lenni fogadásunkon. Az ünnepély után pedig a nagy hallgatóság előtt kijelentette, hogy sajnálja, hogy nem tudja nyelvünket, de reméli, ha még egyszer arra járunk, már saját nyelvünkön üdvözölhet minket! A kedves uzsonna után, ahol a görögdinnyét mag nélkül szeletekben szolgálták fel és sok más édesség mellett ihattunk annyi tejesteaát, amennyi csak belénk fért, — bevonultunk a szaléziak dísztermébe ünnepre. De az ünnep már előbb kezdődött: már az udvaron cserkész-zenekar üdvözölt. S mivel sok olasz fiú is volt (a szaléziak is Olaszországból valók), olasz dalokat is játszottak. S mily figyelmesek voltak! A *Giovinezzá-t* nem merték előbb játszani, míg meg nem kérdezték, vajjon most (abban az időben volt a Vatikán és Mussolini közt a feszültség) a mi katolikus felfogásunkat nem bántja-e, ha eljátsszák?!

Az ünnepélyen azután a nemzetek egész serege szerepelt! Természetesen először angol, majd arab, szír, olasz, görög (ezek voltak a lelegegásabb és teljesen egyforma cserkészuniformisban!), egyiptomi, sőt akadt egy süketnéma birmai cserkész is, aki a tiszteletünkre eljárta a kardtáncot. Szerepeltek öregek, fiatalok, egy fajtából többször is, így különösen az arabok! Végre nekünk magyaroknak is fel kellett mennünk a pódiumra s néhány magyar és cserkésznotát elénekelnünk. Sajnos, hogy valami specialításra nem készültünk! De eszünk ágában sem volt, hogy mi Palesztinában még szerepelni is fogunk! Felejthetetlen volt! Nem akartak elengedni, pedig a zárandokház alkormányzója már nagyon szorgalmazta a menetünket, hiszen a zárandokházban mindenkor pontosan kellett megjelenünk az étkezéseknél! Fotografálás a keleti esti világosságban s búcsúzkodás: A viszontlátásra! Okvetlen jertek Magyarországra! Stb. stb. S mi azzal a gondolattal váltunk el, hogy mégis jó cserkésznek lenni! Még a külföldön is! Hazafelé menet csak azon csodálkoztunk, hogy az ünnepélyen egy zsidó cserkész sem volt ott! Talán nincsenek is itt, Palesztinában? Pedig mikor ott voltunk az Arrow-Parkban, arról a néhány fehérkendős, aranyfej szorítós cserkészlől, kik Palesztinából jöttek, azt gondoltuk, hogy mind palesztinai zsidó. S most, hogy itt vagyunk, tűnt ki, hogy egy se volt zsidó, mindegyik benszülött arab s még hozzá katolikus! Most értettük meg azt, ami miatt egy ízben Velencében oly nagyot bámultunk: a dogepalotában arab cserkészek üdvözöltek, együttesen le is fotografáltak és katolikus papok voltak parancsnokaik! Az evangélium ereje ily szép gyümölcsöt hozott a cserkésztörzsökön!

Jeruzsálemben két bencés monostor is van. Egyik az Olajfák hegyén: franciáké, másik az utolsó vacsora helyének szomszédságában: a németeké. Ezt a helyet a protestáns Vilmos császár vásárolta a katolikus szerzeteseknek: a bencéseknek ajándékol! Amott nem voltunk, csak találoztunk egyes bencésekkel a monostorból, emitt voltunk és a magyar oltár előtt, melyet éppen előttünk lévő zárandokcsoport hozott ide, miséztünk is: imádkoztunk is sokakért, magunkért is: a magyarokért, a magyar hazáért! Ez a monostor: a Boldogságos Szűz Elszenderedésének tiszteletére készült: *Dormitio Beatae Mariae Virginis*. S míg itt a Boldogságos Szűz elhalálozásának helyén oly nagy szeretettel fogadtak minket s vendégeltek meg, addig az utolsó vacsora helyére a tőszomszédságban csak papucsban vagy mezítláb léphettünk be, mert most e hely mohamedán mecset, és éppen ezért itt, az utolsó vacsora helyén, az Oltáriszentség szerzésének termében még keresztet sem vethettünk és csak lélekben fohászkothattunk, mivel az áhítat minden külső megnyilvánulása itt szigorúan meg van tiltva! Sírt a lelkünk s ökölbe szorult a kezünk. S ezért

még belépődíjat is kellett volna fizetnünk, ha nem egy arab cserkész van velünk! Íme. Itt is szabad a cserkészruha s tiltott a kereszt jele ...

Cserkészélményeink közé tartozott az is, ami bibliai ismereteinket, különösen egy-két feltűnő s kérdéses bibliai hely megértését előmozdította.

Igen érdekes volt, midőn nem egyszer mi is átmentünk a „tű fokán”! Úgy mint a Szentírás mondja, hogy nehezebb a gazdagnak bejutni a mennyek országába, mint a tevének átjutni a „tű fokán”. Hát méltóztatik tudni, mi is az a „Tű foka”? Mi se tudtuk addig, míg nem láttuk. Pedig ilyen tű foka sok van nálunk is Magyarországon. Képzeljünk csak el egy nagy kaput, melyet ki kell teljesen tární, ha kocsi megy át rajta, de rendes körülmények közt, ha ember akar átmenni rajta, nem tárják ki az egész kaput, hanem annak csak az úgynevezett kis ajtaját nyitják ki. No hát kérem, ez a kis ajtó a „tű foka”. Persze, hogy nehéz a tevének átbújni rajta. Ha jön, rendesen kitarják az egész kaput. De ha nem tárják ki, talán megpróbál átbújni a kis kapun. S ki tudja, hátha sikerül is ez neki?

Aztán meg hányszor olvastuk az evangéliumban, hogy az Úr Jézus meggyógyított beteget s aztán azt mondta neki: *Vedd fel az ágyadat és járj! A te hited megszabadított Téged!* Hát kérem, most láttuk, mi a keletieknél ez az „ágy”. A nagy melegben nem alusznak ám dunyhák és párnák közt s ennek következtében nincs is szükségük oly ágyakra, mint amilyenekben mi szoktunk aludni. A keleti embernek „ágya”: egy gyékény, melyet leterít a földre, erre fekszik s még jó, ha betakarja valamivel magát! Ezt az ágyat természetesen könnyen felgöngyölhette s vállára vehette bárki! Nem azért írom, mintha az Úr Jézusnak nem lett volna hatalma oly erőt is adni a betegbe, hogy a mi rendes ágyainkat is elbírija a vállán, de hiszen erre nem volt szükség! A csodás gyógyítás után a beteg rendes erejű ember lett, már pedig a rendes erejű emberek sem igen próbálgatják a mi ágyainkat felemelni, annál kevésbé vállukon cipelni!

Mennyire tisztulnák a fogalmak, ha az ember a külföldet járja!

Élmény! Hogyne akadt volna élmény! Hiszen élmény volt az is, mikor egymást érték a régi s a modern Jeruzsálem behatásai. A benszülöttek úgy élnek, mint akkor, kétezer év előtt. Olyan ruhában járnak, olyan lapos (lángosforma vagy maceszforma) kenyeret esznek, oly furcsán készített ételekkel táplálkoznak, úgy árusítanak, veszekszenek, pénzt váltanak stb., főznek, varrnak, mosnak, nyírnak stb. az uccán, mint régen. Aki azonban akar, élhet teljesen európai módon is. Van már vízvezeték! (Mindig azzal ijesztettek, hogy a nagy melegben nem ihatunk, mivel a jeruzsálemi víz telve van bacillusokkal s betegségnak az okozója.) Van villanyvilágítás! Van telefon, távíró (igaz, hogy méregdrága, egy távirat Konstantinápolyba

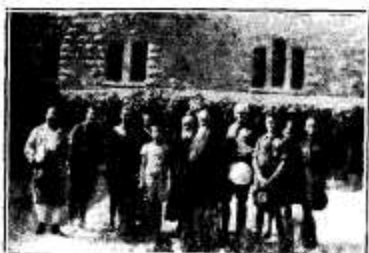
több mint harminc pengőnkbe került!), vasút, autó s kitűnő autótút stb.! A zarándokház igazgatója, a jeruzsálemi pátriárka segédpüspöke mesélte nekünk, hogy mikor ő legelőször idejött, csak ló- vagy öszvérháton lehetett utazni. Ha beesteledett, sátrat vertek, megpihentek, akárcsak a cserkészek. Azután jött a kocsí, majd a vasút, majd az autó s most már repülőgépek is röpdösnek Jeruzsálem felett a „rendet” csináló angol katonák jóvoltából, akik számára Jeruzsálem falain kívül fényes barakkokat kellett építeni a benszülötteknek. *Milyen szabadnak és dicsőnek készül ez a hivatalosan Zsidóország!*

Természetesen hát mi is, nem lóháton vagy öszvéren (pedig talán érdekes lett volna és talán sajnálja is egy-kettő, hogy nem így utazhatott), hanem autón jártuk a vidéket. Kedves biztatása volt a püspöknek, midőn elmesélte, hogy nem is oly régen: alig fél éve, egy társaságot, mely két autón rándult ki, s melyekben egy angol püspök utazott kíséretével, nem messze Jeruzsálemtől, a beduinok teljesen kifosztottak és kiraboltak. Életet nem öltek, csak a második autó sofőrjét sebesítették meg, mivel ez (látva az első sorsát) el akart menekülni! Hát a beduinok is modernizálódtak. Azelőtt a karavánokat fosztogatták, ma az autókat állítgatják meg. Jó bevezetés volt ez a mi autótutazásunkhoz! Nem igen vigasztalhatott az a körülmény sem, hogy az angol főhatóság azonnal angol őrszemet állított erre a kritikus helyre: egy hegyi kanyarodóhoz, hiszen ilyen alkalom nem egy akadhat a beduinoknak a mi hosszú, kétnapos autótutunkon! De azért nekiindultunk.

Bejártuk úgyszólván egész Palesztinát. Jerikó, Holttenger, Jordán, Betlehem, Kána, Názáret, Tábor hegye, Haifa, Karmel hegye, Tibériás, Genezáret tava, Kafarnaum stb., stb. Melyikről szóljak, hiszen mindegyikről már bőven írtak. *Cserkészszemmel mi volt a legérdekesebb?*

A Holttengerben megfürödtünk, nem tudtunk lemerülni, feldobott a víz. Napokig éreztük a sós víz hatását, fürdőruhánk alig akart kiszáradni, kitisztulni. Érintettük Jordán szent vizét, igen kellemesen úszkáltunk Genezáret tavában, melyen az Úr járt. Legkellemesebb fürdés volt azonban Haifában, ahol a tenger kitűnő hullámain élveztük. Cserkészszemmel talán ez volt a legemlékezetesebb. Csodálkozni csak azon csodálkoztunk, hogy semmi víziélet nincsen erre, úgy mint mifelénk. Mondtuk is, hogy majd nekünk kell eljönni csónaktúrára a Jordánon a felső tótól a Genezáret taván át egészen a Holttengerig. Be megbámulnának minket erre!

Jerikó mellett megnéztük a kísértés helyét, hol az Úr a pusztában böjtölt. Tábor hegyére cserkészerő kellett, hogy félelem nélkül feljussunk. Oly erősek az autótút kanyarodói, hogy a korlátnélküli úton csak újabb és újabb visszahajtással és előretörtetéssel tud fel-

A DORMITIO UDVARÁN

A HOLTENGER

DÁVID TORNYA JERUZSÁLEMBEN

SIRATÓK FALA

JERUZSÁLEMI CSERKÉSZZENEKAR

VIA DOLOKOSA

CSEKÉSZDÉLUTÁN JERUZSÁLEMBEN

JERUZSÁLEMI ECCA

A JORDÁN PARTJÁN

jutni. Persze a visszahajtsánál soha sem tudhattuk, melyik pillanatban esünk a mélységbe! Fenn a hegyen kitűnő kilátás tárult elénk! Eszünkbe jutottak a régi idők, midőn e hely még erődítmény volt, még a keresztesvitézek is itt védték magukat!

Feledhetetlen volt Betlehem. Este mentünk oda, hogy a karácsonyi szent éjét ott éljük végig. Vacsora után kimentünk valamenynyien az erkélyre és a néma csendben a csillagok fényénél végigtekintettünk azon völgy felett, ahol a pásztorok legeltették nyájaikat. Felcsendült ajkunkon az ének, a karácsonyi ének! Csendes, tiszta éj vala ... Pásztorok, pásztorok örvendezve ... stb. stb. Nem volt szem, mely könnybe ne borult volna. Éjjel azután felkeltünk és ott a jászolnál miséztünk és hallgattunk misét. Reggel meg ott voltunk a nagymisén, melyen a környék népe ősi öltözetben, pásztori ruhában és a nők fehérkendős fejviselettel vettek részt és vették magukhoz az Isteni Üdvözítőt. Betlehem felejthetetlen emlék. Egy palesztinai város, melyben csak katolikusok laknak! Itt van Szent Jeromosnak is a barlangja, ahol a Szentírást fordította!

Hasonló érzelmekkel voltunk Názáretben is! Itt is korán keltünk (de azért mégsem éjfélkor), hogy a názáreti ház helyén végezhessük ájtatosságunkat. Kánában kis kancsókat árultak, olyanokat, mint amilyenekben az Úr a vizet borrá változtatta. Kármel hegyén Illés próféta ünnepén voltunk, éppen búcsú napján. Az alacsony karmelitakolostor úgy emlékeztetett a magyar kolostorokra, mintha egy ember tervezte volna. Nemrég volt itt előttünk a magyar karmelita főnök is.

Aztán egyszer csak megérkeztünk a palesztinai határra és át kellett lépnünk Szíriába. Milyen kicsi volt itt a Jordán! S milyen lehetetlen helyen láttamozták útleveleinket és milyen sokáig tartott! Még inkább reggel volt, mint délelőtt s alig találtunk húst és tiszta-levegőjű helyet a határházikó környékén, ahol leülhettünk. Az állatok (birkák, kecskék) talán több tiszteletben részesültek itt, mint az emberek!

Cserkészszemmel, cserkészlélekkel végigjártuk a Szentföldet!

Egyiptomból jöttünk és Szírián át Törökországba mentünk. Lelkünk telítve volt s reméljük nem fog kiüresedni sohasem.

Damaszkszról kellene még megemlékeznünk, a nagy és szép szír fővárosról, hol Szent Pál lakását és meneküléshelyét szemléljük, hiszen ez is szorosban a szent eseményekhez tartozik! E kivételes, vízzel és növényzettel teli szép vidéken száguldottunk tova Balbeck felé, hol azután felszálltunk a Hajdárpa felé törtető Taurus-expresszre. Itt Balbeckben szólt este a magyar nóta a tiszteletünkre s magyar nóta hangjai mellett táncolt a vendégsereg s aludtunk el mi a napi nagy fáradtság után.

Nem tudom másképp befejezni élményeink leírását, mint Witz Béla, a Magyar Cserkészszövetség elnökének szavaival, melyeket a rádióba mondott: „Tehát nem álom és nem mese, hogy a magyar cserkész lába alatt az elmúlt nyáron megdobbant Bulgária, Románia, Törökország, Görögország földje. Valóság az is, hogy a magyar zászló ott lobogott Olaszország, Franciaország, Svájc, Svédország és Ausztria földjén. Ezenkívül átverekedte magát a magyar cserkész Egyiptom földjére is, végigjárta a királyok sírjait és kénytelenült rásodálkozni a magyar cserkészre a Napisten híres temploma, a szfinxek hosszú sorával együtt. És az elmúlt nyáron történt az is, hogy a magyar cserkész az igazi Keresztutat végigjárta Jeruzsálem-őén. Elment Betlehembe, Názáretbe, Kafarnaumba, végigszárguldott a damaszkuszi országúton s miután megpihent a havas Libanon lábainál, visszajött újra, mint ahogy tavaszkor ugyanonnan visszazállnak a fecskék!

Pompás és nagyszerű dolog ez mindenképpen, de százszorosan szebb és értékesebb, ha ráeszmélünk, hogy ez *a magyar fiú* útja volt. Egy nyár alatt a magyar fiú dübörgött végig annyi országon, a magyar fiú kopogtatott be Párizs érsekehez, Mussolinihoz, Egyiptom kultuszminiszteréhez és a jeruzsálemi pátriárkához. És az ajtó mindenhol kinyílt előtte és mindenhol körülöngte a magyar fiút a szem és a szív mosolyának igaz barátságát jelentő melege!”

Már Budapesttől Esztergom felé robogó vonaton voltunk, midőn egy világot ismerő és világot járt papi tekintély azt mondta hazatérő cserkészeimnek: *Egy eszme hozhatja meg a világnak a tartós békét és nyugalmat: a cserkészeszme!*

S azóta magyar tudós tollából megírt magyar történelemben olvasom: A világbéke megteremtéséhez nagyban hozzájárulnak a cserkészcsapatok!

Szentföld békétlenjei ismerjétek fel a szent békét, melyet a cserkészzet hoz az emberiségnek!

* *

Ilyen élményei voltak az esztergomi bencés gimnázium 14. Holló Cserkészcsapatának a Szentföldön, az Úr 1931. esztendejének nyarán.

A H E G Y I B E S Z É D

ÍRTA:

BLASKÓ MÁRIA

Álmos, ködös reggel volt. A köd nehezen feküdt a hegycsúcsokon és csak egyes körvonalak erőlködtek át a fehér füstszerű gomolyagyon. A kocsis reggeli utóálmát szuszogta a bakon és csak akkor ébredt föl, amikor a fiatal káplán ideges mozdulataival fölugrott a kocsira.

A kocsis ásított. Jobban szemébe billentette kalapját és lendítve egyet a gyeplőn, álmosan szólt oda a két türelmes jószágnak:

— Hé, Csillag, Rajka.

Elindultak nagy ráéréssel, kevés igyekezettel. A kocsisnak se volt sürgős, a lovaknak se. A káplán is közömbös arccal húzódott be a hátsó ülés sarkába.

De ez a közömbös arc csak olyan volt, mint az a ködfátyol a hegyek fölött. Színtelen tömeg, de ha szétoszlatná a napsugár, meglátnók mögötte az ezerszínű és hangú életet. Zöld erdők, ahol párjának dalol a kis madár és felhördül a szívenlőtt vad. A hegy mélyében zakatoló bánya, kacagó, panaszkodó, imádkozó és káromkodó emberekkel. A hegy fölött kék égboltozat tarka színváltozatokkal, szelíd báránnyelűvel és készülő villámokkal. Ezer színben az ezerárnyalatú életnek a képe, de most mindent eltakar a színtelen köd.

A káplán arckifejezése is eltitkolta azt, ami odabent lejátszódik. Eltakarta a fekete színt, a befelé sírások ezüst könny cseppjeit és a felfakadt sebnek véres pirosságát. A színtelen arckifejezésben csak ez ült:

— A plébánosom elküldött a filiálisra prédikálni, jó, hát elmegyek prédikálni.

De azt már nem árulta el arca, hogy a lelke előtt a vágyak bíborszínével festve dómok szószékei, egyetemi katedrák, akadémiai székek éltek. Nem árulta el a tengersok vágyat és ambíciót, amelyet bámulói és tanárai egyaránt csak élesztettek:

— Ebből a fiatalemberből rövid idő alatt vagy püspök lesz, vagy egyetemi tanár a leghíresebbek közül.

A közelebbi jövőt pedig így határozták meg:

— Vagy kiküldik külföldi tanulmányokra, vagy maga mellé veszi a püspök az aulába.

Külföldre azonban a drágaság miatt egyet sem küldtek ki, az aula megüresedett helyére meg az egyik kanonok unokaöccse került, ő pedig megkapta a rendeletet:

— Erigyj, fiam, az egyik legistenhátamögöttibb faluba egy öreg, süket plébános mellé hirdetni az Úr igéjét az elhagyott nyájnak.

Engedelmeskedni kell. Hát jó. Elment. Itt van. Itt van, mint egy engedelmességi gép, de nem mint egy ember, akinek szíve van és a szívében élet és ambíció. A szívet összetörték benne, mindennel, ami benne van.

A köd oszladozni kezdett. Foszlányai megültek a hegyoldalak hajlásaiban. Mintha meseország hosszúszakállas törpecskéi játszanának bűvöcskát a hegyek között és csak a szakállukat lógatnák ki erre is, arra is. A nép egyszerűbb nyelvén pipáltak a hegyek.

És ahogy az öreg magyar arca földerül, ha rágyújt a pipára, a pipázó hegyek arca is derengeni kezdett. Előtűntek az eleven kék és zöld színek, sőt már valami halavány pirosság is mosolygott a Mátra fölött.

A kocsis hátrafordult:

— Káplán úr!

— No?

— Prédikáció is lesz? (Nem mintha az Isten igéje érdekelte volna, csak tudni akarta, meddig kell várni a lovakat.)

— Lesz — dűnyögte vissza a pap.

Akkor jutott eszébe, hogy nem is készült a prédikációra. Pedig a textusa az egyik legszebb tárgy: a hegyibeszéd.

„Midőn pedig Jézus a seregeket látta, fölment egy hegyre és miután leült, hozzájárultak tanítványai és ...”

Élesen, szóról-szóra idézve csilingelt most lelkében minden szó. Persze ... Hiszen ez volt az a híres próbabeszéde ott a bécsi teológiaián, amelyiknél kollégái meghatva gratuláltak és az egyik öreg tanárának könnyes lett a szeme. És megjósolták neki a nagyszerű jövőt, fényes pályafutást.

A káplán lehuntya szemét. Nem akarta látni a hegyeket, amelyek eltakarják előle a pályát és a hegyoldalban kibontakozó zsúpfedelű, szurtos kis tót viskókat.

Lelke előtt kitérül egy kapu és újra ott van az ünnepélyes, hosszú folyosón, ahol lángoló arccal vitatkozik a legérdekesebb témák fölött. Ott a saját szobája. Művészi kis kép az íróasztalán, körötte ezer színben az átálmódott jövőnek képei repdesnek. Lelke felszáll egy lépcsőn a könyvtárba. A szentatyák, filozófusok, tudósok hívogatják, feltárják előtte föliánsaikat és ő leül közibük a zöldes villanyfény alá. Most megszólal a csengő ... Ihletet és ízlést lehel a szeminárium kápolnájának minden egyes faragott köve és festett

üvege és a kórus éneke művészi szárnyalással repül az ég felé. Fürdik a lelke minden színben és hangban. És miközben fölmegy a szöszékre, még jobban kitárul a lelke és már a dómot látja, ahol egykor prédikálni fog. Előkelő hölgyek és urak, arisztokraták, bölcselkedő eszű emberek: hívők és hitetlenek. A hívők extázisba ragadtatnak és a hitetlenek megtérnek, a legtudósabbak is kénytelenek beismerni: ez a fiatal pap meggyőzött minket...

Egy nagy zökkenés. A kocsi majd féloldalt billent a tegnapi sárban. A káplán kinyitja szemét. Első tekintete egy ráncosarcú vén parasztasszonyra esik, aki két mezítlábás kis gyereket rángat maga után. Egyforma vékonyhangú, egyforma idegen kiejtéssel visítják felé:

— Dicsértessék a Jézus Krisztus ...

Megborzong a lelke.

— Ezek közt élni... Ezeknek prédikálni! Mikor egy szál sincs, amely lelküket összekösse, egy hang sincs a szívükben, amelyik közös volna!

Vénasszonyok, akik ásítózva csörgetik az olvasót, tarkakendős menyecskek, akik reggeltől-estig a tóban állnak mosni és meghamisítják a tejet, amelyet tőlük vásárol a borvirágos orrú, vén tanító és házsártos felesége. Emberek, akik nem tudnak másról beszélni, mint a baromról és szidják a papot a párbér miatt. Verekedő, piszkos, szót alig értő, káromkodó kis fiúk és sivalkodó kis leányok.

Szeretne keserűen felkacagni.

— Ugyan, mit is prédikáljak ezeknek?

— És ép erről a tárgyról... A hegyibeszéd ... Amelyiknél az első diadalt aratta, amelyik kapcsán az első álmait szőtte ... El-andalog rajta:

... A hegyibeszéd ...

Fölnéz. Akkor veszi csak észre, hogy már egész erejével ki-sütött a napsugár. A ködbaránykák rebbenten szétfutottak, a hegy-csúcsok feltűzték aranykoronájukat. Ott szemben a legmagasabb hegy délcegen emelkedik ki a többi közül, bársonyos zöld pázsitja ragyog a napsugárban, lapos tetején szinte világít a kicsinyke, fehér tisztás, ahogyan glóriát sző mögéje az égő napkorong. Ilyen fényben állhatott az a hegy is, ahová fölment az Úr Jézus, hogy elmondja a hegyibeszédet.

Ez a gondolat megragadja.

— Ha ez volna az a hegy ... És most menne föl rajta a Mester elmondani a hegyibeszédet.

Észreveszi, hogy kocsija bekanyarodik ép a hegy lábához és döcögni kezd felfelé a lejtőn.

Kibontakozik takarójából. Köpenyét kigombolja. Lélegzeni akar nagyot és mélyet. És előrehajolni, hogy nézze a hegyet.

Ha az Úr Jézus menne föl rajta ... Ott, azon a zöld bársonyban fehérülő hegyi úton. Szinte látja. Köntösét meg-megfogja a bozót, szent arcába besüt a napsugár. Az Úr Jézus megy föl a hegyen.

Azalatt kocsija dökög tovább föl a hegylejtőn. Az útszéli bozót bele-beleakad a kerék küllőjébe. A pap megy föl a hegyen.

A káplán nem is érzi, hogy mennek. Azt képzelet, hogy egy helyben áll a tömeg között és nézi az Úr Jézust, hogyan halad mindig feljebb és feljebb. A tömeg követi. Rendezetlen, ígére és életre éhes tömeg, öreg és gyermek, férfi, asszony, ifjú és leány. Tarka köntösük libeg a szélben. Szutykos kis zsidógyerekek álmélkodva szaladnak a többi után. Most még értelmetlen arcok és csukott szívek, de vonzza őket a Mester, aki indul fölfelé. És a tömeg követi Jézust.

Annyira elgondolkozik, hogy nem is hallja a köszöntgetéseket. Pedig a hegyoldalon már tódul fölfelé a falu népe, a magasan fekvő kis templom felé. Öreg asszony és tarka-barka palóc menyecske. Cifra kendőjüket meglebbenti a szél. Férfi és asszony, legény és leány. Meztlábás kis gyerekek futnak a többi után. Itt van a pap kocsija, cseng-bong a beharangozás. És a tömeg követi a papot.

A káplán pedig lelkével Jézust nézi. Ott áll a hegyen. Ennek a hegynek csúcsán, amelynek lejtőjén most gördül fel a kocsi. A napsugár most szent feje fölé szövi a glóriát és a Mester szelíd arcán ott lángol szívének sóvárgása. Látszik, hogy várja a tömeget és ölelni szeretné valamennyit. Magához ölelni és szólni hozzájuk, hogy megnyissa a szíveket. És megtanítsa a szépségre, szeretetre, boldogságra azt az öreg asszonyt és fiatal leányt, a mogorva embert és értelmetlenül bámuló szurtos apróságot. Mind-mind... A tömeget. Az egyszerű, koldus, értelmetlen, durva, piszkos, bűnös és mégis csak — öntudatlanul is — Istenre és boldogságra vágyó szegény ... szegényke tömeget.

— Jézus ...

Mint a lehellet, úgy hagyja el a pap ajkait a szó. Nézi a hegy-csúcsot és kimondhatatlan vágy fogja el, bár valóban ott állna az Úr és fölszaladhatna hozzá. És sírhatna a lábai előtt és megmondhatna neki mindent... mindent...

Mit is mondana Neki? ...

A szíve vágyát... Azt, hogy miért nem mehet vissza a nagyvárosba ...

Ah, dehogy mondaná ezt! A nagyváros olyan kicsire törpül az Úr Jézus lábainál. Érdemes is arról beszélni.

Elmondaná, hogy fáj, miért is került az aulába a kanonok tehet-ségtelen unokaöccse és ...

Jaj, nem! Szégyelné magát erről beszélni. Mit bánja most az egész ügyet az Úr Jézus lábainál. Inkább szégyenli, nagyon szégyenli. Erről nem beszélne.

Hanem elmondaná, hogy a tudomány csarnokai ott a kül-földön ...

Külföld? Nevetséges. Van is külföld az Úr Jézus előtt! És van-e tudomány, amiről beszélni érdemes a Mester lábainál? Föld, föld, egyforma föld minden, amely minden tudásával és szépségével együtt összezsugorodik az Úr lábainál, ahonnan a mennyországot látni. És hallani:

— Boldogok a lelkiszegények, mert övük a mennyek országa.

A pap nem is veszi észre, hogy lelke már imádkozik.

— Igen, Uram, én lelkiszegény akarok lenni. Nekem nem kell semmi, csak Te. Nem kell az egyetemi katedra és a fényes dóm és az aula bársonyszékes irodája és pozíció és dicsőség és siker ... Semmi, semmi. Nekem a mennyország kell. Nekem és ezeknek mind.

Egynek érzi magát a tömeggel. Felébred szívének papi vágya. Megmozdul lelkén a szent kenet. Érzi azt, amit Krisztus érez: szánja a tömeget.

Már tudja, hogy mit mondana ott az Úr lábainál.

Megkérné a Mestert, hogy engedje ott állni maga mellett a hegyen és beszélhessen az Úrral együtt a tömegekhez. Azokhoz* akikhez a Mester ... Az értelmetlen, koldus, együgyű, bűnös* piszkos és mégis — öntudatlanul is — Istenre és boldogságra vágyódó szegény ... szegényke tömeghez. És egyszerűen, úgy mint a Mester. Nem a klasszikus iskolák nyelvén, hanem Jézusén. Elmondani szépen, egyszerűen, hogy nézzétek jó testvérek, ne ragaszkodjatok annyira a földhöz, a pénzhez, a barmokhoz, a pletykához, a szenvedélyekhez, terveitekhez, az örömeitekhez és fájdalmaitokhoz. Magatokhoz ... Szakadjunk el ettől mind és legyünk a szívünkben kolduska szegények. Az Isten kolduskái... Akkor meglátjátok a mennyországot és a hegyen álló Jézust, ahogyan megláttam én. Akkor elillan lelketekből minden, ami oda nem való és belecsordul a szeretet. Ahogyan velem történt. És akkor te öreg, ráncos néni nem fogsz másra gondolni az olvasómorzsoltatás közben és te tarkakendős menyecske nem fogod hamisítani a tejet, nem fogod férfitestvérem szertelenül inni a bort és nem szidod majd a papodat... Nem fogsz mást szapulni te jó asszony és nem fogtok verekedni, csúnyát beszélni ti gyermektestvéreim... Mert ott lesztek mind-mind velem együtt az Úr Jézus lábainál a hegyen és miénk lesz a mennyek országa.

A hegyek reggeli szele friss hidegre csípte ki a fiatal pap arcát, annál jobban megérezte a reágördülő meleg cseppecskét.

Mégegyszer fölnezt a hegyre. A templom tornya eltakarta azt a pontot, ahova az Úr Jézust képzelte.

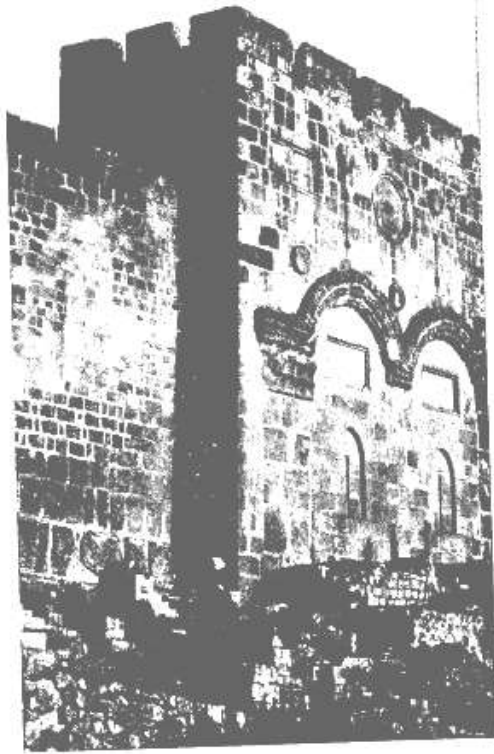
— Nincs ott a Mester. Azért kell nekem odaállnom. A tömegek elé.

A kocsi megállt. Kiszállt és szeretettel nézett a templom előtt ácsorgó, utolsó harangszót váró népre. Az egyik öreg nénit megszólította, egypár férfival kezét fogott és megsimogatta az előtte csetlő-botló mezítlábas gyerekek maszatos arcocskáját. Érezte, hogy övéi ezek. Akiket Krisztus helyett neki kell oktatni a hegyibeszédben.

Belépett templomába. Még soha úgy nem nézett az oltárra, mint most. Mert még soha úgy nem találkozott a szíve Mesterével. És még soha olyan gyönyörűen nem beszélt még a legegyszerűbb szavakban is, mint abban a hegyek közé elbújt, levert vakolatú, nehéz levegőjű kis templomban:

— Boldogok a lelkiszegények, mert övék a mennyek országa ...

PORTA SPECIOSA

EL ANISSA MEGREY

A. TAMPONBOUYE BAZILIKÁ BÉRSZÉJE

GARAS AULI BAZAR
Bérszék

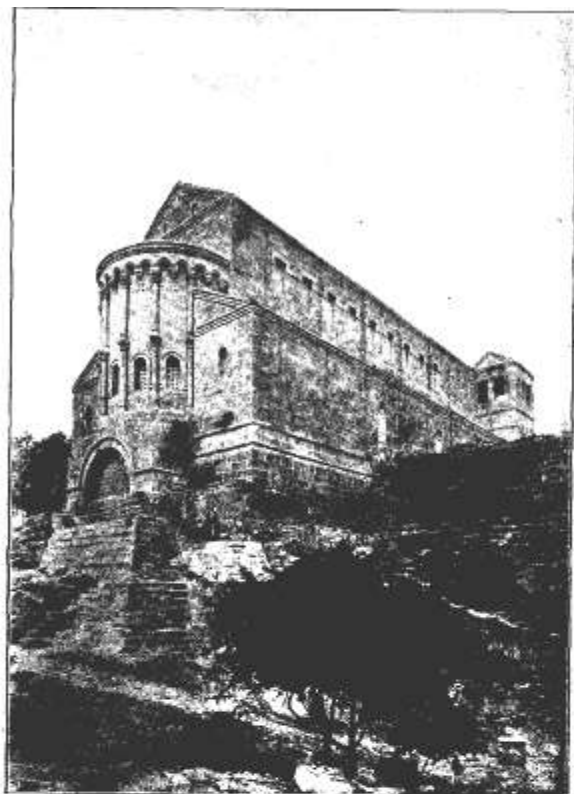

FARDE BAZAR

FARDE BAZAR

A TÁBORHEGYI BAZILIKA APSISA

A SZENTFÖLDI MŰEMLÉKEK

ÍRTA:

D^r. HORVÁTH ZSIGMOND

TEOLÓGIAI TANÁR

Művészi vonatkozásban írni a Szentföldről nagyon nehéz. És pedig azért, mert a sok művészi értéket, mellyel feldíszítette ősidőktől fogva a Szentföldet a kegyelet, valósággal szétzúzta, földbetaposta a korok tülekedő barbarizmusa. A föld felett, a művészi szem előtt nagyon kevés töredék él, mely nagyon szomorúan mesél a régi szépségekről. De annál többet rejteget a századok művészi alkotásaiból a föld gyomra. Sok költségbe és fáradságba kerülne emezek megkeresése. De nem is a költség és a fáradságos munkára vállalkozó archeológusokon múlik ez, hanem inkább az áldatlan palesztinai hangulathelyzetten. A legnagyobb nehézséget és gondot okozott mindig alkalmas pillanatot megtalálni, amidőn lehessen egy kicsit dolgozni — az arab, török és görög fanatikus irigysége miatt. Az ásátásokat végzők bizony rendesen életükkel játszottak a múltban. Utóbbi időkben (a háború után, az angol impérium alatt különösen) enyhült a helyzet. Emiatt történhetnek ma ásátások, melyek nagy meglepetéseket okozhatnak ...

A szentföldi műemlékekkel, illetőleg maradványaikkal két részben óhajtok foglalkozni. Első részben az ősi, bibliai emlékek címén; a második részben pedig halvány képét iparkodom adni az őskeresztény és a keresztes idők nagyszerű, de eltűnt alkotásairól.

I. ősi, bibliai művészet emlékei.

1. Az Úr temploma.

Salamon, a zsidók nagy királya uralkodásának 4. évében (kb. Kr. e. 968) kezdte építeni Isten templomát. (1 Kir. 6, 1.) Hét és fél esztendő múlva már el is készült. Századokon keresztül minden zsidónak büszkesége volt ez a szent hely, sőt annyira elbizakodottakká tette őket fényessége, hogy azt vélték, a templom örökké állni fog s őket ellenség soha le nem győzheti, még ha egyénileg nem is élnek Istennek tetsző életet.

E nemzeti elbizakodottságukat szünet nélkül ostorozta Jeremiás próféta. Nem hittek neki. Pedig közeledett Isten igazságos büntetése.

Kr. e. 586-ban Nabukodonozor babiloni király körülzárta a várost és 18 hónapi ostrom után kirabolta és felgyújtotta a gyönyörű templomot a királyi palotákkal együtt. (2 Kir. 25, 6—21, Jer. 52, 9—30.)

A fogságban azután elmélkedhetett a nép Isten ítéletei fölött.

Hosszú rabság után, 538-ban adott engedélyt Cirus, hogy visszatérhessenek Babilon vizei mellől Sión szép hegyére. Azonnal a templom építéséhez fogtak és kisebb-nagyobb megszakítással 515 körül el is készültek vele. De amikor az öregek, akik az első templom dicsőségét még látták, az újat szemlélték, keserves sírásra fakadtak. Olyan nagy volt a különbség a kettő között. (Ezdr. 3, 12.)

Mégis Isten ígérete szerint nagy dicsőség várt erre a kis templomra, nagyobb, mint az elsőre. (Agg. 2, 10.)

Benne jelent meg a Messias.

Ez az úgynevezett Zorobábel-féle templom is sok viszontagságot ért, de megmaradt egész Krisztusig.

Amikor Heródes Kr. e. 37-ben elfoglalta Jeruzsálemet, a templom egyes részei is elégték. Népszerűsége növelésére elhatározta, hogy teljesen átalakítja és kibővíti azt. Valóban uralkodásának 18. évében megkezdte a munkálatokat, de tulajdonképpen csak Kr. u. 64-ben fejezték be teljesen.

Ez a templom látta az Urat. Ebben tanított már 12 éves korában és vitatkozott a zsidókkal. Itt művelte sok csodáját. Az apostolok szavaiból sejtjük csak, milyen hatalmas és szép lehetett Heródes temploma. (Máté 24, 1.) De az Úr előre megjövendölte szörnyű sorsát, amely alig pár esztendővel felépítése után bekövetkezett. Titus ugyan kímélni akarta a szent helyet, azonban a hosszú ostrom miatt felbőszült katonák felgyújtották, úgyhogy nem maradt ott kő kövön. (Zsid. háb. 6, 4. 3—8.) A városból is csak három tornyot hagytak épen az ostromlók (Hippikus, Mariamme és Phasaél), hogy lássa a világ, milyen erős volt Jeruzsálem és milyen nagy a rómaiak hatalma ...

Hadrián császár 137 körül saját szobrát helyeztette el a régi templom helyén, hogy egyszersmindenkorra elriassa a zsidókat az új építkezéstől.

Maradt-e még valami az Úrnak templomából és hol állt ez a templom? Ezt kell megállapítanunk. A keresztény és zsidó hagyomány mindenkori azt tartotta, hogy Salamon és Heródes temploma a Moriah hegyén állt, ahol ma Ómár mecsete van. A bordeauxi zarándok 333-ban itt találta Hadrián ledöntött lovasszobrát a többi pogány emlékek romjai között. Nem is kételkedik ma senki abban, hogy a Harám esh Sherif-nek nevezett hatalmas szabálytalan négyszög-

alakú területen kellett lennie a zsidók templomának. (Hossza 490, 470 m, szélessége 315, 280 m.)

A tér délkeleti sarkán óriási földalatti helyiségbe juthatunk le, amelyet általában Salamon istállóinak neveznek. 12 sorban 88 oszlop tartja. Azonban valószínűleg a 12. században használták csak ezt istállónak a templáriusok és Jeruzsálem királyai. Nevét pedig onnan kaphatta, hogy részben fölötte voltak a templomnak úgynevezett Salamon csarnokai. A kövek semmiképpen sem mondhatók Salamonkorabelieknek, És ha Salamonnak voltak is lovai, ilyen nagy tömegben aligha. (Porta equorum = lovak kapuja már a Kir. IV. könyvében is meg van említve, közel a királyi palotához. 11, 16.)

A különböző ásatások eredményét szem előtt tartva, *P. Lagrange* azt bizonyította előadásaiban, hogy a régi templomteret körülvevő falak felső kövei arab és bizánci munkák (Justinián korából). Az alsó, több méter nagyságú, szépen kidolgozott kövek Heródes kövei. És csak a keleti fal legalsó kövei, meg a nyugati fal közepe (a Robinsón-ív felé) mondhatók Salamonkorabelinek.

Korántsem igazolható tehát, mintha a zsidók sirató falában levő kövek Salamon templomának emlékei lennének. Még csak nem is Heródes kövei, hanem későbbi arab munkák. Legfeljebb itt-ott lehet látni egy beépített szép kidolgozású Heródes-követ...

A zsidók azonban már az első századoktól kezdve elzarándokoltak ide és mert a római törvény megtiltotta, hogy belépjenek a templomterre, megálltak kívül és siratták az elvesztett hazát, a szétszórt nemzetet és a lerombolt, megszentésgtelenített templomot. Akkor bizonyosan éltek még Salamonnak, Zorobábelnek, a hős Makkabeusoknak utódai, akik alázatosan jöttek el a szent kövekhez és könnyeikkel öntözték azokat...

Ma is minden pénteken, körülbelül abban az időben, amikor a keresztények a fájdalmas utat járják, összegyűlnek a keresztrefeszítők kései unokái a Moriah hegye mellett és a szent falakra borulva, fájdalmas hangon zsoltóznak ...

„Templomunk miatt, amely lerontatott:

Ülünk itt árván és sírunk.

Régi nagyságunkért, amely letűnt:

Ülünk itt árván és sírunk.

Drága szent köveinkért, amelyeket fölégettek:

Ülünk itt árván és sírunk.

Palotánkért, melyet földúltak:

Ülünk itt árván és sírunk.

Falainkért, melyeket elpusztítottak:

Ülünk itt árván és sírunk.

Régi nagyságunkért, amely megszűnt:

Ülünk itt árván és sírunk.

Nagy őseinkért, akik elvesztek:

Ülünk itt árván és sírunk.

Papjainkért, kiket szétzavartak:

Ülünk itt árván és sírunk.

Királyainkért, kiket megvetettek:

Ülünk itt árván és sírunk.”

Így sírdogálnak elkeseredve itt a zsidók, míg a város másik végén annak hívei, akinek vérét ők átokként magukra kívánták, szintén könnyeket hullatnak, de a hála, a szeretet és megenyhülés könnyeit...

A város keleti falán látható a *Porta Speciosa* (Aranykapu, Kettőskapu).

Hatalmas sziklalépcsők vezetnek le a szinterről a kapuhoz közelebb. Fal által kettéválasztott helyiséghez érünk, mely négyszögletes pillérek nyugvó boltozatot tart. Innen még mélyebbre vezet a lépcsőzet. Lent meglepően vastag oszlopot találunk, melyet három ember alig képes átkarolni. Eredeti oszlopfőjét pálmák és akanthuslevelek ékesítik. Még egy hatalmas kőoszlop és a magasabban fekvő kőépítmény ekén több féloszlop. Erre vezethettek az eredeti kőlépcsők. Könnyen kivesszük a kapu *kettes jellegét*. Az aranykapunak talán impozánsabb, minden bizonnyal eredetibb képe a túlsó, azaz az Olajfák hegye felőli. Sokatmondón bámul bele a kopár messzeségbe, a befalazott kettős nyílásával...

Ez tehát Heródes templomának aranykapuja, amelyről az Ap. csel. is megemlékezik (3,2). Régi hagyomány szerint ezen keresztül vonult be az Úr Jézus a szent városba.

Az arabok már sok századdal ezelőtt befalazták a kettős kaput, mert babonás gondolkozásuk szerint elvész a város abban a pillanatban, amikor az aranykapun keresztül keresztény fejedelem vonulhat be Jeruzsálembe. Lehetetlen észre nem venni a kaput övező vasrácsra kötött ezernyi piszkos, cifra rongyszalagot. Nagyban rontja az előnyös művészi hatást. Az arabok és törökök babonás hiedelemmel kötik föl e rongyokat. Ugyanis, ha valakit veszély, baj ér és ide rongyot köt, egész biztosra veheti, hogy előbb múlik el a baj, mintsem innen a szél leszakítja rongyát. Ezért nem szabad nagyon szorosan kötni...

Az Úr fényes temploma helyén ma Ómár mecset áll. A nagy, ősi, szent sziklát, az Úr oltárát nyolcszögben, ékes színes üveg ablakosán veszi körül. E mecset valóban fedelmi műremek.

A mecset körül még néhány műemlék, de már török és kereszt

korból. Ilyenek: *Dávid törvénytiséke*, szemközt a mecset keleti kapujával. Könnyű formában, szinte lebegni látszik a napsugaras téren. Oszlopokból rótt formája az arab stílus remeke. *Keresztelő kápolna*. A kereszties kor építészeti remeke — romokban. A szép keresztelő kőmedence árván búslakodik mellette. *El-Aksa mecset*. Nagy T-alakban, szentély nélkül, hat sor oszloppal, hét hajóval, óriási méretben. Az oszlopok keverték, áhítatos összhangot nagyon nélkülözik, ősi keresztény templom helyén áll, melyet Justinian emelt Szűz Anya tiszteletére.

2. Kafarnaumi zsinagóga.

A zsinagógák eredetét egyesek szerint Mózes korában kell keresni, mások szerint a Bírak idejében. Azonban valószínűbb, hogy a fogság alatt, amikor templomuktól megfosztva helyet kerestek maguknak a zsidók, ahol a törvényt és a prófétákat felolvashassák.

Palesztinában nagyon sok zsinagógát találtak (Gadara, Irbid, Ain Dukk, Korozain stb.), de mi csak egyről emlékezünk meg, amely látta az Urat. S ez a kafarnaumi zsinagóga.

Kafarnaum Galileának városa (Luk. 4, 31), a Genezáret tenger partján épült (Máté 4, 13). Nagyforgalmú helynek kellett lennie, mert határváros volt. (Máté 9, 9.)

A Szentírás rendszeresen az „Ő városának” nevezi (Máté 9, 1), mert az Úr Jézus gyakran és szeretettel időzött itt. Bizonyosan sokszor megfordult zsinagójában is, amelyet egy pogány százados épített. (Luk. 7,1,2, 5.) Legalább az Evangéliumok azt bizonyítják, hogy legszebb beszédjét, amelyben az Oltáriszentséget ígérte meg, a kafarnaumi zsinagójában tartotta. (Ján. 6, 22 sk.) De a sok csoda sem tudta megtéríteni a hálátlan várost, amiért több más várossal együtt az Úr átkát vonta magára. (Máté 11, 23.) S azóta eltűntek ezek a városok a föld színéről. Korozainból pár kődarab maradt, Betsaidát nem is találják, Kafarnaum szintén romhalmaz lett. Valószínűleg akkor pusztult el, amikor Hadrián császár a Bar Kochbaféle lázadás után lerontotta a lázadó galileai városokat.

A keresztényeknek mindenkor szent volt ez a hely, hiszen Jézus járt erre. Azért már a negyedik században kis templomot építettek ott, ahol Péter háza állt. A későbbi századokban élt zarándokok is megemlítik a templomot és a zsinagógát (a lerombolás után átalakított formában). Idővel ez a kis templom is a mohamedánok fanatizmusának esett áldozatul.

Wilson kapitány 1865-ben kezdett kutatni a Genezáret tenger partján azon a helyen, amelyet az arabok Teli Humnak neveznek. Mindjárt látható lett, hogy a régi város körülbelül egy kilométer

hosszúságban terült el a parton és a zsinagóga helyét is megtalálta. De félbe kellett szakítania a munkát, mert az arab beduinok, akik azt gondolták, hogy a keresztények elrejtett kincs után kutatnak, szintén ásni kezdtek. Nem egy értékes darabot törtek így össze és rengeteg követ vittek el házaik építésére. Amikor a keresztények nem keresték többé a „kincset”, ők sem dolgoztak tovább.

A ferencrendiek tudták, hogy valóban kincs ez a földterület, mindenképpen birtokukba akarták venni. 1894-ben sikerült nagy pénzért megszerezni, de hogy a beduinokat távoltartsák maguktól, kénytelenek voltak a már kiásott részt egy időre betemetni és cserjéket ültetni a romok fölé.

Végre 1905-ben P. Hinterkeuser és Watzinger újból megkezdtek az ásásokat és folytatták a háború kezdetéig. P. Orfali befejezte a munkát 1922-ben és tudományosan bebizonyította, hogy azok a romok, amelyek felszínre kerültek, a krisztuskorabeli zsinagógának maradványai. Hossza 24 m, szélessége 18 m lehetett. Sárgás-fehér kövekből épült, míg a többi galileai zsinagóga fekete bazaltból. Belül három oldalról oszlopsorok díszítették.

Az oszlopfők korinthusiak, de majdnem mindenhol a zsidók szent jeleit láthatjuk. Hétágú gyertyatartó; trombita; gránátalmafa ága és gyümölcse; Dávid király koronája; mellette körben hét tojás, az ételszerencse száma; Jákob csillaga, az ismert zsidócsillag. Mind-ezen szimbólumok fölött szalagszerű vésés: nyílfejek és tojás felváltva, az életnek és a halálnak a jele ... Legérdekesebb talán az a kődarab, amelyre a frigyszekrényt vésték rá. Sőt a frigyszekrény székére téve is látható, valószínűleg nagy körmeneteikre gondoltak, amikor ünnepelesen hordozták körül Isten szent szekrényét.

Egyesek szerint a kafarnaumi zsinagóga nem Krisztus korából való, hanem későbbi görög eredetű. Bizonyítják pedig azzal, hogy a díszítések között nem egyszer találunk pogány mintákat. Már pedig a harmincas évek vallásos zsidósága aligha tűrte volna meg ezeket templomában (oroszlán, különböző állatok).

Azonfelül arámnnyelvű felirattal ellátott oszlopot is találtak, amely felirat szerint: *„Alfeus, Zebedens fia, Johandn fia emelte ezt az oszlopot. Áldás reá”*

A kafarnaumi zsinagógáról ellenben éppen fentebb említettük, hogy egy ember építette, a pogány százados. Hogyan kerülhetnek bele a különböző arám és görög feliratok?

P. Orfali azonban már a zsinagógának helyzetéből is azt a következtetést vonja le, hogy ősi, Krisztus idejéből való. A későbbi hagyomány szerint ugyanis a bejáratnak keletfelől kellett lennie, Kafarnaumban pedig délen van.

Barluzzi mérnök szerint eredetileg északról nyílt a bejárat, délre volt a tóraszekrény és csak később változtatták meg ezt az irányt.

A különböző oszlopfeliratok és pogány díszek miatt pedig nem kell mindjárt késő korra gondolnunk, mert P. Orfali és archeológus társai is megengedik, hogy a kafarnaumi zsinagóga mai alakjában restaurált (2. vagy 3. században). Ekkor került be a sok római és görög elem.

Alig száz lépésre a zsinagógától P. Orfali nyolcszögű szép mozaikpadlót fedezett fel. A tudósok szerint vagy keresztelőkápolna lehetett ez vagy pedig a 4. században épült kis templom.

A zsinagóga elején négy korinthusi fővel díszített oszlop áll (3 m magas), ezek egyikére írták föl örök emlékül annak a nevét, aki nagy tehetségét és minden erejét ezen kedves hely fölfedezésének szentelte. A zarándok, ki erre jár és csodálkozva szemléli a gyönyörű emléket, lehetetlen, hogy elfelejtse P. Gaudentius Orfali nevét.

II. Őskeresztény és keresztieszkorbéli művészet emlékei és emezek restaurálásai.

1. Szentsír temploma. (Lásd: Kegyhelyek. Szentsír.)

Miután Szent Ilona megtisztította a Hadrián megszentésgtele-nítésétől e helyet, fia, Konstantin „a világ legcsodálatosabb helyéhez méltó” emléképületekkel, kápolnákkal ékítette fel. Ismerjük a Konstantin-bazilikák fenségeit. Róma és Szentföld hirdeti azokat. Ha a pazar építkezésű Konstantin dokumentumában egyedül a kálváriái szentélyekre mondja, hogy a legcsodálatosabb helyhez méltók — úgy elhihetjük, hogy ezek művészeti fenségükkel felülmúlták az összeseket...

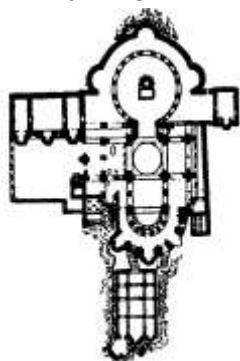
Sajnos, egy darabka sem maradt reánk ezekből...

A jelenlegi templom, úgy ahogy szemünk előtt áll, a keresztieszkorból való. Jourdin mester nagy munkája 1149-ből, melynek legzseniálisabb értéke az, hogy egy fedél alá vette a Golgota és közvetlen környéke sok szent emlékhelyét.

Azonban e templom arcára nézni annyi, mint könnyekre fakadni! *Tökéletes kép ez az örökös háborús színtérről!* E templom terén és belsejében vívja évszázados nagy és gyakran igen véres harcait a keleti és nyugati (görög és latin) egyház ... Erősebbek lettek a görögök (nem teljes győzők) e harcban, amiért is tőlük telhető barbarizmussal lepusztítottak mindent, ami latin, a templomról és a templomból ...

Lehető legszomorúbb kép.

A templomtérén néhány tört oszlop és kőcsocka hever, a régi átrium maradványa ... A templomhomlokzat: kettős ajtószárny, amelynek egyike 1808-tól befalazva áll. A másikon ormótlan, dísztelen ajtó lóg. Jó erős boltajtó — a törökök javára. E kettős szárny

A Szentbár-bazilika alaprajza a keresztelési korából.

fölött emeletmagasságban két ablak, fülkés boltozattal, faragott kövekkel. A boltozat oszlopfejekén pihen... A homlokzat íveit dudoros faragások ékítik. Pompásak a kapu fölötti dombormű köfaragások, melyek Jézus életéből vett jeleneteket örökítik meg. (Lázár feltámasztása, virágvasárnap, utolsó vacsora, Jézus bevonulása Jeruzsálembe). A hiányzó két relief Párizsba, a louvrei múzeumba került. (Domonkos J. Szentföldi zarándokút.)

Mindez a szép, amit elmondottam, azonban inkább csak sejthető ... Oly tépett, oly kopott, oly törött, oly zúzott, oly csonka minden... Szinte fél az ember, hogy nyakába szakadnak a lógni látszó tört kövek. Valamivel jobban őrizte meg stílusa épségét a homlokzat jobboldalán álló, s lépcsőfeljárattal megközelíthető „*frank kápolna*”.

A templom belseje még szívettépőbb. A görög ízléstelenség minden szépet, művészt letört és összezúzott (mert latin volt), sőt otromba építkezéseivel Jourdin mester bazilikáját majdnem teljesen megfosztotta eredetiségétől...

2. A gecsemánéi bazilika.

Jézus szenvedéseit egy kertben kezdte, amelyet Gecsemánének neveztek (Ján. 18, 1 és Máté 26, 36). Bizonyos, hogy azért nevezték így, mert az Olajfák hegyének tövében volt, közepén présház állt, ahol olajat sajtoltak. Az Úr Jézus gyakran kereste föl ezt a csendes helyet, hogy zavartalanul imádkozhasson (Ján. 18, 2).

Utolsó este is idevezette tanítványait, térdre hullott a fák alatt és annyira átérezte a másnapi nehéz, keserves napnak emlékeit, hogy vért izzadott (Luk. 22, 44). A keresztények drága kegyelettel őrizték minden időben ennek a szent éjszakának emlékét és hamarosan kis szentélyt emeltek itt az Olajfák hegyének tövében.

333-ban a bordeauxi zarándok elmondja, hogy amint kiérünk a keleti kapun (a mai aranykapu helyén), balkéz felől találjuk a követ,

GECEMÁNÉ ROMOK
IV. század

KAPITELEK, OSZLOPOK
a kafarnaumi zsinagógában

A KAFARNAUMI ZSINAGÓGA ROMJAI

BORUTH ANDOR: JÉZUS SZÜLETÉSE.

hol Júdás elárulta az Urat, jobbra pedig a pálmákat, melyekről Krisztus bevonulásakor ágakat szakítottak Jeruzsálem lakói.

Nem sokkal később Szent Jeromos említ egy kis templomot, amely azon a helyen áll, ahol Krisztus imádkozott és vért izzadott.

A hagyomány szerint Theodosius császár építette 380—85 között a zarándokok által leírt szép templomot. Tudjuk, hogy 614-ben a perzsák legalább 300 templomot dúltak föl Palesztinában, köztük a gecsemánéit is, de nemsokára újra felépíthették, mert a 8. században Szent Villibald megemlékezik róla.

Mégis amikor a keresztesvitézek elfoglalják Jeruzsálemet, semmit sem találnak, mert körmeneteikben, mint az akkori liturgikus könyvek mutatják, mindenről van szó (Szűz Mária sírja, mennybemenetel helye, Cenakulum), csak a Gecsemánéről nincs.

Amit építettek, Szaladin elpusztította 1178-ban és attól az időtől kezdve giz-gaz, zöldség és olajfacserjék nőttek a régi szép templomok fölött.

Talán ez a magyarázata annak, hogy a későbbi hagyomány a Szűz Anya sírja melletti barlangot választotta ki ájtatossága helyéül és elnevezte agónia, szenvedés barlangjának. (Ma is ez a neve.)

A mohamedánok pedig elfoglalták a Gecsemáné kertet, senkit sem engedtek be a zarándokok közül, csak azokat, akik megfizették a beléptídját.

1847-ig tartottak ezek a mostoha állapotok, míg végre sikerült megvenni a ferencrendieknek a kertet. Igaz, nagy ára volt.

Hamarosan megkezdték az ásatásokat, mert 1891-ben a kert munkálatainál véletlenül mozaikdarabokat és falrészleteket találtak.

1909-ben már tisztán látszottak a 12. századbeli keresztes bazilika nyomai. A 4. századbeli templomra még ekkor nem is gondoltak.

Miután P. Diotallevi, a Szentföld öre mindent elintézett Jeruzsálem kormányzójával és a görög szakadár pátriárkával (közvetlenül mellettünk laknak, ezért volt szükség az ő hozzájárulásukra is), 1919 október 21-én ünnepélyesen letette az új bazilika alapkövét Giustini bíboros, a pápa követe.

Alighogy munkába kezdtek, nagy meglepetésükre új templom körvonalai kezdtek előtűnni. Lázasan ástak tovább és egyszerre csak csodálkozva és meghatva szemlélhették a gyönyörű mozaikpadlót. Nem volt kétség többé, a 4. században épült „*Ecclesia Elegans*”-t találták meg. Többé már nem a keresztes templom nyomain építkeztek, hanem a most fölfedezett legrégebb templom alapjaira építették föl a modern szép bazilikát.

A talált kövekből és mozaikpadlóból a mérnökök egész pontosan megállapították a régi templom nagyságát. Sőt az új bazilika

mozaikpadlóját teljesen a 4. században készült szerint formálták, gondosan felhasználva, illetőleg applikálva a talált ősi mozaikdarabokat ... így az oldalhajókban és oszlopok között fehér alapon fekete, sárga és piros kövecskékből, a középső hajóban pedig fekete alapon régi klasszikus római mintákkal.

De ne felejtjük el, Keleten vagyunk, éppen azért a munka sem folyhatott háborítatlanul. A görögök nem egyszer botokkal rontottak rá a munkásokra. És mivel ok nélkül nem teheték, megvádolták a ferenceseket, hogy Júdás oszlopát, ahol a hagyomány szerint elfogták Jézust, elmozdították helyéről. Már pedig Palesztinában mindennek „*in situ*” kell maradnia. Futhattak szegény ferencrendiek kormányzóhoz, pátriárkához, míg nehezen sikerült elsimítani a dolgot. Mert nem Júdás oszlopa volt a tulajdonképpeni ok, amiért megdühödtek a görögök, hanem irigyelték a latinok szerencsését, akik ilyen drága kincsre bukkantak. Azután hamarosan köpenyt fordítottak a szakadár görögök és segítőtársként ajánlkoztak a templomépítéshez, úgy mint egykor a zsidók ellenségei Ezdrás korában (Ezdr. 4, 2). De nem a jó szív hozta őket, hanem azt akarták elérni, hogy ha elkészül a templom, ők is jogot formálhassanak használatára.

Minden ármánykodás megghiúsult, a ferencrendiek semmit sem engedtek. Tudták, hogy ha egyetlen követ adnak nekik, az egész bazilikát kívánják.

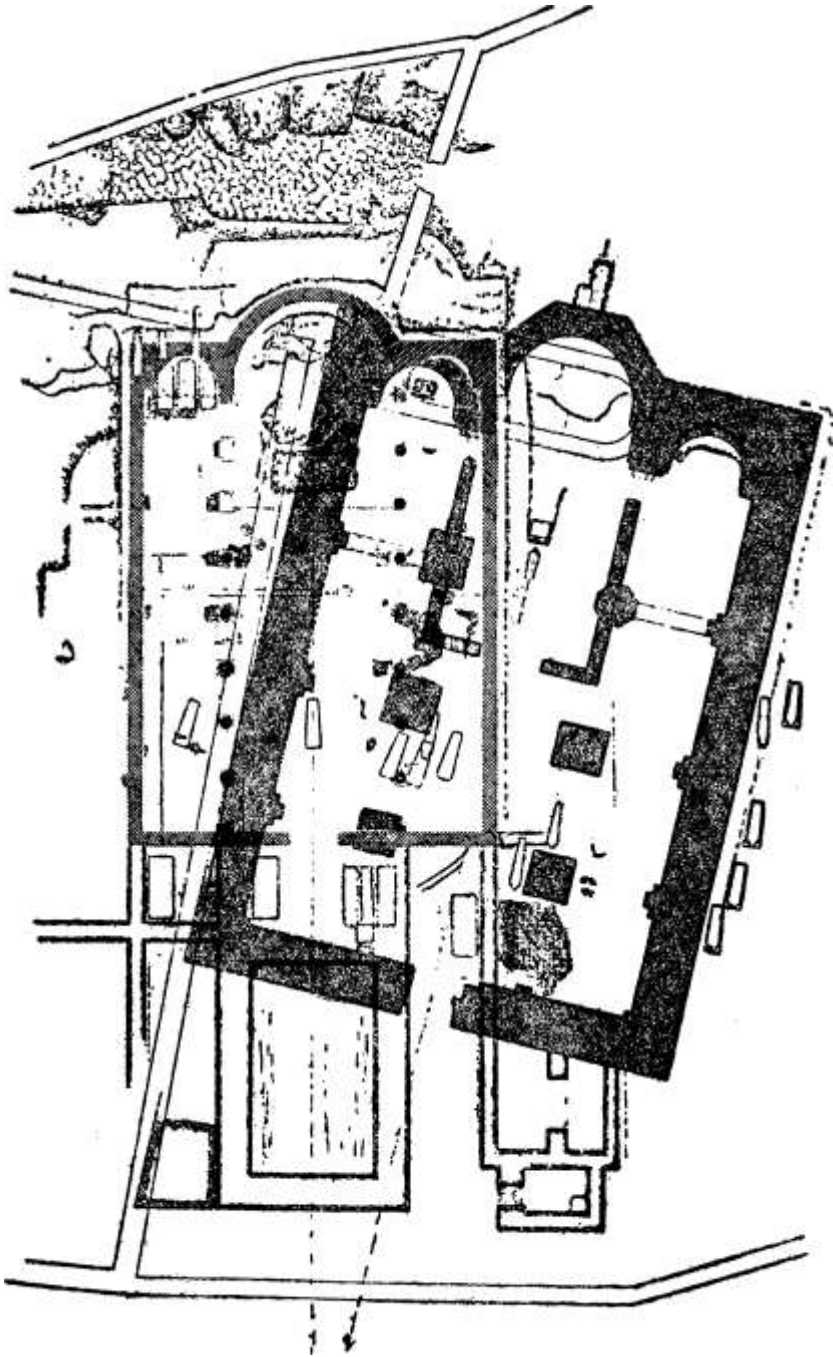
Isten segítségével 1924 június 15-én készen állt a remek szép templom, melyet Giorgi bíboros szentelt föl. Mindenki elismeri, még az idegen vallások is, hogy ezzel a Szentföld talán legkedvesebb szentélyét kapta.

Ha az illatos és finomvirágú Gecsemáné kert felől közeledünk a bazilikába, a vértizzadó Jézus gyönyörű reliefsje vonja magára a figyelmünket. A bazilika falába van helyezve. Canova mesterműve ez, kararai márványba vésve.

A világ majdnem minden nemzete hozzájárult e szépséges szentély felépítéséhez. (Angolok, németek, franciák, olaszok, amerikaiak, ausztrálieiak.)

Mi, szegény magyarok a legszebbet fogjuk adni, Krisztus vérrrel verejtékezésének mozaikképét. Hisszük, hamarosan elkészül, hogy hirdesse az egész világnak, mit ajándékozott ez a szenvedő ország a szenvedő Jézusnak. Hol lehetne jobban imádkozni, mint itt, ahol az édes Jézus egy éjszaka imádkozott. Hol lehetne buzgóbban térdre hullni, mint ahol ő térdelt. Hol lehetne forróbb könnyeket hullatni, mint ahol Ő vért izzadott. A Szentföldön sok helyen édes melegség hatja át a szívet, ez a hely is ilyen. Nagycsütörtökön, amikor egész éjjel itt virrasztanak Jeruzsálem katolikusai, ó mennyi kegyelemmel van tele az éjszaka. Mélységes hódolattal csókolgattuk

Gecsemáné ősbazilika alaprajza.

A Gecsemáné ősbazilika alaprajza a IV. (egyenes) és a XII. (ferde) századból.

az ősi csupasz sziklát, amelyet beépítettek a sok arany, márvány és mozaik csillogása közé. Hátha éppen itt térdelt az Úr is, ahol én térdelek? . . .

Hang nem hallatszik nagycsütörtök éjjelén a misztikus csendes bazilikában, csak a szívünk zenél édes muzsikát. És Isten, akit oly közel érzünk magunkhoz, meghallja, meghallgatja ezt a dallamos imát . . .

3. Szent István vértanú bazilikája.

Damas kapun túl kerül el a domonkosok szentföldi otthona. A kolostor bibliai világhírű főiskola (amelyről máshelyt írtunk), a templom pedig ősi műemlék fölött emelkedik.

Már 455-ben nagy és díszes bazilikát emeltetett ide Eudoxia császárné Szent István első vértanú tiszteletére. Saját kívánságára ide is temették az alapító császárnét 460-ban. E templomhoz óriási épületek tartoztak, amelyek képesek voltak befogadni 518-ban a Szent Sabbas apát elnöklete alatt zsinatra összesereglett tízezer szerzetest, papot és világit. A perzsa dúlás földig rombolta ez ősi emléket. A keresztesek újból felépítették, majd Saladin közeledtére ők maguk rombolták le, csak a számaristállót hagyták meg.

A következő századok még a nyomát is elsöpörték ... 1881-ben a domonkos atyák megvették a területet, abban a reményben, hogy régi szent emlékekkel teljes földdarabhoz jutnak.

És nem csalódtak! Az 1889-ben megkezdett ásatások először egy 13 m hosszú és 7 m széles kápolna alapjait hozták napfényre oltárképével együtt (Jézus a tizenkét apostollal). Majd egy jóval nagyobb templom nyomai bontakoztak ki szépséges mozaikpadló-darabokkal és félköralakú kórusfallal. A tudós archeológusok rövidesen kimondták a szentenciát: *Eudoxia bazilika*. A lehetőség szerint teljesen ez alapokon építették fel a domonkos atyák a jelenlegi templomot. E templom egyike a Szentföld legszebb templomainak. Remek hatású, háromhajós templom, gyönyörű falfestésekkel, konfesszióval. Az Eudoxia bazilikától fennmaradt mozaiktöredékeket nagy lelkiismeretességgel használták fel az új templomban.

A templom előtti téren két régi sirlejárót találunk. Az egyik sírnak nehéz faragott kőajtaja van, csodálatos és érdekes kőszarkokon.

A főiskola múzeuma bővelkedik régi idők és műemlékek töredékeivel.

4. A betlehemi bazilika.

Talán egyetlen, amely kissé átalakítva bár, ránk maradt a 4. századból.

A régi írók szerint Hadrián császár Krisztus születésének helyén Adonis szobrát állíttatta föl, hogy elriassa a keresztényeket a szent barlang tisztelétől. Éppen ezzel a profanizálással jelölte meg örökre a helyet.

Alig múltak el az üldözések, Szent Ilona császárnő fiának, Konstantinnak bőkezűségéből remek bazilikát építtetett a barlang fölé.

Egész a 6. századig sértetlenül állt a templom, de a szamaritánusok lázadása alkalmával nagyon megrongálódott. Jusztinián császár kijavította. Archeológusok szerint a kereszthajó ekkor épült. A régi bazilikából csak az előcsarnok, az oszlopok és déli falak maradtak meg.

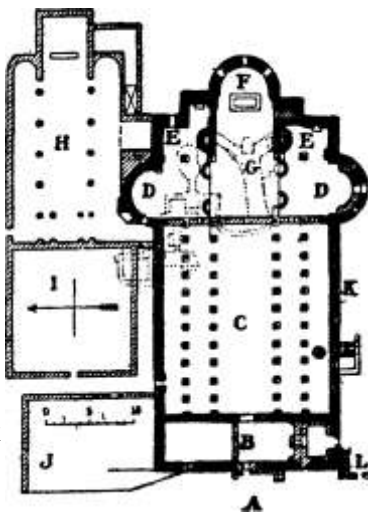
A perzsák pusztító dühétől csodálatos véletlen mentette meg. A

homlokzaton ugyanis a háromkirályok hódolata volt mozaikban ábrázolva, perzsa nemzeti öltözetben. Emiatt megkímélték a templomot.

1564-ig a ferencrendiek voltak kizárólagos birtokosai a betlehemi bazilikának, de sok fondorkodás után 1757-ben a szakadár görögök véres

erőszakkal verték ki őket. Azóta nem lehetett visszaszerezni. Hiába volt minden közbenjárás a törököknél. A háború befejezése után újból reménykedtek, azonban az angol uralom sem hozott lényeges javulást. Sőt sok esetben engedékenyebbek voltak a törökök, mint a Szentföld új urai, az angolok.

E rövid történeti ismertetés után nézzük meg közelebbről Krisztus születésének templomát. Ha a zarándok a templomtérré ér, szinte keresnie kell a bazilikát. Kívülről alig lehet valamit is látni belőle, annyira körülépítették kolostorokkal, házakkal. Északról a ferencrendiek temploma, zárdája és Casa Novája, délről és keletről a görögök és örmények kolostorai zárják be. A bejáratot is alig találjuk meg, mert a régi három kapu közül a két szélsőt egészen befalazták és csak középen hagytak olyan kis nyílást, hogy csak mélyen meghajolva lehet bebújni. Amint a szűk ajtón és az előcsarnok szép kereszteskorabeli kapuján átjutunk, akkor bontakozik ki a bazilikának főséges formája. Négy sorban 48 oszlop öt hajóra osztja a templomot, amelynek hossza 33 m, szélessége 26 m. Az oszlopok

A betlehemi alaprajza a Konstantin bazilika szent barlangokkal.

A A bazilika bejárata. — B Narthex. — C A bazilika hajói. — D A kereszthajók. — E Lejárat a barlangba. — F Főoltár. — G Születési barlang, nyílányaival. — H Szent Katalin templom. — I Ferences kolostor a casa novával — J A ko-

mindegyike 6 m magas és a közeli bányák rózsaszínű márványából faragták. (Ugyaninnen szállították a gecsemánéi új bazilika oszlopait is.) Sokban rontja ezeknek az oszlopoknak szépségét, hogy a szakadárak képekkel, művészietlen ízléstelenséggel mázolták tele őket. Szerencsére erősen kopnak.

Ma az egész bazilikát egy tekintettel átfoghatjuk, de még nem is oly régen fal zárta el a kereszthajót a főhajótól, amelyet a görögök építettek, hogy jobban elkülönítsék kórusukat a gyűlölt latinoktól. Hála az angol energiának, mely ezt a szépséghibát kijavította és minden görög érzékenykedés, fenyegetés dacára, a falat lebontatta. Valamikor a bazilika falait remek szép mozaikok díszítették, többnyire a 12. századból, jelenleg alig egy-kettőt találunk a kereszthajóban (Krisztus bevonulása Jeruzsálembe, mennybemenetele és Szent Tamás kételkedése); sajnos, a főhajóban a megmaradt foszlányokból eredeti gondolatukat rekonstruálni nem lehet. Hogyan pusztulhattak el a szép mozaikok? Részint úgy, hogy a 17. században leszedték az ólom tetőzetet s azóta az eső beszivárgott a falakra és kimosta azokat, részint a görög szakadárak kaparták le, mert latin felirattal voltak ellátva. Egyébként a szakadárak most sem sokat törődnek a bazilikával, nem gondozzák, nem javítják soha. Itt láthatja a zarándok, mekkora különbség van nyugat (Róma) és kelet (Konstantinápoly) vallásos termékenysége között. Különösen ha az elbájolóan kedves Gecsemáné vagy Szent István bazilika megtekintése után látogatunk el Betlehembe. Ami Szentföldön csinos, tiszta, az latin — ami gondozatlan, az görög szakadár kézben van.

Nézzünk le a szent barlangba, ahol Jézuska született. Ne gondoljon senki istállóra, nem olyan hely volt ez, hanem sziklába vájt üreg, barlanglakás, ahová hűvösebb estéken behúzódtak a pásztorok és a jószágok is. Most is láthatunk ilyen lakásokat Palesztinában. A szegényebb nép, különösen a beduin, egy házban lakik állatkáival, egy szobában, mivelhogy több nincs.

A barlang, hol a kis Jézus született, nem nagy, körülbelül 13 m hosszú és 3 m széles. A lejárát a szentély két oldaláról nyílik, baloldali a latinoké, jobboldali a görögöké. 13, illetőleg 16 fokú lépcsőn jutunk le a szent helyre. *Amikor a bazilika épült, a barlangot is átalakították, díszítették.* Jelenleg a falakat szőnyegek takarják... Meghatva borul le a zarándok azon a helyen, ahol ezüstcsillag ragyog felé: „Hic de Virgine Maria Jesus Christus natus est”. Itt született Jézus Krisztus Szűz Máriától.

A születés helyéről kis hátsó ajtón földalatti labirintba jutunk. Itt találjuk Szent József, az aprószentek, Szent Özséb, Szent Paula és Eustochium, valamint a nagy Szentírástudós Szent Jeromos

oltárát. Végtelen bájos jelenet, amikor karácsony másnapján Betlehem kis katolikus arabjai vértanútestvérkéik tiszteletére itt a „*Salvete flores Martyrum*” kezdetű himnuszt éneklük.

Ebből a második barlangból 23 lépcsőfokon a ferencrendiek szép plébániatemplomába érünk. Szent Katalin tiszteletére szentelték és Ferenc József királyunknak nagy érdeme van újjáépítésében Tágas, csinos, áhítatos, — de minden nagyobb műérték nélkül.

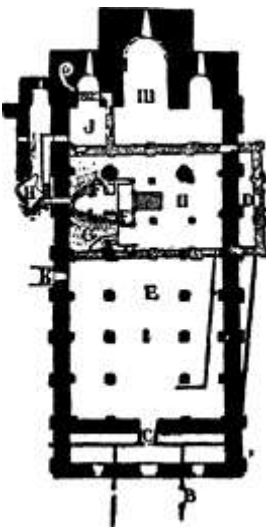
5. Názáret.

A kutatások és ásások a régi korok szépségei után, talán Názáretben bukkantak legnagyobb törmelékekre.

Ott, ahol ma a nagyon csinos új Szent József templom áll, nem nagy méretével, de pompás három hajójával, ott, hol a hagyományok szerint Szent József barlangos háza állott, — már régen épült templom, de amely már régen el is tűnt egészen. 1889-ben *P. Viand Prospero*, a tudós francia franciskánus kutatni, ásni kezdett. Fáradtsága eredményre vezetett s felfedezte a 4. századból való templom vonalait, több szépművű oszloppal szíriai stílusban. Ezeket fel is használták az új templomban, a felfedett mozaikokkal együtt. A törmelékek között talált szivárványszínű üvegdarabokat és cserépedé-nyeket arab felírásokkal, meg világoskék porcellánvázákat (melyek mind Saladin korabeliek) pedig — gondosan őrzik a ferencesek házi múzeumában.

Ott pedig, ahol ma az egyszerű Annunziáció templom áll a szent barlanggal, ott lapult meg a föld alatt elnyúlva két kornak a büszkesége: a 4. század műremeke és a keresztések bazilikája. Elég pontosan az ősi fundamentumokra épült fel a keresztéseké. A jelenlegi templom keresztbe fekszik a régi alapokon. Az ősi bazilika 76 m hosszú és 28 m széles volt.

A napvilágra került hatalmas oszlopok a belső udvarban hevernek. Egy hatalmas ősi gránitoszlop tetejére Immaculata szobra került, ugyancsak a belső udvarban. A gyönyörűen faragott köveket részint előnyösen a jelenlegi templomba illesztették (különös figyelmet érdemel finomsága miatt a sekrestyeajtó fölé helyezett), részint a

A názáreti ősbazilika alaprajza.

I. Hajók. — II. Kereszthajó (a mai templom). — III. Kórus. — A Udvar bejárata. — B Rácsos kapu. — C Az udvar bejárata. — D A mai templom kapuja. — E Udvar. — F, G Szent barlang.

házi múzeumba helyezték el, ahol szívesen megmutatják az érdeklődőknek. A számtalan oszlopfő elsőrangú művészi alkotás. Sokat vitatkoznak egyes darabok fölött, vajjon a 12. avagy a 4. századból valók. A nehézségeket különösen az okozza, hogy — mint említettem — a két kor alkotásai elég pontosan kerültek össze s a későbbi munkálatok, úgylátszik, nagyon szép ősi maradványokat használhattak fel.

A kiásott gyönyörű oszlopfők négyszögletesek és nyolcszögletesek. Anyaguk rendkívül finom, ami miatt a vésnök-művészek a legnagyobb tökélyel dolgozhattak. Az egyik oszlopon lévő püspök-alaknak a mitrája „*két-szarv*”-alakú amely forma csak a 12. században divatozott és a 13. században eltűnt; a másik királyi alaknak a koronája német motívumú, a mellékalakok ruházata is németes szabású, amiből könnyen következtethető az oszlopok kora is. A csoportok gondolatai általában Krisztus életéből merítenek és nem Názáretből. (Föltámadás, Jézus az apostolokkal, a hitetlen Tamás, genezárettavi jelenetek, Szent Péter föltámasztja a Thabitát, stb.) Legelsőrangú lelet a mozaikpadló, görög felírással, mely a szent barlang táján épségben látható és nagy sejtetője a régi kor nagyszerűségeinek.

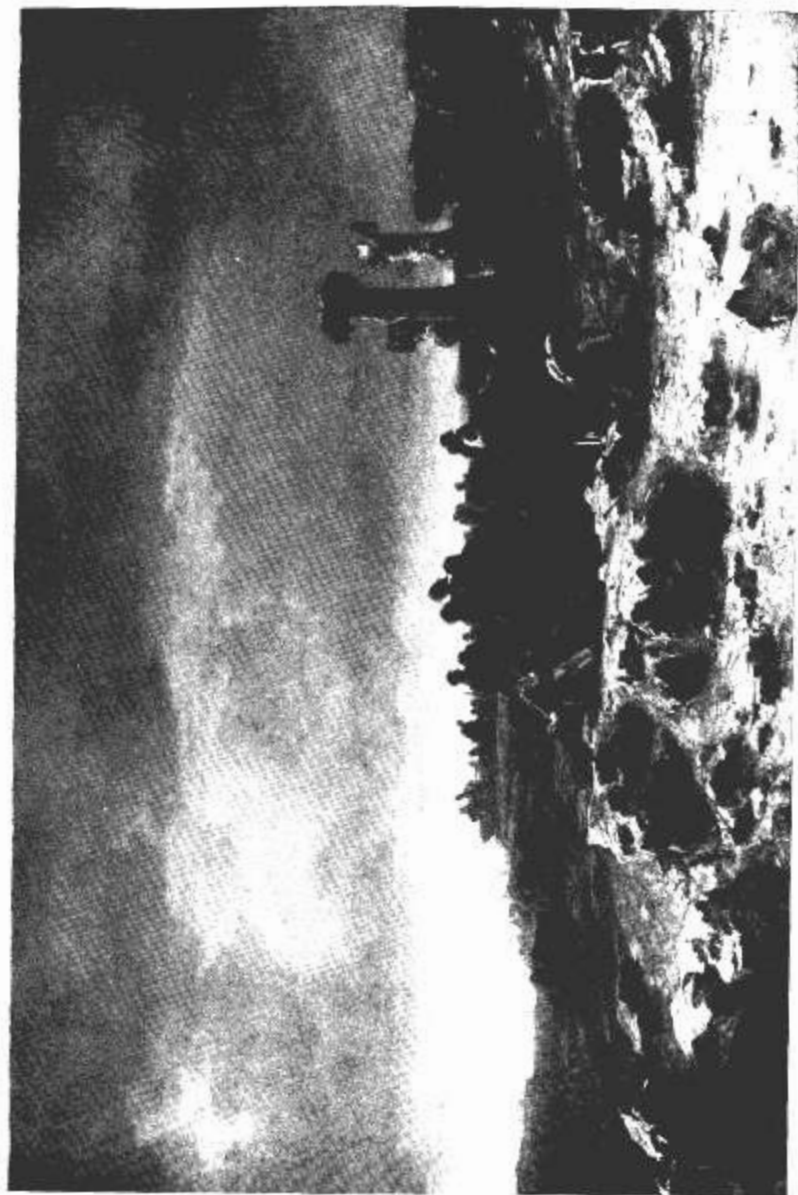
Méltó székhelye volt hát e szentély a *régi názáreti érseknek ...*

6. Tábor.

Az Evangéliumban nem találjuk nevén megnevezve annak a hegynek a nevét, ahol Urunk színváltozása történt (Máté 17, 1). De legrégebb hagyomány szerint, mely az apostoli időkhöz nyúlik vissza, az evangéliumi esemény Tábor hegyén történt. Mint Istennek szép oltára emelkedik az Ezdrelon síkságon Názárettől délkeletre Tábor hegye. (Djebel et-Tur.) Magassága alig több 600 m-nél a tenger színe felett. Krisztus idejében lakatlan hely lehetett, de már a zsidó háborúk megkezdésének elején Flavius József, Galilea akkori kormányzója fallal vétette körül a hegy fensíkját és megerősítette a rómaiak ellen. Vespasian hadvezére azonban csellel lecsalta a zsidókat és elfoglalta a hegyet. *Flavius falának köveit láthatjuk még a hegyre vivő út mentén körülbelül 500 m-re a kapuktól.* A fal menetét is követni lehet a hegy körül. Nagy terméskövek jelzik az útirányt.

A hegyre való felmenetel a régi időkben számárháton történt, most autót vezet föl, igaz, nem valami biztonságos fordulókkal. Az arab sofőrök ki is használják a veszélyes utat olyan értelemben, hogy a szegény zarándokokkal vissza-visszacsúsznak a meredek szélére, ahonnan az Ezdrelon síkságának saktáblaszerű földsávjai látszanak. A félelem természetesen ígéretet vált ki a zarándokból

FESZTY ÁRPÁD: GOLGOTÁ

s ezt az ígéretet váltja pénzre a ravasz arab. De mondhatom, soha olyan biztosan nem éreztem magam autóban itthon, mint ott, amikor arab sofőr ült a volánnál. Nem is igen lehet hallani autószerencsétlenségről Palesztinában.

Rövid félórai autózás után a Tábor kapujához érünk. Átlépve az arab falakon (13. században arab erődítmény volt), teljes fönségében áll előttünk a modern bazilika.

A 4. században már templom állt ezen a helyen (a Tábor délkeleti sarkán), amint Özséb, jeruzsálemi Szent Cirill és Szent Jeromos bizonyítja. A keresztések idejében bencéskolostor épült a templom mellé, de nem sokáig élvezhették a béke örömeit, mert a szerencsétlen Hattin melletti csata után (1187-ben) a Tábor is elfoglalták a szaracénok és mindent leromboltak. Hiába próbálkozott II. Endre királyunk 1217-ben visszafoglalni a hegyet, nem sikerült, csak a II. Frigyes által kötött fegyverszünet alatt jutottak föl újból a keresztények Tábor hegyére (1229—30-ban).

Negyven esztendő után Bibars szultán, aki a názareti bazilikát is elpusztította, végleg elűzte a keresztényeket a szent hegyről, úgyhogy majdnem négy századon keresztül elhagyatva, állt. Csak néha merészkedett föl egy-egy zarándok vagy ferencrendi, hogy a romok között ájtatosságát végezze. 1631-ben végre nagy közbenjárással sikerült a ferencrendieknek a romok birtokába jutni. Mégis csak századok múltán lehetett a rendszeres ásatást és rendezést elkezdeni, mert hiányoztak az anyagi eszközök. Pedig érdemes volt munkába fogni. A 800 m hosszú és 400 m széles fönsík majdnem minden része elmúlt századok épületeinek romjaival volt tele. Nagy volt az öröm, amikor a bencéskolostor falait, helyiségeit megtalálták. Most is láthatjuk az új bazilika északkeleti oldalán az apátság nagy káptalantermét, az ebédlőt és egy kis fürdőhelyiséget. A délnyugati oldalon pedig szép mozaikpadlót találtak, ugyancsak a 12. századból. *Azonban minket magyarokat legjobban érdekel és megörvendeztet, hogy magyar pálosoktól is maradtak itt emlékek.* Valószínűleg Endre királyunkkal jöttek a Szentföldre és a Tábor hegyén kis kolostort és kápolnát építettek. Édes melegséggel simogattuk a durva köveket, őseinktől maradt egyetlen emléket Krisztus szülőföldjén és megcsókoltuk azokat, hisz véreink hagyták nekünk, akikre büszkék lehetünk. A romok között teljes pompájában áll a régi bazilika alapjain épült új templom. Az építőmester, *Barluzzi*, aki a Gecsemáné bazilikát is tervezte, mindenütt érintetlenül hagyta a százados emlékeket vagy nagyszerűen felhasználta azokat. Amint a tágas kapun belépünk, szinte a diadalmas szépséges mennyország közelségét érezzük. Milyen remekül oldotta meg a mérnök a transzfiguráció gondolatát. Mert amíg a Gecsemáné templomba lépve a misztikus homályban

fájdalmas éjjelére kell gondolnunk, *itt a ragyogó, fényes szentélyben az ő dicsősége hullámszik át szívünkön.* A stílus olyan, hogy Te Deumos hangulat szállja meg az embert, amikor ebbe a szent hajlékba lép. Az alsó szentélynek nagy ablakán a kelő nap első sugara *arra a sziklára süt, amelyen a hagyomány szerint Jézus alakja tündöklött.* Oltár ez most, körülvéve pálos testvéreink durva köveitől. Fölötte mozaikképekben a négy transzfiguráció szimbolikus alakjai csillognak. (Születés, Oltáriszentség, halál és föltámadás.) A felső szentély sötétebb háttéréből, mint a hó, fehérlik Jézusnak képe. A színek, a formák, a márvány és mozaik, a fény és harmónia csak úgy éneklük a megdicsőült Krisztus himnusát.

A mellékhajók elején egy-egy kápolna áll Mózes és Illés tiszteletére. *Féltem őrzik itt a ferencesek azokat a mozaikokat, amelyek a 12. századból valók.*

* *

Ezzel be is fejezem értekezletemet.

Sajnos, újból hangoztatom, amivel kezdtem: Nehéz, nagyon nehéz a Szentföld művészetéről úgy írni, ahogy a művészi alkotásokról lehet és szokás. Mert: amíg rendes körülmények közt a művészi értekezlet adottsággal, fényel dolgozhat, addig itt csak eltűnt, szétzúzott szépségek történelmi emlékével, legjobb esetben csak árnyakkal szőhetjük álmainkat a tülekedő és romboló korok malomkövei közt szétmállt műér tekékről.

A SZENTFÖLD, MINT MISSZIÓS TERÜLET

ÍRTA:

DK. BÁRÓ VECSEY JÓZSEF AURÉL

A keresztesháborúk lezajlása után az apostoli munka mintegy végleg eltemetettnek látszott a Szentföldön. A győztes mohamedánok minden keresztény papot száműztek a *ferencrendiek* kivételével. Szent Ferenc fiainak igénytelen egyszerűsége, apostoli szegénysége és barátságos, kedves modora kiérdemelték tiszteletüket, sőt szeretetüket. De még őket is csak úgy tűrték meg, mint az egyes kegyhelyek *őreit*: akik ott imádkoznak, elvégzik a szertartásokat és foglalkoznak az odajövő zarándokokkal. Nem engedtek nekik semmiféle apostolkodást. A mohamedánok megtérítésére még gondolniok sem volt szabad: a hitétől eltérő, a keresztségét fölvevő muzulmánt rokonai megölték volna. A megtérítő papot pedig legalább is rögtön száműzték volna, de talán még ő sem került volna el a halált.

Így maradt ez századokon át: a török szultánok — különösen az utolsó száz év alatt — barátságos politikát folytattak az Anyaszentegyház iránt a Szentföldön. De ők is természetesnek találták, hogy a katolikusok csak *jogokat* tartanak fenn és csak kegyhelyeket *őriznek*. Másra ne is gondoljanak, mert akkor már nem a jóindulatú török szultánnal állanak szemközt, hanem az *Izlam kalifájával*, aki nem engedheti meg, hogy a Próféta egyetlen híve is elpártoljon.

Valójában már IX. Pius pápa észrevette, hogy az idők változtak és a heves üldözés alábbhagyott. 1847-ben felújította a jeruzsálemi pátriárkái széket, Szent Jakab apostol egykori egyházmegyéjét. Célja volt, hogy most már ne csak kegyelettel *őrizzék* az Úr Jézus születése, gyermeksége, szenvedése és feltámadása *helyét*, hanem a lakosságot is bevezessék Krisztus igaz Egyházába. Először is a szakadárokat, akik csak az áldatlan politika folytán váltak ki az egysegből. Később azután a pogányokat is.

A török kormány a szakadárok közt folytatott missziós munkát nem ellenezte. Ezt keresztény belügynek tartotta: nem ártotta bele magát. Sőt jobban szerette, ha a katolikus befolyás erősödik, inkább mint a szakadár, mert akkor (és már a 18. század eleje óta) a szakadárok állandóan Oroszországra tekintettek, mint amely a törököt egykor elűzi és az egész „közelebbi Keletet” ismét egyesíti, fétámasztván az „orthodox” Keletrómai birodalmat.

Mindamellet a fejlődés lassú volt. Egy-egy szakadár néha megtért, de tömegmozgalomról nem lehetett szó. A szkizmatikusok egyébként maguk is kevesen vannak a Szentföldön. A csekély számból nem is lehetne sokat visszaszerezni. A 19. század derekától lassan javult a közlekedés is. A keresztény Európa nem volt már olyan messze, mióta gőzhajók szelték a tenger habjait. Egyik-másik katolikus ország lakói, szerzetesrendek, tudományos intézetek iparkodtak megvetni a lábukat Palesztinában. Hol az áhítatos buzgalom, hol a felebaráti szeretet, hol a tudományos kutatás volt a letelepülés célja. A ferencrendieknek mind több segédcsoportuk érkezett. A pátriárkái szék felújításának egy további következménye volt, hogy világi papság is keletkezett. Kezdetben ez is idegen volt; de lassanként akadtak hivatások az ország fiai közt is. A Szentföldön megalakultak a keresztény hitélet összes tényezői: világi és szerzetes papság, apácarendek. Intézmény pedig annyi (kórház, árvaház, menhely, iskola stb.), hogy sok keresztény ország nem volt oly jól ellátva. Ez a nagy apostoli buzgalom megtermette gyümölcsét, mert a katolikusok száma szépen gyarapodott. Az ember maga sem tudja, hogyan és miből, de a számok ékesen szólnak. Az 1847-ben felújított pátriárkái egyházmegyének 1850-ben készült kimutatása szerint 4270 híve volt, 152 pap, szerzetes és apáca vezetése alatt. 1927-ben már 24.363 lett belőle, ezek közül nem kevesebb, mint 1695 volt pap, szerzetes vagy apáca.

Mindenesetre példátlan gyors ez az emelkedés, amelyet a távolabbi szemlélő — aki alkalomadtán a Szentföldre zarándokol — meg sem tud érteni. Türelmes és kitartó apostoli munka, főleg pedig sok imádság, áldozat, önfeláldozás és önmegtagadás eredménye ez a fejlődés. Az 1917-ben bekövetkezett angol hódítás megszüntette a mohamedán kalifa uralmát, de ezzel nem szűnt meg az Izzam híveinek nyakassága. A beözönlő cionista zsidók még háládanabb talaja az apostoli munkának: mert ők meg egészen ateisták.

Az angol világbirodalomnak nincs határozott egyházpolitikai programja. Az anyaország annyi felekezetre oszlik, hogy nincs erőteljes, tiszteletet parancsoló egyháza. A hivatalos közegek (had-sereg, közigazgatási tisztviselők) egyénenként az anglikánizmust szokták pártolni, de a polgári utasok legnagyobb része tízfelé is húz. Ezért a keletiek nem veszik komolyan Angliát mint *vallási* tényezőt, a cionizmust pártoló politikája miatt pedig nagyon megharagudtak rá *nemzeti* okokból.

Az angol kormány a Palesztinában található többféle keresztény egyház közül a *görög keletit* tekinti az igazi, benszülött, törzsökös egyháznak. Két okból: először, mert a Földközi tenger keleti részében az angol politika már a 18. század vége óta a *görög* népelemre

STETTKA GYULA: CONSUMMATUM EST

PENTELEI MOLNÁR JÁNOS: LEVÉTEL, A KERESZTFÁRÓL,

támaszkodik. A kis Görögország Angliának köszöni függetlenségét, ugyancsak Angliának a tetemes területi bővülést, amelyben részesült a világháború után. Másodszor pedig az anglikán egyház óhajta mindenáron kimutatni, hogy a Brit Szigetek a keresztény hitet egyenesen Szent Pál apostoltól kapták, Róma megkerülésével. Ezért állandóan keresi a szakadár keletiek barátságát. Mióta pedig Palesztina urai az angolok, módjuk nyílik hivatalosan is kimutatni ezt a célzatot. Teszik is, több befolyásos angol tényező pedig ismételtlen kimondta, hogy a Szentföldön semmi szükség sincs a „latinokra”, ott vannak az ortodox görögök, azok ott a kereszténység jogos képviselői. (Ezt a mondást ugyan meghazudtolja a gyakorlat, mert 1847 óta anglikán „püspökség” is van a szent városban; sok iskola-intézmény ott és az ország egyéb pontjain.)

Ez az angol politika mindenesetre *sértő* a katolikusokra. Bosszantó is, mert világos a rosszhiszeműsége. Sem Anglia nem kapta a hitet Szent Pál apostoltól, sem a jeruzsálemi görög keleti pátriárka nem tekinthető úgy, mint Szent Jakab apostol *egyetlen és egyeneságú* utóda. Az első állítást megdönti az egyháztörténet. A másikat a szakadár görög pátriárkának már a *címe* is. Szent Jakab apostol idején Jeruzsálem lakossága csak olyan vegyes volt, mint akár ma. Az első pünkösdkor zsidók és prozeliták, krétaiak és arabok, médek és elamiták, kappadóciai és pentusi jövevények, valamint sok más nép fiai hallgatták az első keresztény prédikációt. Mikor azután az apostolok szétoszlottak, csak Szent Jakab maradt Jeruzsálemben: ő úgy maradt ott, mint *mindenki* püspöke. Hiszen csak nemrég hallották az Úr Jézus búcsúszavait, köztük szigorú parancsát is: „Elmenvén, tanítsatok *minden* nemzetet.” (Máté 28, 9.)

Nem is gondoltak reá, hogy — az Úr szavával ellentétben — valamelyik népre, nemzetre korlátozzák a keresztény tanítást, csak egy nemzet tagjait kereszteljék meg, csak egy néppel akarjanak foglalkozni. Egy későbbi kor gyászos tette volt, hogy szétszakítsa Krisztus köntösét és megalapítsa a szakadár és eretnek alakulatokat: „görög keleti”, „kopt”, vagy akár „anglikán”. Ezek már nevükben is jelzik, hogy nem tagjai Krisztus *igaz* Egyházának, mert eltértek az Üdvözítő tanításától és egységre intő parancsától is.

Amilyen *sértő* az angol kormány illetén viselkedése, époly *kevésse veszedelmes*. A palesztinai lakosság háromnegyede mohamedán. A muzulmánok visszahúzódnak, elzárkóznak, de mégis látnak és megfigyelnek. Látják, hogy a kereszténység éppen Jézus Krisztus szülőföldjén nem egységes; egymással versengő, civakodó csoportokra szakadt. Ezen ők csóválják a fejüket, azonban észreveszik, hogy a vitakozó csoportok nem egyformák. Vannak közöttük szük-

keblűek, kizárólagosak, amelyek csak egy kis körre szorítkoznak, sőt nem is akarnak másokkal gondolni. És van egy, amely az egész világra kiterjed, tagjait minden nemzetből veszi, szentföldi zarándokai mind az öt világrészből, minden országból jönnek, sokféle, egymástól nagyon is eltérő nyelvet beszélnek. Ez az egyetemesség, ez az egész világot átfogó nagyszabású elgondolás tiszteletet parancsol a mohamedánoknak, mert ők is egyetemes, nemzetek fölött álló valláshoz vannak szokva, amely magábfoglal számos népet (arab, török, tatár, hindu, kínai, tagál, néger stb.). Ép ezért a szakadár görög vallásnak nincs tekintélye a palesztinai arabok szemében. Ugy tartják, hogy csak nemzetiségi érdekcsoport, amely politikai célokat hajszol vallási cégér alatt. A kitüntető tisztelet, amellyel az angol hatóságok és az anglikán egyházi körök a görög szkizmat környezik, még inkább árt neki. Az angol kormányzat népszerűtlenségéből átharamlik valami a már úgy sem kedvelt szakadár egyházra. Végeredményben azután egyik sem gondolhat hódításra, apostoli munkára és terjeszkedésre. Volt rá néhány eset, hogy egyes szakadár görögök levonták a nagy angol barátság gyakorlati konzekvenciáját. Egyszerűen áttértek az anglikánizmusra. (Ellenkező irányban — úgylátszik — senki sem mozdult meg.) Ám ez csak átcsoportosítás volt. Az egyesült anglikán-szakadár front ezzel nem lett erősebb.

Marad már most végül a nagy kérdés: *ha a mohamedánok figyelik a kereszténységet és annak különböző csoportjai közül egyedül az egyetemes, nemzetek fölött álló, katolikus Egyházat becsülik, meg fognak-e végre mozdulni, hogy hozzájöjjenek?* A vallásszabadság megvan, legalább elméletben. Lesz-e, aki felhasználja? Repedezik-e már a jég? Erre a kérdésre nem felelhetünk egyszerű igennel vagy nemmel, mert nagyon is erős volt és túlsoká tartott a nyomás. A százados bilincsek pedig megdermesztették a tagokat. Ha a számos, ott működő papot vagy szerzetest kérdezzük, nem adnak egyforma feleletet. Egy angolszármazású világi pap szerint nagyon elvétve, de akad egy-egy megtérő muzulmán, a szakadár keresztények között pedig elég gyakran van. Még több lenne, ha mindjárt átjöhetnének a latin szertartásra. Csakhogy erre külön engedély kell, amelyet eddig elég nehezen kaptak meg. Egy spanyol ferencrendi — egyúttal házfőnök: „*Mohamedánok megtérése? Ki van zárva. Soha*” Egy német rendtársa szintén nem bízik. Egy harmadik ferencrendi (olasz) már kissé több reménnyel van. 20 évnél hosszabb időt töltött ott és bízik, hogy majd csak megindul a megtérési hullám. A Sion-apácáknak Ain Karimban, Keresztelő Szent János szülőhelyén, lelenházuk van. A kitett gyermekek már rendszeren nagyon elgyöngült állapotban jutnak oda. Talán egy százalékot lehet meg-

menteni az életnek: de ezt az egy százalékot már katolikusnak nevelik föl. Hosszú évek alatt képződik valamilyen népelem így is. Mindezek a megkérdozettek idegenből származtak Palesztinába. Megtanulták a nyelvet — sőt egyik-másikuk meglehetősen gyengén vagy sehogyse. Volt azonban köztük egy ferencrendi páter, aki maga is palesztinai, arab anyanyelvű, mindenképpen az ország gyermeke. Ez így felelt: *„Nagyon jól dolgoztak már az előttünk volt nemzedékek; különösen az iskolákban, kórházakban. A lelkek már föl vannak szántva, gondolkodnak, keresnek, tapogatóznak. Még vagy tizenöt esztendő és eljön itt is a kegyelem órája.”* A páter éppen Betlehemben működik, az Úr Jézus szülőhelyén, ahol már így is katolikus a népnek csaknem egyharmada. Talán ezért ilyen optimista? De ha ez is oka a jó reményének: igaza van, mert az Urat se akarták befogadni övéi és mégis elterjedt az Egyház mind az öt világrészen.

Egy lenne még a kívánatos, hogy a missziós munka megindulhasson: lehetőleg le kellene vetni az „idegen” színezetet és XI. Pius pápa szellemében belegyökerezni a talajba. Kár, hogy itt még mindig régi szokások és kiváltságok léteznek, amelyeken túlnőtt az élet, mint amikor a jég alól elfolyik a víz és a jégkéreg már csak a levegőben lóg. A Szentföldön is még olyan az Egyház jogi berendezkedése, mintha az *elnyomás* állapotában volna, *üldöz*ő kormány alatt. A valóság pedig, hogy *szabadságot* élvez. *Közönyös*, de *nem ellenséges* kormány alatt. Az Egyház két legnagyobb méltósága Palesztinában: a jeruzsálemi pátriárka, az ország főpásztora és a ferencrendi custos, a Szenthelyek őre. Régi szokás alapján mind a kettő olasz. Egyes házak, intézmények élén, hol ilyen, hol olyan, de mindig külföldi áll. Pedig vannak már helybeli világi papok, ferencrendiek, szaléziánusok és egyéb férfiszervezetek tagjai. *P. Schuller Dénes, ferencrendi generális még 1911 előtt elrendelte, hogy a Custodia nyelve az arab legyen és minden odarendelt szerzetes tanuljon meg arabul.* De generálisi ideje letelt, a háború is közbejött és az arab tanulás megakadt.

Egy ott működő világi pappal (nem palesztinai ember) eszmecserét folytattak ezekről a kérdésekről. Az illető nem híve annak az elvnek, hogy lehetőleg palesztinaiak kerüljenek vezető állásokba. Szerinte: *„Az európai országok képviselői nem lennének olyan figyelmesek helybeliek iránt.”* Erre azt feleljük, hogy a diplomáták a figyelmet azért tanúsítják, hogy országuknak tekintélyt és előnyöket szerezzenek. Akkor is megtennék, ha palesztinaiaknak kellene udvarolni: sőt talán még inkább. Azután meg: a sok diplomáciai^{va} egyéb jóindulat, támogatás, a követek ünnepélyes fogadása, megtömjenézése, díszhelyekre ültetése és sok egyéb hasonló, mind nem öncél. Jó volt, amíg az üldözés dühöngött, vagy legalább is

tartani kellett tőle. Meg kellett riasztani az üldözőket, hogy ne merjenek mukkanni. A riasztó viselkedésnek azonban megvolt az ellenértéke: *a szuronyok árnyékában nem volt apostolkodás, amint-hogy egyébként is tilos volt. Most eltolódtak a viszonyok, megnyílt a tér az apostolok előtt.* Csak úgy is dolgozzanak, mint Krisztus apostolai, egyedül az isteni Mester kegyelmére támaszkodva és ebben bizakodva.

NAGY ZSIGMOND: KRISZTUS SÍRBATÉTELÉ

CXXXVI ZSOLTÁR

Dabylon folyóvizei mellett, ott ültünk és sírtunk, midőn Sionról emlékezénk.

A fűzfákra függesztettük benne (Babylonban) hangszerünket.

Mert ott, kik elvittek és fogságban tartottak minket, ének' szót kívántak tőlünk: pengjetez nekünk éneket Sion énekeiből".

Hogyan énekeljük az Úr énekét idegen földön?

Ha elfeledkezem rólad, Jeruzsálem, legyen elfeledve jobbkezem!

Torkomhoz ragadjon nyelvem, ha meg nem emlékezem rólad, ha nem teszem Jeruzsálemet fővigaságomnak! ...

T A R T A L O M

	Oldal
<i>Prohászka Ottokár:</i> KILÁTÁSOK A BETLEHEMI BARLANG SZÁJÁBÓL (a Szoc. Miss. Társulat — mint örökös — engedélyével).....	1
<i>Havas István:</i> A SZENTFÖLD	3
<i>Gróf Pálffy Erzsébet:</i> A ZARÁNDOK	4
<i>Dr. Tóth Kálmán:</i> JÉZUS NYOMDOKAIN Palesztina útjai.....	17
Betlehem	21
Názaret	28
A kánai menyegző színterén.....	30
Palesztina földművelése	35
A Jordán	37
Jerikó (Er Riha)	52
Jeruzsálem	55
Jákob kútjánál.....	94
A Tábor hegyen	99
Genezáret tavánál	104
<i>Kincs István:</i> AZ IRGALMAS SZAMARITÁNUS KOCSMÁJÁBAN	141
<i>Dr. Csárorszky István:</i> KARÁCSONY ÜNNEPE BETLEHEMBEN	155
<i>Gáspár Jenő:</i> BETLEHEMI ÉJFÉL	162
<i>Pilismarón Bozóky Gyula:</i> MAGYAROK KEGYELETE A SZENTFÖLDÖN	167
<i>Hevesi M. Angelika:</i> A DORMITIO HIMNUSZA	187
<i>Dr. Radványi Kálmán:</i> A SZENTFÖLD AZ IRODALOMBAN I. Drámairodalom	189
II. Elbeszélőirodalom	239

<i>P. Oslay Oswald:</i>	Oldal
SZENTFÖLDI HEGYEK MISZTIKÁJA	259
<i>Rock Gyula:</i>	
KRISZTUS TEGNAP, MA, HOLNAP ÉS MINDÖRÖKKÉ	277
<i>Tormay Cecilé:</i>	
Ő VOLT	287
<i>Dr. Mattyasovszky Kassián:</i>	
MAGYAR CSERKÉSZEK A SZENTFÖLDÖN	291
<i>Blaskó Mária:</i>	
A HEGYIBESZÉD	299
<i>Dr. Horváth Zsigmond:</i>	
A SZENTFÖLDI MŰEMLÉKEK	
I. ősi, bibliai művészet emlékei	305
II. őskeresztény és kereszteskorszaki művészet emlékei és ezek restau- rálása	311
<i>Dr. báró Vécsey József Aurél:</i>	
A SZENTFÖLD MINT MISSZIÓS TERÜLET	323
CXXXVI. ZSOLTÁR	329

Hibaigazítás

Az 52. oldal címszavában Er Riba helyett: *Er Riha olvasandó.*

EZEN KÖNYVET
A RÉVAI IRODALMI INTÉZET NYOMDÁJA ÉS KÖNYVKÖTÉBZKTB
KÉSZÍTETTE
BUDAPESTEN. 1931 ŐSZÉN

A KÖTÉST TERVEZTE
ÉS A SZÖVEGKÉPEKET RAJZOLTA

MÁRTON LAJOS
FESTŐMŰVÉSZ

*A magyar mesterek alábbi műveinek reprodukcióit
a Könyves Kálmán Magyar Műkiadó Rt.
jogosításával közöljük.*

BALLÓ EDE: PIÉTA

BENCZÜR GYULA: MADONNA

BOEMM RITA: JÉZUS MÁRIA ÉS
MÁRTÁNÁL

BORUTH ANDOR: JÉZUS SZÜLE-
TÉSE

FEJÉR SÁNDOR: AZ IRGALMAS
SZAMARITÁNUS

FESZTY ÁRPÁD: GOLGOTA

KERNSTOCK KÁROLY: KRISZTUS
ÉS AZ EMMAUSI IFJAK

MUNKÁCSY MIHÁLY: KRISZTUS

MUNKÁCSY MIHÁLY: KRISZTUS
PILÁTUS ELŐTT

NAGY ZSIGMOND: KRISZTUS
SIRBATÉTELE

PENTELEI MOLNÁR JÁNOS:
LEVÉTEL

ROTTMANN MOZART: JÉZUS A
TEMPLOMBAN

STETTKA GYULA: CONSUMMATUM
EST